

122

U-90

ՅԳԵՐԵՆՆՈՒԹԻՒՆ

ՅՈՒՄԻՆ

ԵՐԵՐԵՆ

ՐԻՆԵԳԵԱՆՆԻ ՄՈՒԼԻՍԷ

որենացւոյ, յեռամեծ Վարդապետէ, և յողմերախտ
Քերթողահօրէ :

276

**Ի խնդրոյ Պայազատասպետի
Սահակայ Բագրատունւոյ :**

Նարայաս, և Բան Պարմուշիան Նախ
նեայն Լուսինոյ, Թագաւորաց, Լուսինայ
Նախարարաց, և Նարայասաց
Լրամեան Լզգին :

Սէպալ Նաչկայ Բաջէ, Ռնչև Գ' Լ.
Կաշէր Թագաւորն Տէր :

**Ի լոյս ածեալ Տպիւք, և Նախիւք
Թումայ Վանանդեցւոյ, Վեհափայ
լի Լալինկոստի, և բարձմաջան
Վարդապետի :**

այրապետումէն Սրբոյ Լուսինայի Տէր
ապետի ամ Նաչոյ Վախաղիկոսի :

ԱՄԻ ԹԱՐԴԵՂՈՒԹԵԱՆ
ԲԱՆԻՆ, 1695 :

ՊՐՈՍԵՒՕԳՐՈՒ

USNB 445015

USNB 445015
1968

Թորգումազնեայս այր պնուահան.
յողնահանճար, և քաջա բան:
() Ղոսկէշար երեք կար դեան.
տրրոհելով ըստ սահանջ ման.
Սերայնոց իսկ լեալ ՏէրուԹեան.
և այլազնեայցըն դիմեց ման:
Ըմանակաւ նոցին կալ ման.
ցույանէ մեղ անսխալա կան.
Նիմն զրուցաց մեր նախնա կան.
ըզ Նայկ ասեմ՝ զմեծ ախոյ եան:
Գանգուր վարսիւք գեղա նշան.
զբէլ կործանեաց՝ զոտ քանանեմ:
մ կըցորդ նորին ա բեան.
Բհատ նոյն քաջու Թեան:
ա՛ զօրեղ Մբբայն Տիգ բան.
նոր նորոգեաց ըզ ցեղ Նայ կեան:
Մռիւծաբար մրունչե լով.
զխումբ Թշնամեաց հալածե լով:
Սպաստ առեալ իսկ յՄտու ծոյ.
անու՛ամբ հըզօր յորջորջե լոյ:

ՀԱՆՈՒՄԻՆԻ

Prover. 8. 15, 16.

Per me Reges regnant, &
legum conditores iusta
decernunt.

Per me Principes imperant,
& potentes decernunt ju-
stitiam.

Այսինքն բառս առ բառս :

Ինև թագաւորք թագաւորեն, և
օրինադիրք զարդարս դարակեն :

Ինև Իշխանք հրամայեն, և կա-
րօղք վճռեն զարդարութիւն :

Որ է ըստ մերոյս թարգմանութեան :

Ինև թագաւորք թագաւորեն,
և հօրք գրեն զարդարութիւն :

Ինև Սեծամեծք մեծանան, և
Քաւունք Ինև ունին զերկիր :

Առանց Վալտեր, 8: 15, 16:

Աստուածաչունչ Ոգին այն ո-
գեաց մեզ,
որ էր .

Սեռիւ Չըհնաշ Տոհիւ Բնչեղ .

Արեամբ Աչնիւ, Ուսմամբ Շըհեղ :

Քաջավարժից և շմտագունից,
 շարց, և Եղբարց Ստուճնասիրաց
 բացայայտութիւն սակաւութ, սակս
 առաջիկացելոյ Գրոյս, Ընս մեծի
 Սօսնի Խորենացւոյ. զորոյ զգտա
 նելն, նամ ուրեք սուղ և սրակաս. որ
 պէս պարզագոյն է բանասէր Տեսո
 ղաց: Սատի և իմ նայելով յայսպի
 սի աղէտ անբերելի, բարւոք վար
 կայ տպագրել թուովք նուազիւք,
 վասն անձեւնտու գորոյ տեղւոյս.
 քանզի յարուցմունք պատերազմաց՝
 և հեղմունք անբաւից արեանց, սա
 սանեցուցին զբնաւ և զբողոր կալու
 ածս Եւրոպայու, որք միշտ՝ հնչեն՝
 և գոչեն յունկն լողաց ամենեցուն:
 Սատիես անպիտան, ունայն, և թա
 փուր յամենից լաւաց՝ և օգտակա
 րաց, (Թօմաս Ժառայ Ժառայից Ը, Դ
 ՚ի վայելուք Քաղաքէ Սանսնդու
 Գողթնեաց, ձեւնամուխ եղեսոլ
 տպեցի զՍքնաղավէպ՝ և զՎեղեց
 կաշար Պատմութիւնս, Վախնեաց
 մերոց, և շայկազունեաց Տոհմի.
 Համեղ և ախորժալուր ոճիւ:

Սկսեալ

Սկսեալ 'ի Հօրէն Տանուրց' յ' Մ. դա
մայ ց' Նոյ. և անտի յառաջ մինչև
ցաշտարակն, և ց' Մ. բրահամ, համա
ռօտիւ, և կարճախօսիւք. սակս բազ
մայ' և յոլովից Պատմագրաց, ս'րք
նախ, քան' զնա խօսեցան լիով'
և անթերի զյառաջնոց նախնեաց
իրողութեանց. և սա և ս զերից որ
դւոցն' Նոյի, զսերունդս' և զտրոհ
մունս առեալ իջանէ. 'ի յիշատակ'
և յանդիման առնելով զիրս գլխաւ
որս, և արժանիս ճառելոյ' և լսելոյ.
և այսու տարազու խաղայ ց' յամսն
մեծին Մ. զեկոանդրի, և քաջին Մ. Բ
շակայ Պարթևի: Ինկ զկնի այս
րիկ' բուռն հարէ և զմերայնոց տոհ
մից. զՄ. աջաց' և զՍ. ատաց, յաճա
խաբար, և երկայն խօսիւք ածէ ց' ժա
մանակ, և ց' ամս կենաց իւրոց. յարե
լով' ինչոյնս' և զտէրութի' Պարսից,
վ'ս ընտանի, և մերձաւոր գոլոյ նո
ցին, 'ի պատճառս Ս. աղարշակայ,
Եղբօր մեծին Մ. քշակայ Պարթևի.
յորոց Սերընդոց, և Տոհմէ, բողբո
ջեցաւ, և Մ. սաւորիչն մեր, Սքն
Վրիգոր: Արով ծաղկեցաւ, և շքե
ղազարդ պայծ'նցաւ հանուր Մ. զգ
մեր, և Երկիր, Աղղափառ հաւա
տով

տով՝ և բարեպաշտ վարուք: Վնէ
կից սոցին, և զՍ՝եծսոզօր Վայսերա
կան իշխանութիս Հռօմայեցւոց.
որք ոչ սուղ՝ և սրակաս իշխեցին՝ և
ընդ ձեռամբ արարին զԵրկիր մեր,
և զՂՂ, որք կային՝ ի բաժնի կող
մանցն Յունաց, առնլով զՏարկս
յայնցանէ, ամ յամէ: Աւ զայսօսիկ
ժանրութի՝ և զաշխատ յանձն առ
նու, Ս՝եծահանձար, և յորնիմաստ
ՂՂրս Ս՝օսէս, ի հասակի ձերուէ
իւրոյ, ոնց ուսուցանէ մեզ առածնո
րին՝ և բան. ի խնդրոյ Սլմեմն Ս՝ե
ծի, և բարեպաշտի իշխանի, Սահա
կայ Տագրատունւոյ: ՂՂ և ու
նիմբ արտաքոյ սմին Վրոյ, զբազում
ՂՂդիւնս: Եկեղեցւոջ մերում. ԿՄ,
զԵԺ Տանն Երազանաց, և յուով երբս հաս
ժեղանոսօք. Ս՝եղեղեաց, և Տաղից զս
նապանից: ՂՂ և զԿերս, և հաստատօր
զրոյ. յաղափս Բուրից աշխարհաց՝ երից Տա
սանցն. Արօպայոս, Արիկոյ, և Ասիոյ
Էարջահապէս: Ի սկ ժամանակ Արանէ
լոյ առնս 148 ամաւ յետ Վրիգո
րի լուսաւորչին մերոյ. և 110 ամաւ
յառաջ քան զԹուականն Հայոց:
ՂՂդ՝ Ես նուճաստս Սլօմաս, ազա
լէմ զդասս պարզունակ Ս՝եհից
ըն

րնթերցողաց զարժանի սիրոյ, և մե
 ծարանաց ունիլ՝ զայս այր բազմա
 հմուտ և աշխատասէր, յայտածօղ
 և հաւաքօղ զրուցացս ճշմարտա
 գունից: ըստ յորդորելոյ Ղաքե
 լոյն. առաջին (Թ) Եսաղոնիկեցոց 5. 12:
 Ղալէ՛ճ զՅեզ եղբարդ, ճանաչել զՎասսա
 կասորս Յեր և այլն: զինոքօք ազատի
 ցուք և մեք, լեալք երախտահա
 տոյցք մերոց բարերարաց: 'ի
 Փառս, և 'ի Վոլութի, 'ի Պատիւ,
 և յերկրպագութի Ղմենասրբոյ
 Արրորդութեանն, միշտ՝ և յաւէտ
 յաւիտեանս. Ղմէն:

Բնծայէ ծաղիկ բերկրութեան.
 ցանկալի ազգին Ղրամեան:
 Առամեծն Սանանդեան.
 Թօմաս Վոլրիջանեան:
 Սորին Սօրեղբօր որդի.
 Էս մատթէոս շարեցի:

Բանահիւստութիւնն եւ հաստատութիւնս հոգւան
 րութիւն, առ խոտմբս ընտրելապումնից դաստայ,
 Եւ ընտրասանից Լուսաբերաց Սրբոց. աղէրսե
 լով յօգնութիւն եւ յայցելութիւնն մեզ Լուսնա
 սացելոցս :

ՆՈՒՅՆՆԵՐԻՆԻ

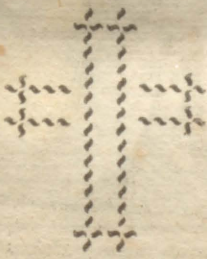
Քաջ ուղէշ արմաւենիք, 'ի տան Լ. Յ
 տնկեցեալք, բազմազան, և քաղց
 րաճաշակ պտղովք առ լցեալք. ու
 րոց մատուցմամբ և տարածմամբ.
 զմեծ մասն ազգի մարդկան, ու ու
 կանաւ սիրոյ համահաւաքեալ յօ
 գեցիք 'ի Վաւիթ Վի Լ. Յ մերոյ:
 Լ. Ղբիւրք Յելիմայ, յորոց քաղցրա
 հոս վտակաց անսպառաքար ար
 բուցանէք միշտ՝ զծարաւ և զպաս
 քումն հօտին Վի. 'ի վայրի դալա
 րուջ տածելով զնոսա: Լ. յլ և ըստ
 ջրոյն մեռայի, 'ի քաղցրութիւնի
 խարկեալ զգառնութիւն թուհաւո
 ըին, զորէ հեղ 'ի բնութիւնս մեր.
 որոմնացան թշնամին, զոր ձերովք
 քրտամբք և արեամբք 'ի բաց խը
 լեալ յարմատոց՝ սրբեցիք զանդս
 և զտաղաւարս հոգւոց մերոց. կազ
 մելով և յարդարելով զմեզ տա
 ճար

Ճար և օթեվան Արբոյ Արրորդու
թեանն: Ահունք պատուականք ը
վակասին Ահարոնեան. իսկ դուք
'ի վակասում Ահմաճին ընդելու
զեալք յեկեղեցի և 'ի հաւատ Վ.ի.
զանազանիւք օրինակօք յիրս երկո
տասանս տարորոշեալ. որովք յա
րազուարձ բերկրութեք զարդա
րեալք և պճնաւորեալք, անսայ
թաք ընթանան զհետ Վ.րիստոսի
Ա.Յ մերոյ: Աղ և Այս անուանե
ցեալք, յԱնեղ և յանստեղծ լու
սոյն. որ զանհամութի ազգի մարդ
կան, և զխաւար տգիտութե մեք
ժեալ. լցիք լուսով իմաստութե
ձերոյ. սյլ և զքաղցրութի և զանու
շութի գեղեցկաճաշակ հոգևորաց
վայելմանց, մատուցանէք և ջամ
բէք միշտ խնդրողաց ամենեցուն:
Տեսեաք հաւատարիմք, և իմաս
տունք. 'ի տան ամենակալին Ա.Յ.
առ 'ի զկերակուրն հոգևոց պարգև
ելոյ և 'ի ժամանակի իւրում մատու
ցանելոյ. զոր Արդին Մարդոյ տայ
յաւէտ ըստ խոստմանն իւրոյ:
Դրունք Արկոտասանք ըստ Տես
լեան Արբոյն Յօհաննու. Վաղա
քին Արբոյ. ուստի և մեք անար
ժանք

Ժանք և անարդիւնք. արդիւնաւոր
լիցութիւն մտանել ընդ Վրոնսն ընդ
այնոսիկ. 'ի Վաղաքն Սք, հայց
մամբ և մաղթանօք ձերովք:

Լ.ՅԼ և Վատաւորք և հատուցա
նօղք կարգեալք և կնքելք յՎրար
չէն ամենեցուն, յաւուրն աներե
կի. զնոյն զինքն Վկեղեցին. առ
ձեզ կալցութիւն միջնորդ և բարեխօս,
նչ առնել անտես. զՎինս Վրեան
Տն ձերոյ և մեր իսկ. մանաւանդ
զտոռամբ մեղաց կապեալս զԹո
մանս՝ սպասաւոր բանի, հանդերձ
աւրնթեր եղելովքս իմովք Սատ
թէոսիւ և Վուկասու. 'ի Փառս՝
և 'ի Վատիւ, հօր՝ և Որդւոյ՝ և
հօգւոյն Սրբոյ.

Լ.Մէն:

Իննպք իտոոյ յարահրնչեն,
 զճշմարտու թիւն միշտ քարոզեն :

Մովսէս Խորենացի Լսանական Յատկ
 բարարանայ՝ խնդրու է

ԼՆԸՍ ՊԼՈՒԽԸ

ՊԼՅՄՈՒՆՍ ԸՍՏՈՒ
 ԱԾԱՅՆՈՑՆ Ի ՔԵԶ ՇՆՈՐ
 Հայն, և զանդու Հոգւոյն՝ ի վերայ
 քոյ իմացունածոցդ զշարժմունս՝
 ծանեայ՝ ի ձեռն գեղեցիկ խնդրոյս,
 առաջ քան զմարմնոյդ, զհոգւոյդ
 ընկալեալ զծանօթուի. որ և սիրե
 լի իմոց իսկ ախորժացս է, առաւել
 և՛ս սովորութեցս: Մ՛ն որոյ, և ոչ
 միայն գովել արժան է՝ զքեզ. այլ
 և ի վերայ քո աղօթել՝ առ ի լինիլ
 քեզ միշտ այսպիսի: Օ ի եթէ վ՛ս
 քանին. Մ՛եք (ոպասի՛) Պատկեր
 Լ՛ն: Եւ դարձեալ առաքինութի
 քանականին, է՛ խոհականութի, և
 քո

քո յայտոսիկ անհատ ցանկութի.
 ապա՛ ուրեմն գեղեցիկ մտածութի՛ք
 զխոհականութեդ. քո՛ վառ, և բոր
 բոք պահելով զկայծակն, զարդա
 րես զբանն, որով մնաս առ՛ի լինիլն
 պատկեր. ՚ի ձեռն որոյ և զայսորիկ
 զՍկզբնատիպն ասիս ուրախացու
 ցանել. գեղեցիկ, և չափաւոր մո
 լութի՛ք յայտոսիկ մոլեալ և զակա
 տեալ: Առ որով տեսանեմք և զայս.
 զի եթէ, որք յառաջ քան զմեզ՝ և
 կամ առ մեօք եղեն չարուստք, և
 յշխանք աշխարհիս չայոց, ո՛չ ընդ
 ձեռամբ անկելոց իւրեանց արդեօք
 գտեցելոց իմաստնոց, զայսպիսեցս
 հրամայեցին կարգել զյիշատակս
 բանից՝ և ո՛չ յարտաքուստ ուստեք
 այսոցիկ՝ ի ներքս ածել խորհեցան,
 զօժանդակութիս իմաստից, և քեզ
 այսպիսի այժմ՝ եղեալ ծանեաք:
 Ապա՛ յայտէ՛ ուրեմն թէ՛ ամցն քան
 զքեզ նախագուենիցն ճանաչիս լե
 հագոյն, և բարձրագուենից արժա
 նաւոր գովութեանց, և յայսպիսիս
 պատկանաւոր դնիլ յարձանագրու
 թիս բանից: Յաղագս որոյ, հեշ
 տաբար ընկալեալ զքո խնդիրդ՝
 աշխատասիրեցայց ածել ՚ի կատա
 րումն

բուժն, յանմահ՝ ի յիշատակ թողուլ
 զայս քեզ. և որ զկնի քոյ ինքնեն
 գալոց ազգք: Օ ի, և ազգի և ս
 նախնականի, և քաջ՝ և արգասա
 ւոր, ոչ միս՝ ի բանս և ի պիտանս
 ւոր խոհականութիս: այլ և ի մեծա
 մեծս և ի բազում գործս արժանա
 փառս՝ զորս յիշատակեսցուք ի կար
 գի պատմութեանս, յորժամ զորդի
 ի հօրէ ծնրնդաբանելով, ազգա
 բանիցեմք զբովանդակն: Իսկ
 զՀայաստանեայցս նախարա
 բուիս զամենեցուն զնւստն.

և ըզ՝ զի՛ւրդն՝ յայտնելով
 համառօտ, որպէս հաւ
 աստի. ի Յունա
 կանս ոմանս կս՛յ
 պատմու
 թիւնս:

ՀԼՏՈՐ ԵՌԵՋԻՆ

Պրակ Կ 1

Թե՛ ընդէր շանս զի 'ի Վաղղէացոց՝ եւ
ձառեասանեաց ճարենից, ցանկագոյն էն
մեր երջ. 'ի Հոանահանէն կամեցաք մեք
ցոացանել:

ԵՐՆԳԻ ԵՅՄՄԻՐ ՈՒՅՈՒՐՄԵՍ

ցի, եթէ բազում ազ
գացլեալ Վատենագիրք, ոնց ամե
նեցունէ յայտնի, մանաւանդ Պար
սից, եւ Վաղղէացոց. յորս առաւ
ելազգիս մերոյ քտանին բազում
ինչ իրաց յիշատակք. մեք զՀո
նացն միայն յիշեցաք զՊատմագիրս,
եւ անդուստ զյայտարարութի մե
րոյ ազգաբանութեա. խոստացաք
յան

յանդիման կայուցանել: Վանդի,
 ո՛չ թափառորք Յունաց միայն, ո՞նչ
 աշխարհակալութիւնք. այլև որ ինչ
 իմաստութեան ջանք՝ փոյթ յանձին
 կալան, աւանդել Յունաց յետ զառ-
 տնին իւրեանց յարմարեալ իրս:
 Ո՞նչ և Պտողոմէոսն, որ և Լազար
 ասէրն, սկտարարեալ զամազգաց.
 զՍատեանս և զպէտս՝ ՚ի Յոյն լե-
 զու փոխարկեալ: Բայց միոք աստա
 նոր՝ անուսումն զմեզ համարեալ
 բամբասիցէ՝ իբր զանվարժս ու-
 մանս և զտգէտս՝ ո՞նչ թէ Լազարիտա
 ցւոց լեալ թափառոր. մեք այժմ
 զնա Յունաց գրեցաք: Վանդի
 նուաճեալ նր և զՅոյնս՝ ընդ իւ-
 րով ձեռամբ՝ անուանեցաւ Լուսի-
 տանդրի և Յունաց թիւր. ո՞նչ և ո՛չ
 մի զոք ՚ի Պտողոմեանցն. կամ յայ
 լոցն տիրելոյ Լազարիտացոցն, անու-
 անեցաւ ո՛ք երբեք: որ և վս առաւ
 եւ Յունասէր բարս ունելոյ՝ ՚ի
 Յոյն լեզու՝ զիւր աշխատութիւնն
 ժողովեաց: Եւ այլ բազում այս
 պիտի՝ ինչ պատճառ՝ վս ասելոյն
 մեր զնա Յունաց թիւր: այլ վս
 համառօտելոյ մեզ զձառս՝ բաւա
 կան լիցի՝ ասացեալս վս նր: Եւ
 բա

բազում Մ.բք անուանիք՝ և իմաստութե պարապեալք ՚ի Յունաց աշխարհէն հոգացան, ոչ միայն զգիր Պիւնաց այլոց ազգաց (Թադաւոբաց՝ և զՄեհենից յեղուլ ՚ի Յոյն բան. ոնց գտանեմք զայն, որ և զՄեթիոս ոմն յայս յորդորեաց. Մ.ՅԲ Քաղղէացի և վարժ նմ իմաստութիւն: Մ.ՅԸ և զմեծամեծս՝ և զզարմանալոյ արժանաւորս յարուեստից. և ուրեք ուրեք գտել աշխատութիւն. հաւաքեալ փոխեցին ՚ի Յոյն լեզու: ոնց՝ զայբ՝ առ քէ: և ըզ՝ զայ, և ըզ՝ թոյ, առ փիւր: և ըզ՝ կէնն, առ Էչ: և ըզ՝ շայ, առ սէ: (Այսինքն, Մ.ԷԳ՝ Քաղղէացոց՝ առ Խե՝ Յունաց: Օէ՝ և Թե՝ Քաղղէացոց՝ առ Փսի՝ Յունաց: Պային՝ Քաղղէացոց՝ առ փոյր՝ Լ՝ Յունաց: Ըին՝ Քաղղէացոց՝ առ Մեփսա՝ Յունաց:) Եւ ժողովեալ զայսոսիկ աբանց՝ զորոց և մեք զանուանսն հաւաստի գիտեմք նրւիրեցին ՚ի փառս Հելլենացոց աշխարհին: Եւ գովելիք են՝ ոնց իմաստասիրեցեալքն յաղազս ջանին և իմաստութեանն՝ առ ՚ի յայլոցն լինելոյ գըտակք, առաւել ևս՝ որք ընկալան՝ և պատուեցին

էցին զայսպիսի Վիւտս իմաստից :
 Վ'որոյ՝ և զբոլոր իսկ զՅոյնս, ո՛չ
 գանդաղիմ, Վայր՝ կամ Վայեակ
 ասել իմաստից . և վասն Յունացն
 զբուցաբանս՝ զակնարկութի մե-
 րոյ պիտոյիցս առնելոյ՝ բաւական
 է այսչափ :

Պրակ ք 2

Յաղագս՝ անխնայասէր բարոաց . Առաջ
 նոցն մերոյ թափասորաց՝ և Վշխանաց :

Վ'միմ՝ և ո՛չ զանիմաստասէր
 բարս, Առաջնոցն մերոյ՝ Վախ
 նեաց, առանց յիշատակի բամբասա-
 նաց թողուլ՝ այլ և աստէն իսկ՝ յիս-
 կզբան մերոյ գործառնութեւս, զվ'ո-
 նց կշտամբութե յարմարել զբանս :
 Օ ի թէ՛ արդարե՛ գովութե ար-
 թանի այնք՝ ի թափաւորաց իցեն .
 որք գրով և պատմութեամբ՝ զիւ-
 բեմնցն կարգեցին հաստատել զժա-
 մանակս, և զգործս իմաստութե,
 և զքաջութի իւրաքանչիւր՝ ար-
 ձանացուցին, ՚ի վէպս և ՚ի պատմու-
 թիս : Մտնոցանէ, և պարապելքն
 այսպիսեաց ճգնութեց . Վիւանա
 գիրք մատենից . ներբողականաց ՚ի
 մէնջ արժանի եղեն ասից : Վձեռն
 որոյ

որոց, և մեր ընթեւնուլն՝ զառ ՚ի նոցանէ շարածս բանից, ըստ աշխարհօրէն կարգաց, իմաստնանալ ասեմք, և քաղաքականս ուսանիլ կարգս: յորժամ զայսպիսիս ընթերցասիրեմք իմաստութեւն ճանաչ և զըուցատրութիս, որք են Վաղդէացւոց, և Հելլենացւոց, Վսորեստանեայց՝ և Վագիպտացւոց: Վուայ սոքիւք, և փափագիցեմք ևս արդեօք՝ իմաստութեւն արանցն սյնոցիկ, որք՝ զայսպիսի փոյթ յանձին կալան: Վսլան ուրեմն ամենեցուն մեզ յայտնիէ՝ Սագաւորացն մերոց, և այլոցն Վուաջնոց, առ ՚ի յիմաստն աղամարութի, և անկատարութի ոգոյն բանականի: Օի թէ պէտ, և եմք ածու փոքր. և թուով յոյժ՝ ընդ փոքրուսս համանեալ՝ և զօրութիւն տկար, և ընդ այլով՝ յոլով անգամ նուաճեալ Սագաւորութիւն: Սակայն՝ բազում գործք արութեւն գտանին գործեալ և ՚ի մերում աշխարհիս. և արժանի գործոյ յիշատակի. զորոց՝ և ոչ մի ոք ՚ի նոցանէ պէտ յանձին կալաւ մատենագրել: Վրդ՝ այնոքիկ՝ որք, և ոչ անձանց խորհեցան բարի առնել՝ և ա

նուէն յիշատակի աշխարհի թողուլ.
 զի արդեօք և մեղադրութիւն մեր՝
 այնպիսեացն 'ի ճահ պատահիցէ.
 զլէս մեծագոյնս 'ի նոցանէ պահան
 ջել՝ և որ ինչ հընագոյն քան զնս:
 1. 11. ասիցէ ըք արդեօք. վս ոչ լի
 նեւոյ Վիր, և Վարութի 'ի ժամն
 նակին. կամ, վս պէս պէս պատե
 րազմացն, որ կուռ զմիմեանց զկնի
 անհետ 'ի վերայ գոյին: 1. 12. ոչ ար
 դարև՝ այսոքիկ կարծեցե՛ք լինին.
 քանզի, գտանին, և միջոցք լեալ պա
 տերազմացն՝ և գիր Վարսից, և ճու
 նաց՝ որովք սյժմ, գեւղից՝ և գաւա
 ռաց, ևս և իւրաքանչիւր տանց ա
 ռանձնականութեց, և հանուրց հա
 կառակութեց, և դաշանց այժմառ
 մեզ գտանին անբաւ զրուցաց մա
 տեանք. մանաւանդ՝ որ սեփական
 ազատութի Վայազատութի: 1. 13.
 Ինձ թուի՝ ոնի այժմ, և առ հինսն
 Հայաստանեսոյց, լեալ՝ անսիրելու
 թի իմաստութե, և երգարանաց
 բանաւորաց. վս որոյ, աւելորդ է
 մեզ, և սյլ՝ յաղագս անբանից ա
 րանց՝ թուլամտաց վայրենեաց ճա
 ռել: Վայց ըքո յոյժ զարմացեալ
 էմ, ընդ մտացդ ծնընդականութի.

որ յիսկզբանց մերոց Ղզգաց մինչև
 'ցայժմուսս միայն գտար՝ զայսպի
 սւոյ իրէ՝ բուռն հարկանել. և մեզ
 խոյզ խնդրոյս առաջի արկանել՝ եր
 կար, և շահաւոր գործով՝ զազգիս
 մերոյ կարգել զՊատմութի, ճշդիւ
 զՍազաւորացն և զՍախարարա
 կանացն ազգաց և տոհմից. թէ, ո՞վ
 յուամէ. և, զի՛նչ՝ իւրաքանչիւրոք
 'ի նոցանէ գործեաց. և ո՞վ ոք՝ ի ցե
 ղիցս որոշելոց՝ ընտանի, և մեր ազ
 նիւ. և՛ ո՞յք ոմանք ե՞կք ընտանա
 ցեալք, և մեր ազնացեալք: Աւրդ
 գործս՝ և զժամանակս իւրաքանչիւր
 գրով դրոշմել՝ 'ի ժամանակէ ան
 կարգ Մեքարտակին շինուածոյ մին
 չև 'ցայժմ: Աւելցիկ զայս քեզ հա
 ճարեալ՝ ի փառս՝ և անջան հաշտու
 թի: Մու որ այսչափ միայն ասացից:
 Մի թէ մատեան մերձ կայցէ ինձ
 ոնլ ասէ: } օք. կամ դպրու թիք քոց
 հայրենեաց. որովք նմանագոյնք
 արդեօք Աբրայեցւոցն Պատմա
 գրաց. 'ի վերուստ 'ի քեզ իջուցա
 նեմանսխալ. կամ 'ի Վէն՝ և այլոց
 սկսեալ՝ անդր 'ի վեր հանիցեմ, 'ի
 սկիզբն: Վայց սակայն՝ ըսկսոյց թէ
 պէտ և ջանիւ միայն. թէ և շնորհա
 կալ

կալ ո՞ք մերոցս գտանիցի լեալաշխատութեց: Եւ սկսայց յորոց և այլքն որք՝ յեկեղեցւոջ, և ոյք ըստ Վի՛: Բ՛ւներորդ համարելով զարտաքնոցն երկրորդել՝ յաղագս՝ ՚ի սկզբանն առասպելա: Վայց եթէ՛ զկնիսն ժամանակ ինչ արդե՞ք. և զարսս յայտնիս. որում և Վ՛ճայինքն՝ ՚ի ճահգայցեն պատմութիւնք բանից. մինչև ՚ի հարկէ երթեալ հասանիցեմք՝ ՚ի շեթանոսականսն՝ զրուցակարգութիս. սակայն՝ և՛ ՚ի նոցանէ, զոր ինչ հաւաստին կարծեմք առնուլ:

Պրակ 7 3

Յաղագս՝ զի ոչ սակս Բ՛րամայ. և այլոց Վ՛ահայեթայեան՝ Ռաբանեցան Բ՛ւն ՚ի Պատմագրաց:

Եւ զազս Բ՛րմատոյն հանուրցմարդկութես. կամ թէ՛ հաճոյ ումեք թո՛ւնեցի ասել ծայրին. սլորտէր մեզ սակաւ ինչ անցանել բանիւ. թէ ընդէր հակառակ հոգւոյն խորհիլ անմիաբանեցան՝ Բ՛յլքն ՚ի Պատմագրաց: զՎ՛երիոս ասեմ, զբազմալիպէն՝ և զՎ՛բիւղե՛նայ, կամ զնոյն ինքն զՎ՛աւակառուցէն՝ և զայլոց Վ՛ահայեթայեան: ոչ մի

միայն վ'ս անուանց՝ և ժամանակաց՝
այլ վ'ս ո՛չ ըսկիզբն զառ՝ ի մէնջն
Հաւացն կարգելոյ ազգի մորդկան։
Քանզի ասէ վ'ս նորա Վ'բիւզենոս՝
հանգոյն սոյլոցն։ սոյսպէս և զնա ամե
ն'իննամն Վ'ճ' եցոյց հովիւ՝ և առաջ
նորդ ժողովրդեանն։ Յետ՝ որոյ
ասէ Թագաւորեաց Վ'զորոս շա՛րս
տասն. որք լինին ամբ. 36000. նոյն
պէս՝ և յաղագս՝ Վ'ոյի. սոյլով անու
ամբ վարին՝ և ժամանակօք անբաւ
իւք. Թէպէտ և վ'ս ջրոյն սաստկու
Բե՛ և ապականու Թե երկրի՝ զոյդ
հոգևորայն բարբառին բանից։
Վ'ոյնգունակ՝ և զԹիւ՛ Վ'ահապե
տացն՝ տասն Ք'սիսու Թրեաւ հան
դերձ Թուեն։ որ ո՛չ միայն՝ ըստ բո
լորման առ՝ ի յարեգակնէ. չորեք
ժամանակեան ըստ մեզ լինելոյ տա
րւոյն հեռանայ յամաց մերայնոցն,
մանաւանդ՝ Թէ և յՎ'ճայնոցն։ այլ
և ո՛չ ոնկ Վ'գիպտացիքն զլուսնա
կանսն հաշուին ծագմունս. նա՛ և
ո՛չ զառ՝ ի դիցն ոմանս ասացեալս.
Եթէ տարիս որ վարկցի զուգեալ
համեմատեն յոյն Թուոց առար
կու Թեցս առ՝ ի հաւաստել ճշմար
տու Թեն. երբեմն նուազ՝ և երբեմն

աստիկ՝ զհաւաքումն գումարելով։
 Արդ՝ օրէն է՝ մեզ աստանօր զկար
 ծիսնց յայտնել՝ թէ զինչ իւրաքան
 չիւրոք՝ ինոցնէ խորհեցան այսպէս,
 զայսոսիկ գրել։ Այլ վժ Երկարու
 թեան սուաջի կայ գործոյս՝ այլում
 տեղոյ՝ և ժամանակի՝ զայսոսիկ թո
 ղել՝ հատուցուք աստանօր զբանս։
 Ի սկսանելով յաղագս այսորիկ՝ ոնկ
 և հաւատացեալ եմք։ Ադամ նա
 խաստեղծն։ Սա կեցեալ ամս, 230
 ծնանի զԱթ։ Աթ կեցեալ ամս՝
 205. ծնանի զԱնուխ։ սր Երկուքն
 յարձանագրու թեցն՝ ընդդէմ Եր
 կուց հանդերձելոցն։ ոնկ ասէ Յով
 սէփոս. թէպէտ և ուրանան յայտ։
 Ինուխ՝ որ յառաջին յուսացաւ կո
 չել զԱԹ։ Իւ ընդէր արդեօք այս,
 և կամ, վասն որոց պատճառանաց
 նախնիս՝ կոչեցեալ կոչեցելոցն զԱԹ։
 և կամ, որպէս՝ կոչելն իմանի։
 Վանդի՝ է՝ Ադամ ճշմարտապէս
 ԱԹաստեղծ։ Իւ սա՝ իբերանոյ Ա
 սուծոյ առեալ ասի պատուէր։ սյլ
 և յանցուցեալ և թագստեան ե
 ղեալ։ զուրեմն՝ յԱ. Ե. և ոնչ յայլմէ
 ումեքէ հարցանի։ սապէս՝ և զվճիռ
 վարկին՝ ինորին բերանոյ լսէ։

Իսկ յետոյ՝ և Մ.բէլ՝ մերձաւոր՝ և
 ծանօթ Մ.Յ լեալ Պատարագ մա
 տուցանէ՝ և ընկալեալ լինի: արդ՝
 ևց այսպէս յընդունելութիւնէ՝ ի ծա
 նօթութի Մ.Յ լինիլ. էր աղագաւ
 սա առաջին ասի՝ կոչել զՄ.Ծ՝ և այս
 Յուսով: Մ.բո՝ զայլն վ՛ս սը՝ ի տե
 սութեց ՚ի հրաւիրեալն մեր՝ յու
 ղարկեսցուք տեղի: Իսկ՝ որ՝ ի ձեռն
 արատրանսն է՝ ասացուք: Քանզի՝
 ՚ի պատուիրանազանցութե դտեալ
 Մ.ռ աջինն ՚ի մարդկանէ. ՚ի դրախ
 տէն՝ և Մ.Յ, չարութե աղագաւ
 ոնց ասացեալէ՝ դտան արտասահմա
 նեալ: Օ կնի և ընտանեգոյն Մ.Յ
 յորդուցն՝ Մ.դամայ, ՚ի հարազա
 տէն իւրմէ սպանանի՝ յեղբօրէն:

Յետ՝ որոյ՝ ոչ բանի ինչ Մ.Ծայնոյ՝
 և ոչ յայտնութե ինչ իրիք՝ եղելոյ.
 ՚ի տարակուսանս, և յան յուսութի
 ազգ մարդկան հատեցեալ լինի:
 այլ և ինքնահաճոյ արդարե գործու

Յորոցմիջի սա՛քաջայոյս եղեալ ուղ
 ղութե՛ք հանդերձ, կոչէ զՄ.Ծ:

Իսկ՝ կոչելո՞ կրկնակի իմանի. կամ
 անուանեալ՝ ոնց զմոռացեալ, կամ
 յօգնականութի կարդալ: Մ.բո՝
 անուանելն իբրև զմոռացեալ՝ ոչէ
 ՚ի դէպ

'ի դէպի զի ոչ բազմութիւն մայրնդ
 մէջ անցեալ որ 'ի մոռացումն նոցա
 զԱստուածդ ածէր անուռն. և կամ
 զնոյն ինքն՝ որոյ անուռնն. և ոչ դար
 ձեալ մահու՝ և թաղման դեռ ևս
 ըստեղծեալն յԱՅ Հասեալ: Ապա
 ուրեմն յօգնականութիւն կոչէ սա
 զԱճ: Սա կեցեալ ամս՝ 190, ծնանի
 զԱյնան: Այնան կեցեալ ամս՝ 170
 ծնանի զԱղաղիէլ: Աղաղիէլ
 կեցեալ ամս, 165. ծնանի զՅարեդ:
 Յարեդ կեցեալ ամս, 162. ծնանի
 զԱնովք: Անովք կեցեալ ամս, 165
 ծնանի զԱթուսաղայ. երկերիւր
 ամս արժանի՝ և հաճոյ՝ վարս ստա
 ցեալ՝ ոն գիտէ՝ որ հաճեցաւն, զի
 խեալ աստի 'ի միջոյ ամբարշտաց՝
 զորոյ զստաճառն՝ յետոյ հատու
 ցուք: Աթուսաղայ կեցեալ ամս,
 167, ծնանի զՎամէք: Վամէք կե
 ցեալ ամս, 188. ծնանի որդի և ա
 նուանեաց զանուռն նորա՝ Այ:

Յաղագս Այի:

Առ ընդէր արդեօք զսա միայն Ար
 դոյ անուամբ յորջորջեաց:

Ասկ՝ վս այլոցն ամենեցուն սարղա
 բարասէ թէ՛ ծնաւ. զոր ընդգէմ
 իմն մարգարէանայ Հայրն. սա՝ ա

սէ՛ հանգուցէ զմեզ՝ ի գործոց. և
 ՚ի տրտմութի՛ք ձեռաց. և յերկրէ՛
 զոր անէ՛ծ Տ՛ր Մ.՛ծ: Որ եղև՝ ոչ հան
 գիտ՝ այլ ջընջումն՝ որ ինչ միան
 դամ՝ ՚ի վերայ երկրի: Ինձ թուի
 հանգուցանելն՝ դադարեցուցնելն
 է: Իսկ դադարեցուցանելն՝ զամ
 բարչտութի՛ն և զչարիս՝ սատակ
 մամբ մարդկան զաղրագործաց՝
 դարուն երկրորդի: Բանցի՛ գե
 ղեցկաբար ասաց՝ թէ՛ ՚ի գործոց
 մերոց, որ է՛ յանօրէնութեց. և ՚ի
 տրտմութի՛ք ձեռաց. որովք կատա
 րեմք զպղծութիս: Բայց՝ և հանգ
 չին արդարև՝ ըստ այսմ մարգարէ
 ութեան. ոչ ամենեքին. այլ կատա
 րեալքն յառաքինութե՛ն ոգիք: յոր
 ժամ չարիք՝ ոնչ հեղեղաւ ջընջեալ
 մաքրին, իբրև առ՝ Սոյիւ, մոլեալքն
 ՚ի չարիս: Իսկ Որդւոյ անուամբ՝
 մեծարեաց զնա Սիբ, իբր զյայտ
 նի՛ և զնշանաւոր. և արժանաւոր
 ժառանգ հայրենականացն առաքի
 նութեանց:

Պրակ 7 4

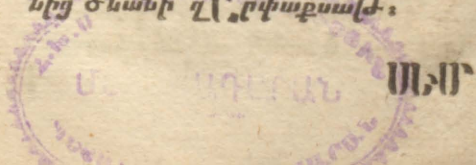
Յաղագս հասասար գոլոյ. Լ. զգաբանու
 երեց որդաոցն՝ Սոյի. յԼ. Բրահամ, և յԵ՛
 Նե՛

Սինոս, և ց' Արամ: Եւ ելէ Սինոս, ոչ
Բէլ և ոչ որդի Բէլայ:

Եւ այս յայտնի է ամենեցուն՝
զի դժուարահաւաք, և տա
ժանելի է՝ ո՞նչ գիւտ ժամանակացն
'ի սկզբանէ մինչև առ մեզ. առաւ
ելևս գիւտ որդէ ծնութէ Սախա
բարականաց ծննդոց. յերկոց անտի
որդւոցն Սոյի: ց' որքան կամք իցեն
խուզել ումեք ը իւրաքանչիւր դա
րուց: Սանաւանդ՝ զի Աճայնոյն
գրոյ զիւրսն՝ ի բաց հատեալ յի՛քն
սեփհական ազգ Սեմայ՝ ելիք զայ
լոցն իբր զարհամարհելեացն. և իւ
րոցն անարժան կարգելոցն բանից:

Օ որոց մեք ըսկսեալ ճառեսցուք,
որքան է կարողութի, որպէս գտաք
զհաւաստին՝ ի հնոց պատմութեց,
մերով մասամբ ամենեւիմբ ան
սուտ: Ի սկզու՝ ո՞վ ուշիմ, Ի նթեր
ցասէրդ՝ հայեաց աստանօր ը հաս
տատութի կարգի՝ երկոց ազգացդ,
մինչև ց' Աբրահամ, ց' Սինոս՝ և
ց' Արամ, և զարմացիր: Սեմ կե
ցեալ ամս, 100. յետերկուց ամաց
ջրհեղեղին, ըստ Ստուածային բա
նից ծնանի զԱրփաքսաթ:

587
69456
276

Ս Ե Մ

- 1 Սեմ ամս 100 ծնանի զԼ.Ն
փաքսաթ :
- 2 Լ.Ն փաքսաթ ամս 135 ծնանի
զԿայնան :
- 3 Կայնան ամս 120 ծնանի զՍա
ղայ :
- 4 Սաղայ ամս 130 ծնանի զԼ,
բեր :
- 5 Լ,բեր ամս 134 ծնանի զՓա
ղեկ :
- 6 Փաղեկ ամս 134 ծնանի զՍա
գաւ :
- 7 Սագաւ ամս 132 ծնանի ըզ
Սերուք :
- 8 Սերուք ամս 130 ծնանի ըզ
Սաքուլր :
- 9 Սաքուլր ամս 179 ծնանի ըզ
Թարայ :
- 10 Թարայ ամս, 70 ծնանի զԼ.Ք
րահամ :

Ք Լ Մ

- 1 Քամ ծնանի զՔ,ուչ :
- 2 Քուչ ծնանի զՍեսորիմ :
- 3 Սեսորիմ ծնանի զՍեբրուլթ :
- 4 Սեբրուլթ ծնանի զՔաբ :
- 5 Քաբ ծնանի զԼ.Նեբիս :

- 6 Բնեբիս ծնանի զԲրբէլ:
- 7 Բրբէլ ծնանի զՔայաղ:
- 8 Քայաղ ծնանի զմիւս Բրբէլ:
- 9 Բրբէլ ծնանի զՆինոս:
- 10 Նինոս ծնանի զՆինուուս:

Յ Բ Բ Ե Թ

- 1 Յաբէթ ծնանի զՎամեր:
- 2 Վամեր ծնանի զԹիրաս:
- 3 Թիրաս ծնանի զԹորգոմ:
- 4 Թորգոմ ծնանի զՀայկ:
- 5 Հայկ ծնանի զՐմենակ:
- 6 Րմենակ ծնանի զՐամայիս:
- 7 Րամայիս ծնանի զՐմասիայ:
- 8 Րմասիայ ծնանի զՎեղամ:
- 9 Վեղամ ծնանի զՀարմայ:
- 10 Հարմայ ծնանի զՐամ:

Բրդ՝ զՎայնան չորրորդ՝ իՆոյէ՝
 ամենայնք ի ժամանակագրացն
 գրեն. և ի Սեմայ երրորդ: Նոյնով
 և զԹիրաս չորրորդ իՆոյէ:
 Իսկ Յաբէթայ երրորդ: Թէպէտ՝
 ըստ մերում Թարգմանութե, ոչ
 ուրեք ի բընագրի՝ գտանի:
 Իսկ զՍեատրայիմ չորրորդ իՆոյէ
 և երրորդ իՎամայ, ոչ ի մերում
 Թարգմանութես՝ և ի ժամանակա
 գրաց ուրեք կարգեալ գտանեմք:

Լ՛յլ այսպէս զսա՛ կարգեալ գտաք
 ՚ի յՍԷճմագ ունէ ու մեմնէ՛ և Մեթեր
 ցասիրէ Մորոյ: և հաւատարիմ
 թուեցաւ մեզ ասացեալն: Վանզի
 Մեսարայիմէ՛ Մեծրայիմ. որ իմա
 նի՛ Լգբիպտոս: Լը բազումք՛ի յա
 մանակագրաց. զ՛ Սեբրովթ՛ որ է
 Բէլ Լթովպացի գոլ՛ ասելով: հաւ
 անեցուցին զմեզ այսպէս՛ հաւաստի
 լինիլ: յազադս բնակութե սահմա
 նացն ընդ Լգբիպտոս: Յետ որոյ
 ասասցուք և զայս: զի թէպէտ և
 ամք ժամանակաց ճնրնդոցն Վա
 մայ՛ մինչև յ՛ Սինոս՛ ոչ ուրեք գտա
 նին թուեալ. և կամ թէ առ մեզ՛
 ոչ հասեալ. այլ հաւաստեալ՛ և ոչ
 նորին ինքեան՛ Սինոսի: Իսկ մե
 րոյն Յաբեթի ամենեւին ոչ:
 Սակայն ասացեալ ազգաբանուիդ
 հաւաստիէ՛ երեցունց ցեղիցն մե
 տասան գոլով յ՛ Մբրահամ. և ցը՛
 Սինոս. և յ՛ մերն Մրամ: զի Մրայն
 երկոտասան երորդ է՛ յետ Սինո
 սի. մանուկ տիովք վախճանեալ. և
 է՛ ճշմարիտ. և մի ոք յերկուսացի.
 քանզի՛ պատմէ մեզ զայսոսիկ յովով
 իրս. հաւատարիմն Մբիւղենոս՛ և
 ասէ, այսպէս: Սինոս Մբէէղայ
 Վայ

Վայազ Լ՝ րբէեղայ: Լ՝ նէեբայ:
 Բաբեբայ՝ Բեւայ: Լ՝ ոյնպէս և
 զմերն ՚ի Հայկայ մինչև ց՝ Լ՝ րայն
 գեղեցիկ՝ զոր սպանեալ կաթոն
 Շամիրամ: Թուէ այսպէս: Լ՝ րայն
 գեղեցիկ. Լ՝ րամեայ՝ Հարմեայ,
 Վեղամեայ՝ Լ՝ մասեայ՝ Լ՝ րամօսեայ
 Լ՝ րամենակեայ. որ եղև հակառակ
 Բեւայ միանգամայն՝ և կենախուղ:
 Եւ զայս մեզ՝ Լ՝ բիւզենոս յիւրում՝
 առաջնում արձանականի ՚ի մանր
 ազգաբանութեանս. զոր աստ ու
 ընմն՝ յետոյ ոմանք բարձին: Լ՝ յսո
 ցիկ վկայէ և Վեֆաղիմաս. քանզի
 ասէ ՚ի միում գլխոյն այսպէս, մանր
 զամենայն: յիսկզբան մերոյ աշխա
 տութեանս: սկսաք գրել զազգաբա
 նութիւնն ՚ի Վիւանացն Լ՝ բքունի:
 սյլ առաք հրամանն ՚ի Թադաւորց.
 Թողուլ զաննշանից, և զլատաց ա
 րանց ՚ի հնոցն զյիշատակն. և գրել
 միայն՝ զքաջն, և զիմաստունն, և
 զաշխարհակալս Վախնիս: և միցան
 պէտս զժամանակս մեր ծախել՝ և
 զայլն: Լ՝ յլ՝ այս մեզ ամենևն ին օ
 տար և արտաքոյ ճշմարտութեն.
 որք զՎիխոս Բեւայ ասեն որդի:
 կամ թէ՛ նոյն ինքն Բեւ: զի սչազ
 գա

գաբանութիւն, և ոչ ամացն ժողովուրդն այսոցիկ վկայէ, բայց թէ՛ լինանաւոր, և անուանի լինելոյ՝ ոք պատե՛հ համարեալ. այսպէս կարգիցէ զհեռին մօտաւոր: Եւ գտաք զայսոսիկ արգարև Յունաց դպրութիւն: Օր թէպէտ և Յոյնք ինքեանք՝ ի Քաղղէացւոցն փոխեցին յիւրեանց լեզուն. և թէպէտ՝ և Քաղղէացի ոք՝ ինքնակամ յօժարութեւ. և կամ, ՚ի հրամանէ Եւազաւորաց հարկեալ զայս իրագործել. ոնք Մուսիոս ոմն՝ և այլք բազումք: Սակայն՝ մեք Յունաց համարիմք՝ որպէս ՚ի նոցանէ ուսեալք:

Պրակ Է 5

Յաղագս լէ է ինչ՝ որ հասասար: Եւ է, որ օտար ՚ի Մովսիսէ պատմեն Մովսիս չնախօսք: Եւ յաղագս Ուրմպիորոցայ փելիսո փայի անգիր պրոպագան:

Օհաւաստին՝ որչափ կարացեալ ՚ի բազմացն ընտրեալ բանից. կարգեցաք զճնունդս երից որդւոցն Սոյի: ց՝ Մարահամ. և ց՝ Սինոս. և ց՝ Մրամ: որում ոչ զոր ընդդիմանալ կարծեմ ՚ի միտս ունողացն: Բայց թէ՛ զճմարտութեն

որ խորհելով քակել զոճ. յառաս
 պելս զճճմարիտ բանս ախորժելով
 փութայցէ: և այսոքիկ իւրաքան
 չիւր միտք ունի կամին ուրախասցին:
 այլ թէ՛ շնորհակալ և մերոյս տքնու
 թեանայ՝ և ջանից լինիցիս՝ ունի Ս
 սուսնասէր դու՝ և զմեզ այսմաշխա
 տեցուցող. անցից սակաւ բանիւք
 յիշատակաց: Յաղագս որոյ՝ վերա
 գոյնդ կարգեցաք՝ թէ որպէս առա
 ջինքն՝ ի Ս իսլազբացն՝ յաղագս այ
 սորիկ հաճեցան շարագրել. թէ
 պէտ՝ և ոչ ունիմ այժմասել՝ յամ
 բարանոցս մատենից թիւրցն ար
 դեօք գտեալ: Եթէ ըստ ախորժե
 լոյ ունի կամեցան իւրաքանչիւրքն փո
 փոխել զանուանսն՝ և զզրոյցս՝ և ըզ
 ժամանակս. և կամ այլ զինչ և իցէ
 պատճառ: Իայց՝ ունի ի սկզբանն՝
 երբեմն ի ճճմարտէն, և երբեմն ի
 ստէն. ունի յաղագս Վախաստեղ
 ծին՝ ոչ առաջին մարդ ասելով զնա
 ոյլ թաղաւոր: Սոյնպէս անունս
 խրժական նմա՝ և աննշանակ կոչե
 լով՝ և ամն տալով նմա. 36000:
 Իսկ թուով Վահանայոց՝ ի ջրհեղե
 ղին յիշատակաւ. զոյգ՝ և հաւասար
 Սուսիսի: Վոյնայ՝ և յետ ջրհեղե
 ղին

զին. երիս կարգելով արս անուա
 նիս. յառաջ քան զաշտարակաշինու
 թիւնն. զկնի նաւարկութեն Վսիս
 ութրեայ 'ի Հայս ճշմարտեն: Իսկ
 անուանցն փոփոխամա՞մբ' և բազմօք
 այլովք ստեն: Իայցէս' այժմ' ու
 բախացայց' հաւ առնելով առաջի
 կայիցս իմոց բանից 'ի սիրելոյն իմ
 մէ. և քան զշատս արդարախօսողէ
 'ի Վ երիտեանն Սիբիլէսոյ:
 Յառաջ քան զբուրգն ասէ' և ըզ
 բազմաբարբառն լինելոյ ձայնի ազ
 գի մարդկան' և զկնի նաւարկու
 թեանն Վսիսութրեայ 'ի Հայս:
 Օրուանն. և Տիտանն. և Յապե
 տոսթէ' լինէին իշխանք երկրի:
 Որք ինձ թուին' Սեմ. Վամ. և
 Յաբէթ: Իւ'ի բաժանել սոցա ա
 սէ զամ' տիեզերս' ընդ իւրեանց իշ
 խանութք, հարարտացեալ տիրէ'ի
 վերայ երկոցունցն: ևս Օրուանն'
 զոր աստ Օրդաշտ. Սոգ, արքայ
 Վակարիացւոց. որ է' Սեդայ' ըս
 կիզքն և հայր աստուծոցն ասաց լի
 նիլ: և բազում այլ ինչ' զնմանէ ա
 ռասպելէաց. զոր անտեղի է մեզ
 սոյժմ' երկրորդէլ: Վ'ըգ' 'ի բռնա
 նալի, ասէ' Օրուանայ' ընդ գիմա

ցան նմա, Տիտանն և Յապետոս
 Թէ. 'ի մարտ պատերազմի ընդ նմա
 գրդուելով: Վսզի Թագաւորեցու
 ցանել զորդիս իւր 'ի վերայ ամենե
 ցուն խորհէր, և այսպիսում խուան,
 յափշտակեաց Տիտան՝ ասէ, զմասն
 ինչ 'ի ԺառանգուԹէ սահմանաց
 Օրուանայ: աստի 'ի մէջ անցեալ
 քոյրննց՝ Մատղիկ՝ համոզեալ դադա
 րեցուցանէ զաղմուկն: և յանձնառ
 նուն Թագաւորել Օրուանայ.
 քայց դաշինս ու խտից՝ և երգմանց՝ ի
 միջի հաստատեն, սպանանել զնմ
 արու՝ որ ծնանիցի Օրուանայ. զի
 մի աղգաւ 'ի վրնց՝ Թիւրոցէ: Ուս
 տի՝ և արս հզօրս, 'ի Տիտանացն 'ի
 վր ծնընդոց կանանց նորա կարգէ
 ին: Աւ սպանեալ գերկուս ոմանս
 վս երգման ու խտին հաստատուն
 կալոյ: Աորհի այնուհետև քոյրն
 նոցա Մատղիկ՝ հանդերձ կանամբք
 Օրուանայ՝ հաւանեցուցանել զո
 մանս 'ի Տիտանացն. ապրեցուցա
 նել զայլ մանկունս՝ և յարեմուտս
 կոյս՝ յուղարկել. 'ի լեաուն՝ որ անու
 անեալ կարգային՝ Վիւցընկէց:
 Մսկ այժմ կոչի Ուլիմպոս: Մորդ զայ
 օտսիկ՝ Թէպէտ առասպելս որք՝ Թէ

պէտ ճշմարտութի հաշուել համա
 րեսցի. բայց ես՝ ո՞նի հաւանեալեմ,
 բազում ինչ ճշմարիտ է: Վանզի՛
 և որ՛ի Վիսրայւոց Առտանդեոյ
 եպիսկոպոս Ապիսիանոս՛ի հերձու
 ածոցն յանդիմանութե, յորժամ
 ճշմարիտ՛ և արդարադատ՛ զՄ. Թ.
 ձեռնարկէ ցուցանել: Աււս ջնջե
 լոյ որդւոցն ՚Ալի, զեօթն ազգան. ա
 սէ՛ սյսպէս: Եթէ արդարադատա
 պէս Մ. Թ. զազգան զայնոսիկ ջնջեաց
 յերեսաց որդւոցն ՚Ալի: զի՛ի բաժ
 նի որդւոցն Սեմայ՛ հասեալէր եր
 կիր կալուածոցս սյսոցիկ՛ բռնուք
 Վամ՛ի վր՛ եկեալ յափշտակեաց:
 ՚Ասկ Մ. Ե իրաւունս սրահեալ զերդ
 ման ուխտին վրէժ հատուցանէ ազ
 գին Վամայ. ՚ի բաց դարձուցանե
 լով զժառանգութիւնն Սեմայ:
 Մ. Ե Զ Տիտանսն և զ՛ աւափայիմն
 յիշեն Մ. Թ ային գիրք: ՚Այց սարտ
 է մեզ զոմանց անգիր հին զրոյցս՛
 որ պատմեալեղեն վաղ ուրեմն ՚ի
 մէջ ՚ամաստնոցն Յունաց. և հա
 սին մինչև ՚ի մեզ սյս զրոյցք. ՚ի Վոր
 գի՛ և ՚ի ՚ճանան անուն կոչեցելոյ.
 ևս՛ և երրորդ ոմն Վաւիթ. Թէ
 պէտ՛ և յոյժ սակաւուք երկրորդել:

յորոց մի ոմն 'ի նոցանէ վարժեալ
 փիլիսոփայութի՛ն ասէր այսպէս :
 Այն սիլ ծերք, յորժամ էի 'ի մէջ
 Յունաց զիմաստութի վարժելով
 դէպեղև 'ի միում աւուրց, զի վսաշ
 խարհադրութեց՝ և բաժանմանց
 աղգաց. 'ի մէջ արանց իմաստնոց՝
 և հմտագունից բն ճառիւր. ոմանք
 այլաղգաբար՝ և ոմանք այլաբանա
 բար զրոյցս մատենից տային : Իսկ
 որ կատարելագոյնն էր 'ի նս Ալում
 պիոդորոս անուն այսպէս ասաց :
 Պատմեցից ձեզ՝ ասէ, զրոյցս ան
 գիրս. յաւանդութենէ 'ի մեզ հա
 սեալ. զորս՝ և բազումք 'ի գեղջկաց
 զրուցեն մինչև ց'այժմ : Վատեան
 լեալ զՎսիսութեայ՝ և զորդւոց
 նր, որ այժմ ոչ ուրեք երևի. յոր
 ժամ ասեն կարգ լեալ բանից՝ այս
 պիսի : Յետ նաւելոյն Վսիսութե
 րեայ՝ 'ի Հայս՝ և դիպելոյ ցամաքի,
 գնայ՝ ասէ, մի յորդւոցնր կոչեցէ ին՝
 Սիմ. ընդ արեմուտս հիւսիսոյ՝ դի
 տել զերկիրն. և դիպեալ դաշտի
 միում փոքու. առ երկայն անստիւ
 միով լերամբ, գետոց ընդ մէջ նր
 անցանելով, 'ի կողմանս Վսորեա
 տանի. դադարէ առ գետովն երկ
 րուս

լուսնեայ աւուրս . և անուանէ յա
 նուն իւր զլեւոն՝ Սիմ, և դառնայ
 անդրէն յարևել Տարաւոյ՝ ուստի
 եկն: Իսկ՝ ՚ի կրտսերագունից որ
 դւոյն նր՝ Տարբան անուն 30 ուս
 տերօք՝ և 15 դստերօք, և նոցին ա
 րամբք՝ մեկնեալ ՚ի հօրէն բնակէ
 անդրէն ՚ի նոյն գետեզերքն . յորոյ
 անուն՝ և զգաւառն անուանէ՝ Տա
 բօն: և զանուն տեղւոյն ուր բնակե
 ցաւն, կոչէ՝ Յրօնս . զի անդ՝ զառա
 ջինն ըսկիզբն եղև բաժանելոյ որ
 դւոյնորա ՚ի նմանէ: Եւ որին դար
 ձեալ և առ եզերքն սահմանացն՝
 Բակտրիացւոյն ասէին բնակիլ սա
 կաւ աւուրս: Եւ նայեալ և մի ոմն
 անդ՝ յորդւցն նր . քանզի կողմանքն
 արևելից՝ Օրուան, զՍիմ կոչէն:
 և Օարուանդ՝ զգաւառն անուա
 նեալ ասեն՝ մինչև ց՝ այժմ: Բայց ա
 ռաւել յաճախագոյն, Հինքն Երա
 մազնեացն ՚ի նուագս բամբռան, և
 յերգս ցցոյ և սրարուց: զայսոսիկ
 ասեն յիշատակօք . և այսոցիկ զրոյցք
 սուտք: և կամ, թէ արդարև լեալք .
 մեզ չէ ինչ փոյթ: Եւ յլ՝ վս գիտե
 լոյ քեզ զմամ, որ ինչ ՚ի լրոյ . և որ
 ինչ ՚ի գրոյ . անցանեմ ընդ բնաւն
 ՚ի

Քիչերս յայս. զի իմասցիս զառ. քեզ
պարզամտու թի իմոցս խորհրդոցս:

Պրակ 7 6

Յայսպարտուիս սահառուս՝ Աէ ըստ արարս
նոցն ասացեալ է Ռէլդ, ըստ Աճային Բս
նից՝ Աեբրովէ է:

Օ Ռէլայ՝ սու որով նախնին
մեր Հայկ՝ բազումք բա
զում՝ ինչ՝ այլ ընդ այլոյ պատմեն.
բայց էս ասեմ զԱրծնոսդ անուն. և
զՌէլ. Աեբրովթ լեալ: ոնկ Ագիպ
տացիք թուեն հաւասար Սովսիսի:
Ափեստոս, արեգակն. Արծնոս, որ
է Վամ, Վուչ՝ Աեբրովթ. Թողէլ
զՍետրայիմ: Օ ի առաջին ասեն
իւրեանց մարդ լեալ զԱփեստոս՝
և գտակ հրոյ. և ընդէր սա գտակ
հրոյ. և կամ Պրոմիթէոս. գողա
ցեալ զառ՝ ի յաճոցն հուր. և շնոր
հեալ մարդկան. որ է այլաբանու
թի. և ոչ՝ բերէ ասել կարգ բանիս:
որում և հարրստու թէցն Ագիպ
տացւոց կարգ՝ և նամ Ժողովումն ի
հովուացն հարրստու թեան մինչև
ց՝ Ափեստոս՝ վիայէ հաւասար Աբ
րայեցւոցն լեալ՝ որ է Յովսէփայ
ժամանակացն: մինչև ց՝ Սեմ. Վամ.
և

և ց' Յարեթ: Եւ այսոքիկ բաւա
կան լիցին ասել սյոջափ: Սիեթէ
զնմ' եղեալս յաշտարակագործու
թէն մինչև առ մեզ. 'ի հասողութի
քեզ 'ի մէջ ածել ջանայցեմք պատ
մութիւն: Եւ ըբ ասլա յրդճալին քո
հասանիցեմք զրուցայ պատմութիւն:
մանաւանդ զի առաջի կայս մեր' եր
կարէ գործ. և ժամանակ մահկա
նացուայ' սուղ' և անյայտ: Եւ յլ ըս
կսեալ ցուցից քեզ զմերն' թէ ուս
տի և որպէս:

Պրակ Է 7

Թէ որով կամ ուսարի պայտիսի եգիպոս
Օրուցաբանութիւնն:

Եւ ըջակ մեծ Եւրբայ Պարսից' և
Պարթևաց. որ և ազգաւ
իսկ Պարթև: ասլատամբեալ ասէն
'ի Մակեդոնացւոցն. և թագաւո
րեալ 'ի վր' նմ' արևելից և Եսորես
տանեաց. և սպանեալ զԵստիոքոս
Թագաւոր 'ի Սինուէ: հնազան
դեցուցանել զնմ' տիեզերս ընդ ձե
ռամբ իւրով: Ս' թագաւորեցու
ցանէ զէրբայր իւր զՍաղարշակ 'ի
վերայ աշխարհիս հայոց: պատեհ
իմն համարեալ սյոսպէս անշարժ իւ

րոյ թագաւորութեն լինիլ: Աւքա
 ղաք թագաւորութե տայ նմա ըզ
 ՍԺբին՝ և սահմանս հատանէ նմա
 զմասն ինչ յարեմտեայ Ասորոց՝
 և զՊաղեստին, և զԱսիայ. և զամ
 Սիջեբկրեայս՝ և զՍիտալիայ: Ի
 ծովէն Պոնտոսի՝ մինչև ի տեղին
 ուր Աւեհաս յարեմտեանն յանդի
 ծով. և զԱրարատական. և այլ՝ որ
 չափ միտք քո. և քաջութի հատա
 նեն: զի սահմանք Վաջաց՝ ասէ,
 զէնն իւրեանց. որքան հատանէ այն
 քան ունի: Սորա կարգեալ զիշխա
 նութի իւր մեծապէս. և հաստա
 տեալ զթագաւորութիւնն իւր:
 Աամ եղև գիտել սր, թէ ոյք՝ և
 որպիսի արք տիրեալ են ի վերայ
 աշխարհիս Հայոց մինչև ց՛նա. ըզ
 Վաջաց արդեօք. եթէ զ]ատաց
 անցեալ ունի՝ զտեղի: Աւ գտեալ
 զոմն Ասորի, Սարիբաս Աստինայ,
 այր ուշիմ և վարժ. Վաղդէացի՝ և
 Յոյն գրով, զոր յղէ առ մեծ եղ
 բայրն իւր Արշակ. արժանի ընծայ
 իւք. բանալ նմա զՍիւանն Արբու
 նի: և գրէ առ նա ձև բանից օրի
 նակ զայս:

ԹՎԱՊԵՆ ՍԱՊԱՐԶԱԿԱՅ արքային Հայոց, առ
ՏԵՃԻՆ ԼՐԶԱԿ արքայ Պարսեց:

ԼՐԶԱԿ ԹՎԱՊԵՆՈՐ՝ ԵՐԿՐԻ՝ ԵՒ
ՏՈՎՈՒՆ. որոյ անձն և պատ
կեր՝ ունի և է իսկ մեր աստուծոյ՝
իսկ բախտ՝ և պատահումն ՚ի վեր
քան զամ թագաւորաց. և մտայ
լայնութի՝ որչափ երկնի ՚ի վերայ
երկրի: Սաղարշակ կրտսեր եղբայր
քո՝ և նիզակակից. որ ՚ի քէն կար
գեալ ԼՐԶԱՅ Հայոց. ողջ լեր ամ
յաղթութի: Վանգի պատուէր ըն
կալայ ՚ի քէն՝ քաջութե, և իմաս
տութե հոգ տանել և նչերբեք ան
փոյթ արարեալ զքոյովն խրատու.
սյլ խնամտարեալ հոգայոյ ամի.
որչափ միտք՝ և հասողութի բաւե
ցին: Եւ այժմ, ՚ի քումմէ խնամա
կալութե զետեղեալ թագաւորու
թիս: խորհուրդ ՚ի մտի եզի գիտել
թէ ոյք ոմանք յաւաջ քան զիս ի
ցեն տիրեալ աշխարհիս Հայոց. և
դւտի նախարարութիքս՝ որք աստ
կան: Օ ի ոչ կարգք ինչ լեալ աստ
յայտնի. և ոչ մեհենից պաշտա
մունք, և ոչ գլխաւորաց աշխարհիս

առաջինն յայտնի է, և ո՛չ վերջինն.
 և ո՛չ այլ ինչ օրինաւոր. այլ խառն՝ ի
 խուռն ամ, և վայրենի: Ա՛ս որոյ ա-
 ղաչեմ գբո Տէրութիդ՝ հրամայեա
 բանալ զ՛Վիւանդ արքունի՝ ընդ
 դէմ Լ՝ունդ եկելոյ առաջի քոյոյ՝
 Հզօր Տէրութեդ. զի գտեալ զըզ
 ձալին եղբօր քոյ՝ և որդւոյ՝ բերցե-
 զըստոյգն փութապէս: և զմեր
 հաշտութիւն՝ որ՝ ի կամակատարու-
 թենէ լեալ. քաջ գիտեմ ինդու-
 թի քեզ լեալ. ողջ լեր երևելիդ՝
 բնակութեամբ՝ ի մէջ Վիոյ:

Եւ ընկալեալ Լ՝ըշակոյ մեծի՝ ըզ
 գիրն ՚ի ձեռաց Վարիբա Վատի
 նայ. մեծաւ լրջմտութե՛ք հրամայե-
 առաջի՝ առնել նմա զ՛Վիւանն ար-
 քունի՝ որ՝ ի Վիւնուէ: միանգամայն՝
 և ուրախացեալ այսպիսի միտս ու-
 նել եղբօր իւրոյ. որոյ զկէս թա-
 գաւորուէ իւրոյ հաւատացեալ էր:

Եւ խուզեալ սր՝ զամ՝ մատեանսն.
 գտանէ մատեան մի հելլեն գրով.
 որոյ վերայ էր՝ ասէ, վերնագիրն
 այսպէս: Սիւրբն Սափենի:

Լ՝յս մատեան՝ հրամանաւ Լ՝ղէք
 Լ՝սանդրի, ՚ի Վաղդէացւոց բար-
 բառոյ փոխեալ ՚ի Հոյնն. որ ունի
 զբունն

զբուն հնոց՝ և զնախնեացն բանս .
 որոյսկիզբն լեալ ասէ զ () բուանն ,
 և զՏիտանն , և զՄպետոսթէ . յո
 բում և զիւրաքանչիւրոք ՚ի ծնըն
 դոց երից նախարարականացս այ
 սոցիկ արանցս . զարս անուանիս
 կարգաւ շարադասեալ . յիւրաքան
 չիւր տեղիս մինչև ց՝ բազում ամս :
 Յայսմ մատենէ Մարիբաս Ատի
 նայ . զմերոյ ազգիս միայն . հանեալ
 զպատմութի հաւաստի՝ բերէ առ
 Մ. բբայ Աղարշակ ՚ի Մ՝ ծբին՝
 Յոյն , և Մ. սորի գրով : Օր առեալ
 Մնճնագեղոյն՝ և Մ. աջաղեղանա
 բին Աղարշակ , Աորովաբանոյն ,
 և Հանձարեղի . առաջինիւրոյ գան
 ձուն համարելով . դնէր յարքու
 նիսն ՚ի պահեստի մեծաւ զգուշու
 թք . և զմասն ինչ՝ ՚ի յարձանի հրա
 մայէ դրոշմել : յորմէ մեր հաւաս
 տի ՚ի վր հասեալ կարգի զբուցացս .
 երկրորդեմք այժմ քոյ հարցասի
 բութեդ՝ ձգելով զմեր բնիկ նախա
 րարութիս՝ մինչև ց՝ Մ. աղդէացոց
 Սարգանապալայ՝ և ևս մօտագոյն :
 յորմէ սկիզբն բանիցս այսպիսի :
 Մ. հեղք՝ և երևելիք , առաջինքն ՚ի
 դիցն . և աշխարհի մեծամեծ բա
րեաց

բեաց պատճառք: որ սկիզբն աշխարհի
 և բաղմամարդու թէ: Ալ ՚ի սո
 ցանէ հատեալ դտան ազգ Հսկոյ
 ից. անհեղեղք՝ յաղթանդամք մար
 մնով՝ և վիթխարիք. որք յղացեալ
 ամբարտաւանութիւն ծնան զամբա
 րիշտ խորհուրդ աշտարակաշինու
 թեանն. և ՚ի նոյն լինէին ՚ի գործ
 անկեալք. յոր հողմն ահագին իմն՝
 և Վճային շնչեցեալ ՚ի դիցն ցասմա
 նէ, ցրվէ՝ զԱ՛մբարտակն: և մարդ
 կանն անլուր բարբառս իւրաքան
 չիւրումեք բաշխեալ. աղմուկ շին
 թի՛ ՚ի մէջ արկանէին: Յորոց մի էր
 և Յապետոս թեանն Հոյկ անուա
 նի, և քաջ նախարարն կորովաձիգ՝
 և հաստ աղեղնն: Ալ այս կարգ
 զրուցաբանութիւն դադարումն առ
 ցէ. զի հանդէս է մեր՝ ոչ զպատմու
 թէն ողջաբանութիւն գրել՝ այլ ջա
 նալ ցուցանել զառաջինսն մեր. և
 զբուն հին՝ Ասիանիս: Ա՛րդ՝ ՚ի նոյն
 մատենէ սկսեալ ասացից՝ Յապետ
 ոս թէ. Սերոգ, Սիրաթ, թասկ
 լաթ՝ որ է Յաբէթ. Վումեր, թի
 րաս, թորգոմ: Յետ՝ որոյ նոյն
 յամանակագիր յառաջ մատու
 ցեալ ասէ՝ Հոյկ. Արամենակ. և

զայլսն

Պատմութի Մովսիսի
 զայլն 'ի կարգի՝ զորոյ յառաջա
 դոյն ասացաք :

Պրակ Թ 9

Յաղագս սպրապատճումնէն Հայկացի :

Եւ յս ասէ Հայկ՝ Վեղապարտչաճև
 Լ՛նձնեայ . Վաջադանդուր
 Խայտակն, և Հաստաբազուկ : Սա
 'ի մէջ Հըսկայիցն քաջ և երևելի
 լեալ՝ ընդ դիմակաց ամենեցուն :
 որք ամբառնային զձեռն 'ի միապե
 տել 'ի վրձնամ Հըսկայիցն և Վիւցա
 զանց : Ս' խրոխտացեալ ամբարձ
 զձեռն լը դէմ բռնաւորութեանն
 Քէլայ : 'Ի տարածանելն ազգի
 մարդկան՝ լը լայնութի ամ երկրի
 'ի մէջ բազմակոյտ Հըսկայիցն . ան
 հուն խօլայ՝ և ուժաւորաց : Վանդի
 անդ մոլեգնեալ սյր իւրաքանչիւր
 սուր 'ի կող ընկերի իւրոյ ձգելով,
 ջանային տիրել 'ի վերայ միմեանց .
 ուր պատահմունք 'ի դէպ ելանէ
 ին Քէլայ, բռնանալ ունել զ'ամ եր
 կիր . որում ո՛չ կամեցեալ Հայկայ
 հնազանդ լինիլ Քէլայ՝ յետ ծնա
 նելոյ զորդի իւր զՎ՛րամենակ 'ի
 Քաբելճնի . չուարարեալ գնայ յեր
 կիրն Վ՛րարադայ . որ է՝ 'ի կողմանս
 հիւ

Տիւսիսոյ. հանդերձ որդւովք իւ
 բովք՝ և դստերօք. և որդւոյ որ
 դւովք արամբք զօրաւորօք: Թու
 ու իբրև՝ 300, և այլովք ընդ ոճ
 նօք՝ և եկօք յարեցելովք 'ի նա. և
 բոլոր աղխիւ: Արթեալ բնակէ 'ի
 լեռնոտիմիում 'ի դաշտավայրի. յո
 բում սակաւք 'ի մարդկանէ յառա
 ջագոյն ցրուելոցն դադարեալ բնա
 կէին: զորս հնազանդ իւր արարել
 Հայկ. շինէ անդ տուն բնակութե
 կալուածոց՝ և տայ 'ի Ժառանգուի
 Աագմեսոյ. որդւոյ Արամենակայ:
 այս արդարացուցանէ՝ զանգիր հին
 ասացեալ զրոյցս: Աւ ինքն խաղայ՝
 ասէ, այլով աղխիւն ընդ արեմուտս
 Տիւսիսոյ, դայ բնակէ 'ի բարձրաւան
 դակ դաշտիմիում. և անուանէ զա
 նուն լեռնադաշտակին՝ Հարք. այս
 ինքն աստէն բնակեալքս ազգ 'ի
 տանն Թորգոմայ: Ե ինէ և դեւդ
 մի՝ և անուանէ իւր անուն՝ Հայկա
 շէն: Ա իշի՝ և աստանօր պատմու
 Թիս հարաւոյ կողմանէ դաշտիս այ
 սորիկ. առ երկայնանստիւ միով լե
 բամբ՝ բնակեալ յառաջագոյն արք
 սակաւք. ինքնակամ հնազանդիւ
 Ա իւցագինն: արդարացուցանէ՝ և

Պրակ Գ 10

Յիս արարեցաւ ին՝ եւ հահոտանն Քէլայ :

Եւ յառաջ մատուցեալ զբանս
 իւր, ասէ՝ թէ՛ ՚ի հաստատել
 Տիտանեանն Քէլայ զթագաւորու
 թի իւր առ ամենեւեան, առաքի
 ՚ի կողմն հիւսիսոյ՝ զմի ոմն յորդուց
 իւրոց առ Հայկ. արամբք հաւա
 տարմօք՝ գալ նմա ՚ի հնազանդու
 թի, եւ կեալ խաղաղութիւն. բնակե
 ցեր ասէ՛ ՚ի մէջ ցրտութե սառնա
 մանեաց. այլ ջեռուցեալ մեղկեայ
 ցրտութի սառուցեալ քո հպար
 տացեալ բարուցդ. եւ հնազանդել
 ինձ կեաց ՚ի հանդարտութե. ուր
 հաճոյ է քեզ յերկրիս իմում բնա
 կութե : Եւ ՚ի բաց դարձուցեալ
 Հայկայ զպատգամաւորսն Քէլայ
 խստութեամբ պատասխանեաց :
 Վառնայ առաքեալն անդրէն՝ ՚ի բա
 բելոն : Վրաս զօրաժողով լինի ՚ի վե
 րայնր Տիտանեանն Քէլ՝ ամբոխի
 հետեւակաց զօրաց, գայ հասանէ՛ ՚ի
 հիւսիսի յերկիրն Վրարադեայ՝ փա
 խստական լինի Վարամու առ Հայկ
 քաջ ընթաց իսկ առաջի իւր առա
 քէ

բէ: գիտեա՛ ասէ, մի մեծդ Վիւց
ազանց՝ զի դիմեալ գայ՝ ի վերայքոյ
Բէլ՝ Յաւերժիւք Վաջօք, և եր
կայնադիզօք հասակօք՝ Հրակայիւք
մրցողօք: Աւ իմացեալ իմ զմերձ
լինիլն նորա՝ ՚ի տուն իմ փախեսոյ,
և դամ ահաւասիկ տագնապաւ:

Ա՛րդ՝ աճապարեա՛ խորհիլ՝ որ ինչ
գործելոցես: Ա՛նկ բէլն՝ յանդուգն,
և անճոռնի զօրուք ամբօխին, ոմ
յորձան ինչ սաստիկ լէ զառ՝ ի վայր
հեղեալ՝ փութայր հասանել՝ ՚ի սահ
մանս բնակութե՛ Հայկին. ՚ի սիրտ՝
և ՚ի մարմին վստահացեալ արանց
զօրաւորաց: Ա՛ստ Աւշիմ, և Արտեմ՝
Հսկայն Վաջագանդուրն՝ և Արայտ
ակն: աճապարեալ հաւաքէ զոր
դիս իւր, և զթոռունս՝ արս քաջս,
և աղէղնաւորս, թուով յ՛յժնրւա
զունս. և զայլ ևս՝ որ ընդ իւրով ձե
ռամբ. հասանէ յեզր ծովակի միոյ.
որոյ աղի են ջուրքն. մանունս ու
նելով ձկունս յինքեան: Աւ կոչեալ
զզօրս իւր՝ ասէ, ց՛նոսա. յեւա
նէլն մեր հնդէս ամբօխին (Բէլայ՝)
դիպեալ ջանասցուք տեղւոյն՝ ուր
անցեալ կայ ՚ի մէջ խռան քաջայն
Բէլ: զի կամ մեռցուք՝ և աղի մեր
՚ի ծա

'ի ծառայութի Տէլայ կացցէ. կամ
 զաջողութի մատանց մերոց 'ի նա
 ցուցեալ ցրուեսցի ամբոխն, և մեք
 եղիցուք յաղթութի ըստայեալք:
 Եւ յառաջ կոյս անցեալ բովանդակ
 ասպարէզս, հասանեն 'ի միջոյ ինչ
 դաշտաձև լերանց բարձրագունից,
 և յաջմէ ջուրցն հոսանաց 'ի բարձր
 աւանդակումն կուռ կալով 'ի տե
 ղոջ: Ի վեր զերեսս ամբարձեալ
 երևեցաւ նոյ բազմութի անկարգ
 հոսակի ամբոխոյն Տէլայ. ցան և
 ցիր յանդուգն յարձակմամբ ընդ
 երեսս երկրին սուրալով: Ի սկ Տէլ
 հեզ' և հանդարտ ամբոխիւ մեծաւ
 'ի ձախմէ ջուրցն 'ի վերոստոյ միոյ
 իբրև 'ի դիտանոցի: Եւ անեաւ հայկ
 զխումբ վառելոյ ջոկատին. յորում
 Տէլ առաջի ամբոխին եկեալ հա
 սեալ ընտրիւք և վառելովք ո
 մամբք. և երկար միջոց ճանապար
 հին ընդ նա' և ը ամբոխն: և ինքն
 գլխանոց ազուցեալ երկաթի' նշա
 նաւորօք վերջօք' և տախտակս սր
 ղընձիս թիկանց' և լանջաց' և սրհ
 պանակս բարձից' և բազկաց, գօտե
 որեալ զմէջսն. և յահեկէ զստինն
 երկասյրի. և նիզակն արի 'ի ձեռին

իւրումաջոյ. և յահեկումն վահանո.
 և ընտիրք յաջմէ և՛ի ձախմէ:
 Աւտեսեալ Հայկն զՏիտանեանն
 կուռ վառեալ. և արս ընտիրս ընդ
 նմա՝ աջինս՝ և ահեկինս: Աարգէ
 զԱրմենակ երկու եղբարքք լէ աջ
 մէ. և զԱրդմաս՝ և զայլս երկուս որ
 գւոց իւրոց՝ ի ձախմէ: զի արք կ ըո
 վիք էին յաղեղն՝ և՛ի սուսեր. և իւքն
 առաջի. և զայլս հրոսակին զկնի իւր
 կարգեաց՝ երեք անկիւնի իմն կար
 գեսոց ձևով. հանդարտ յառաջ մա
 տուցանելով: Աւ հասեալ երկո
 ցունց կողմանց հըսկայիցն ՛ի մի
 մեանս. ահագին գղրդիւն ՛ի վերայ
 երկրի առնէին շահատակելովն, և
 ահս պակուցանողս տարազուք յար
 ձակմանցն: զմիմեամքք հարկանէ
 ին. անդ ոչ սակաւք յերկոցունց
 կողմանց հըսկայիցն յաղթանդամք
 բերանոյ սրոյ դիպեալք տապալ
 յերկիր կործանէին. և մարտն յեր
 կոցունց կողմանց մնայր անպարտե
 լի: Օայսպիսի անակնուն՛լի դի
 պուած՝ տարակուսանաց տեսեալ
 Արքայն Տիտանեան՝ զարհուլե
 ցաւ. և՛ի նոյն բլուր՝ ուստի էջն.
 վերջոտեալ ելանէ. քանզի խորհեր
 ՚ի մի

'ի միջոցի ամբանալ ամբոխին՝ մին
 չև հասցէ բովանդակ զօրն . զի միւս
 անդ ամ ճակատ յօրինեացէ : Օայս
 իմացեալ աղեղնաւորին Հայկայ յա
 ռաջ վարէ զինքն, մօտ հասանէ յար
 քայն, լի քարչէ պինտ զլայնալիճն՝
 դիպեցուցանէ զերեք թեւանն կրօ
 ծից տախտակին, և շեշտ ընդ մէջ
 թիկանցն թափանցիկ լեալ՝ յերկիր
 անկանի սլաքն . և այսպէս ճոխա
 ցեալն Տիտանեան, կործանեալ յեր
 կիր զարկուցեալ և փչէ զոգին :
 Իսկ ամբոխն տեսեալ զայսպիսի ա
 հագին գործ քաջութեանն . փա
 խեան իւրաքանչիւր դէպ երեսոց
 իւրեանց : Եւ վսայսորիկ՝ այսչափ
 բովանդակ լիցի ասել : Ի այց զանդէ
 ճակատուն շինէ դատտակերտ . և
 անուն կոչէ Հայք . վս յաղթութե
 պատերազմին, այսորիկ աղագաւ .
 և դաւառն այժմ անուանի Հայոց
 ձոր : Իսկ բլուրն ուր Մաջամարս
 կօքն անկաւ Մէլ . անուանեաց
 Հայկ՝ դերեզմանս . որ այժմ ասին՝
 դերեզմանք : Ի այց՝ զդիակն Մե
 լայ՝ պաճուճեալ իմն ասէ դեղօք :
 հրամայէ Հայկ տանել ՚ի Հարք, և
 թաղել ՚ի բարձրաւանդակ տեղւոյ՝
 'ի տե

'ի տեսիլ կանանց' և որդւոց իւրոց:
 Իսկ անուն աշխարհիս մեր կոչի 'յա
 նուն նիմուոյն մերոյ' Հայկայ Հայք:

Պրակ Ժա 11

Յաղագս՝ որ 'ի Հայկայ ազգո՛ւ և Տնտանորս, և
 ինչ զինչ իւրաքանչիւրո՛ր 'ի նոցանէ գործեաց:

Բ Ազում ինչ զինի՛ պսոռիկ
 պատմի՛ ի Սատենին . այլ մեք՝
 որ ինչ պիտոյն մերոյ հաւաքմանս
 է՝ շարագրեցուք: () Կնիպսոռիկ
 դառնալ՝ ասէ, Հայկին՝ 'ի նոյն տե
 ղի բնակութե: և կարգմեայ՝ Թո
 ուին իւրոյ՝ բազում ինչ յանկածէ
 պատերազմին պարգևեաց: և յիւ
 ըոց ընդոճնացն արս անուանիս:
 հրամայէ զնոյն տեղի բնակութե
 ունիլ նմա . զառաջնոյ իւրոյ տանն:
 և ինքն երթեալ դարգարէ յանուա
 նեալ տեղին Հարք: Ս' կեցեալ
 ամս՝ ծնաւ զԱ՛րամենակ 'ի Վաբե
 լոնի՝ ոնլ վերագոյն ատացաք: յետ՝
 որոյ կեցեալ՝ և այլ ևս ամս՝ ոչ սա
 կաւս՝ մեռանի, յանձնառնելով ըզ
 բովանդակ ազնն՝ Ա՛րմենակայ որ
 դւոյ իւրոյ: Իսկ նր՝ Թողեալ էրկուց
 եղբարց իւրոց զՍոռ . և զՍ՛անաւ
 ազ նամ աղխիւն իւրեանց, 'ի կոչե
 ցեալն

ցեալն Հարք. և զորդի Վանաւա
 զայ զՏաղ. յորոց Վանաւազ՝ ժա
 աանգէ զՀարք: Իսկ որդի նորա
 Տաղ՝ յարեմտից Տիւսիսոյ, եզր ծո
 վուն աղւոյ. զգաւառն՝ և զծովն
 անուանէ իւրով անուամբն: Եւ ՚ի
 սոցանէ ասէն լեալ զնահապետու
 թիս Վանաւազեան, և զՏաղնու
 նեայ, և որ Վանունին անուանել.
 որք աստ ուրեմն՝ յետ Սրբոյն Տըր
 դատայ, բարձեալ ասէն ՚ի միմեանց
 պատերազմաւ: Իսկ Խոռն ՚ի կող
 մանս Տիւսիսոյ բաղմանայ՝ կարգէ
 զշէնս իւր, և ՚ի նմանէ ձգեալ ասի՝
 մեծ նախարարութի ազգին Խոր
 խորունեայ. արք քաջք՝ և անուա
 նիք: ոսկ՝ և որք առ մեզք են այժմ՝
 երևելիք: Իսկ Վրմենակայ առեալ
 զնամ բազմութիւնն՝ խաղոյ յարե
 ելս Տիւսիսոյ. և երթեալ իջանէ ՚ի
 խորին դաշտավայրի մի՝ ՚ի բարձրա
 գագաթանց պարսպեալ լերանց.
 գետս կարկաջասահ ՚ի յարեմտից
 ընդ մէջ անցանելով. և զդաշտն ա
 ըրելից իմն գոգցես իբր որսայել
 ՚ի ձիգ յարեգակն կոյս զերկայնու
 թիւն պարզեալ. և ստորոտովք լե
 րանցն բազում ականակիտ բղխել
 աղ

աղբեւրք • որք գետոց հաւաքումն
 եղեալ հեղաբար առ սահմանօք նց,
 ծնիւք լերամբք, և եզերօք դաշտին
 պատանիք ոմանք՝ իբր երիտասար
 դուհիւք ճեմիցին: Այլ հարաւայ
 ինն արեգակնաճեմ լեառն սպիտակա
 փառն ունելով գագաթն՝ ուղղորդ
 ՚ի յերկրէ բուսեալ երեք օրէիւ: ոնց
 ասաց ոմն ՚ի մերոցն՝ քաջագօտւոյ
 առն շրջապատեալ ճանապարհաւ,
 և առ փոքր՝ փոքր ՚ի շեշտումն ան
 կեալ: Այլ ոմն արդարև լեառն
 ՚ի մէջ երիտասարդացեալ լերանց:
 Այսմ խորութեան դաշտի բընա
 կեալ Արամենակայ • շինէ զմասն
 ինչ ՚ի հիւսիսոյ կողմանէ դաշտին •
 և զոտ լերինն ՚ինոյն կողմանէ: և
 զլեառն անուանէ յանգագոյն յիւր
 անուն Արագած • և զկալուածսն,
 ոտն Արագածու: Այց սքանչելի
 իմն՝ ասէ, Պատմագիրն, թէ ՚ի յո
 լով տեղիս դտան բնակելք ՚ի մարդ
 կանէ յերկրիս մերում: ցան և ցիրք
 սակաւք յառաջ քան զգալուստ բըն
 կին մերոյ նախնւոյն Հայկայ:
 Այս Արամանեակ կեցեալ անս
 ծնաւ զԱրմայիս: և յետոյ կեցել
 ամս շատ՝ մեռաւ: Ասկ որդի նորա
 ԱԸ

Մ. րմայիս շինէ իւր տուն բնակուէ
 'ի վր' ոստոյ միոյ՝ առեգէրք գետոյն,
 և անուանէ իւր անուն Մ. րմաւիբ:
 և զանուն գետոյն. յանուն թսուին
 իւրոյ Արաստայ, Արասիս: Աւ զոր
 դի իւր զՇ արայ, զյորովածին. և
 զչատակեր. առաքէ ամենայն իւ իւ
 րով աղի իւ 'ի դանշտ մի մօտաւոր՝ ար
 գաւանդ՝ և բերրի, յորում գնան
 ջուրք ոչ սակաւք 'ի թիկունս հիւ
 սիսոյ լերինն՝ որ անուանեցան
 Մ. րագած: յորոյ անուն ասէն՝ և
 զգաւառն անուանեալ Շիրակ:
 Մ. րոյ սր թուիարդարանալ ա
 ռասպելին՝ որ ասի 'ի մէջ գեղջկաց,
 թէ քո Մ. րայի որկորն է՝ ասէ, մեր
 Շիրակայ ամբարքն շէն: Մ. յս Մ. ր
 մայիս կեցեալ ամս. ծնանի զորդի
 իւր զՄ. մասիս: 'ի վր' որոյ կեցեալ
 և սյլս ամաց՝ մեռաւ: Մ. մասիս բնա
 կեալ Մ. րմաւիբ՝ յետ ամաց ծնա
 նի զՎեղամ: և յետ Վեղամայ ըզ
 Փառոխարի, և զՅոլակ: և յետ
 ծնանելոյն զսոսա անցնէ զգետովն
 մերձ 'ի լեառնն հարաւոյ: և շինէ
 անդ առ խորշիւք լեռնոտինն մե
 ծապէս ծախիւք երկուս տունս.
 զմինն, յարևելից կուսէ մօտ յականս

աղբերանցն, որք առ ստորոտով լե-
 րինն ելանեն: Իսկ զմիւսն յարե-
 մուսս կոյս նորին տանն բայադոյն:
 Իբր մե՛ծ հասարակ աւուր միոյ հե-
 տեակագնացի անն ճանապարհոր-
 դի: Եւ ետ զնս՝ ՚ի ժառանգութիւն
 կուց որդւոց իւրոց, Արւոյն՝ Փառա-
 խոտի, և Վայտառին Յոլակայ:
 յորս բնակեալ յիւրեանց անուն
 զտեղինն անուանեցին: ՚ի Փառա-
 խոյ՝ Փառախոս: Եւ ՚ի Յոլակայ՝
 Յոլակերտ: Բայց զլեառն, Ամա-
 սիա՝ անունն է իւրով անուամբ՝
 Սասիս: Եւ ինքն դարձեալ յԱրմա-
 ւիր, եկաց ամս սակաւս՝ և մեռաւ:
 Իսկ Վեղամ, յետ ամաց անցելոյ
 ծնաւ զՀարմա՝ յԱրմաւիր. և թո-
 զեալ զՀարմա՝ յԱրմաւիր. հան-
 դերձ որդւովք բնակիլ. և ինքն
 գնաց զմիւս կողմամբն արեւելոց հիւ-
 սիսոյ յեզր ծովակի միոյ, շինէ զեզր
 ծովակին՝ և թողու անդ բնակիչս:
 Եւ յիւր անուն՝ և սա՛, զլեառնն՝ ա-
 նուանէ՝ Վեղ, և զշէնսն՝ Վեղա-
 քունի, որով կոչի՝ և ծովն: Աստ-
 ծընաւ զորդի իւր զՍիսակ, զայր-
 սեգ, և անձնեայ, բարեգեղ՝ կորո-
 վաբան, գեղեցկագէղն, սմա՛ զմեծ
 մասն

մասն ընչից իւրոյ տուեալ՝ և ծառայս անձինս բազումս: սահմանս հատանէ նմա ժառանգութե, 'ի ծովէն ընդ արևելս՝ մինչև 'ի դաշտ մի. ուր գէտն Երասխ հատանէ զքարանձաւս լերանց, անցանէ ընդ խոխումս ձիգս՝ և նեղս, ահագին դրդչմամբ իջանէ 'ի դաշտ մի:

Վստ բնակէ Սիսակ, ընու շինութե զսահմանս իւրոյ բնակութեն: և զաշխարհն կոչէ իւրով անուամբն՝ Սիւնիք: այլ Պարսք յըստակոչոյնս ևս Սիսական կոչեն: Իսր ծննդոյ աստ ուրեմն առաջին 'ի Պարթևաց Վաղարշակ Վրբայ Հայոց՝ գտեալ արս անուանիս, Տեարս աշխարհին կարգէ, ոնլ Սիսակ անդ: և զայս առնէ Վաղարշակ. 'ի պատմութե ստուգեալ: այլ այս՝ թէ ո՞րպէս յիւրում տեղուջ պատմեսցուք:

Իայց ինքն Վեղամ դառնայ 'ի դաշտ անդր, և առ ոտամբ նորին լերին՝ 'ի ձորակի միում ամրոջ՝ շինէ ձեռակերտ մի, և կոչէ զանունս նր՝ Վեղամէ. որ յետոյ՝ 'ի Վառն կայ թուռնէ նր. անուանեցաւ Վառնի: Իսր ծննդոյ աստ ուրեմն առ Վրտաշէսիւ, թուամբ Վաղարշակայ

կայ՝ ոմն վարաժ անուն պատանի՝
 յաջնոյ յորս եղջերուաց սյծեմանց,
 և վարազուց գեղեցկու թքնետից
 կորովի: զսա՛ի վերայ որսոց արքու
 նահանաց կարգէ: և շէն պարգևէ
 նմա՛ առ ե՛զր գետոյն, որ անուանել
 կոչի. Հրաստան: և ՚ի սմանէ՛ ա
 սեն, լինիլ զտունն Վարաժնունի:
 Լ՝յս Գեղամ, ոմն անացաք՝ յետ
 ամաց ծնանի զՀարմայ. յետ որոյ
 կեցեալ՝ և այլ և՛ս՝ և մեռաւ: և հրա
 մայէ որդւոյ իւրում Հարմայ բնա
 կիւ յԼ՝րմաւիր: Լ՝յս Հայկ՝ որդի
 թորգոմայ, որդւոյ թիրասայ, որ
 դւոյ Գամիրայ, որդւոյ Յաբեթի,
 Եւախնի Հայաստանեայցս, և ս՛յս
 աղգք նր, և ծնունդք, և աշխարհ
 բնակու թէ նց: և յայսմ հետէ՛ ա
 սէ, սկսան բազմանալ և ընդ զեր
 կիրն: Իսկ Հարմայ կեցեալ ամն՝
 ծնաւ զԼ՝րամ: Լ՝րամայ բազում
 գործք քաջութե պատմին մարտից
 նահատակութե, և ընդ արձակել
 զսահմանս Հայոց յամկողմանց: յո
 ղոյ անուն, և զաշխարհս մերանուա
 նեն ամ աղգք: ոմն Յոյնք՝ Լ՝րմէն:
 Իսկ Լ՝սորիկք՝ և պարսիկք. Լ՝րմէ
 նիկք: բայց զընդարձակութի պատ
 մու

մութե սր, և զգործ քաջութե՝ թէ
զի արդ, կամ առ որով ժամանա
կի՝ թէ կամիցիս այսորիկ գրոյ կար
գեսցուք, և կամ թողցուք: ապա
թէ ոչ՝ ի սմին:

Պրակ ԺԷ 12

Յաղագիս ընդ Աշխատեացս պատերազմին՝
և յաշխուսե՝ և ճակոտանն՝ Նիսիսիս Սա
րկասայ:

Ն . 1. վ՛ս զի՝ հաճոյ թու՛նցաւ մեզ
աշխատութիւն՝ որ ՚ի վերայ
քոյ հրամանիդ համարել հեշտու
թի. առ՛ի յայլոցն, որ ՚ի կերակրոց՝
և յրմպելեաց վնին խրախճանու
թիւնք, հաւանեցաք անցանել սա
կաւուք. և ընդ կարդ բանից պա
տերազմացն՝ որ ՚ի հայկեանն Մ. րա
մայ: Սա սյրեղեալ հայրենասէր,
և աշխատասէր, ոնյ ցուցանէ նոյն
Պատմագիր, լաւ համարէր զմեռա
նիւն, ՚ի վր հայրենեացն, քան տե
սանելն զորդիս օտարածնաց՝ կոխե
լով զսահմանս հայրենեացն, և հա
րազատից արեան սր, տիրել արանց
օտարաց: Սա այս Մ. րամ, սակաւ
ուք ամօք. յառաջ քան զտիրելն
Նինոսի Մ. սորեստանեայց, և Նի
նուէ

նուէի, նեղեալ յազգացն, որ շուրջ
 գիւրե, ժողովէ զբազմութիարանց
 քաջաց, և ազեղնաւորաց, և որք 'ի
 տէգ նիզակի կամակարօղք, նորա
 տիք, և հարուստք, յոյժ յաջողա
 ձեռնութի, իսկերեսօք 'ի սիրա՝ և
 'ի պատրաստութիւն պատերազմի,
 իբր թէ բիւրս հինգ. պատահէ
 Սեդացւոցն երիտասարդաց, որոց
 առաջնորդէր 'Աիւքար ոմն՝ ասա
 ցեալ Սադէս, սյր հպարտ, և պա
 տերազմասէր, ոմն ցուցանէ՝ նոյն
 ինքն Պատմագիրն, յեզերս սահմա
 նացն Հայոց: որոց միանգամ, Քու
 շանաբար հին՝ ամբակակոխ արա
 բեալ՝ զսահմանս Հայոց ծառայե
 ցոյց, ամս երկուս: որում, յան
 կարծօրէն՝ ի վերայ հասեալ Արամ,
 յառաջ քան՝ զծագիլ արեգական,
 սատակեաց զբազմութիւն ամբո
 խիցն, և զնոյն ինքն 'Աիւքարն՝ կո
 չեցեալ Սադէս, ձերբակալ արա
 բեալ՝ ածէր յԱրմաւիր: և անդ ու
 բեմն, 'ի ծայրս աշտարակի պարս
 պին, ցից վարեալ ընդ ճակատն,
 յորմն վարսէլ՝ հրամայէ, 'ի տեսիլ
 անցաւորացն, և ամ եկելոյն անդր:
 և զաշխարհն, մինչև 'ի լեառն, ա
 նու

նուանեալ Օլորասայ, 'ի ծառայու
 թէ կալաւ հարկի, մինչև ց' թա
 գաւորութիս՝ Նինոսի, 'ի վր' Մսո
 բեստանի, և Նինոնէի: Եւսկ' Նինոս
 թագաւորեալ 'ի Նինոնէի յիշատակ
 քինու, զՆախնւոյն իւրոյ, ունէր
 'ի մտի, զՎէլայ, 'ի զրուցաց ունեալ
 և զայս խորհէր, հատուցանել յամս
 ձիգս, նկատել' որսալ զյաջողութի
 բառնալ' ջնջել զամ' ճէտ սահմա
 նեալ' յարանց Վաջին Հայկայ:
 այլերկիւղ կասկածանաց լեալ իւ
 րոյ թագաւորութեն, զայսպիսիս
 համարեալ իրագործութիս, ծած
 կէ զչարութիւնն, և հրամայէ նմա,
 զնոյն իշխանութիան կասկածաբար
 ունիլ' և համարձակութի տայ նմա,
 վարսակալ ածել մարգարտեայ, և
 երկրորդ նորա կոչիլ: Եւսկ' այս շա
 տասցի' ասել այսչափ. քանզի' չթո
 զացուցանէ զմեզ' որ առաջիկայս է
 իր, յեզերումն յամել' այսք սրատ
 մութեան:

Պրակ ԺԳ 13

Յաղափս' ընդ Մարեպոսանեայս հոռոնոյն, և
 յաղեռախէն, և Պայտպայն Վաջեայն: Եւս
 կ'

Սեպտեմբեր, և Բնաջին, և այլոց անուան
 նեալ Հայոց :

Ս Բրգեսցուք գոյզն յիշտակաւ
 բանից, և որ ինչ՝ զկնիայսորիկ,
 յարեմուսս սր՝ գործք քաջութե
 պատմին, ՚ի նոյն մատենի, որ լի Բսո
 բեստանեայս կռուոյն, զպատճառս,
 և զգորութի, իրաց միայն յայտնե
 լով. և զերկարութի գործոյն, հա
 մառնտ բանիւ յանդիման կացուցա
 նել: Ս, ոյն այս Բրամ, յետ վճարե
 լոյ ճակատուն, որ լի Բրեւելայս,
 խաղայ նոյն զօրու, զկողմամբ Բսո
 բեստանի, գտանէ զմն և անդ, ա
 պականիչ երկրի իւրոյ, չորիւք բիւ
 թովք վառելովք հետեակօք, և հըն
 գիւք հազարովք հեծելազօրու.
 Սարչամ անուն, յազգէ՛ Սկայիցն:
 որոյ սաստկագոյնս նեղեալ՝ հար
 կանց խստութք, անասլատ զշրջա
 կանց իւր առնէր. Սմա՛ ՚ի ճակատու
 պատերուզմի, ՚ի դիմի հարեալ Բրամ,
 հալածական ընդ մէջ կորդուաց,
 ընդ գանչոն Բսորեստանի արկանէ,
 զքազոււմս ՚ի նոցանէ սատակելով.
 իսկ Սարչամ, առաջի զինակրանց նր
 պատահեալ՝ մեռանի: և զայս Սար
 շամ, վճ իւրոց արիութեանց գոր
 ծոց

Ժող՝ աստուածացուցեալ՝ պաշտե
 ցին Մօրիք՝ բազում ժամանակս
 'ի ծառայութե հարկաց։ Այլ որ
 ինչ յարեմուտո ընդ Տիտանեայոն
 սր գործ քաջութե՝ ասելկայմեզ
 առաջի։ Աստ՝ յարեմուտս շար
 ժեալ՝ ի վր առաջնոցն չորիւք բիւ
 բովք զօրաւոր հեռեակօք, և եր
 կու հազարօք հեծելովք՝ հասանէ
 'ի կողմանս Ասպադովկացւոց, 'ի
 տեղի մի՝ որ այժմասի՝ Աեսարեւա։ և
 քանզի՝ զարեւելեայնն, և զհարաւ
 այինն նուաճեալ՝ յանձնեալէր 'ի
 ձեռն այնոցիկ երկուց Հեզիցն, Աե
 սակեանցն զարեւել, և որք 'ի Աագ
 մեայ տանէն զՄօրեւստանին, ոչ
 ինչ՝ այնուհետե կասկած շիթից
 ուստեք ունէր։ Ասորոյ՝ յերկարել
 ժամանակս՝ լինել յարեմուտս՝ պա
 տահէ նմա Պայապիս Քաղեայն
 Տիտանեան պատերազմաւ, որ բըռ
 նացեալ ունէր զմիջոց երկուց ծո
 վուց մեծամեծաց, զՍոնտացւոցն,
 և զԱվիւրանու։ որում 'ի դիմի հա
 րեալ՝ վանէ փախստական արկանե
 լով 'ի Աղլի ինչ Մսիական ծովուն։
 և իւր թողեալ զոմն Մշակ անուն՝
 յազգէ իւրմէ՝ և բիւր մի՝ ի զօրացն
 'ի

'ի վերայ աշխարհին, և ինքն դառ
 նայ 'ի Հայս: Բայց հրաման տայ բը
 նակչաց աշխարհին՝ ուռանիլ ըզ
 խօսս, և զլէզնու Հայկական:
 Ս՝ ուրոյ՝ մինչև ց՝ այսօր ժամանակի
 անուանեն Յոյնք՝ զԱլլիմնայն զայն,
 Պրօփօսոն Լ՝ լիմնիան, որ Թարգմանի՝
 Լ՝ Ուջին Հայք: Լ՝ զդատտակերտն՝
 զոր շինեաց յանուն իւր՝ Ս՝ շակ Աող
 մնապետն Լ՝ րամայ, փոքրագունիւք
 պարսպեալ որմովք, անուանեն
 Հինք աշխարհին, Ս՝ աժաք, ուն՝ ոչ
 կարելով ուղղախօսիլ: մինչև յետոյ
 յոմանց ընդարձակագոյն շինեալ
 անուանեցաւ Աեսարեա: Ըտանմին
 օրինակի՝ 'ի տեղեացն այնոցիկ՝ մին
 չև ց՝ բուն իւր օահմանս, զբազում
 անբնակ երկիր՝ ելից բնակչօք, որք
 Երկրորդ՝ և Երրորդ. անուանե
 ցան Հայք, այլ և՝ Գորրորդ:
 Լ՝ յս է՝ աւաջին, և ճշմարիտ պատ
 ճառն՝ վասն անուանելոյ զարեւը
 տեայն մեր կողմն, և Լ՝ Ուաջին, և
 Երկրորդ, այլ և՝ Երրորդ, և Գոր
 րորդ Հայք: Իսկ որ՝ այլ ասի 'ի
 Յունական կողմանս, մեզ ոչ է հա
 ճոյ, այլ որոց՝ որչափ կանք իցեն:
 Լ՝ րդ սա՝ այնպէս անուանի և հզօր
 է

եղեալ՝ յանուան սորա մինչև յ'այսօր,
 ոսկ ամենեցուն յայտնի է, որ շուրջ
 զմեզ քաղզք՝ զաշխարհս մեր անու
 անեն: Բազում, և այլ գործք ա
 բուծե՛ն ի սմանէ գտանի կատարել
 այլ մեզ բաւական լիցի ասացեալք:
 Բայց թէ՛ ընդէր այսօրիկ ՚ի բուն
 Սատեանս թաղաւորացն, կամ ՚ի
 Սեհենից պատմութիս՝ ոչ յիշա
 տակեցան: մի ոք ընդ սյս երկբայս
 ցեալ՝ տարակուսեսցի: մի՛ զի յա
 ռաջքան զՍինոսի ժամանակ թա
 գաւորութեանն է, յորում ոչ որ
 այսպիսեաց իրաց՝ փոյթ յանձին ու
 ներ: երկրորդ՝ զի ոչ հարկք, և ոչ
 պէտք ինչ կարեւորք էին նց զազգաց
 օտարաց՝ և զաշխարհաց բացեայ, և
 զհամբաւս հինս՝ և զրոյցս նախնա
 կանս՝ իւրեանց (Թաղաւորաց, կամ
 Սեհենից գրել Սատեանս: մանա
 ւանդ՝ զի և ոչ սարծանք ինչ նց, և
 կամ բարգաւաճանք՝ օտարաց ազ
 գաց քաջութիւն, և գործք արու
 թեան: բայց թէ՛ պէտ՝ և ոչ ՚ի բուն
 Սատեանսն, սակայն՝ ոսկ Սարիբաս
 կատինայ պատմէ՝ ՚ի փոքունց ո
 մանց, և յաննշանից արանց. ՚ի գու
 սականէն սյս գտանի ժողովեալ՝ ՚ի

Դիւանի Արքունականաց: Ասէ, և այլ իմն պատճառսնոյն այր՝ թէ ո՞ր պէս ուսոյ՝ հպարտ՝ և անճնասէր գողով՝ Ախնոս, և կամելով զինքն միայն աշխարհակալութեան՝ և քաջութե, և լաւութե ցուցանել ըսկիզբն: հրամայէ՝ զբազում Սա տեանս, և զգրոյցս՝ Առաջնոցն՝ տեղեաց՝ տեղեաց՝ և ուրուք՝ ուրուք՝ գործ քաջութե՝ այրել: Իսկ որ առ իւրովք ժամանակօք՝ դադարեցուցանել՝ և որ ինչ՝ վս իւր միայնոյ գրել: արդ՝ զայս աւելորդէ մեզ երկրորդել: Բայց Արամ՝ զկնի ա մի կենաց իւրոյ՝ ծնաւ զԱրայ, յետ որոյ՝ և այլս բազումս կեցեալ ա մայ մեռաւ:

Պրակ ԺԴ 14

Յաղագս Արայի, և Տակոտան նորա՝ պատե բազմա՝ Եւստիւսայ:

Արայ՝ սակաւ ամօք՝ յառաջ Արամն՝ զվախճանիլն՝ Ախնոսի, ինսամակալեաց իւրոյ հայրենեցն՝ նոյնում արժանաւորեալ շնորհաց ՚ի Ախնոսէ՝ որում և հայրն նորա՝ Արամ: Բայց վավանն այն՝ և բոր բորիտունն՝ Սամիրամ, ՚ի բազում

ամայ՝ լուեալ զգեղէցկութի նորա
 ցանկայր տեսանել. այլ ոչ ինչ այս
 պիտի՝ յայտնապէս իշխէր գործել
 Վսկ յէտ վախճանելոյն, կամ փախտ
 տական լինելոյն՝ ունի հաւանեալեմ,
 Վինոսի՝ ի Վրիտէ՝ համարձակ պա
 տոճելով Շամիրամայ զախտն՝ ա
 ռաքէ հրեշտակս՝ առ Վրայն գեղէ
 ցիկ, ընծայիւք՝ և պատարագօք՝
 բազում աղաչանօք, և խոստամամբք
 պարգևաց՝ գալ առնա՝ ի Վինոճէ,
 կամ, առնուլ կնութի և թագաւո
 րել ի վերայ նմի, որոց տիրէր և
 Վինոս. և կամ՝ կատարել զկամս
 ցանկութի նորա՝ և դառնալ պա
 տարագօք, և խաղաղութի ի տե
 ղի իւր: Ալ ի բազում անգամ
 երթ և եկութի հրեշտակագնացու
 թի լինելոյ, և յոչ հաւանել Վրոց
 ին՝ ի սաստիկ ցասման լեալ Մամի
 րամայ՝ ի վախճանել պատգամաւո
 րութեանն, առնու զբազմութի զո
 րաց իւրոց՝ և փութայ՝ երթալ՝ հա
 սանիլ յերկիրն Հայոց՝ ի վերայ
 Վրայի. բայց որչափ դիմանն էր
 նշանակեալ՝ ոչ այնչափ՝ ի սպանա
 նել զնա՝ և հալածել փութայր,
 քան թի՝ նոճաճել կամ, զբռնամբ

ածել՝ զի լցցէ զկամս ցանկութե
 իւրոյ. զի՛ առ յոյժ ցանկականի մո
 լեղնութեանն՝ ի բանսն, որ զնմա
 նէ՛ ոնց՝ ի տեսութի շամբշութի վա
 ռեալէր: Գայ՝ հասանէ՛ ի դաշտն
 Արայի տաղնապաւ, որ և՛ յանուն
 նր անուանեալ՝ Այրարատ. և ի լի
 նիլ ճակատուն, պատուէր տոյ զօ
 րապետաց իւրոց, թէ՛ դէպ լինիցի՛
 հնարել ապրեցուցանել զԱրայն:
 Իսկ՝ ի լինիլ մարտին՝ հարկանի
 զօրն Արայի՛ մեռանի և Արայն՝ ի
 պատերազմին, ի մանկանցն Շամի
 րամայ: Ի իսկապիւտս Տիկինն՝ ա
 ռաքէ՛ յիտ յաղթութեանն՝ ի տե
 ղի ճակատուն՝ խնդրել՝ ի մէջ դիա
 կանցն անկելոց՝ զըզձալին իւր, և
 ղտարփածուն: գտանէն զԱրայն՝
 մեռեալ ի մէջ Վաջամարտեացն.
 հրամայէ՛ զնա դնել ի վերնատան
 Ապարանիցն: Իսկ՝ ի դրգուել միւս
 անգամ զօրացն Հայոց՝ ի մարտապա
 տերազմի՛ ընդ Տիկիննն Սամիրա
 մոյ, քինախնդիր լինիլ մահունն
 Արայի. ասէր՝ հրամայեցի Ատու
 ծոցն իմոց լիզուլ զվերն Արայի, և
 կենդանասցի. միանգամայն՝ և ակն
 ունէր դիւթութի վըհկութե իւ

րոյ, կենդանացուցանել զԼ՛ւրայ
 ցնորեալ ՚ի տուփական ցանկութե-
 իսկ իբրև նեխեցու դինը, հրամայե-
 ընկենուլ ՚ի վի՛հ մի մեծ՝ և ծածկել
 զմի ո՛մն ՚ի համանեաց իւրոց՝ զարդա-
 րեալ ունելով ՚ի ծածուկ՝ համբա-
 ւէ՛ զնա՝ այսպէ՛ս. լիզեալ զԼ՛ւրայ
 աստուծո՛ցն՝ և կենդանացուցեալ
 լցին զփափագս մեր, և զհեշտութի-
 Վ՛սորոյ՝ առաւել յայսմ հետէ, ՚ի
 մէնջ պաշտելիք են՝ և փառաւորել
 իբրև հեշտացուցիչք՝ և կամակա-
 տարք: Վանդնէ՛ և նոր իմն սլա-
 կեր՝ յանուն դիւաց, և մեծապէս
 զոհիւք պատուէ. ցուցանելով ամե-
 նեցուն՝ իբր թէ՛ այս զօրութի ա-
 տուծոց՝ կենդանացուցին զԼ՛ւրայ
 և այսպէ՛ս համբաւեալ զնմանէ՛ ՚ի
 վր՛ երկրին հայոց, և հաւանեցու-
 ցել զամենեւեան՝ դադարեցուցա-
 նէ զխազմն: Ալ՝ յաղագս Լ՛ւրայի
 կարճառօտիւ այսչափ՝ շատ լիցի՛ յի-
 շատակել: սա՛ կեցեալ ամս՝ ծընս
 նի՛ Վ՛սու:

Պրակ ԺԷ 15

Թե՛, որպէս՝ յեւ հանդիմանն Լ՛ւրայի, Սա-
 րամ

բամ շինէ պատշաճն՝ և պահարարան գեորոյն՝
և պտանն իւր :

ԻՍկզկնի՛ այսպիսեաց իրաց՝ ա-
ջողութեց, դադարէ Շամի
բամ՝ աւուրս ինչ սակաւս՝ ի դաշ-
տին, որ անուանեալ կոչի յանուն
Արայի՛ Այրարատ. ելանէ՛ ի լեռ-
նակողմանս՝ երկրի Հարաւակող-
մանն, քանդի՛ ժամանակ ամառնայ
ին էր՝ զքօսնով կամելով՝ ի հօ-
վիտս, և ի դաշտս ծաղկաւէտս :
Եւ տեսեալ զգեղեցկութի երկրին՝
և զօդոցն մաքրութիւն՝ և զաղբե-
րաց յստակագոյն բղխումն, և զկար-
կաջահոսութիւն գետոց բարեզնա-
ցից. պարտէ՛ ասէ, մեզ յայսպի-
սովմ բարեխառնութեան օդոց՝ և
մաքրութեան ջուրց՝ և երկրի, քա-
ղաքս՝ և Արքունիս շինել՝ բնակու-
թեան, ուր զի՛ գորրորդ մասն՝ ի բո-
լորմանէ տարւոյն՝ որ է՛ ամառնայ
ին յեղանակ, ըստ նմ բարեվայել-
չութեան՝ անցուցանեմք՝ ի Հայս .
և զայլս ևս՝ երիս որոշմունս օդոցն
զովութե՛ տաճիցեմք՝ ի Արնունէ :
և անցեալ ը բազումս՝ ի տեղեաց,
գոյ՛ հասանէ՛ յարևելից կողմանէ՛
յեզր ծովակին՝ Աղւոյ. և տեսեալ

առ եղերբ ծովուն՝ երկայնաձև՝ մի
 բլուր, որոյ նիստ երկայնութեն՝ ի
 մուտս կոյս՝ և յրեգակնդ, սակա ինչ
 առ ի կողեալ ի հիւսիսոյ. իսկ ի
 միջօրեայ կողմանէ՝ դէպ ուղիղառ
 երկին նայելով՝ քարանձաւ կան
 գուն անշեղ. և ի սմանէ զհարաւ
 բացագոյն հովիտ իմն՝ դաշտաձև,
 և երկայնաձև՝ յարևելից կողմանէ
 ըրինն՝ իջանելով յէզր ծովուն՝ լ
 արձակ, և դեղեցիկ ձորաձև. որոյ
 ընդ մէջն՝ հոսանք ջուրց բարեհա
 մաց՝ ի լեռնէն իջանելով՝ ի ծործո
 րոց, և ի հովտաց քամեալք՝ և ի հի
 մանց փեղկից լեռանց միաւորեալք՝
 ի ծաւալումն գետոց՝ պերճանայ
 ին. և շէնք՝ ոչ սակաւք՝ հովտաձև
 ձորակին, յաջմէ՝ և յահեկէ ջուրցն
 յօրինեալք. և յարևելից կողմանէ
 հաճեցեալ բլրոյն, լեառն մի փոք
 րագոյն: Աստ իմն՝ ակնակառոյց
 եղեալ՝ Այրասիրտն այն՝ և Աս
 թոնն Շամիրամ, հրաման տայ չո
 րից բիւրուց, և երկուց հազարաց
 արանց անարուճեստից՝ գործաւո
 րաց յԱսորեստանեայց, և վեցհա
 ղիւր ընտրելոց՝ յամ արուճեստա
 ւոր գործաւորաց՝ քարի, և փայտի՝

արդնձոյ, և երկաթոյ. որք ամենև
 ին կատարեալք իցեն՝ յարուճեստ գի
 տութէ. ածել անխափան՝ ՚ի փա
 փագեալ տեղին. և գործն՝ հաւա
 սա՛ր հրամանին՝ առնոյր զկատա
 րումն: Աւ վաղվազակի՛ ածեալ լի
 նէին իսառնաղանձից գործաւո
 քաց, և բազում արուեստից Հան
 ճարեղաց Վաստնոց: և հրամայե՛
 նախ՝ զամբարտակ գետոյն. ապա
 ռաժիւք, և մեծամեծ շինել վիմօք.
 կրով՝ և աւազով մածուցեալ բա
 զում լայնութիւնք. որ կայ հաստա
 տուն՝ մինչև ց՛այսօր ժամանակի: և
 ՚ի պատուո՛ւածս նոյն ամբարտակի
 գետոյն այժմ, ոնկ լեմք մարդիկ
 աշխարհին ՚ի շէնս, և ՚ի գաղթա
 կանս փախստեամբ ամլանան՝ իբր
 ՚ի ծայրս քարանձաւաց լերանց ամ
 րացեալք: և եթէ՛ զփորձ առնուլ՝
 գէ՛տ ումք լինիցի, և ոչ իբր՝ պար
 սատկաց քար մի արժանաւոր ՚ի շի
 նո՛ւածոյ ամբարտակին՝ խլել որ զօ
 րեսցէ, թէ և՛ մեծաւ աշխատութիւնք՝
 որ ջանասցէ, և ՚ի հեղուսո՛ւծս արու
 եստին, որ զբարամբքն հայեցեալ
 ուրուք, ոնկ ՚ի ճարպոյ ինչ հեղման՝
 հայեցողացն երևեցուցանէ կրծիս:

և այսպէս՝ ընդ բազում ասպարէզս
 անցուցեալ զամբարտակն՝ հասու
 ցանէ՝ ի նկատեալ տեղի քաղաքին :
 և անդ հրամայէ՝ զամբոխն՝ ի բա
 զում դասս որոշել : և ի վր իւրա
 քանչիւրոց դասուց՝ կարգել վար
 դասութիս զընտիրս՝ ի ճարտարաց :
 և այսպէս, ի սաստիկ ճգնութե
 պահեալ՝ յետ սակաւ ամաց՝ կատա
 րէ զհրաշալին ամրագունիւք պարս
 սօք, հանդերձ դրամքք պղնձակեր
 տիւք : Շինէ և ընտիր ընտիրս ա
 պարանս՝ ի մէջ քաղաքին, ի պէս
 պէս քարանց՝ և ի գունից զարդա
 րեալս, կրկնայարկս՝ և ըստ պատե
 հից իւրաքանչիւր արեգակնակս,
 և գեղեցկագունիւք, և ընդարձակ
 փողոցովք զկողմանս քաղաքին որո
 շելով : Շինէ՝ և զչքնաղս ոմանս,
 և զզարմանալոյ արժանաւորս, ի
 պիտոյից միջոցաց քաղաքին՝ լուա
 լիս . և զմասն ինչ գետոյն՝ ի մէջ
 քաղաքին բաշխեալ՝ անցուցանէ՝ ի
 սպասամպիտոյից, և յարբուցմունս
 բուրաստանաց՝ և ծաղկոցաց, և
 զայն՝ զեզերբ ծովուն յաջմէ, և յա
 հեկէ քաղաքին՝ զարդարէ դաստա
 կերտօք, և սաղարթիւք ծառոց
վար

վարսաւորաց զանազանիւք, ելովս
 'ի պտուղս՝ և 'ի տերեւս, և բազումս
 բազմաբերս՝ և գինեբերս, 'ի նման
 տնկեաց հովիտս. և ամենեին հոյ
 ահապ՝ և հռչակաւոր զպարսպեանն
 յօրինէ. և անթիւ մարդկան բազ
 մութի բնակեցուցանէ: Իսկ զԺայռ
 քաղաքին՝ և որինչ 'ի նման հրաշա
 քործութիք՝ բազմաց 'ի մարդկա
 նէ, ոչ հասուլեալ՝ և ոչ պատմել
 է կարողութի: զորոյ պարսպեալ
 զգագանթն դժոճարամուտս ոմանս,
 և դժոխ ելանելիս: 'ի նման յօրինէ
 շինուածս Արքայանիստս, և ծա
 ծուկս իմն ահագինս՝ որոյ որպիսու
 թի դրութե յօրինուածոյ՝ ոչ 'ի լսե
 լիս մեր հասեալ ճշմարտութե յու
 մեքէ, և ոչ մեք 'ի պատմութիս հիւ
 սել հաւանիմք. այլ ասեմք միայն՝
 թէ ամ թագաւորականաց գործոց՝
 ուլ լուճք, առաջին՝ և վեհագոյն
 համարեալ: Իսկ զընդդէմ արեգա
 կան կողմն անձաւին, ուր և ոչ գիծ
 մի երկաթով՝ սյոժմ վերագրել ոք
 կարէ: զայսպիսի կարծրութի նիւ
 թոյ՝ պէսպէս տաճարս, և սենեակս
 օթից՝ և տունս գանձուց, և վիհս
 երկարս՝ ոչ գիտեմ թէ՛ որպիսեաց
 իրաց

իրաց պատրաստութի հրաշակերտեայ: Իսկ զերեսս նմ քարին՝ իբրև գրչաւ զմում հարթեալ՝ բազում գրեաց ՚ի նմն գիրս. որոյ հայեցուածն միայն՝ զամենայն ոք ՚ի զարմացումն ածէ: Ալ ոչ միայն այսպէս և ՚ի բազում տեղիս արձանս հաստատեալ յաշխարհիս հայոց, նովին գրով՝ յիշատակ ինչ իւր՝ հրամայէ՝ գրել: և ՚ի բազում տեղիս՝ սահմանս, նովին գրով՝ հաստատէր: Բորդ՝ որ ինչ՝ յաղագս Սամիրամայ, և որ ինչ՝ գործոց նորին՝ ՚ի հայս՝ ասացեալէ:

Պրակ ԺԴ 16

Յաղագս Շամիրամայ՝ լեւեր՝ աղագաս՝ ի որորեաց պորբին իւր. և լեւ՝ որպէս Գալատացիս լինի՝ ՚ի Օրագաշին՝ Սոգէ՝ ՚ի հայս՝ և Տրամնի՝ ՚ի Սինոնասայ որդաւոյ իւրիէ:

Ս՝ հանապազ յամառնայինսն, ՚ի խաղան իւրում, ՚ի կողմանս հիւսիսոյ՝ ՚ի քաղաքն Մմարատասնի զոր շինեաց ՚ի հայս: կողմնս պէտ՝ և վերակացու Մտրեստանի՝ և Սինոնէի. Թողու Օրագաշտ՝ Սոգ, և Սահապէտ Սարուց. և զայն այսպէս բազում ժամանակս՝ կարգեալ

գեալ Շամիրամայ, ամենեկն հաւատոյ նրմայ յարդարեւ՝ զիւր իշխանութիւն: Աւ բազումմանգամ՝ յանդիմանեալ յորդանոց իւրոց՝ վժիշկաւորաց՝ պոռնկական՝ իւրոց վարուց, կոտորէ՛ զամենեւեան, և ապրի կրտսերագոյնն միայն՝ որ է՝ Անուհա: Աւրեկամաց՝ և հոմանեցի իւրոց՝ պարգևելով զամ իշխանութիւն՝ և զգանձս, ոչինչ՝ վժիշկանոց իւրոց՝ փոյթ յանձին ունէր: Անդի՛ և այր նր՝ Անուհա՛ ոչ ոնկասի՛ մեռեալ՝ թաղեցաւ ՚ի նմանէ՛ ՚ի Անուհէ յԱրքունիսն. այլ՝ իմացեալ զսխտասէր բարս նորա՛ և զչարասէր, թողեալ զթագաւորութիւն՝ փախստական անկանի ՚ի Արիտէ: Ասկ՝ ՚ի հասակ, և ՚ի միտս հասեալ՝ որդանոց նորա՛ յիշեցուցանեն նմա զայն նմ, կարծելով՝ ցածուցանել զնա՛ ՚ի դիւական պակշտութեանն, և աւանդել զիշխանութիւն, և զգանձս որդանոց իւրոց. ընդ ո՛ր առաւել զայրագնեալ՝ սատակէ՛ զամենեւեան, և մնայ միայն՝ ոնկ վերագոյն ասացաք՝ Անուհա: Ասկ՝ ՚ի լինիլ սխալանաց ինչ Օրագաշտի առ Տիկինն, և հակառակութե՛ ՚ի

ներքս

ներքս անկանելոյ, պատերազմ 'ի
 վր նր յարուցանէ Շամիրամ: քան
 զի բռնանալ 'ի վր 'ամի' խորհէր
 Մարն: և 'ի սաստկանալ պատերազ
 մին, փախստական լինի Շամիրամ
 յերեսաց Օրադաշտին 'ի Հայս.
 ոստ ժամանէ վրէժ խնդրութե,
 զի պատէ՛՛հ գտեալ 'Նինո՛ւսայ' ըս
 պանանել զՄայրն, և ի նքն թագա
 ւորէ 'ի վերայ Մորեստանի, և
 'Նինո՛ւէի: Մհա՛ ասացաք՝ և յա
 զագս մահո՛ւանն Շամիրամայ, թէ
 մւտի՛ և ո՞րպէս:

Պրակ ԺԷ 17

Յաղագս ին՝ հասաստի նախ՝ լեալ պատե
 րազմ նորս 'ի Հնդիկն՝ ևս զէնի՛ մահո՛ւանն
 նորս՝ 'ի Հայս:

Սնիմ՝ 'ի մտի՛ և զՎեֆաղեօնին
 վասն ոչ տալ զմեզ՝ բազմաց
 ծաղրել. զի՛ ասէ, 'ի բազմաց այլոց,
 նախ՝ յաղագս ծննդեանն Մամիրա
 մայ, և ապա՛ և զպատերազմն Շա
 միրամայ լը Օրադաշտի, և զյաղ
 թիլն՝ ասէ, շամիրամայ՝ և ապա ու
 թեմն՝ զպատերազմն Հնդկաց: այլ՝
 հաւաստի մե՛զ թո՛ւեցաւ՝ որ 'ի Մա
 ռիբաս Վատինայնէ՛՛ քննութիւն
 Քաղ

Վաղդէական Մատենից, քան զայս
 սոսիկ. քանզի՝ ոչ ոմ իմն ասէ, և
 զպատճառս պատերազմին յայտնէ:
 Իսկ՝ առ այսօրիւք, և առասպելք
 աշխարհիս մերոյ՝ զբազմաճմուռ
 Ասորին արդարացուցանեն. աստ
 ուրեմն՝ զմահն ասել Շամիրամայ,
 և զհետեակ փախուսան, և զպաս
 քումնն՝ և զիղձս ջրոյն, և զրբումնն:
 այլ և ՚ի մօտ հասանիլ Սուտե
 րաճորաց, և զյուռ ու թան ՚ի ծով՝
 և բան ՚ի նմանէ, ուլունք ՚ի ծով՝
 Շամիրամայ: այլ՝ ախորժէս առաս
 պել՝ և Շամիրամ քար, առաջին
 քան զՎ, իորէ: արդ՝ այս շատէ:
 Ի այց մեք՝ որ զկնի այսօրիկ:

Պրակ ԺԸ 18

Որ էնչ զէնի Տակոնանն Սամիրամայ:

ՅԱրմարեալ զայսոսիկ՝ կար
 գեցից քեզ ՚ի գիրսս յայսո
 սիկ, զազգիս մերոյ Աւագագոյն
 Արս՝ և զՎ, ախնիս, և որ ինչ՝ վասն
 նոցա զրոյցք, և իրակու թիւնք իւ
 ռաքանչիւր՝ ոչ ինչ կամաց մտածա
 կան, և ոչ ինչ անպատշաճ ՚ի սմա
 յօրինելով բան, այլ՝ որ ինչ՝ ՚ի գր
 ղոց. իսկ՝ ըստ նմանեացն ասպա՝ և

որ ինչ՝ ՚ի բանից արանց իմաստնոց,
 և յայտոսիկ քաջախոհաց, յորոց
 մեք արդարապէս ջանացաք հաւա
 քել զհնադրութիւնս. և ասեմք
 լինիլ արդարաբան ՚ի պատմութեւս
 յայսմիկ ըստ մերոյ յօժարութե, և
 ուղղամտութե: Մսկ՝ ըստ որոց հա
 ւաքովմնն Մ. յ լինիլ յայտնիս. և
 մարդկան գովելիս՝ կամ բասրելիս:
 մեք՝ այնոցիկ օտար, և ՚ի բանց կա
 ցեալ. բայց՝ զուգութիւն բարբա
 ռոց՝ և հաւասարութի թոճոյ կար
 գի պատանեաց, զճշմարտասիրու
 թիւն աշխատասիրութեանս մերոյ՝
 ակն արկէ. և այսոցիկ այսպէս կար
 գեցելոյ՝ կամ հաւաստի, և կամ,
 դոյզն ինչ կասեալ յարդարոյն:
 Սկսայց՝ քեզ՝ և որ ինչ զկնի սյսո
 ցիկ՝ ՚ի հիւսման պատմութենէ բա
 նից: Մ. ըդ՝ յետ մահոճանն Շամի
 բամայ ՚ի Օամեսեայ՝ որդւոյ իւ
 րոյ՝ որ է, Սինոճաս. որ և յետ սպա
 նանելոյն զՄ. բայն, այսպէս հաւաս
 տեաւ տեսցուք զկարգ բանիս:
 ի) ադաւորէ՝ Սինոճաս՝ սպանեալ
 զմայրն՝ հեշտասէր, և խաղաղական
 կեցեալ. և առ սուլաւ՝ Մ. բրահամու
 աւուրք բաւեալք:

1 անձնատուրիան ծննդաբանութիւն ապրիս
 2 Տեղոյ ընդ Հեբրայեցաոցն, և ընդ Վաշ
 3 րէացաոցն, Տինչև զՍարդանապալոս, որ էր
 4 զիւր՝ (Թ) ծնոս Աննիոյէսոս :

- 11 Աբրահամ
- 12 Իսահակ
- 13 Յակոբ
- 14 Գլխի
- 15 Կահաթ
- 16 Լամրամ
- 17 Սուլսէս
- 18 Յեսու
- 19 Գոթոնիէլ
- 20 Առուղ
- 21 Բարակ
- 22 Գեղէօն
- 23 Աբիսէլէք
- 24 (Թ) ուղայ
- 25 Յայիր
- 26 Յեփթայ
- 27 Կսեբօն
- 28 Լալօն
- 29 Աբդօն
- 30 Սամիսոն
- 31 Նեղի
- 32 Սամուէլ Սաւ
- 33 Գաւիթ

1 անձնէլ յատաշ
 2 ոչ ըստ ապրիս
 3 այլ ըստ յատաշարի
 4 ճառնէն արանց՝ զի և
 5 անէնէրէանն յԱբրա
 6 համէ : Սասարաիէլ
 7 սէ զՎանանայիս
 8 անցին ՚ի անանէլ քա
 9 խարհանի յԱգուսո
 10 նաւելլով ՚ի (Թ) սո
 11 ախ : և յայտնի գրուչ
 12 ճամբն՝ որ յարհանան
 13 Աբրիէլեցոց աշխարհ
 14 ան գրեալ հանն Տին
 15 չև զայսօր թմանիէ
 16 արդ ՚իպէս աշապէս :

- 34 Սալամն
- 35 Իոբովամ
- 36 Լբիամ
- 37 Լսայ
- 38 Յօսափաթ
- 39 Յօրամ

Ի Յետևայ գո
ղոյ Կախոսցեալ
Տէր Եւթարարի Կա
նանայտոյ՝ Էհա Բը
նանիլ ասար՝ յորոյ
Տէ, Եւ Վանանի

դասս պատմանայանափոյն Տէր Եւ Տայս ։
Եւ աստագեալ Կասասարի՝ Գարայ պերտանդու
ասգին Պախոանեայ ։ Եւ անանի աստանց Կա
նանայտանի Էլեալ պայս, Եւ Բարի արտանց աս
գի յայտնեն Վանանայի գոլ ։

- 11 Եինուհաս
- 12 Լբիոս
- 13 Լուալիոս
- 14 Բալէոս քէոքսր
- 15 Լրմաթրիտէս
- 16 Բելոքոս
- 17 Բալէոս
- 18 Լգատագոս
- 19 Սամիդոս
- 20 Սասքալէոս
- 21 Սիառոս
- 22 Սամիլոս
- 23 Սիառէտոս
- 24 Լսկատադէս
- 25 Լմինդէս
- 26 Սատասկար

Լրամ
Լրայն գեղէնիկ
Լրայ Լրային
Լնուչաւան
Փարետ
Լբբակ
Օաւան
Փաննաս
Սուր
Տաւանակ
Սաշտակ
Տայկակ
Լմբակ
Լռնակ
Շաւարշ
Նորայր

Իսկ Տերոյն Լ՝ րայի որդի Լ՝ րայ 'ի Սամիրա
 Տայ հոգեցեալ՝ եւ զգործ Վերահացումնեան
 աշխարհիս նմա հաստատացեալ : Իսկ նորա
 Լ՝ նուշատանն : զՆայիսի տանն լինել առ Լ՝ Ն
 լախաիս եւ ամբոխս իմն արարեալ անխոր
 հորդոս եւ Տուանիլ 'ի նմին :

27	Սուսառիս	Պ՝ ուակ	
28	Պ՝ ամպուիս	Ն՝ րանա	
29	Պ՝ սնեաս	Բ՝ նճաք	
30	Սոսառմոս	Վ՝ զակ	
31	Ս՝ իթուէոս	Ն՝ օրոյ	
32	Տեմամոս	Օ՝ արմոյր	Սա՝ օգ
33	Թ՝ ինէս , ոս	Պ՝ երճ	նայանն
34	Վ՝ եւկիւղ	Լ՝ րբնէն	պոստմոս
35	Լ՝ ւպաղմոս	Բ՝ ազուկ	իս , եւ
36	Պ՝ ռիդեւծիս	Ն՝ իյ	բաճայ ա
37	Փ՝ առատէս	Յ՝ ուակ	տեալ լէ
38	Լ՝ կուզանիս	Վ՝ այսակ	Լ՝ լնով
39	Սարդննլլս	Սկայ որդի	պայի զօ

բոանն Տուանի 'ի բաճայն Նէլլէնայոյ :

Պրակ ԺԺ 19

Սանն Լ՝ րայեանն Լ՝ րայի . եւ լնէ սորա որդի
 Լ՝ նուշատանն՝ որ Սոս անոնանիար :

Եւ յլանդէն՝ իսկ 'ի կենդանու
 Թէ իւրում Շամիրամ, զԺ Բ
 նեալն 'ի Նոճարդայ, 'ի սիրելի կը
 զ 6 նո

նորէն Մ. րայի, որ էր երկոտասանից՝
 մնացել ամաց՝ ՚ի մահուննն Մ. րայի.
 վասն առաջին իւրոյ խանդաղատա
 նաց՝ որ առ Մ. րայն Վեղեցիկ՝ կոչէ
 զանուն նր, Մ. րայ. և կարգէ զնա՝ ՚ի
 վերակացութի աշխարհիս, մտեր
 մութք հաւատացեալ ՚ի նա: զոր
 մէ՝ և մեռանիլ ասեն՝ ընդ Շամիրա
 մոյ, ՚ի սրտերազմի: քայց՝ յարե
 զկարգ բանից՝ զկնի այսորիկ՝ այս
 սէս. Մ. րայեանն Մ. րայ մեռանի՝ ՚ի
 սրտերազմի՝ ը Շամիրամայ, թող
 լով արու զաւակ՝ անենահարուստ՝
 և շատահանճար յիւր, և ՚ի բան՝ զՄ.
 նուշաւանն սոսանուէր: քանզի՝ ձո
 նեալէր՝ ը պաշտամանց, ՚ի Սոսիսն
 Մ. րամանեկայ, որ յարմաւիր. զորոց
 զսաղարթուցն սոսաւին հանդարտ,
 և սաստիկ շնչելոյ օդոյն և եթ՝ ոս
 տոց շարժումն, սովորեցան ՚ի հմայս
 յաշխարհիս Հայկազանց. և այս՝
 ց՝ բազում ժամանակս: Մ. յս Մ. նու
 շաւան՝ բաւական ժամանակս ար
 համարհուի կրեալ ՚ի Օամեսեայ
 Տուայտի, ՚ի դրան Մ. րքունի. իսկ
 օդնել ՚ի բարեկամաց՝ շահի զմասն
 ինչ աշխարհիս՝ Հարկահանութք
 ինամեալ. զկնի ապա՝ և զբոլորս:

այլ կարի շատ լինի, եթէ զամեն որ
ինչ արժանն իցէ՝ ասիցեմք՝ ի ճա
ռիս զնախակարգեցելոց Արանցդ
զգործս, և զբանս:

Պրակ Դ 20

Որ է Սկայ որդւոցն՝ Պարոյր առաջին՝ ի
Հայս Թագաւորէ. օգնականն լինի Սարբա
կայ Սարի. Բառնալով զԹագաւորութեն
ի Սարդանապալայ:

Թող լով զոչ կարևորագոյնս՝ ի
բանից, ասացուք՝ որ ինչ
հարկաւորն: վերջին սց, որք Մտ
րեստանեայց Թագաւորութբն. և
որք ի Շամիրամայ, և կամ թէ՛ ի
Վինոսէ, զմերս ասեմ, Պարոյր՝
առ Սարդանապալեալ. որ՝ ոչ փոքր
ինչ՝ օգնականութիւն տուէալ դատա
նի ի Սարբակայ Սարի, բառնա
լով զԹագաւորութիւնն ի Սար
դանապալայ: Աւայժմ, ահա զու
արձացայց՝ ոչ փոքր ինչ կրելով խն
դութիւն, հասանելով ի տեղիս յո՞
րում մերոյ իսկ Վնիկնախնւոյն ի
Թագաւորութեն հասանին յաստի
ճան. Սորոյ՝ արժանն է աստանօր,
մեծ գործ կատարել՝ և բազումս
ասել՝ առարկութիս բանից: զորոյ
մեզէն

մեզէն իսկ զհիմունս՝ այսպիսեաց
բանից՝ ընթեռնուլ արժանաւորե-
ցաք՝ ի չորս հագներգութիս, զար-
գասաւորին՝ ի բանս, և զիմաստնոյն
իսկ, և՛ ի մէջ իմաստնոց իմաստնա-
գունի: Վ՛անզի՛ Վարբւիս, գաւա-
ռաւ՝ Վեգացի. ՚ի փոքունց կող-
մանց, ՚ի ծագաց գաւառին՝ Վ՛մրա
գունի. խորամանկագոյն՝ ՚ի կէնցա-
ղավարութեան. ՚ի մարտո՛ւ երեսաւ
ո՛ր: ծանուցեալ՝ զանմարդի բարս,
և զհեշտասէր թուլամորթութի
յաղթութե՛ն՝ (Թօնոյ Վոնկողեռայ)
խայտայուցանէ՛ բարուցն, և ձեռնցն
առատութե՛ք, ՚ի Վաջաց, և՛ ՚ի Պա-
տանեաց արանց՝ բարեկամս. ո-
րովք՝ և աշխարհակալութիւն Վոն-
րեստանի՛ առ այնու ժամանակօք՝
վարիւր յայտնապէ՛ս մեծաւ հաստա-
տութե՛ք: յինքն՝ և զՎաջ մեր՝ Վա-
խարար, յանկուցանէ՛ զՊարոյթ,
(Թազաւորութե շուք, և ձեռնմա-
խոստանալով: և բազում ամբօրսո՛ւ
արի՛ արանց՝ և որք, ՚ի տէգ նիզակի՛
և յաղէղն, և՛ ՚ի սուսեր աջողաձեռ-
նագոյն՝ գումարէ: և այսպէս՝ զ(Թա-
զաւորութիւն ՚ի Վարդանապալայ
յինքն առեալ՝ տիրէ Վսորեստանի՛

և Վիհնուհի. բայց՝ Սերակացու
 զայլ թողլով, փոխէ զՍազաւո
 բուծիւնն՝ ի Սարո: այլ զայս՝ եթէ
 առայլս՝ այլազգաբար պատմի, մի
 ինչ սքանչանար: զի՝ որպէս վերա
 գոյնն ուրեմն՝ յառաջին ճառսն՝
 ամբաստանեցաք զԼ՝ աջնոյն մե
 րոց Վախնեացն՝ անիմաստասէր
 բարուց՝ և ախորժակաց, այս հան
 գիպի՝ և աստանօր. քանզի՝ որք ՚ի
 հօրէ Վաբուգողոնոսորայ գրե
 ցան՝ իւրեանց յիշողութեց ՚ի Ս
 րակացուհաց. իսկ մերոյն՝ ոչ սոյսպիսի
 ինչ խորհեցելոյ, մնաց աննշանակե
 լի ՚ի Սերջինսն: Լ՝ պա՛ թէ ասիցեն՝
 ուստի մեզ՝ զՎախնեացն մերոց,
 գիտել զանուանս՝ այսպէս իսկ՝ ըզ
 բազմաց և զգործս: Լ՝ սեմ՝ զհնոցն
 Վիհնաց, Վաղդէացուց, Լ՝ սո
 րեաց, և Վարսից. վս մտեւոց անո
 ճանց, և գործոց նոցա՝ ի Վարտէս
 Լ՝ ըբունի, իբրև Սերակացուհաց, և
 Վործակալաց Լ՝ շխարհիս, ՚ի նո
 ցանէ կարգեցելոց, և Սեծաց Վրոզ
 մնակալաց Լ՝ շխարհիս, ՚ի նոցանէ
 կացելոց:

Կարգ թագաւորաց, և իշխանաց մերոց,
 և համար նոցանց, Որքի՛ն է հօրէ ասանլով:

Լ ի՞նչ՝ այժմանցից՝ ի թիւս ա
 ռանց մերոց՝ մանաւանդ թիւ
 թագաւորաց՝ մինչև ց' տէրութիւն
 Պարթևաց. քանզի՛ այսոքիկ Մ. Ռ. Ք.
 ի մերոց թագաւորաց են սիրելիք
 ուր ինչիկք, և իմոց Մ. Ռ. Ե. ան առ ուր
 և հաւաստի հարազատք: և սիրելի
 լի էր ինձ՝ յայնժամ գալ Փրկչին, և
 զիս գնել. և առ նոքօք՝ զիմ յալ
 խարհ զմուտն լինիլ, և նոցա Տ.
 թութեամբն՝ զուարճանալ՝ և յալ
 գեացս ապրիլ՝ վտանգիցս. այլ
 վաղ ուրեմն էանց՝ ի մէնջ՝ պատ
 հուսն այն, թէ արդեօք և վիճակ
 ի այցարդ՝ ես առ () տարաց թագաւորութեամբն
 պացեալ՝ ընդ նոցանցն, զմերս ազգի՛ն
 ածից զկարգ թագաւորացն. զի մերոց աշխարհ
 հիս՝ ինչիկք Պսակաւորք Մ. Ռ. Ք. այս
 ոքիկ. զորոց զանուանան, ի նոցանց
 գրոշմեսցուք: Եւ զի՛ն արդարեւ զայն
 ու ժամանակաւ՝ էր մերոց Մ. Ռ. Ք. զիս
 թագաւորութիւն՝ վկայէ՛ և ի յընթաց
 Մարգարէ, ի բանս իւր հրոստ

հրաւիրելով՝ ընդդէմ Բաբելոնի,
 'ի պատերազմ: հրաման տուր՝ ասէ՛
 Լուս առատեան (Թաւորութեան, և
 Լուս անաղեան Գնդին, (Երեմ. 51,
 27:) Լուսո՛ հաւաստի մերոյ գոլոյ
 (Թաւ գաւորութեանն՝ առ այնմ
 ժամա նակաւ. այլ՝ մեք զկարգն
 կանոնելով առ ընթեր, և զՄարաց
 (Թաւ գաւորսն:

Մարաց Լուսաջնին	Իսկ Տր Լուսաջնիս Մար
40 Լուսալիս	Բաւկայ պատկեալ:
41 Մնդուկիս	Պրոյր որդի Սկայ
42 Սասարմոս	Հրաչեայ
43 Լուսուկիս	Փառնուաս
44 Կարդիկեւ	Պաճոյճ
45 Գեովկիս	Կունակ
46 Լուսուկիս	Փառն
47 Սլաքստիս	Սիւս Հայկակ
48 Լուսաշակ	Լըրոճանդ սակաւ:
	Տիգրան. կեաց

Քանզի՛ և վերջին Լըրոճանդս՝
 և Տիգրան, 'ի սոցանէ՛ ը յու
 սոյ՝ կոչեցել ասեմ, արդեօք ոչ կարի
 հեռագոյն գոլով ժամանակին: յի
 շեսցուք զանոճանս այսոցիկ. Հրա
 չեայ սակոչի՛ վս առաւել՝ պայծառ
 երես, և բոցակնագոյն իմն լինելոյ.
 Լու

Ըստ սովաւ՝ ասէն կայեալ զՎաբու
գողոնսոր՝ Ըբբայ Վաբելացւոց,
որ գերեաց զհրէսոյս, և սորա՝ ասէն
զմի՝ ի գլխաւորաց հեբբայեցւոցն
գերելոյ՝ խնդրեալ իՎաբուգողո
նսորայ, Շամբաթանուն, ածել
բնակեցոյց մեծաւ պատուով. և ի
սմանէ, ասէ Պատմագիրն՝ լինիլ
զԸզզն Վագրատունի՝ և հաւաս
տիէ: (Յաղագս՝ Սմբատայ:

Վայց թէ՛ որպիսի ջանեղև՝ թա
գաւորացն մերոց՝ զնոսա, ի
պաշտօն Վւոցն՝ խոնարհեցուցա
նել. և կամ թէ՛ քանիք, կամ, ոչք
ի նոցանէ՛ որք Վճպաշտութեամբ
վճարեցին զկեանս, յետոյ պատմե
ցուք ոճով: Վանզի՛ ասէն յոմանց՝
անհաւաստի մարդոց՝ ըստ յօժարու
թե, և ոչ՝ ըստ ճշմարտութեան, ի
հայկայ՝ զթագադիր ազգ Վագ
րատունեաց՝ լինիլ. վս որոյ՝ ասեմ,
մի այսպիսեաց բանիցս՝ հաւանիր՝
յիմարութեց. զի և ոչ մի շաւիղ՝
կամ ցուցումն, գոյ յասացեալսդ՝ որ
զարդարութի ակնարկէ: զի ի բայ
բանից՝ և անոճ իմն՝ յաղագս հայ
կայ՝ և աննմանեացն՝ կակաղէ:

Վայց ծանիր՝ զի Սմբատանուն՝

զոր յաճախ՝ Բագրատունիքդ ՚ի վերայ Պատանեկաց՝ կոչեն. Ճշմարտութիւն է, Շամբայ՝ ըստ նախնի իւրեանցն խօսից՝ որ է Հեբրայեցի:

Պրակ իբ 22

Յաղագս՝ որդեացն Սենեգարիմայ. և Լե՛ Լ՛ւրծրանի, և Ղանուանի, և Բագրեշիան՝ անանանեալ՝ Լ՛ուջնեաց, ՚ի նոցանէ են աերելչ. Եւ ՚ի նոյն ճարտի, Լե՛ անգեղ գոտանն ՚ի Պատանայ:

Եւ յառջ քան՝ զձեռն արկելն ՚ի բանսն՝ որ յաղագս Սեծի Տիգրանայ, որ ինն երորդ ՚ի Բնկց մերոց Պսակաւորաց էր, հուժկուն անուանի՝ և յաղթող՝ ընդ այլ Լ՛ւշ խարհակալս, ճառեսցունք որ ինչ կարևորագոյն է՝ ոչոցս մերոց բանից: Եւ ՚ի մոռացումն եկն արդեօք, թէ սոյն լինիցի՝ յաղագս Սենեքերիմայ: Քանզի ութսուն աւելի, կամ պակաս ամօք՝ յառաջ քան՝ զթագաւորութիւնն՝ Եւրոպոզոզոնոսորայ, էր Սենեքերիմս կացեալ՝ Լ՛ւրջայ Լ՛սորեստանի, որ զԼ՛իմ պաշարեաց՝ առ Եզեկիայիւ՝ Հրէից առաջնորդաւ. զոր սպանեալ որդւոց նորա՝ Լ՛ուրամելայ՝ և Սանասարայ, եկին փա

փախստական առ մեզ: յորոց զմինն՝
 յարեմտից հիւսիսոյ մերոյ աշխար
 հիս, մերձ ՚ի սահմանս նորին Մո
 ռեստանի՝ բնակեցուցանէ Սկայ որ
 դի քաջ մեր նախնին, քի է, զՍանա
 սարն: և ՚ի սմանէ՝ աճումն, և բազ
 մասերութի լեալ՝ լցին զՍիմն, ա
 սացեալ լեառնն: Մակ՝ պերճագոյնք
 ՚ի նոցանէ՝ և գլխաւորագոյնք՝ յե
 տոյ ուրեմն՝ մտերմութիւն վաստա
 կոց, առ թագաւորսն մեր ցուցեալ
 Մդեշխութի կողմանցն՝ արժանաւ
 որեցան առնուլ: Մակ՝ Մրգամն
 զանն՝ յարեւելից հարաւոյ՝ նորին
 կողմանն բնակեալ: ՚ի սմանէ՝ ասէ
 Պատմագիրն, լինիլ զՄրճրունիս
 արդ՝ յիշելն մեր՝ զՍենեքերիմ, քա
 ճառս է՝ սյս: բայց՝ զանգեղ տոճնն,
 ասէ նոյն Պատմագիր, ՚ի Պասքամյ
 ումեմնէ, ՚ի Հայկայ թոռնէ լինիլ:

Պրակ իգ 23

Յաղագս Տիգրանայ՝ լեւորայիսի ամենայնիս:

Բ Մ. յց՝ անցցուք այսուհետեւ՝ որ
 ինչ յաղագս Տիգրանայ. քան
 զի սա՛ ամենեցունց թագաւորացն
 մերոց հարստագոյն՝ և խոհեմա
 գոյն, և արանցն այնոցիկ՝ և ամենե
 ցունց

ցունց քաջաց: որ և՛ Կիւրոսի աջակ
 ցեալ զՍարայն՝ իբաց բառնալով
 զիշխանութի. և զԱրդնս՝ ոչ սակաւս
 ժամանակս՝ լիւրով հնազանդեալ
 նուճաճեալ. և զսահմանս մերոյ բնա
 կութե՛ ընդարձակեալ՝ ի հինն մեր
 հասուցանէր յեզերս՝ ծայրից բնա
 կութեց. և ամենեցունց՝ որք առ
 իւրով քնէին ժամանակօք՝ նախան
 ձելի. և զկնեացն՝ ըղձալի, ինքն՝ և
 ժամանակ իւր: զի՛ ով ոք՝ ի ճշմա
 րիտ արանց՝ և որոց՝ ի բարս արու
 թե, և խոհականութե՛ սիրելութի
 կայցէ, սորա՛ յիշատակօքս՝ ոչ զուճար
 ճասցի, և յորդորեացի այսպիսի լի
 նիլ՝ Լ. յԵ Լ. րանց Վլուխ, արութի
 ցուցեալ զանգոս մեր բարձրացոյց.
 և զընդ լծ ով կացեալս՝ լծադիրս
 բազմից, և հարկապահանջս կացոյց:
 մըթերս ոսկւոյ՝ և արծաթոյ. և քա
 րանց պատուճականաց, և զգետտուց
 և պէսպէս գունից՝ և անկուճածոց,
 արանց միանգամայն, և կանանց հա
 սարակաց՝ բազմացոյց. որով՝ տգե
 ղագոյնքն՝ իբրև զգեղաւորս՝ երև
 էին գեղեցիկք. և գեղաւորքն՝ լի
 ժամանակին՝ առ հասարակ Վիւց
 ազնայեալք. հետեւամարտքն, ի
 վե

վերայ ուսոց ձիոց բերեալք, և Պար
 սաւորքն՝ առ հասարակ դիպ աղէ
 զննք՝ և շէշտաւորք, ՚ի սուսեր, և
 ՚ի նիզակ վառեալք: մերկքն՝ վահա
 նօք, և զգեստօք երկաթեօք՝ պարա
 ծածկեցեալք: որոց ՚ի մի վայր հա
 սեցելոց՝ բաւակն էր տեսիլն միայն՝
 որ ՚ի նոցայն պահպանակաց, և զի
 նոց փայլմունք, և շողիւքն զթշնա
 միսն արտահալածել: խաղաղութե՛
 և շինութե բերօղ. իւզնով՝ և մե զու
 զամ հասակս պարարեալ: Վ. յս՝ և
 որ այլ այսպիսիք բազում, եբեր մե
 թոյ աշխարհիս՝ Պարտեանչս այս, և
 աղղեբէկ ծայրիւ՝ Արուանդեանս
 Տիգրան. երեսօք՝ գունեան. և մե
 զուակն՝ անձնեայ. և թիկնաւէտն
 առոյգաբարձ, և գեղեցկոտն. պար
 կէշան, ՚ի կերակուրս՝ և յրմպելիս.
 և առ խրախճանութիս՝ օրինաւոր:
 զորմէ ասէին ՚ի Հինսն մեր՝ որք
 քանդուամբն երգէին: լինիլ սմա՛
 և ՚ի ցանկութիս մարմնոյ՝ չափաւոր.
 մեծիմաստ՝ և պերճաբան. և յամ,
 որ ինչ մարդկութե սպիտանի:
 Աւ զի՛նչ՝ ինձ՝ ՚ի գիրս յայսոսիկ իցէ
 քան սիրելի, քանթէ՛ որ յաղազս
 աորակին գովեստք, և պատմութիք

յերկարել. արդարադատ՝ և հաւասարասէրկ շէռս ունելով յամի. զամ ուրուք զկենցաղ մտացն լծակ շէռ. ոչ ընդ լաւագոյնսն՝ խնդայր, և ոչ զսարուկսն արհամարհէր, այլ ամենեցուն հասարակաց հնարէր զինսամոցն իւրոց՝ ի վր տարածել զգետտ։
Սա, նախ յառաջագոյն՝ որ ՚ի Սարացնէր Մժգահակ եղեալ՝ տայ նրմա՛ զքոյր իւր Տիգրանուհի՝ կնութէ՛ ըղծիւք զնա՛ խնդրելով Մժգահակոյ։ քանզի՛ ասէր, կամ, ՚ի ձեռն այսպիսւոյ մերձաւորութեան սէր հաստատուն առ Տիգրան հարտեալ։ կամ, դիւրաւ զնա այսպէս դաւաճանեալ ՚ի սպանումն։ զի էր նա խէթ կամաց իւրոց։ մարգարէութի իմն՝ յոչ կամաց լեալ նմա՛ առաջիկայ դիպունձն։

Պրակ իդ 24

Սան երկուդի կահածանայն Մժգահակայ, ՚ի Տիգրանուհի սերոյն, Աիւրոսի՛ և Տիգրանայ։

ԲՄ. Եր նիւթ այսպիսի խոհականութե, դաշնաւորութե մտերմութեն՝ որ ՚ի Աիւրոսէ առ Տիգրան։ յորմէ՛ բաղում անգամ, և

և ախտ քնոյ՝ ի բաց փախուցեալ լինելն
 նէր՝ ի նմանէ՝ յիշատակօք այսուհիկ
 և խորհրդակցացն իւրոց՝ անդո՛ւ
 առնէր հարցումն՝ վասն այսպիսոյ
 պատճառի։ զինչ պիտի՝ հնարիւք
 լուծանել կարասցուք՝ զկասկ սիրոյ
 Պարսկայնոյն, և Հայկազնւոյն բազ
 մաբիւրաւորի։ Այլ յայսպիսում
 շփոթման խորհրդոց՝ հասանէ նմա
 առաջիկայիցն յայտնութի, ի ձեռն
 անըրջականաց իմն նախատեսու
 թեանց, օրինակաւս այսուհիկ՝ ասէ,
 որ սլատմէն։

Պրակ ի 25

(Ը) Է՛ որպիսի եիկի լինելով Միգրացական՝ պատմութի
 որպիսո՞ւսն պետանէ՝ սրանչէի երազով

Ը Ի՛ ասէ՛ յաւուրսն յայնոսիկ
 ոչ սակաւ ինչ վտանգ՝ որ ի
 Մարայն Միգրացական՝ իմիա
 բանութենէ Աիւրոսի, և Տիգրա
 նայ։ Ասորոյ՝ և ի սաստկութենէ
 ծփանաց խորհրդոցն՝ լինէր նմա՝ ի
 տեսլեան երազոց, և երևութանալ
 ի քուն գիշերոյ՝ զոր ոչ երբեք՝ յիրթ
 նութե տես աչօք, և ոչ ի լուր ա
 կանջաց՝ լուաւ. ուստի՝ և ընդոստ
 ի քնոյ լինելով. ոչ մնաց՝ ըստ սովո
 բու

բուժե կարգին, 'ի ժամ խորհրդա
 կանուժեն. այլ այն ինչ գիշերոյն
 ոչ սակաւ ժամս ունելով՝ ձայնէ՛րդ
 խորհրդակիցսն, և տրտում երեսօք՝
 յերկիր հայելով՝ 'ի խորոց սրտին,
 մունչէ յոգւոց հանուժք. և զվասն
 էրն, 'ի խորհրդակցացն հարցանիլ
 յերկարէ՛ ժամս ինչ՝ զպատասխա
 նիսն. և ուր ուրեմն՝ հեծուժք ըս
 կիզբն արարեալ՝ յայտնէ՛ զնմ, որ 'ի
 ծած ուկս սրտին խորհուրդք՝ զի՛րս
 ահագին տեսլեանն. Ա՛ր ինձ՝ ասէ՛
 ու Վիրելիք՝ այսօր լինիլ յերկրի
 անծանօթ ում, մերձ՝ 'ի լեանն միեր
 կա՛ր յերկրէ բարձրուժք, որոյ գա
 գա՛թն՝ սաստկուժք սառնամա
 նեաց պատեալ. և ասէին՝ գողցես՝
 յերկրին Հայկազնեայց զայս լինիլ.
 և 'ի նայել ինձ յերկարագոյնս 'ի
 լեանն, կին ոմն ծիրանազգեստ,
 երկնադոյն ունելով զիւրե՛ տեռ,
 նստեալ երեւցաւ՝ 'ի ծայրի այնպի
 սւոյ բարձրուժե. աչէ՛ղ՝ բարձրա
 հասակ, և կարմրայտ. երկանց ըմ
 բունեալ ցաւովք: և 'ի յերկարա
 գոյնս նայել իմ, յայսպիսի երևումն,
 'ի հիացման լինիլ. ծնաւ յանկար
 ծակի՛ կինն՝ երիս կատարեալս 'ի
 Ղիւց

Վիւցազանց հասակաւ, և բնութեան
 առաջինն՝ զերանսն՝ ի վրառիւծու
 ածեալ՝ սլանայր յարեմուտս: և երկ
 րորդն՝ ի վր ընծու՝ ի հիւսիսի հայ
 ելով: Իսկ երրորդն՝ զվիշապ՝ ան
 արի՝ սանձեալ՝ ի մերոյս վերայ շա
 հատակեալ՝ յարձակէր տէրութե
 ւոյ: Ի մէջ խառնից, այսպիսեաց ե
 րազոց՝ թուէր ինձ՝ կալ ի վերայ տա
 նեաց իմոց արքունեացս, և զնոյն
 ինքն՝ ի վերին երես տեսանել յար
 կացս, գեղեցիօք՝ և բազմագունիւք
 յօրինեալ շատրոնանովք: և զպս
 կօզն մեր զգիսն՝ հրաշատեսիկ տես
 լեամք՝ ի վր կացեալս, և զիս ձեօք
 հանդերձ, սրատուել զնս զօհիւք
 և խնկովք: և յանկարծակի՝ ի վեր
 հայեցեալ զայն՝ որ ի վերայ վիշա
 պին հեծեալ էր սյր, արծունոյ իմ
 սլացման՝ թեովք թուէր յարձա
 կեալ. որ մօտ հասեալ՝ խորհէր կոր
 ծանել զգիսն: Իսկ ես Վժռահակ
 խորոց ընդ մէջ անկեալ՝ յիս զայն
 պիսիս ընկալայ յարձակումն, մարտ
 ընդ սքանչելոյն առնելով Վիւց
 աղին: և նախ՝ ի տէգ նիզակաց ըզ
 մարմինս երկաքանչիւրոց յօշելով
 վտակս արեան հոսեցուցաք. և զա

բեգահնատես երեսս ապարանիցս՝
 արեան հոսեալ ցուցաք ծով. այս
 պէս՝ և զկնի այլովք զինուք՝ ժամս
 ոչ սակաւս: Վայց՝ զինչ օգուտ ինձ,
 և խօսիցս երկարութի, զի վախճանս
 գործոյն՝ իմն լինիլ կործանումն.
 ուստի՝ և՛ի քրտան սաստկութեան
 յայստիս ում՝ եղեալ վտանգէ, փա
 խեաւ յինէն քունն: և ոչ՝ այսուհե
 տե թուիմ՝ և՛ս կենդանի. զի ոչ այլ
 ինչ այսպիսիս նշանիկէ երևութիցն
 շարժումն, եթէ ոչ՝ որ ՚ի Հայկազ
 նոյն Տիգրանայ մեզ հասանելոցէ
 թռնութեան յարձակումն: Վայց՝
 ով արդեօք՝ յետ անոցն օգնականու
 թեան՝ բանիւ, և գործով մեզ օ
 գուտ խորհելով՝ ոչ զինքն կարծիցէ
 թագաւորակից մեր լինիլ: Աւ բա
 զում ինչ՝ ՚ի խորհրդակցացն լուել
 օգտութե մտածութի, շնորհակա
 լութիք զնոսա պատուէ:

Պրակ Ից 26

Յաղագս՝ որ ՚ի խորհրդակցացն բան, զինի
 ապա՝ և որ ինչ իար Տրաթումի. և ՚ի նոյն
 կեպէ՝ այն գործ:

ԲՎ. զում ինչ՝ հանձարով՝ և ի
 մաստութիք ՚ի ձէնջ լուեալ
 5 7 ասէ

ասէ՛ ո՛վ սիրելիք, ասացից՝ և որ
 ինչ իմ, յետ Վճոյն օգնականութե
 յայսոցիկ՝ օգտակարագոյն բան՝ և
 իմաստութիւն: Վանզի՛ ոչինչ առ
 թնամեացն զգուշութիւն՝ վեհա
 գոյն բերէ օգնականութի, և ծանօ
 թութի նոցայցն առաջիարկելոց
 գործոցն, քանթէ՛ որ ՚ի ձեռն սի
 րով դաւելոյն՝ զկորուստ խորհեա
 ցի. և զայս դարձեալ՝ ոչ ՚ի ձեռն
 գանձուց, և ոչ ՚ի ձեռն բանից պատ
 քողաց՝ այժմ մեզ հնարաւորութի
 է՛ կատարել, եթէ ոչ՝ ոնկ կամք են
 ինձ՝ այժմ գործել՝ և այն է նիւթ
 կատարման խորհրդոյս, և հնարք
 որոգայթիցս: Վեղեցիկն ՚ի կնայս,
 և խոհեմն՝ քոյր նորա՝ Տիգրանու
 հի. զի այսպիսիքս իսկ արտաքուստ՝
 և եկամուտ հարազատութիք՝ հա
 մարձակ զդաւելն ՚ի ձեռն երթ և ե
 կութե անյայտաբար՝ ընդարձակ
 մարթեցուցանիցեն վարժել. կամ,
 յանկարծօրէն իւրոց Վտերմաց՝ ըն
 չիւք, և խոստմամբ պատուոց՝ տալ
 հրաման խողխողել սրով. և կամ,
 հնարիւք դեղոց. և կամ, զՎտե
 րիմն նորա՝ և զՎուսակալս՝ ընչիւք
 ՚ի նմանէ՛ ՚ի բաց մերկանալ. և այս
 պէս

պէս՝ իբրև սղոյ անզօր, ՚ի բուռնառ
ցուք: Աւագդ ո՛ւ համարեալ բարե
կամացն՝ զայսպիսի խորհուրդ, նիւ
թեն և զգործն. ՚ի ձեռն միոյ ուրումն
խորհրդակցացն տո՛ւեալ բազմու
թի՛ գանձուց, ՚ի ձեռն թղթոյն՝ օ
րինակաւս այսո՛ւիկ յուղարկէ:

Պրակ ի Է 27

Թուողն Աճարակաց, յետ որոյ՝ և յօժարտա
նիւն Տեգրանայ. և յուղարկումն Տեգրանա
կայ ՚ի Սարս:

Գրեալ սիրելի Աղբայրութիդ
քո, ո՛չ ինչ օգտակարագոյն՝ ՚ի
կեանս աշխարհիս, ՚ի՛ Վիցն մեզ պար
դեւեալ քան՝ զՍիրելեաց բազմու
թի. և այսոքիկ, իմաստնոց արդեօք՝
և հզօրագունից: զի այսպէս՝ և ար
տաքուստ՝ ո՛չ ՚ի վր համարձակին
խռովութիք, իսկ եկեալք՝ վաղվա
ղակի՛ հերքին. իսկ ՚իներքս՝ ո՛չ ըռ
մուտն յումեքէ գտեալ՝ այսպիսոյ
չարութեն, ածեալ լինին: արդ՝
զայսպիսի շահօգտութե՛ որ ՚ի բա
րեկամութենէ լինի, տեսանելով՝
խորհեցայ և ես՝ հաստատուն, և խո
րագոյն զսէրն հաստատել ՚ի միջի.
զի՛ երկոքեանս յամկողմանց ամրա
ցեալ

ցեալ՝ ո՞ղջ՝ և անշարժ զտէրութիս մեր կալցուք. և այն լինի՝ ի տալնքո՞ զ() ըրիորդդ Հայոց Մեծաց՝ զքոյր քո՝ Տիգրանուհի՝ ինձ կնու թեան։ Թէ արդեօք՝ և բարի դմա համարիցիս, լծազուհի լծազուհեաց դմա՞ լինիլ։ ո՞ղջ լեր՝ լծազակից մեր՝ և սիրելի Լղբայր. Լուսուանց յերկարելոյ զբանս՝ ասացից. գայ առաքեալն, և կատարէ՝ յաղագս () ըրիորդին Վեղեցկի։ զի յանձն առեալ՝ Տիգրանայ՝ տալ զքոյր իւր Տիգրանուհի՝ Լճազակայ կնու թեան. և չեւ և՛ս գիտելով՝ զառ՛ի նմանէ՝ դաւաճանութիւն, յուղար կէ զՎոյր իւր՝ օրինօք լծազաւո ըաց։ Օսա՛ առեալ Լճազակայ՝ ոչ միայն վ՛ս նենգին, որ՛ ի սրտի իւրում, այլ և՛ վ՛ս գեղեցկութեանն, առաջին իւրոց կանանցն կարգէ. և զչարութիւն՝ ի ներքոյ ոստայն հանէ։

Պրակ ի՛ր 28

Լուսե՛ որպէս յայտնեցաւ նենգութիւն, և գրգռեցաւ Տարսն։ յորում, և հակն Լճազակայ։

Օ կնի այսորիկ՝ ասէ, թէ՛ ՚ի հաստատել Լճազակայ զՏիգ

զՏիգրանուհի՝ ի տիկնուծիւն, ոչ
 ինչ՝ առանց կամաց նր, ՚ի թագաւ
 որուծէ իւրում, գործէր. այլ՝ բե
 րանով նր կարգէր զամ. և հրամա
 նի նր, ամենեցուն հրամայէ հնա
 զանդիւ: Աւ յօրինեալ զայս այսն,
 սկսանի՝ նմա մեղմով զպատրանս
 մատուցանել: ոչ դիտես, ասէ՝ զի
 եղբայր քո Տիգրան խանդացաւ
 զՏիկնուծի քո ՚ի վերայ Արեաց,
 ՚ի Օարուհեայ կնոջէ իւրմէ գրգը
 ուեալ. և զի՞նչ լինիցի այն, եթէ
 ոչ մեռանիլ ինձ նախ և առաջին,
 և ապա՝ լինիլ զՕարուհի ՚ի վերայ
 Արեաց, և զաստուածուհեաց ու
 նիլ զտեղի: Մայց արդ՝ ընտրելի է
 քեզ՝ մի յայսցանէ: կամ, լինիլ Աղ
 բայրասէր, և կործանումն խայտա
 ռակելով յանդիման Արեաց՝ յանձն
 առնուլ. և կամ, զանձին իմանալով
 զբարի, խորհուրդ օգտակար՝ իմէջ
 բերել և յաղազս՝ առաջի կայիցն
 հոգալ: Մայց՝ էր ՚ի մէջ այսպիսում
 խորամանկուծէ՝ թաքուցեալ և
 զայն, զմեռանիլն Տիգրանուհեայ,
 թէ՛ ոչ ինչ՝ ըստ կամաց, խորհեցի
 Սարա Վարսացւոյն: Այլ՝ իմա
 ցեալ Արարագիտոյն, և Վեղեցկին՝

զայսպիսի դաւաճանութի, պատաս
 խանի առնէ՝ սիրելի բանս՝ Վժդա
 հակայ: և արագագոյն՝ ՚ի ձեռն
 Ստերմաց՝ պատմէ Վղբօրն զնեն
 գութին: և ձեռնարկէ՝ այնուհե
 տե՝ ՚ի գործն, ՚ի ձեռն պատգամա
 ւորութե՝ գալնց ՚ի միաբանութի
 տեսութե՝ ՚ի տեղւոջ միում, սահմա
 նաց երկոցուց թագաւորութեց,
 իբր՝ բան ինչ՝ և գործ հարկաւոր
 հասեալ՝ որ ՚ի ձեռն գրոյ, և հրեշ
 տակութե՝ կատարել ոչէ կարողու
 թիւն, եթէ ոչ և դէմք երկոցուց՝
 հանդէպ երկաքանչիւրոցն՝ երևես
 ցին: ՎՅԸ գիտելով Տիգրանայ
 զառաքեցելոյ իրին զկատարումն,
 ոչինչ՝ յորոց խորհէրն Վժդահակ
 ծածկէ, այլ՝ ՚ի ձեռն գրոյ յայտնէ,
 որ ինչ՝ ՚ի նր խորութեան սրտին. և
 յայտնեալ այսպիսւոյ չարութեան,
 ոչինչէր՝ այնուհետեւ՝ բան, և խորա
 մանկութի, որ զայսպիսիս առագաս
 տէր զչարութիւն, այլ՝ յայտնի այ
 նուհետեւ՝ գրգռէր խաղմն: ՎԶԺ
 ղովէ այնուհետեւ՝ Վրբայն հայոց
 ՚ի սահմանաց Վապադովկացւոց,
 և որչափ ընտիրք Վրաց՝ և Վղուա
 նից, և զամ իսկ ընտիրս հայոց Սե
 ծաց

Ժաց: և խաղայ՝ նամ զօրու թիւ
 ըով՝ ի կողմանս Սեդայուց վտանգ
 այնուհետև՝ հարկ առնէ Վճդահա
 կայ՝ պատահել պատերազմաւ Հայ
 կազինն՝ ոչ փոքր ինչ՝ ամբոխիւ: և
 երկայնէր հակառակու թիւ մինչև
 յամիսս հինգ. քանզի հիւանդա
 նայր գործն արագ, և առողջ՝ յոր
 ժամ զմտաւածէր՝ վս Վեռն իւրոյ
 Սիրելւոյ՝ Տիգրան: զի՝ այսպիսի
 իմն զէլս իրացն հնարէր, իբր՝ զի
 ողջ միայն՝ ապրիլ ճար լիցի՝ Տիգ
 րանուհեայ. պատահէ և այս, և
 ժամ մարտին մերձենայ: Բայց՝ գո
 վեմ զքաջ՝ Կահատակն իմ, և ըզ
 Վաջնիզակաւորն, և զամենեին բո
 լոր անդամօք համեմատ, և գեղեց
 կու թիւաւարտեալ հասակի. քանզի՝
 առոյգ ամենեին՝ ըստիրեալ պատ
 շաճեալ՝ և ուժով, ոչ զոք ունելով
 զոյգ: և զի՝ երկայնեմ զբանս. քան
 զի՝ ի լինիլ մարտին, նիզակաւ՝ օրի
 նակ իմն՝ որպէս ջուր հերձեալ՝ զեր
 կաթ՝ ի հանդերձն, շամիրէ՝ զՎճ
 դահակ՝ յընդարձակ տէգ նիզա
 կին. և յամիրիել միւսանգամ ըը
 ձեռնն, արտաքս զկէս մասին թո
 քոցն՝ հանդերձ զինուէն՝ իդուրս բե
 րէ

րէ: Բայց՝ մարտն էր սքանչելի, զի
 Վաջք գիպեալ Վաջաց՝ ոչ վաղ
 վաղակի՝ ի Թիկունս՝ իմիմեանց դր
 ձուցանէին: Սորոյ՝ յերկարեալ
 գործ պատերազմին՝ մինչև՝ ի Ժամս
 ձիգս: Իսկ՝ վախճան գործոյն՝ առ
 նէր մահն Վճգահայ: և այսպիսի
 գիպուածս՝ ի բարեբախտութիյա
 ւելել՝ փառսյաճախէ Տիգրանայ:

Պրակ իԹ 29

Յաղագս ՚նէ՝ էր աղագաս՝ յաղարկեաց զքոյր
 էւր Տիգրանուհի՝ ի Տիգրանայէրո: և յո
 բում, լան Վճուլայ՝ առաջնոյ կնոջն Վճ
 գահայ, և բնակուել գերոյն:

Պատիւ և այս՝ եթէ զկնի՝ այսպի
 սւոյ իրաց կատարելութե, յու
 ղարկէ կատարելապէս զքոյր իւր
 Տիգրանուհի՝ մեծաւ ամբոխիւ՝ ի
 Հայս, յՎճանն՝ զոր շինեաց՝ յիւր
 անուն Տիգրան, որ է՝ Տիգրանա
 կերտ: և զգաւառսն զամենեւեան՝
 ի ծառայուէն մահրամայէ. և զսս
 տանն անուանեալ՝ կողմանցն այնո
 ցիկ ազատութի. ի զարմից սր, ա
 սէ՝ լեալս իբր Թիգրական զարմս:
 Իսկ՝ զՎնոյ՝ զառաջին ասացեալ
 կինն Վճգահայ, և զազուամս՝ ի
 սեր

սերմանէ Բժշակայ Բ. զԷկունս՝
 հանդերձ Պատանեկօք, և բազմու
 թիք գերեացն՝ որչափ թէ՛ աւելի
 քան՝ զբիւրմի՛ բնակեցուցանէ, յա
 րևելեայ ուսոյ՝ մեծի լերինն, մին
 չե՛ ի սահմանս Վոզթան, որ է՛
 Տամբատ, Սսկի, Կողայ, Բժգոյնք.
 և որ այլք՝ առ եզերք գետոյն դաս
 տակերտք. յորոց մինն է՛ Վրնջու
 նիք, մինչև հանդէպ ամրոցին՝
 Վախճաւանու. և զերիս Բճանս՝
 զՍրամ, զՍուզայ՝ և զՍոշակու
 նիս: Իսկ՝ ի միւս կողմանէ գետոյն,
 զբոլոր դաշտն, որոյ գլուխն՝ Բժշա
 նականն է՛ մինչև ց՛նոյն ինքն ա
 մուրն՝ Վախճաւանու: Ի այց՝ զնախ
 ասացեալ կինն՝ Բնոյ՛ բնակեցուցա
 նէ որդւովք իւրովք՝ յանդորրու
 թէ՛ սպառու՛ածի՛ փլածի՛ մեծի լե
 րինն, զորմէ՛ լեալ ասեն՝ յահագին
 իմն շարժմանէ, զոր սպատմեն, որք
 բազմաշրջութիք՝ հրամանաւ Պտո
 ղովեսոյ՝ ասպարիզօք զբնակութիս
 մարդկան՝ չափեցին. այլև՝ մասն
 ինչ՝ զծով՝ և զանբնակս, յայրեցա
 ծէն՝ մինչև ց՛ Վիմեռնոս: Իսկ՝ պաշ
 տականս տայ Բնուչայ՝ ինոյն Վա
 րաց՝ որք՝ առ ոտամբ լերինն, բնա
 կե

կեցան: Յայտնեն զայս ճշմարտապէս՝ և թուէլեացն երգք, զոր պահեցին իմն ախորժելով՝ ուն լսեմ, մարդիկք կողմանն՝ Վինեկտ գաւառին՝ Վողթան. յոր շարին՝ բանք երգոց՝ զՍրտաշիսէ, և զորդւոց նր յիշելով այլաբանաբար, և զարմից Սժդահակայ՝ վիշապազունս՝ զնս կոչելով. զի՝ Սժդահակդ՝ ՚ի մեր լեզուս՝ վիշապէ: Սյլև՝ ճաշ՝ ասեն գործեալ Սրգաւանայ՝ ՚ի պատիւ Սրտաշիսի, և իւարդաւանակ լեալ իմն ՚ի տաճարին վիշապաց: այլև՝ Սրտաւազդայ՝ ոչ գտեալ քաջ՝ յոր դոյն Սրտաշիսի՝ Վեղեցիկ ապա բանից՝ ՚ի հիմնանալն Սրտաշատու՝ նա հանց՝ ասէ՝ գնաց, և շինեաց ՚ի մէջ Սարաց՝ զՍարակերտ, որ է՝ ՚ի դաշտին՝ որ անունէլ կոչի՝ Շարուրն: այլև՝ տենչայ Սաթենիկ՝ տենչանս, զարտախուր հաւասար խաւարտ. և զտից հաւարծի, ՚ի բարձիցն Սրգաւանայ: Եւ արդ՝ ոչ արդեօք առաւել՝ աստանօր զարմասցիս ՚ի վերայ մերոյ ճշմարտապատմութես, և թէ՛ սրպէս պատմեցաք զանյայտ իրս վիշապաց, որք են՝ յազատն ՚ի վեր, ՚ի Սասիս:

Թե՛ որ նմանք՝ սորա Օարճի . և որք, 'ի
 ամանէ որոշեալք Յեղի :

Լ՝ Լաստի պատմեալ զարդա
 լըն՝ զբուն, և զառաջին Տիգ
 րանն, և որ ինչ 'ի նմանէ՝ գործք :
 սիրելի՛ ոնք ինձ պատմողիս՝ 'ի մէջ
 իմոց բանից՝ որ ինչ յաղագս Լ՝ րու
 անդեանս Տիգրանայ՝ բանք . եղի
 ցի՛ և Վէզ Բնթերցողիդ՝ որպէս
 այրն՝ և գործքն . սյսպէս՝ և զըստ
 նմանէ գործք, սոյնպէս՝ և զնմանէ
 բանք : Ա՛ սորոյ՝ սիրեմ, կոչել այս
 պէս՝ ըստ քաջութե . Հայկ՝ Լ՝ բամ,
 Տիգրան՝ քանզի՛ ը քաջացն՝ ազգքն
 քաջք . իսկ՝ միջոցն ոնք դէպ ումեք
 Թուիցի կոչել : բայց՝ ըստ գիւցազ
 նութեանն կարծեաց՝ հաւաստի է՛
 և ասելս մեր, ոչ Լ՝ րամազդ որ, այլ
 'ի կամեցողսն լին լինիլ՝ Լ՝ րամազդ .
 չորից՝ և այլոց անուանեցելոյ ոմանց
 Լ՝ րամազդ : Օ՛ ի այսպէս՝ բազումք
 անուանեալք, Տիգրանք՝ մի է՛, և
 միայնակ՝ 'ի Հայկազանցս՝ որ զԼ՝ Ժ
 դահակ էսպան, և զտուն նր՝ 'ի գե
 րութե՛ վարեաց զԼ՝ նոյշ՝ Ա՛ այրն վի
 շապայ . օ՛՛ անդակ կամօք՝ և յօժա

բուք՝ Վիւրոս ունելով յինքն՝ զիշխանութիս Վարաց՝ և Վարսից յափշտակեաց: Սորա՛ որդի, Ռաբ՝ Տիրան՝ Վահագն, զորմէ ասեն Ղուասպելք աշխարհիս:

Արի՛նէր երկն՝ երկնէր երկեր՝ երկնէր և Տիրանի ծովն. երկն՝ ի ծովան ասնէր՝ և սխարհրէն եղեգնի, ընդ եղեգան՝ փող ծուխ ելանէր, ընդ եղեգան՝ փող բոց ելանէր, և ի բոցոյն լապեր Վարսեաշ Վասանեկի, նա՛ հոսր հեր ասնէր, ապա լէ՛ բոց ասնէր Տուրամն, և աչք՝ ասնչն՝ էին արեգակունք:

Աւ զայս երգեալ ոմանց՝ փամբ ուամբ, լուաք մերովք իսկ ակնջօք. յետ որոյ՝ և ընդ վիշապաց ասէին՝ յերգին կռուէլ նմա՛ և յաղթել և կարի իմն նմանագոյնս՝ զՏերակլեայ նահատակութիսն նմա՛ երգելոյ: Ղու՛ ասեն՝ զսա՛ և նծացեալ և Ղնդրի, ի Վրաց աշխարհին կանգնեալ՝ չափ հասակի նր՛ պատուէին զոհիւք: և սորա՛ ասեն զարմ, Վահ ունիք. ի սր կրսեր որդւոյն Ղուաւանայ, Ղուաւենեանք. սորա՛ Ղուաւան. սորա՛ Վերսէհ. սորա՛ Օարէհ. ի սորա՛ զարմից՝ և որ Օարէհաւանիցն կարդան ազգ: Ղնկ առաջինն սորա՛ Ղումուդ. սորա՛ Ռագամ. սորա՛

րան՝ Վ ահան. սորան Վ ահէ. սան՝
 ընդ վզեալ՝ մեռանի՝ յ՛Ղէքսնդդէ
 Վակեդովնացւոյ: Յայսմ հետէ՝
 մինչև յ՛Թագաւորութիւն Վ աղար
 շակայ՝ ի Հայս՝ ոչինչ ճշմարտագոյնս
 ունիմ, պատմել քեզ. քանզի՝ շփոթ
 իմն ամբօխից՝ լեալ՝ այր զարամբ
 ելանէին տիրել աշխարհիս. և վն
 այսորիկ՝ դիւրամուտ՝ ի Հայս լեալ
 Լ՛րշակ մեծ, Թագաւորեցուցանէ
 զեղբայր իւր Վ աղարշակ ի վերայ
 աշխարհիս Հայոց:

Պրակ Լ՛ւ 31

Թէ՛ Լ՛ զիսկան պատերազմ՝ առ Տեփա
 Տա՝ և մեր Օարմայր ընդ Լ՛ Ռովպայի ոջ
 րուն լինելոյ սահառուս, և՛ ի նոյն Տահ:

Լ՛կուք այսորիկ են՝ որ աշխա
 տութիւն մեզ տագնապաւ ի
 վերայ՝ ի քումմէ՛ հասուցանեն հար
 ցասիրութի՛ համառօտասիրութի,
 արագաբանութիւն: և այսորիկ՝
 պէրձք՝ և պայծառք, Պղատոնա
 կանք իբր եղանիլ բանք՝ հեռի՛ ի
 ստութենէ, և լի՛ որ ինչ ընդդէմ
 ստութե. և զայսոսիկ յառջին մար
 գոյն՝ մինչև յ՛քեզ՝ պատմել. և սյ
 սոցիկ՝ ի միասին պատահել՝ անհնա
 ըին

ըին է: քանզի՝ որ զամ ստեղծ՝ կա
 թող գոլով՝ ի քթթեւ ական ակնար
 կութք, զամ կացուցանել՝ ոչ այսն
 հաստատե, այլ՝ աւուրս որոշէ՝ և
 կարգս՝ ի ստեղծ ունաժս. քանզի՝ էն
 ոմանք առաջնոյ, և ոմանք երկրոր
 դի՝ և երրորդի, և այլոցն աւուրց
 ստեղծ ունաժի: և այսու իմն այսպի
 սի մեզ ակնարկէ կարգս՝ վարդա
 պետութի հոգւոյն: Վսկ՝ զքո փա
 փագ, արտաքոյ այսպիսւոյ իմն տե
 սանեմք սահմանի, զի՝ արդարև բը
 նաւն առ ժամայն՝ ամենայնքն քեզ
 եղիցին ասացեալ: Վսլ՝ առ ՚ի մէջ
 այսոքիկ՝ կամ յերկար, և քեզ՝ ըստ
 կամաց. կամ փոյթ, և քեզ՝ ոչ հա
 ճելիք. զի՝ այսպէս քեզ ՚ի հասլ ճե
 պելոյ, ահա՝ ոչինչ յաղագս՝ Վակե
 դովնացւոյն, և ոչ՝ վասն Աղիակա
 նին՝ ՚ի կարգին նշանակեցաք. այլ՝
 զօղեմք աւատիկ: ոչ ունիմք ասել
 իմաստուն՝ կամ անհանձար աստա
 նօր լինիլ մեզ՝ հիւսն պատկանաւոր
 Վս ոչ զայնոյիկ այժմ ուրեմն՝ զկնի
 հոլովելով բանս զկարևորսն, և մե
 թոյս արժանի շարագրութե: և ոյք
 առաջինք արդեօք՝ այսպիսեաց ճա
 ւից, եթէ ոչ որք՝ ի հոմերոսէ պատ
 մին

մին . այն որ վ՛ս Լ ղիականին պատ
մին պատերազմին , առ Տ և տամաւ
Լ սորեւտանեայց . և մե՛ր Օ արմյր
'ի ծառայութեան սակաւութ ընդ
Լ թովպացի զօրուն օգնական Պ ո ի
ամաւ : և անդ 'ի Վ աջացն Հ ելլե
նացւոց վիրաւորեալ մեռանի . այլ
կամիմ ' յ Ա . քիւղեայ , և մի յայլմէ
ուսեքէ 'ի Վ աջացն :

Ա սարեցան Վ իրդ Լ ուջնե՛ ծննդաբա
նուսեան Հ այոց Ս եծայ :

Դ Պ արսից առասպելաց՝ Յ աղափա՛ Ր ի
րասպելաց Լ ժդահահայ :

Ր Լ . յց՝ զի նչ արդեօք տիրփանք
քեզ՝ և Ր իւրասպի Լ ժդահա
կայ՝ փցուն՝ և անձոռի՝ առասպելքն
իցեն . և կամ , էր սակս՝ զմեզ Պ ար
սից անյարմար՝ և անոճ բանից , մա
նաւանդ թէ՛ առաւել վ՛ս ամբաս
տանութե՛ առնէս աշխատ . և ան
բարի՝ առաջնոյ նորա՛ բարերարու
թեանն , և Վ իւաց՝ նմա՛ սպասաւո
րութե . և ոչ վրիպեցուցանել կա
րելոյ զվրիպեալն՝ և զսո՛ւտն . և ու
սոցն համբուրո՛ւմն , և անդ ո՛ւստ վի
շապանն ծնունդ , և յայնմ հետէ՛ չա
րութե յաճախութի ծախել զմար
դիկ

դիկ՝ ՚ի սկիտս որովայնի. Վնկ ապա՝
 և Հրողանայ ումեմն զնա կապել՝
 սարեօք պղնձեօք, և ՚ի լեանուն տա
 նել՝ որ կոչի, Վաբաւընդ. այլ և ՚ի
 Ճանապարհի ննջելն Հրողանայ. և
 Քիւրասպեայ քարշել ՚ի բլուրն. և
 ՚ի զարթնչիլն Հրողանայ, և տա
 նել զնա՝ յայրս ինչ լերինն, և կա
 պել և զինքն Վնդրի, ընդդէմ նր
 հաստատել: յորմէ պակուցեալ և
 հնազանդեալ կայ շղթայիցն, և ոչ
 զօրէ ելանել և ապականել զերկիր:
 զինչ քեզ՝ առ այսօքիկ կարօտութի
 առսպելք սուտք. կամ, զինչ պէտք
 անմիտ, և անհանձար բանից յար
 մարանո: մի արդեօք՝ Յունակեան
 պերճ, և ողորկ առասպելքն իցեն՝
 հանդերձ պատճառաւ, որք զճշմո
 տութի իրաց՝ այլաբանաբար յին
 քեանս ունին թաքուցեալ: այլ ա
 սեսմեզ՝ պատճանատալ այլաբանու
 թե նյ, և զարդարել զանզարդսն:
 նոյն առ ՚ի յինէն՝ քեզ բան. զինչ
 այսօքիկ կարօտութի: որպիսի իզճք
 անբաղձալոյ իրիք՝ բաղձալ և մեզ՝
 յաւելուլ աշխատութիւն: այլ տա
 ցուք զայսօսիկ Վանկականի քոյ
 Տիոց, և անհասութե խակութե՝

լեալ տարփանք: վասն որոյ՝ եղից՝
և աստանօր՝ ընդ լմեզ զփափագ
կամաց քոց:

Ստորագրութիւն՝ որ ինչ սահա ընդ Սիւրաս
պետայ կաստարին:

() Պղատոնականն՝ համարձա
կագոյն այժմ՝ բարբառիմ:

Իսկ արդ՝ արդեօք իցէ սիրելոյ այլ
ոք ես. քանպի՛ և չէ՛ իսկ ոք: Վանզի
և՛ ի վերայ այլոյն անհնարից՝ հնա
րաւոր վճ քոյ արարեցելոց մե՛ր, կա
տարեմք և զայս. զի՛ զորոցն ատեմք
և զբանս՝ և զգործս, և այնոց իկլուր
մանաւանդ՝ գրէ՛ թէ՛ և զլեւիս մեր
տաղտկացուցանէր. այսօր՝ իմովք
ձեռօք՝ շարագրեմ զայնոսիկ, միտս
անմտութե՛նոցա՛ տալով. և զկարի՛
վաղուց նոցա իրս՝ և նոցա՛ անհասա
նելիս, աւասիկ յայտնեմ. միայն թէ՛
և քեզ այսոքիկ ուրախութիւն՝ և
կամ, շահ օգտութեան: Լ՝ յլ՝ ծա
նիր զատելութի մեր՝ առ այսպիսի
բան. զի՛ ոչ յառաջինս մեր ասս
ցել՝ ի գիրսս, և ոչ՝ ի վերջին բանս՝
արժանաւորեցաք շարել՝ այլ՝ զնա
և որիչ. և սկսայց այսպէս:

Լ՝ սացեալն ի նոցանէ՛ Սիւրասպի
Ը 8 Լ՝

Բժգահակ, առ ներբրովթաւ նախ
 նի նոցա. քանզի՝ և ՚ի բաժանել լե
 զոճացն՝ լե ամենայն երկիր, ոչ խառ
 նիխուռն՝ և ոչ առաջնորդ այս լի
 նէր, այլ՝ Բժայնոյն իմն ակնարկու
 թք՝ Վլխաւորք, և Յեղապետք ու
 րոշեալք՝ զիւրաքանչիւր սահմանս
 ժառանգեցին՝ կարի՛ զօրութիւն
 և զայս Վիւրասպետայ՝ հաւաստի ա
 նուն՝ ճանչեմ ես, Վենտորոս Պուի
 դետայ՝ ՚ի Վազդէականի գտեալ մա
 տենի: սա՛ ոչ քաջութիւն քանժէ՛
 հարստութիւն, և ճարտարութեամբ՝
 զՅեղապետութի ազգին իւրոյ՝ ու
 նէր հնազանդեալ Վերբրովթայ. և
 հասարակաց՝ զկենցաղս կամէր ցու
 ցանել ամենեցունց. և ասէր՝ ոչինչ
 իւր առանձին ումեք ունիլ պարտ
 է, այլ՝ հասարակաց ամենեցուն. և
 ամ ինչ նր՝ յայտնի էր բան՝ և գործ.
 և ՚ի ծածուկ՝ ինչ ոչ խօսէր, այլ զա
 մենայն յանդիման արտաքս լեզու
 աւ՝ զծածուկս սրտին. և զի՛լ և ըզ
 մուտ բարեկամացն՝ որպէս ՚ի տըն
 ջեան, նոյնպէս՝ և ՚ի գիշերի սահմա
 նէր: և այս է՝ առաջի նորա ասա
 ցեալ անբարի բարերարութիւն:

Եւ քանզի՝ Բժայնոյն իմն
 հզօր

հզօրեղեալ՝ յօժարեցաւ ուսանիլ՝
 և զկատարեալ չարութիւն, և այսո
 քիկ անկարելիք նմա՝ քանզի՝ ոնչ վե
 րագոյնն ասացաք, սովորութի ու
 նէր՝ պատրանաց աղագաւ՝ առ բա
 զնումն ոչինչ՝ ի ծած ուկ գործել: և
 զայնպիսի վերջին, և կատարեալ չա
 րութի յայտնի ուսանիլ՝ կարողու
 թիւն ոչէր. հնարի՝ այսպիսումն ուս
 ման՝ դառնութան հնարս, ցաւս
 ինչ յորովայն ունիլ՝ բաղբաջէր չա
 րաչարս, որ՝ ոչ այլով իւրիք՝ քանթէ
 քանիւ իմն, և անուամբ սոսկիւեալ՝
 բժշկիցի, զոր վայրապար լսել ու
 մեք՝ ոչէ՛ կարութիւն: և զայս սո
 վորեալ՝ որ զչարութիւն նիւթէր:
 ուսուցանէր նմա՝ ՚ի տան, և ՚ի հրա
 պարակս՝ անկասկած՝ զգլուխն ՚ի
 վր դնելով ուսոյ Բիւրասպեայ, և
 խօսելով յականջն՝ ուսուցանէր
 զանբարի արուեստն, զոր յուսապե
 լին՝ մանուկ Սատանայի՝ ասեն՝ սպա
 սաւորելով լինէր կամակատար. և
 ապա՝ վասն որոյ պարգև ՚ի նմանէ
 ինդրել՝ համբուրել զնոս:
 Բսկ վիշապացն բուսումն՝ կամ, կա
 տարելապէս վիշապանանն Բիւրաս
 պեայ՝ որ ասի, է այսպէս: քանզի՝
մար

մարդիկ անբան՝ սկսաւ զոհել Վիւ
 աջ, մինչև տաղտկանալ 'ի նմանէ
 բազմութեանն, և միաբանեալ ա-
 մենեցուն՝ և հալածեալ՝ և փախ
 չէլ նմա 'ի նախ ասացեալ լերինն .
 և 'ի սաստկագոյնս զնա՝ վարելոյ՝ թօ
 թափեցաւ 'ի նմանէ ամբոխն նո
 ռա . յայս վստահացեալ՝ վարողացն
 զնա, թաքեան՝ աւուրս ինչ՝ զտե
 ղեօքն : իսկ՝ ժողովեալ Վիւրաս
 պեայ՝ զցրուեալն՝ յանկարծօրէն
 հասանէ 'ի վերայ, վնաս սաստիկ
 առնելով . այլ՝ յաղթէր բազմութեան
 և փախստական լինի՝ ասա
 ցեալն Վիւրասպի, և հասեալ՝ սպա
 նանեն զնա՝ մերձ 'ի լեաննն, և ըն
 կենուն 'ի վիհ մեծ ծծմբոյ :

Լ. արքեպիսա Վիդի Լ. աստիկոս

Հիստորիա Տեճի Լուսնու Սբ Բոյ՝
 զորքս յօրեաց՝ Փշմամբ Հո Գոյ՝
 Սխառն ճառից՝ Վաղաց նախնայ-
 փեղի կալաւ, ըստ Բաւե շոյ՝
 Օ ի որոշումն սորին ԳԸ Բոյ՝
 Տասամբք էրիւք՝ ոտրոյն կա շոյ՝
 Իսկ ասպանօր՝ դարարե շոյ՝
 նախնին Հատոր՝ սախ Հայկազ նոյ՝
 Երկրորդ Հատած քապակ նոս նոյ՝
 յաճեա խօսի զԼուսնու նոսնայ՝
 Տեճ Տրդարայ Երանե շոյ՝
 Հոլոսապեփին՝ Սեճին Սբ Բոյ՝

Վրիու թիւն. Մրդա խու թի խո հեմու թիւն.

Ազնու թի ջանեան
 Վեր միշտ խո հեմ
 Մրդարաբան.
 Վոցես պըսակ
 Վրիու թեան:

ՀԱՏՈՐ ԵՐԿՐՈՐԳ

Պրակ Խ 1

Մովսէսի Եւրեմացոյ՝ Բան՝ Տէրի պատմութեան
Բէ Տէրոյ՝ Եւսեմեաց :

Մ

Մ ԵՐԿՐՈՐԳ

Մ ԵՐԿՐՈՐԳ

մեր ոյ աշխարհիս՝ գործք, երկ
րոր գ առնելով զգիրս :

Սկսեալ՝ ի ԹագաւորուԹէն՝ Մղէք
սանգրի, մինչև ց՝ ԹագաւորուԹի՝
Սրբոյ, և Վաջի՝ Մունն՝ Մեծիս
Տրդատայ. կարգաւ, որ ինչ՝ աստ
եղեալ գործ քաջուԹէ, և արուե,
խմաստից, և կարգաց՝ միոյ միոյ ու
րուք ՚ի նոցանէ. որք յ՝ յարայէն
Պարտից՝ յ՝ լռակայ, և ՚ի Վաղար

շակայ՝ եղբորէն նր, զոր մերոյ ազ
 գիս թագաւորեցոյց. և որ ինչ որք
 յետ նր եղէն թագաւորք՝ աշխար
 հիս մերոյ, ՚ի նորին սերմանէ, որ
 գի ՚ի հօրէ առնլով զտէրու թիւնն,
 անուանեցան՝ Վրշակունիք՝ յՎր
 շակայ: Վրշակունիքն յազգ՝ և ՚ի մե
 ծու թիւ աճեցեալ, և միակք՝ ըստ
 կարգի հետեւանաց ՚ի թագաւորու
 թիւնն: Վայց՝ գրեմ կարճ ՚ի կար
 ճոյ՝ որ ինչ անկն է. և զաւելորդսն
 թողում: քանզի՝ բաւական է՝ յա
 զագս այլոց ազգաց՝ որ ինչ ՚ի բազ
 մաց ասացեալ եղև: Յետ տիրելոյ
 նամ տիեզերայ՝ Վրշէքսանդրի Վա
 կեդովնացւոյ՝ որդւոյ Փիլիպպեայ
 Սլիմպիադայ, որ էր՝ քսան և չորս
 երորդ յՎրքիւլէսոյ, բազմաց տա
 լով զտէրու թիւնն կտակաւ, զի՝ ա
 մենեին իշխանու թիւն Վակեդով
 նացւոցն անուանեացի, ինքն մեռա
 նի: Օ կնի որոյ՝ թագաւորեաց
 Վաքիլոնի Վելլեկիոս, զյոլովից կոր
 զելով զիշխանու թիւն: ուստի՝ և
 զՎարթևս հնազանդեցոյց՝ մեծաւ
 պատերազմաւ, և կոչեցաւ՝ Վիկա
 նովրայ, նորին աղագաւ: Սորա՝
 թագաւորեալ ամս՝ երեսուն, և մի,
թո

Թողու զիշխանու թիւնն որդւոյ իւ
րում, Լ'նտիրքայ՝ անունն եցելոյն օ
սա տիրէ՝ ամն՝ 19. զսա՝ յաջորդէ
Լ'նտիրքոս՝ ասացեալն թւևոս, ամն
10. և՛ ի մետասաներորդին՝ ապս
տամբին Պարթևք՝ ի ծառայու թէ
Սակեդովնացւոյ: ուստի՝ և թա
գաւորեաց Լ'ըշակ Վաջ՝ որ էր ՚ի
զաւակէն Լ'բրահամու, ՚ի Վետ
տուրական ծննդոյ: առ ՚ի հաստա
տել բանին Տեառն՝ առ Լ'բրա
համ, թէ՛ թագաւորք Լ'զգաց ՚ի
քէն ելցեն: Ն'նորոյ. 17. 6:

Պրակ ք 2

Թագաւորելն Լ'ըշակայ, և որդւոցն. պա
տերազ՝ ընդ Սակեդովնացիս, և սէր՝ ընդ
Հոռմայեցիս:

Սրպէս ասացուք, յետ վաթսուն
ամի մահուանն Լ'ղեքսանդրի՝
Թագաւորէ ՚ի վր Պարթևաց՝ Լ'ը
շակ Վաջ՝ ՚ի քաղաքին, որ կոչի՝
Վահլ յաւաւատին յերկրին Վու
շանաց, և տայ սրատերազմունս սաս
տիկս յ'յժ, թափելով յինքն՝ զամ
Լ'րևելեայս. հալածէ ՚ի Վաբիլո
նէ՝ զՍակեդովնացւոյ իշխանու
թին. լսէ՝ և զզօրանալն Հոռմայե
ցւոյ

ցւոյ՝ ի վերայ ամ Վրեմտից, և ծո
վու. և եթէ՝ ի Հիսպանիացւոց թա
փեցին զբովսն, ուստի՝ ոսկի, և ար
ծաթ հատանի. և զՎաղատացիս
հարեալ ընդ հարկաւարարին, և
ց՝ Վագաւորն Վսիացւոց՝ հրեշ
տակս աւաքեալ խնդրէ՛ր զդաշնա
ւորութի, զի մի՝ օգնեսցեն Վակե
դովնացւոց, ոչ տալով հարկս, այլ՝
պատարագս ամի ամի միայն՝ 100,
քանքար: Վսպէս՝ տիրեալ ամս
31: և յետ նր՝ Վրտաշէս որդի նո
րա՝ 26: զսս պայազատէ նորին որ
դին Վրչակ, որ կոչեցաւ՝ Վեծ, պա
տերազմի լէ՛ Վեմետրեայ՝ որդւոյ
Վեմետրի Վնտիգոնեայ. քանզի՝
ի վր նորա եկն ի Վաբելոն Վակե
դովնական զօրու, և պատերազմել
ի պարտութի մատնեցաւ. զոր կա
լեալ Վրչակայ՝ տարաւ ի պարթևս՝
հանդերձ երկաթեղէն կապանօք:
ուստի՝ և Վերիպիդէսն կոչեցաւ: և
իմացեալ եղբօր նորին Վիդիացւոյ
Վնտիոքայ՝ զգնալն Վրչակայ, դայ՝
ունի զՎսորիս: Վակ՝ Վրչակայ եր
կոտասան բիւրու՝ անդրէն դար
ձեալ. և Վնտիոքոս՝ ի սաստիկ ձմե
րայնոյն՝ հերքեալ պատահի նմա
պա

պատերազմաւ՝ յանձուկ տեղիս, և
կորնչի հանդերձ զօրօքն: և Մ.Րշակ
տիրէ՝ երրորդ մասին Մ.Ղխարհիս-
ոնց՝ յերիկայցն Պապմութեանցն
Հերովդիոտեայ՝ է՛ ուսանիլ՝ իչոր
բորդէն, որ յաղագս՝ բաժանելոյ
զբողոր երկիրս՝ յերիս մասունս. և
կոչել զոմն ԼԵՐՈՒԿԷ, և զոմն՝ ԻՐԷԷ,
և զոմն Մ.ՍԻՄՈՆ՝ որում և տիրեաց
Մ.Րշակ:

Պրակ 7 3

(Ս)ափատորեցուցանելն զՍաղարշակ Մ.Ղ
խարհիս Հայոց:

Եւամանակին յայնմիկ՝ Թագա-
ւորեցուցանէ զեղբայր իւր ըզ
Սաղարշակ՝ Մ.Ղխարհիս Հայոց,
ըզՏիւսիսի, և զարեմուտս տալով
նմա սահմանս: Սա (ոնց՝ յառաջ
նումն մերում Սատենի՝ գրեցաք)
Մ.ՍՐ քաջ, և խոհեմ. ընդարձակ
տիրեաց՝ ի վր սահմանաց իւրոց: և
կարգս կենցողականս, որ չնա՛մի մարթ
էր, չնորհեաց Մ.Ղխարհիս, և Սախ
արարութիս. և նոցին նախարարու
թէցն՝ նահապետութիւնս հաստա
տեաց զՄ.Րս պիտանիս՝ որք ՚ի (Ս)
ւակէ Սերոյն Հայկայ, և որ այլն
քան

քանզի՝ և յէտ սանձահարելոյն ըզ-
 Վակեդոնացիսն, և դադարելոյն
 պատերազմացն, սկիզբն առնէ բա-
 րեգործութեցն՝ Պարթևն Վաջ-
 նախ՝ և առաջին, փոխարէն բարեց
 հատուցանելով Ղուն Օրուորի,
 և Իմաստնոյ, որ ՚ի Հրէից Շամ-
 բայ՝ Վագարատ. տալով նմա իշխա-
 նութի՝ ազգաւ Սագադիբ լինիլ
 Ղրշակունեաց. և որ ՚ի նմանէ ծը-
 նեալ ազգ, լինիլ կոչմամբ յանուն
 նր, Վագարատունի: որ է այժմ, մեծ
 նախարարութի ՚ի մէջ աշխահիս-
 քանզի՝ այս Վագարատ՝ նախածէուն
 զինքն մատոյց ընծայ՝ ըստ կամաց
 Վաղարշակայ, յուաջ քան՝ զպատե-
 րազմունս Ղրշակայ ը Վակեդով
 նացւոց զօրութեանն. և այս՝ ՚ի դը-
 րան Ղրքունի: Իսկ՝ ՚ի ծայրս Հայ-
 երէն խօսից՝ կողմնակալ իշխան բիւ-
 րուց, և հազարաց յարեմտից կող-
 մանէ: Վայց՝ դարձցուք անդրէն ՚ի
 վեր, պատմելով յաղագս՝ պատե-
 րազմին Վաղարշակայ՝ ընդ Պոնտա-
 ցիս, և որ ՚ի Փռիւզիա, և վասն՝
 յաղթութեան նորա:

Պրակ Գ 4

Լ, Լէ՛ որպէս մահանեալ Ս աղարշակայ ըզ
Վ. Եւս Հայոց 'ի հարգա զօրո՞ւ. Խաղայ 'ի մէ
րայ Ս ահեղ ու շնացաոցն հորերմայ :

Յ Լ, ա պատերազմին՝ Լ, ըշակայ
ընդ Ս ահեղ ու շնացիս, և ունե
լոյ զՎաբելուն, և զարևելեայս Մսո
րեստանի և զարևմտեայս : Ս 'իա
բանէ Ս աղարշակ զօր բազում,
յՍ տրպատականէ, և 'ի Հայոց, որ
'ի միջոց աշխարհիս՝ Լ, րս Մնունիս,
և Վաջս, և որ՝ առ սահմանօքն
Մտրպատականի, զկոչեցեալն Սա
գարատ, և որք լինուլաւ՝ Վաջք, և
զծովեզերեայսն՝ Սանկունք, որք
'ի Վեղամայ՝ և որք 'ի Վանանա
ցւոց, Ը արայի ծնունդք՝ և Վու
շարայ, և առ ընթեր՝ Սիսակեանն,
և զՎադմէականսն՝ և զսոցայն մեր
ձաւորսն, ունի թէ՛ զկէս մասն աշխար
հիս, հասանէ 'ի միջոց աշխարհիս
վերագոյն՝ քան զակունս՝ Սօրին
մեծի յամին Լ, րասխայ, մօտ յարմա
ւիք՝ որ ասի բլուր, աւուրս շատս
առնելով անդ՝ ունի պարտէ ասել.
զի՛ ոչ գիտէին զկարգս ինչ : և աստ
միաբանեալ զկողմանս աշխարհիս՝

հա

հասանէ առ սահմանօք խաղտեաց:
 քանզի՝ Վազիկիայ, Պոնտոս, Վա
 ժաք Փուլիգիայ, և այլք՝ ոչ գիտե
 ըով զհամբաւ պատերազմին Վրչա
 կայ առ Վակեղոյնացւոյ պետու
 թիւնն, զմիաբանութի դաշանցն
 հաստատուն առ Վակեղոյնացիսն
 պահէին: Վսորոյ՝ ոմն Վորփիլի
 կեայ՝ միաբանեալ զասացելոսն զայ
 նոսիկ կողմանս, և գրգռի՝ ի պատե
 րազմ ի Վաղարշակայ. բայց՝ պո
 տահէն միմեանց առ բարձրաւան
 գակի միջ բլրով քարադագած
 նիւ, այժմ՝ ասի Վոլոնիա. և մօտելք
 առ միմեանս՝ ձիգ ասպարիղովք
 միջոցացն՝ ամրանան կողմանքն եր
 կոքին՝ բովանդակ աւուրս:

 Պրակ Ե 5

Պատերազմ Վորփիլիկեայ, և միջոցապէս Տալի:

○ Կնի՝ անցանելոյ բազումաւ
 ուրց ամրանալոյ՝ կողմանցն
 երկոցունց. գրգռի պատերազմ՝ ի
 մերմէ կողմանէս դիմեալ: Վսորոյ՝
 յարդարէ՛ կամաւ՝ կամակամայ, և
 Վորփիլիկեայ զիւր կողմանն ձա
 կատ հատանէ՝ յանդուգն յարձակ
 մամբ. քանզի՝ այր սրտեայ՝ էր, ան
 դա

դամօք երկար, և ըստ իրեանցս պատ
 շած, զոյգ մարմնով՝ և ոյժ սաստիկ
 ունելով. ամրացեալ պղնձով՝ և եր
 կաթով՝ և այլովք ընտիր վառե
 լովք, ոչ պակաս ինչ թու՛ով՝ տա
 պաստ յերկիր արկանէ՝ անք ըն
 տիրս՝ քաջս՝ ՚ի մանկանցն Ս աղար
 շակայ. և ջանայր հասանել ՚ՅԼ՝ Ը
 քայն Հայոց՝ ՚ի մէջ խմբի միոյ մե
 ծի՝ և զինու՛ւ ամրացելոյ. և մօտան
 ցեալ՝ յաջողեցաւ ձգել զսու՛նն.
 քանզի՝ էր կորովի, և երկայնաձիգ
 հեռի յաշտէնս յարձակել՝ որպէս
 ՚ի թռիչս սրաթե՛ւ հաւուց. այլ՝ ոչ
 ինչ կարի յամեցին՝ ը մէջ անցեալ
 Լ՝ Ըք Վ՝ աջք՝ և Լ՝ նու՛նիք ՚ի Օար
 միցն Հայկայ, և Լ՝ սորե ստանու՛յն
 Ս ենեքերիմայ. և հարեալ աշտէ
 իւք՝ զքաջն սատակեցին. և զզօրսն՝
 առաջի արկեալ՝ ՚ի փախու՛ւստ դար
 ձուցանեն. քաղու՛մ վտակս արեան
 հեղեալ՝ զերկիրն ուռգանէին՝ իբ
 րև հեղեղօք անձրևաց, և յայնմ հե
 տէ՝ դադարեալ խաղաղէր երկիրն՝
 նու՛նաձեալ ընդ ձեռամբ Ս աղար
 շակայ. և Ս՝ ակեդոմնացւոցն դադա
 րէր գոռն.

Պրակ Զ 6

Լինէ՛ որպէս կարգեաց Սաղարշայի պարեա
Տոբոս Տերոյ աշխարհիս եւ զհիւսիսի :

Եւ այսպէս կատարեալ՝ կարգէ
զսահմանս Սաթաքայ, և Պոն
տայւոց, և զԼագերացիս, դառնայ
զՏիւսիսեաւ՝ առստորոտով Սահա
րեայ՝ ի մէջ Տայոց, ի գիճին՝ և ի
մառախլուտ տեղիս մայրեայ, և ի
լոռաւէտս, գեղեցիկ իմն՝ անդ կար
գելով զերկիրն՝ հաւտսարելով ըզ
լեւնայինն՝ և զՋերմայոտն՝ ի բարե
խառն, և ի զուգագեղեցիկ վայել
չութի՝ իւրոյ թագաւորութեանն.
ամառնային ժամանակին՝ հովանոցս
պատրաստելով՝ յորժամ զՏիւսի
սեաւ երթիցէ. գոմս զերկուս տա
փարակսն անտառիսիտս՝ հանդերձ
լերամբքն կազմելով՝ և որսոյ տե
ղիս. և զՋերմութիւնն Սողայ՝ ի
Սարմանդսայգեաց, և բուրաստա
նաց. այլ՝ խտրեմ՝ անտ, վժ սիրելի
առնն՝ յայտնի գրել զնմ, և մանրա
պատում. զի՝ անցիցն շանակելով մի
այն զտեղիսն հաւաստի, և զոճրն
՝ ի բաց թողեալ վասն զկապ սիրոյ
զհրաշալւոյն՝ անխզելի պահելոյ :

Աւատ՝ կոչեցեալ զվայրենի՝ եկա
 մուտ ազգն Հիւսիսոյ, և որ զստո
 րոտով մեծի լերինն Աւակասու՝ և
 որ ՚ի հովիտսն, կամ ՚ի ձորս երկայ
 նաձիգս խորացեալք՝ զհարաւով ՚ի
 լեռնէն ՚ի վայր՝ մինչև ՚ի դաշտաբե
 րանն մեծ իջանէն: պատուէր առ
 նելով՝ զպազակութի, և զմարդա
 դաւութի յինքեանց ՚ի բայ քեյուլ
 և հրամանաց, և հարկաց Արքունի
 հպատակ լինիլ. ուր զի միւսանգամ
 տեսեալ զնս՝ Առաջնորդս, և Աշ
 խանս՝ հանդերձ գեղեցիկ կարգօք՝
 հաստատեսցէ. և արձակէ զնս՝ հան
 դերձ արամբք իմաստնովք, և վե
 րակացուօք յիւրմէ: և ինքն՝ արձա
 կեալ զԱրևմտեայ բազմութիւնն՝
 իջանէ ՚ի տեղիս խոտաւէտս՝ մերձ ՚ի
 սահմանն Եւրայի, զոր՝ Հինքն ան
 փայտ, և Ա երին Բասեան՝ կոչէին:
 Իսկ յետոյ՝ վս հատուած ին վնդուր
 Բուլղարայ, Ա նդոյ բնակելով ՚ի
 տեղիսն, յանուն նորա՝ անուանե
 ցաւ՝ Ա անանդ: և անուանք շինիցն
 յանուն եղբարց՝ և զարմից նորա՝
 անուանեալ կոչին՝ մինչև ց՝ այժմ:
 Իսկ ՚ի ցրտանալ հիւսիսոյ, և ՚ի
 դառն հողմ փշելոյ, խաղայ՝ իջանէ
 Թ 9 ՚ի

'ի դաշտն մեծ, և անդ՝ զափամբ Մօրին մեծի՝ բնակի՝ 'ի տեղւոջ՝ ուր գետն մեծ՝ 'ի ծովակէն Հիւսիսոյ՝ սկիզբն առեալ՝ իջանէ, և խառնի 'ի Մօրն մեծ: և անդ՝ կարգեալ զգօրս աշխարհիս, և թողեալ էրա կացուս յինքենէ. և իւր առեալ ըզ Վիսաւորսն զնմ չուէ 'ի Մծբին:

Պրակ Է 7

Յօրինումս Ռաֆաաորոմեանն, Էնէ՝ ոստ քի զնախարարոմեա կարգեաց: և որդէս՝ և զի արդ, Էնիցաղաշարիւ Հրասայեաց:

Սո դրոճագ մեծ՝ և հաւաստի Պատմութի լի, և արժանից ողորկագունաց՝ և յոլովից. Քան զի բազում ինչ աստ կարգաց՝ և յօրինուածոց, Տանց՝ Մզգաց՝ Քաղաքաց՝ Ըինից՝ Պաստակերտաց, և համայն՝ ասել՝ օրէն թագաւորութե, և որ ինչ՝ շուրջ զթագաւորութեն. Օրաց՝ Օրապետաց՝ Վողմանց՝ Վողմնակալաց՝ և որնման այսոցիկ: Մրդ՝ նախ, և առաջին օրինագրէ թագաւորն զինքն, և ըզ Տուն իւր, և սկիզբն առնելով 'ի գլխոյ իւրմէ, և 'ի թագէ: Օկոչեցեալն՝ որ 'ի Հրէից Քագարատ, շնոր

շնորհակալութի նմա՛ վստառաջա
 գոյն անձնատու ձեռն տուութե՛ն
 առ թագաւորն՝ և միամտութե՛, և
 քաջութե՛ն. և զյառաջ ասացեալ՝
 Տանուտէրական պատիւն՝ ազգին
 պարգևելով. և իշխել նմա՛ թագ
 ՚ի գլուխ զնել թագաւորին, և կո
 չիլ թագադիր՝ այլ և՛ Մայե՛տ. և
 անանց ոսկւոյ, և ականց՝ զկրտեր
 մարդարիտն՝ երեքտակեան՝ վար
 սակալ ածել. յորժամ, յարքունիս
 ՚ի Տան թագւորին՝ շրջիցի՛: Եւ՛ զգե
 ցուցանօղս իւր զձեռս, ՚ի զաւակէ
 Քաննացւոց, և անուն կոչէ՛ ազգին՝
 Վնթունիս՝ ոչ գիտեմ, էր աղա
 գաւ: Եւ թիկնասպահս իւր՝ զինու
 Տանդերձ, ՚ի զաւակացն Սողայ
 Հայկայնոյ՝ արսընտիրս՝ և քաջս, նի
 զկաւորս՝ և սուսերաւորս, և գլուխ
 նահասպետութե նոցա՝ զՎարդխան
 ոմն, այր բարի՛ և սրտեայ. բայց՝
 անուն ազգին զնախնականն պահէ.
 Վսկ՝ զՎաստ՝ որ ՚ի զաւակէ՛ Վառ
 նիկայ՝ որ ՚ի Վեղամայ, ՚ի վերայ
 որոնց Մըքունականաց կարգէ.
 որոյ որդի եղեալ՝ Վարաժ՝ յանուն
 նր, անուանի Մզգն: Բայց՝ այս զինի՛
 յաւորս Մրտաշխի: Եւ զՎա
 բաղ

բանդ ոմն անուն, 'ի վերայ կուտից :
 և զՄ.բէլ' սպասարար, և զահաւոր.
 և շէնս սլարգեէ նց, յորոց անունն
 կոչին սապէս՝ և նախարարութիքն՝
 Վաբեղէանք, և Մ.բեւեանք :
 Եւ զՄ.րծրունիսդ՝ գիտեմ ոչ Մ.ր
 ծրունիս, այլ Մ.րծունի՝ ունիս. որք՝
 առաջի նր կրէին : Թողում զառաս
 պելացն բաջաղմունս՝ որ 'ի հադա
 մակերտին պատմի, մանկանսիրհե
 լոյ՝ անձրեւ՝ և արեւ՝ հակառակեալ
 և հովանի Թռչնոյն պատանւոյ Թալ
 կացելոյ : Վիտեմ և զՎնունիսդ՝
 գինի՝ ունիս, զարժանի (Վ)ազաւո
 ըին պատրաստել ըմպելիս. որ ըս
 քանչեւի իմն դիպեալ եղև՝ ըստ գոր
 ծոյն՝ և անունն : Վանդի՝ պատրաս
 տէր զըմպելիս Մ.բբայի, յընտիր՝ և
 'ի համեղ գինեաց, ունէր՝ և կոչումն
 անունանն՝ գին. ը որ՝ կարի մեծա
 պէս ուրախացեալ՝ ամենամեծա
 պէս Վաղարշակ կարգէ 'ի Թիւ
 նախարարութեան ազգաց : Եւ են
 այս երկու տունքս՝ 'ի զաւակէ Սենե
 քերիմայ, Մ.րծրունիք՝ և Վնու
 նիք : Մսեմ, և զՍպանդունիսդ՝ 'ի
 վերայ (Օ)ենարանաց. և զհաւու
 նիսդ՝ Վազէական՝ յաղագս 'ի մայ
 ըիս

րիս բնակելոյ: և եթէ՛ առ ցոփս
 ինչ՝ ոչ ունիցիս, և զձիւնականսդ ա-
 մարանոցաց պահակս՝ և ձիւնկիրս՝
 և յառաջագիմու թէ՛ ազատացեալս՝
 որսէս ընտանիք թագաւորաց:
 Եւ Վաւենդս՝ և Վահապանս՝ դրան
 Երթունի՝ կարգէ զչորսս, զմի մի՛ իւ-
 րաբանչիւր բիւրո՛վք վառելո՛վք, ՚ի
 նոյն հին՝ ՚ի զարմից Սագաւորացն,
 որք ՚ի մերոյ նախնւոյն Հայկայ՝ որ
 բուն ոստանն անու՛նեալ. որք՝ լէ
 ժամանակս ժամանակս՝ ժառան-
 գու թի՛ ՚ի Հարցն ընկալեալ գեողս՝
 և դաստակէ՛րտս: Եւսկ՝ աստ ուրեմն՝
 Վարսից Սագաւորութեն սոյլս ո-
 մանս յարուցեալ գո՛ւնդս, և ոստան
 անու՛նեալ. ոչ գիտեմ թէ՛ վոսպա
 ուելոյ ազգին առաջնոյ, և թէ՛ վո
 ընդգիմու թէ՛ իրիք արդեօք, նշկա
 հեալ՝ և ՚ի բաց ընկեցեալ զազգն,
 զսոյլս ՚ի տեղի նոյ յարուցին գո՛ւնդս՝
 անու՛նամք Երթունի: Եւսլ՝ առաջին
 ՚ի զարմից Սագաւորացն առաջնոց
 հաստատի. ոնլ՝ և սյժմ՝ ՚ի Վրաց
 աշխարհին՝ որ Վիփէ՛ծ ուն, կոչի:
 Եւսկ՝ ներքինիս ՚ի նոյն ազգէ իւր
 զէլ՝ հրամայեաց. և Վահապէ՛տն ո-
 ցա՝ զՀայրիշխան, մանն ինչ յՎոր
 պա

պատահանէ՛՛ մինչև ց՛ Ղ՛ուաշ՛ և
 ց՛ Վախճա՛նան. և նա հասկետութե
 ազգին Սամե՛ծարոյ: բայց թէ՛ ո՞ր
 պէս՛ կամ, ո՞ւր՛ սորա՛ իրքանյիշատա
 կելի. ես ո՛չ գիտեմ: Բայց՛ յետկար
 գելոյ զՏու՛ն թաղաւորին, Երկ
 րորդ թաղաւորութեանն լինէր
 ՚ի զա՛նակէ Վ՛ժդահակայ՛ Սարայե
 ղելոյ թաղաւորի՛ որ այժմ, Սու
 րացեանդ՛ կոչեն: քանզի՛ ո՛չ ասեն
 նահապետաց ազգին՛ Սուրացեան
 Տէր, այլ՛ Սուրացուցն Տէր: և թո
 ղու ՚ի վերայ նր՛ զամ շէնս՛ որք ՚ի
 գերութենէն Սարայ: Եւ յարև
 ելեայ կողմանէ՛ զեղէրք հայկական
 խօսիցս՛ Աողմնակալս բիւրաւորս.
 զերկուս ՚ի Յեղից տանց՛ Վահայե
 տութեց, զԱխակեանսդ, և որ՛ ՚ի
 Ադամեսայ տանէն. զորոց զանու՛անս
 ՚ի միում, ՚ի յառաջագունից ասա
 ցեալ ճառիցն՛ կարդեցաք: Յետ սո
 րա՛ մեծ, և անու՛անի՛ և բազմա
 բիւր զրևելեայ հիւսիսայ կողմանն՛
 կարգէ Աողմնակալութի. զայր ա
 նու՛անի, և յամ գործ մտաւորու
 թե՛ և հանճարոյ՛ և գործոյ պատե
 րազմի, և խորհրդականութեան՛
 Վաջին, զՎաան, մեծաւ գետովս՛

որ հատանէ զդաշտն մեծ՝ որ անու
նի Կուր: Բայց՝ զայս գիտեա՛, զի՛
զՅէզս զայսոսիկ՝ մեծամե՛ծս՝ և ա
նունանիս՝ մոռացունմն եղև մեզ՝ յա
ռաջնունմն Սատենին՝ յիշատակելէ:
զՎսունդն՝ որ ՚ի Սիսակայ, որ ժա
ռանգեաց զդաշտն Ղուճանից՝ և
զլեւնակո՛ղմն նորին դաշտի, որ ՚ի
գետոյն Երասխայ մինչև ց՛՛մուրն
որ կոչի՛ Տունարակէրտ. և աշ
խարհն՝ յանուն քաղցրութե բա
րունցն՝ որ անունանեցաւ՝ Ղուճանք.
զի՛ աղու ճայնէին զնա՝ վս քաղց
րութեան բարունցն. և ՚ի սր՝ ծնրն
դոց՝ այս Ղուճան, անունանիս՝ և քաջա
կարգեցաւ կողմնակալ բիւրաւոր ՚ի
Վարթեէն Վաղարշակայ: Ի սր՝ զա
ւակաց ասեն՝ սերեալ զազգն () գե
ացւոց՝ և Վարդմանացւոց, և () ո
դացւոց, և Վարդարացւոց իշխա
նութիւն: Ի սկ՛ Վուշարայ՝ որ յոր
դւոցն Շարայի՛ ժառանգեաց՝ հաւ
ասար բնակութե իւրոյ՝ զլեւոն մը
թին, որ է՛ Կանգարք, և զկէս մա
սին՝ Սաւաղայ, զՎո՛ղբ՝ զ() ո՛բ՝ ըզ
Չոր, մինչև յ՛մուրն Տունարա
կէրտ: Բայց՝ զտէրութիւն Ղուճոցայ՝
և սեպհականութիւն Տաշրաց՝ կար
գէ

գէ Վաղարշակ՝ ՚ի զաւակաց Վառ
շարայ Նայկազնոյ: Իսկ՝ ընդդէմ լե
րինն Վաւկասայ՝ կողմնակալ Տիւսի
ոոյ՝ զմե՛ծ՝ և զհզօր ազգն՝ և՝ Վահա
պետութեանուն՝ Վարդայբղէաշխ
Վառգարացւոց, որ էր լեալ ՚ի զաւ
ակէ Վիհրդատայ, Վարեհի՝ Վախ
արարի, զոր ածեալ Վըբսանդրի՝
Թողու իշխան ՚ի վրձ գերութեանն
՚ի Վերիացւոց ազգացն, զոր էա՛ծ
Վաբուգողոնոսոր, ոն՛ Վբիւզե
նոս պատմէ՝ այսպէս ասելով:

Սե՛ծազօրն՝ Վբուգողոնոսոր՝ ուժ
գնագոյն էր՝ քան զՆերսիկէս ՚ի
Իբէկացւոց: Ի Վերիացւոց աշ
խարհն՝ զօրաժողով՝ լեալ՝ հատա
նէր, և վանեալ՝ վտանկեալ՝ ընդ ձե
ռամբ նո՛ւաճէր. և զման մի՝ ՚ի նո
ցանէ՝ յաջակողմ Պոնտոս ծովու
տարեալ՝ բնակեցուցանէր. և է՛ վե
րին այն՝ յե՛զր երկրի յարեմուտս:
Իսկ՝ ՚ի հովտին մե՛ծի Վասենոյ, կար
գէ Վահապետութիւն, զոր Վառ
նին անո՛ւանեալ՝ որ ՚ի զաւակացն
Նայկայ: Իսկ՝ զայր խոժողագէղ՝ և
բա՛րձր՝ կոպտատարա՛ղ անձն, և տա
փակաքի՛թ, խորակն, և դժնահայ
եաց, ՚ի զաւակէ Պասքամայ, ՚ի Նայ
կա

կայ թուունէ, Տուրք անուն կոչեցել-
որ՝ վո առաւել ժահադիմուն թէն՝
կոչելին՝ Մնգեղեայ. վիթխարի հա-
սակաւ՝ և ուժով, հաստատէ Վուսա-
կալ արևմտից. և յերեսացն անպի-
տանու թենէ՝ կոչէ զանուն ազգին՝
Մնգեղտուն: Մայց՝ եթէ կամիս, և
ստեմ՝ վո նր, անյաջ՝ և փոյուն, ուն
և Պարսիկք՝ վո Սատումայ Սաճկի՝
ճ և ի փոյոյ ուժել՝ ասեն. կարի ան-
նմանագոյնս թունէն՝ և նմա՝ երգ-
բանից՝ վո ուժեղութե, և սրտեայ
լինելոյ. որք՝ ոչ Սամիսոնի, և ոչ
Հերակլեայ՝ և ոչ Սաճկին, նմանեն
այն զրոյցք. Քանպի՝ երգէին նմա՝
բունն հրկանել զորձաքար վիմաց
ձեռօք, ուր ոչ գեղութի, և ճեղ-
քուլ՝ ըստ կամաց մեծ՝ և փոքր. և
քերել եղնգամբքն՝ և կազմել ուն
տախտակ. և գրել՝ նոյնպէս՝ եղն
գամբք Մրժունիս, և այլս այսպի-
սիս: և յեզեր ծովուն մեծի՝ Պոն-
տոսի, դիպեալ նաւաց թշնամեացն՝
դիմէ՝ ի վերայ. և ի խաղալ նոցա՝ ի
խորն՝ իբր ասպարէզս՝ ութ ու-
տասն, և սն ոչ ժամանեալ՝ առնու՝
ասեն՝ վէմս բոլորաձևս՝ և ձգէ՝ ըզ-
կնի. և ի սաստիկ պատառմանէ

Զուրցն, ընկղմին նաւք՝ ոչ սակաւք .
 և ամբարձումն՝ ալեացն՝ որ ՚ի պա
 տառմանէ Զուրցն, վարէ զմնացեալ
 նաւսն՝ բազում մղոնս . ո կարի է
 առասպելս, այլ և՛ առասպելաց ա
 ռասպել : Բայց քեզ զի է . քանզի
 էր արդարև՝ սաստիկ հզօր՝ և այս
 պիսեաց արժանաւոր : Վայց՝ զկնի
 դորա՝ հաստատէ զմեծ՝ Վախարա
 թու թինն () ուփաց՝ ՚ի Զորրորդն կո
 չեցեալ Նայս : Վ. յլ՝ զ Վախարարու
 թինն Վպահունեաց, և զՍանաւաղ
 նեանն, և զՎզնուհանն, ՚ի նոյն զա
 ւակաց Նայկայ՝ ՚ի բնակչացն գտեւ զ
 զսերձագոյնան, Տեւրս կարգէ՝ յա
 նունն շինից՝ և գաւառաց կոչելով :
 Վ. յլ՝ մոռացաք զդժնեայ՝ զՍաքն
 անուանեալ այր, զոր՝ ոչ կարեմ հա
 ւաստեալ ասել՝ ՚ի Նայկայ՝ թէ յա
 ռաջագունից, քան զնա՝ եղէլոց
 յաշխարհիս, զոր հին զրոյցքն
 պատմեն՝ լինիլ . բայց՝ էր այր քաջ :
 կարգէ՝ զսա՝ սակաւ արամբք՝ սրա
 հել զլեառնն, և որսալ զքօշանան՝
 որք անուանեցան Սլկունիք :
 Վ. յսպէս՝ և ՚ի նոյն իրս՝ զՍիան
 դակն անդունալի, և ՚ի սմանէ՝ Սան
 դակունիք : Վայց՝ յորդւոցն Սահա
 գնի

գնի՝ գտեալ արս՝ որք ինքնակամ
 խնդրեցին զՍեֆեհից պաշտա
 մունսն՝ պատուէ մեծապէս, ի ձեռն
 տալով նց զՍրմու թիւն: և կարգէ
 ընդ առաջին՝ Կախարարութիւն, և
 անուն կոչէ՝ Սահունիս: Սա պէս՝
 և զԴաւեհնեանսն՝ և զԲրեհաւա
 նեանն, գտեալ ՚ի Օարմից Բաաջ
 նոց Սազաւորացն, կարգէ ՚ի նոյն
 սնուանսն: Եւ զՇարէշան՝ ՚ի տա
 նէ Սարասարայ՝ հաստատէ Տղէշի
 մեծ, և Սուսակալ յարեմտից հա
 բաւոյ՝ յեզերս սահմանացն Բսորեա
 տանի, առ սոփն՝ Տիգրիս գետոյ:
 գաւառս պարգևելով զԲրձն, և
 որ շուրջ զնովաւ՝ և զԷառնն Տորոս
 և որ՝ Սիմ, և զՍլէսուրն ամ: Իսկ
 զՍոկացին՝ ՚ի նոյն գաւառէ գտել
 այր, որ ունէր ընդ իւրև Սրիկայս
 բազումս՝ Կախարարութի հաստա
 տէ: նոյնպէս՝ և զՍորդուացիս՝ և
 զԲնձեացիս, և զԿեացիս ՚ի նոյն
 գաւառաց: Իսկ զՍուշտունիս, և
 զՎողթնեցիս՝ գտի պատմեալ ՚ի
 Սիսականէն արդարև հատած . ոչ
 գիտեմ, թէ յանուն Բրանցն՝ զՎա
 ւառսն անուանեալ՝ և թէ յՆունե
 Վաւառացն՝ զԿախարարութիսն

կոչեցեալ: Իսկ յետ այսր նախ՝ Մե
 հեան շինեալ Յարմաւիր, Լ՛նդրիս
 հաստատէ արեգական՝ և լուսնի, և
 իւրոց՝ Եւսինեացն: Եւ աղէրսեալ
 որ՝ ի հրէիցն Շամբայ Բագա
 րատ, որ և՛ Եւագագիր՝ և Եսպետ,
 հանդերձ հարկեցուցնող բանիւք՝
 Թողուլ զօրէնս հրէութեանն, և
 պաշտել զՍուռս. զոր ոչ առեալ
 յանձն, Թողու՛ ըստ կամայ՝ զնա
 Լ՛րբայն Սողարշակ: Հրամանս
 տուեալ զքաղաքն Շամիրամայնո
 րոգել՝ և յայլ բազում տեղիս՝ շի
 նել քաղաքս բաղմաբնակս, և շէնս
 գլխաւորս, և մարդութիտս: և օրէնս
 իմն հաստատէ ՚ի Եւագաւորութեն
 իւրոյ. և ժամս որոշէ, ել՝ և մտից,
 և խորհրդոց՝ և խրախճանութեց՝
 և զբօսանաց: Եւ կարգս զինուորու
 Թեց. և նոցունց, Լ՛ուաջինս՝ և Երկ
 րորդս՝ և Երրորդս, և որ ՚ի կար
 գին է: Եւ զՅիշեցուցանողս եր
 կուս ՚ի ձեռն գրոյ. այլ ոմն՝ զբարի
 յիշողութիս առնելով՝ և այլ ոմն՝
 զվրէժ խնդրութեանց: Եւ բարի
 Յիշեցուցանողին՝ հրաման տայ, ՚ի
 բարկութեն Լ՛րբայի՝ և յանիրաւ
 հրամանս՝ յիշեցուցանել զիրաւն, և
 զմար

զմարդասիրէն: Իրաւարարս՝ ՚ի
 Տանն Լ՛րքունի. Իրաւարարս՝ և՛ ՚ի
 Վաղաթս, և յ՛Լ՛ւանս: Հրամանս
 տայ՝ և Վաղաքացեաց մարդկան՝
 կարդ, և պատիւ ունիլ առաւել
 քան զՎեղջկաց. և Վեղջկայ՝ պատու
 տուել զՎաղաքացիս՝ իբրև զՍ
 խանս. և Վաղաքացեաց՝ մի առաւ
 ել՝ առ Վեղջկօքն պերճանալ, այլ
 եղբայրաբար վարիլ՝ վսբարեկար
 գութեան, և աննախանձոտ կենաց՝
 որ է՝ խաղաղութե, և շինութե կե
 նաց՝ պատճառ, և որ ինչ նման այ
 սոցիկ: Եւ քանզի՝ բազում ունէր
 ուստերս, պատշաճ վարկաւ, ոչ ա
 մենեցուն՝ կալ ՚ի Ս՛ծբին. վսորոյ՝
 առաքէ զնս ՚ի Վաւառն Հաշտե
 նից, և ՚ի Չորն՝ որ է՝ նորին սահմա
 նակալ՝ որ է՝ արտաքոյ՝ Տարօնոյ, ՚ի
 նս թողլով զչէնս նմ հանդերձ յա
 ւելուածով մտիցն առանձինն, և
 ռոճկաց կարգելոց յԼ՛րքունուստ:
 Եւ միայն զառաջին որդւոց իւրոց,
 որ կոչէր՝ Լ՛րչակ, պահէ առ իւր՝ ՚ի
 համար Ս՛յագաւօրութե. և նորուն
 ուստր՝ զոր անուանեաց՝ Լ՛րտաշէս,
 զոր յոյժ սիրեաց. Վանզի՝ էր ար
 դարև՝ տղայն կայտանա՝ և հզօր մար
 մնով

մնով, ոնի զի՝ կարծիս տալ՝ ի հայե
ցողաց՝ որ՝ ի նմայն աճեւոյն էին ա
բուծիք: Աւելեւ այս՝ յայնմ հետե,
և սու յասայ՝ ի մէջ Արշակունեաց՝
միոյ որդւոյ բնակիլ ընդ Արքայի,
Փոխանորդ լինիլ թագաւորու
թէն. այլոց ուստերաց՝ և դստերաց
գնալ՝ ի կողմանս՝ Հաշտենից, յազ
գին ժառանգութի: Նայց Վաղար
շակ՝ յետ այսպիեաց արուեց՝ և քա
ջութեց՝ և բարեկարգութեց՝ մե
ռանի՝ ի Մծբին, թագաւորեալ
ամս՝ քսան՝ և երկու:

Պրակ Ը 8

Յաղագս՝ Տրոյ Արշակայ Առաջնոյ՝ և նո
րին գործոյ:

Արշակ որդի Վաղարշակայ՝ թա
գաւորէ՝ ի վերջայոց՝ ամս ժի.
նախանձաւոր, և հետեօղ Հայրե
նեացն լեալ առաքինութեցն. բա
զում կարգս՝ ուղղութե գործեաց՝
սրատերազմելով ընդ Պոնտացիս.
և նշան եթող՝ յեզր մեծի ծովուն՝
զնիզակն իւր ասեն՝ զբոլորատէգ,
զոր արեամբ զեռնոց ասեն՝ մխելի.
ձգեալ՝ ի հետեակիւց՝ նստոյց խորա
գոյնս յերկանաքար արձանի, զոր
կանգ

կանգնեաց՝ ի ծով եզերն։ Օսյս ար
 ճան՝ պատուեցին բազում ժամա
 նակս՝ Պոնտացիք, ոնչ զառ՝ ի յԱս
 տուածոցն գործս։ Իսկ՝ ի գոռալն
 Լորտաշիսի միւսանգամ՝ ընդ Պոն
 տացիս, ասէն՝ ընկեցեալ զարձանն
 ի ծով։ Ի սորա՛ աւուրս՝ ազմուկ
 մեծ՝ ի գօտիս մեծի լերինն Կաւկա
 սու՝ յաշխարհին Բուլղարաց. և
 բազումք ի նոցանէ Հատուածեք
 եկին յաշխարհս մեր, և բնակեցան
 ներքոյ Կողայ՝ յարգաւանդահող
 և հացաւէտ տեղիս՝ մինչև ի ժամա
 նակս բազումս։ Ի սմանէ նեղեալ
 որդիք Բագարատայ, վս՝ կուռս
 պաշտելոյ. երկուք ոմանք՝ սրով կա
 տարեցան ի վր Հարցն օրինացարի
 աբար, զորս ոչ պատկառիմ ասել
 հետևօղ լինիլ Լ՛նանիանց՝ և Լղի
 ազարեանց։ Բայց՝ այլքն՝ յանճնառ
 նուն՝ այնչափ միայն՝ ի շաբաթս հե
 ծանել յորս, և ի պատերազմունս,
 և զմանկունս թողուլ անթլիատս՝
 յորժամ լինիցին, քանզի անկինք
 էին. և հրամայեցաւ յԼ՛որշակայ՝ մի
 տալ նց կանայս՝ յամ՝ Կախարարու
 թեց, եթէ՛ ոչ ուխտ պայմանի դի
 ցեն՝ թողուլ զթլիատութին. զոր
 յանճն

յանձն առնուն՝ զերկուս զայս մի-
այն, այլ ոչ՝ և զերկրորդու Վրոց:
Լստանօր՝ սպառին բանք յերու-
նւոյն՝ Սարիբաս կատինայ:

Պրակ Թ 9

Եւ ե՛տ աստի՝ եփիս զպատմութիւնս՝ զինի
Սարիբաս Սարիբաս կատինայ:

Սկիզբն արասցուք՝ պատմել քեզ
'ի Հինգերորդ գրոցն՝ Լճրի
կանոսի յամանակագրի. որում
վկայէ՝ Յովսէփոս՝ և Հիւպոլիտոս,
և այլք բազումք 'ի Յունաց. քան
զի՛ նա՛ բովանդակ փոխադրեաց՝
որինչ՝ ի քարտէ՛ղս՝ Գիւլանին Եդես
սեայ, որ է՛ Սւրհայ, որ յաղագս՝ մե-
րոյն պատմէր ի յապարաց, որ Սա-
տեանք 'ի Սճբնայ էին փոխեալ
անդր՝ և 'ի Սինոպայ Պոնտոսէ՛ 'ի
Սեհենական պատմութեանցն:

Սի՛ ոք անհաւատասցի, քանզի՛ և
մեզէ՛ն իսկ՝ եղաք Լկանատեսք այնմ
Գիւլանի. և վկայ քեզ՝ 'ի մօտոյ ե-
րաշխաւորեսցէ Եկլիսեսաստէ՛ գիրք
Եւսեբի Ետարացւոյ, զոր էտ Թրգ-
մանել՝ Երանելի Սարգաստն
մեր՝ Սաշտոց՝ 'ի Հայ լեզու: Խըն
գիրարասցես՝ 'ի Գեղաքունի, 'ի

գաւառին Սիւնեաց, և գտցես յա
ռաջին Հագներգութեն՝ յերեքտա
տաներորդ թուին, զի՛ վկայէ՛ յԱ,
դեսեայ՝ Վիւան լինիլ՝ ամ գործոց՝
Վռաջնոց թագաւորացն մերոց՝
մինչև ց՛ Վագար, և զկնի Վագարու՝
մինչև ց՛ Վրուանդ՝ որ և այժմ՝ կար
ծեմ՝ գտանի պահեալ՝ ՚ի նոյն քա
ղաքի:

Պրակ Գ 10

Յաղագս՝ Տերոյ Վրաստիս Վռաջնոյ, և
յադճարանէլոյ զնախագահութիանն:

Վրտաշէս թագաւորէ՛ Հայոց՝
փոխանակ Վրչակայ՝ Հօր իւ
րոյ, ՚ի քսան՝ և ՚ի չորրորդ ամի՝ Վր
չակայ՝ Պարսից Վրքայի: և յառա
ջագէ՛մ եղեալ՝ ոչ զերկրորդականն
ունի գահ, այլ զաւագութե թե թեկն
ածէ: որում հաւանեալ Վրչական
յանձնառնու՝ տալ նմա՝ Վախագոս
հուժին. քանզի՛ էր սյր հպարտ՝ և
պատերազմասէր. որ և Վրքունիս
իւր՝ ՚ի Պարսից աշխարհին շինեաց,
և դրամ առանձին՝ զիւր պատկերն
հարկանէր: և զՎրչական ընդ իւ
րով ձեռամբ կացուցանէր թագա
ւոր Պարսից, ոն՛ զՏիգրան՝ որդի
Գ 10
իւր

իւր՝ Հայոց, բայց տայ զՏիգրան՝ որդի իւր՝ ց' պատանի ոմն՝ Վարաժանուն՝ որդի Վատայ՝ որ՝ ի զաւակէ Վառնկայ՝ Վեղամեանց (քանզի էր պատանի՝ նշաւակ ՚ի նետաձգութի կորովութեան) ուսուցանել զՏիգրան, զնա՛ իշխան Վրբունակա նացն արարեալ որսոց, և շէնս պար գլէ զՀրազդան գետով՝ յանուն նրկոյն ազգն՝ Վարաժնունի, բայց՝ զդուստր իւր զՄարտաշամայ, տայ կին Սիհրդատայ՝ ումեմն՝ Վրաց Սդեշի մեծի, որ էր ՚ի զաւակէ Սիհրդատայ՝ Վարեհի՝ Վախարարի, զոր կացուցեալ էր Վղէքսանդրի՝ ՚ի վր գերութեն Վերիացւոց աշխարհին՝ ոնչ յառաջագոյն պատմեցաք. և հաւատայ նմա՝ զկողմնս կալութի շիւսիսային լերանցն և
 Պոնտոս ծովու:

Պրակ Ժւ 11

Խաղաղ Վրբաշի յարեմաբա, և Ֆերթա իւլ աւմել զՍիսրուս. և տաբեեալ էն Ֆեռէ Հայոց զդարձերս Վոսյն:

Յայնժամ՝ հրաման տայ Վրտա շէս՝ զոր յարուցանել յարևելից, և ՚ի հիւսիսոյ՝ բազում յոյժ, մինչ

մինչ՝ ոչ գիտել զհամար նմա՝ այլ՝
 յանցս, և յիջաւանս՝ քար՝ ըստմար
 դաթուի՝ կարկառ՝ նշան բազմու
 թեանն՝ թողուլ. և խաղայ այնու՝
 յարեմուտս, ձերբակալառնէ ըզ
 Վիւրսոս | Իբէացւոց. և գտեալ
 յԱսիայ՝ պղնձաձոյլ՝ ոսկէզօծ պատ
 կերս՝ զԱրտեմեայ՝ Վից՝ և զՀերա
 կլեայ, և զԱպոլոնի, տայ բերել յաշ
 խարհս մեր, զի կանգնեացեն յԱր
 մաւիր. զոր առեալ Վրմապետայն՝
 որք էին յազգէն | ահուենեց զԱպո
 լոնի, և զԱրտեմեայ Վիցն՝ կանգ
 նեցին յԱրմաւիր. Իսկ՝ զՀերակ
 լեայ՝ զԱնապատկերն, զոր արա
 րեալ էր՝ Ի Սիկիլեայ, և՝ Ի Վիպոնո
 սէ կրետացւոյ, զ| ահագն իւրեանց
 Վախնի վարկանեւոյ՝ կանգնեցին
 Ի Տարօն՝ յիւրեանց սեպհական
 գեղն՝ յԱշոիշատ, զկնի մահուանն
 Վրտիխի՝ Վայց՝ Վրտաշիխի՝ նուա
 ճեալ զցամաքս միջոցաց ծովուցն
 երկոցունց՝ ընու զ| վկիանոս բազ
 մութք նաւուց, ծառայեցուցանել
 կամեցել՝ զբոլոր Վրեմուտս. քան
 զի՝ մեծ յոյզք խռովութեց եղեալ
 Ի Հռովմէ. ոչ որ՝ նմա ընդ դիմա
 նայր հզորապէս. այլ՝ ոչ գիտեմա
 սել

սել՝ յորպիսի ազդմանէ՝ ահագին
 իմն ազմուկ լեալ շփոթից. և բազ
 մութեան զօրացն՝ զմիմեանս կոտո
 բել: Իսկ՝ Արտաշէս փախուցեալ՝
 մեռանի, ոնյ ասի՝ յիւրոց զօրացն.
 Թագաւորեալամն, 25: Իայց՝ Յէլ
 լագայ առեալ պատկերս, զՎիոնի
 զԱրտեմիդեայ՝ զԱթենայ՝ զՆե
 ֆեստու, զԱֆրոդիտեայ, տայ բե
 բել՝ ի չայս. որք՝ ոչ ժամանեալ մի
 ջամուկ լինիլ յաշխարհս՝ լսէն զթօթ
 մահունանն Արտաշիսի, և փախու
 ցեալ ընկենուն զպատկերսն յԱմ
 բոցն յԱնի. և Վուրմք նց՝ զՏէտ
 լինելով, դադարեն առնոսա:

Պրակ ԺԹ 12

Սկսուի Տիեզերահալուսեանն Ար
 տաշիսի, և հասցելոյն զՎիտրոսո յայլոց Պատ
 մագրաց:

Օ Այս ատացեալ Պատմա
 գրացն՝ Յունաց, ոչ միոյ՝ կամ
 երկուց, այլ բազմաց. ընդ որտարա
 կուսեալ մեր՝ բազում խոյզ խնդրոյ
 արարաք. քանզի՝ լուճաք՝ ի սպատմու
 թեանց ոմանց, Վիւրոսի սպանեալ
 զՎիւրոսոս, և բարձեալ զԹագաւո
 րութիւն Վիւդացւոց: և դարձեալ
 սլաս

պատմի առարկու թիքն Կրիդիմեայ
 և Նեքտանեբեայ: և է նեքտանե
 բնաս այս՝ Վերջին թաղեր Եգիպ
 տացւոյ, ՚ի Սանեթոսէ պատմել
 զոր ոմանք՝ Հայր Մղեքսանդրի ա
 սացին: և գտանեմք՝ զժամանակս
 Կիւրսոսի՝ Երկերիւր ամաւ՝ յուաջ
 քան՝ զՆեքտանեբայ. իսկ՝ զՆեք
 տանեբայն՝ Երկերիւր ամաւ՝ յառաջ
 եղեալ քան՝ զՄուաջնոյն Մրտաշի
 սի՝ թագաւորի Հայոց: Բայց՝ քան
 զի բազումք են, որք ասեն՝ զԿիւր
 սոս մերոյ Մրտաշիսի կալեալ. և ու
 ճով իմն՝ պատմեն, ես հաւանեալեմ.
 քանզի՝ ասէ Պողիկրատէս՝ այսպէս.
 վէ՛հ ինձ Մրտաշէս Պարթև, քան՝
 զՍակեդոնացին Մղեքսանդր. զի
 կալով յիւրում աշխարհին, իշխեաց
 թեբայ՝ և Բաբելոնի. և չև՝ ընդ
 ալիս գետ անցեալ՝ զԻբէականն
 սատակեաց զգօրս, և կալաւ զԿիւր
 սոս. և յառաջ քան՝ զՍիսիս հասա
 նելն՝ յՍտաիկէ դղեկին քարոզեցւ:
 Մանղ բախտին, միայն թէ՛ ՚ի Տէր, և
 թեանն, և ոչ ՚ի փախստեանն՝ էր
 վախճանեալ: Մտէ հանգոյն դմին՝
 և Մգարոս, փոքր՝ Մղեքսանդրի,
 և Վարեհի՝ պատերազմն առ Մրտա

շիսին բաղդատեալ. քանզի նոցայն,
 ոչ ՚ի փոշոյն միջուր երևէր լոյս տրւն
 ջեանն. այլ՝ սո՛ ծածկեաց նետա
 ձգութեամբն, և ստունէրացոյց զա
 ղեգակն. ձեռագործ գիշեր զմիջո
 ղէիւ արարեալ: ոչ փախստեայ
 Համբաւաբեր ՚ի իւրեացւոցն թո
 ղեալ. այլ և զ(մ)ազաւորն ՚իւրե
 ացւոց զ(ի)ւրսոս՝ ՚ի տապակի՝ հրա
 մայեաց կացուցանել: վս սորա՝ և
 ոչ ուղիք զգետոյն ստուարացուցին
 արբամբ ՚ի ձմեռնային նեղութի
 իջուցանելով. վասնզի՝ և զթունոց
 եցոյց տկար լինիլ բաղմութիւն զօ
 րացն, մինչզի՝ չափոյ պէտք եղեն
 առաւել՝ քան զհամարոյ: նա՛ ընդ
 այս ոչ հպարտացաւ, այլ՝ արաստ
 շեանց ասելով. աւանդ փառացս ան
 ցաւորի: Վրէ՛ և՛ս Վամադրոս այս
 պէս, խաբկեանք լինէին հպարտա
 ցելոյն ՚իւրեացւոց. Վրիւսեայ,
 (մ)եւտիա հարցուկն պատասխանե
 լով: Վիւրսոս անցեալ լէ ալիս գետ,
 քակեսցէ զիշխանութիւնս. զոր նա՛
 զօտարաց կարծեալ՝ զինքն քակտէ:
 քանզի՝ կալեալ զնա՛ Վարթեին ՚ի
 տաշիսի՝ հրամայեաց յերկաթեղէն
 տապակ հանել: ՚իսկ՝ Վիւրսոսի յի
 շեալ

Էալ զբանսն Սիղոնի Լ. Թենայւոյ
 ասէ յիւր լեզուն. ո՛վ Սիղոն Սե
 զոն, գեղեցիկս բարբառեցար՝ ո՛չ
 երանել զբարեբախտութիւն մար
 դոյ՝ մինչև՝ ի վախճանս Վսկ՝ լուճեալ
 որք մե՛րձն կային՝ պատմեցին Լ. Ը
 տաշիսի, եթէ զնոր իմն Լ. Ծ կարդայ
 Սիւրսոս. և գթացեալ Լ. րտաշիսի՝
 հրամայեաց ածել. և հարցեալ. և
 ուսեալ՝ թէ զինչէ՝ որ աղաղակեցն,
 հրամայեաց՝ ներել զտանջանսն.
 զրէ՛ և Փիգոնիոս, ամենեցուն Սա
 գաւորաց՝ հուժկո՛ւ եղեալ Սար
 թե՛ւն Լ. րտաշիս, ո՛չ միայն զ իբէա
 ցիսն վանեալ. և զՍիւրսոս կապեց,
 այլ՝ ի հեղէսպոնտոսն, և ի իւրա
 կէ՝ զտարե՛րցն փոխեաց զլնու՛թիս.
 Ծովագնաց ընդ երկիր՝ բերեալ լի
 նէր, և չե՛ծ ո՛վ հետևակելով. Սե
 տաղացւոցն ուպառնալով՝ հմբաւն
 հիացուցանէր զհեղէնականն. կոր
 ծանեաց զ յակեդեմոնացիս. փա
 խոյց զՓոկէացիս. Սովկիացիք ե
 ղեն անձնատուրք. Սիւտացիք
 մանն են ի կալուճած ո՛յ նր. ընդ ամե
 նեսին նմա հեղլագայ մատուցա
 նէր զահն. յետ փոքո՛ւ ժամանակի
 աղէտն անցին զամենեքումքք. ո՛չ
այն

այնքան՝ թշուառացաւ Վիւրոս չէ
 Վասքնութս պատերազմելով. ոչ այս
 պիսի կիրս կրեայ՝ Վարեհ յՎսկիւ
 թացւոցն փախուստն. ոչ Վամբիւ
 սէս յԱթովպացիս՝ փոքր՝ և Վսերք
 սին հելլադայ զօրու երթալն,
 թողլով նոցա զգանձս՝ և զխորանս,
 միայն կենդանի փախուցեալ մազա
 պուր: այլ Վամեծամեծ յաղթակա
 նօք պանծացեալ, յիւրոց զօրացն
 խողխողի Վրդես՝ հաւատարմութե
 արժանի համարիմ, զայսոսիկ պատ
 մութի և զայն Վիւրոսոս՝ որ առ Վիւ
 րոսիւ, կամ՝ Վեքտանիբեաւն պատ
 մեն, կամ սուտք լեալք՝ և կամ, մի
 ուլ անունամբ՝ բազմաց վարեալ թա
 գաւորաց: որպէս յոլովից է՝ սովո
 րութիւն:

Պրակ ԺԳ 13

Յաղագս՝ թագաւորութեանն Տիգրանայ
 Սելուոյ՝ և ընդդէմ հալոյ զօրացն Յունացո
 ւ զՍելեւանն շինելոյ. և արշաւանս առ
 նելոյ ՚ի Պաղեստին:

Յետ՝ Վրտաշիսի Վաշնոյ
 թագաւորէ Տիգրան՝ որդի
 նորա ՚ի քառասուն՝ և յինն երորդ
 ամի՝ Վրշակայ՝ թագաւորի Պար
 սից

սից. և ժողովեալ զզօրս Հայոց՝ լինելով
 դէմ երթայ զօրացն Յունաց. որք
 յետ մահոճանն Հօր նր՝ Մարտաշխի՝
 և ցրոճելոյ զօրացն՝ հետամուտ լելով
 գային յաշխարհս մեր. որոյ լինելով
 պատահեալ Տիգրանայ՝ արգելելով
 ՚ի վերջ պահանջէ. և ՚ի քեռայր իւր
 Միհրդատ հաւատացեալ զՄա
 ժաք, և զհոգս միջերկրեայցն. և
 զօր բազում ժողեալ առնման, դառ
 նայ յաշխարհս մեր: Մուսիս գործ՝
 զՄեհեանս շինել կամեցեալ:
 Իսկ Վրմացն՝ որ ՚ի Յունաց զմը
 տաւ ածեալ՝ զի մի ՚ի խորագոյն
 Հայս վարիցին, պատճառեցան զըզ
 ձու թիւնս, իբր թէ՛ Վիքն անդէն
 կամիցին զքնակու թի. որում հաւա
 նեալ Տիգրան՝ կանգնեաց զՍլիմ
 պիական սրտկերն Վիոսի՝ յՄմուրն
 յԱնի. և զՎ. թե՛նայն՝ ՚ի Սիլս, և
 զՄրտեմիդեայ զմիւս պատկերն՝
 յԱրիզայ. և զՎ. ֆեստուն՝ ՚ի Մա
 գառինջ. բայց՝ զՎ. Քրոդիտեայ պի
 կերն՝ իբրև Հերակլեայ՝ տարփաւո
 թի առնորին պատկերին Հերակ
 լեայ՝ հրամայեաց կանդնել յԱ. շտից
 տեղին: Եւ ցասուցեալ լինալ հո
 նինն՝ եթէ ընդէր յիւրեանց՝ սեպ
 հա

հանին իշխեցին կանգնել զպատ
կերն հերակլի՝ զառաքեալն 'ի նո
րուն հօրէ, ընկենու զնս 'ի Սրմու
թենէն՝ հանդերձ զգեօղսն Ս՝ք
քունիսն ունելով՝ յորում պատ
կերքն կանգնեցան։ Աւայտալէս՝
Ս՝հեանս շինեալ, և առաջին Ս՝ե
հենիցն՝ Սազինս կանգնեալ, զոհս
ամ՝ Սախարարացն՝ հրամայէ՝ մա
տուցանել երկրպագութիւն զորչա
ռեալ յանձն՝ Ս՝րանց Ս՝զգին Սազ
րատունեաց, յորոց զմիոյ ումեմն՝
զլեզուն հատեալ՝ որում անուն էր՝
Ս՝սուդ։ Ս՝ն պատկերացն անարդա
նաց, ոչ այլ իւրիք խոշտանգէ քան
զի՝ յանձնառին ուտել 'ի զոհիցն
Ս՝քբայի, և զմիս խոզի. թէպէտ՝ և
ոչ ինքեանք զոհեցին երկրպագու
թիւն. վասն որոյ՝ առնու 'ինոցանէ
զիշխանութի զօրուն. քայց՝ միայն
զՍազակալ Սպետութիւնն ոչ
հանէ։ Ինքն իջանէ 'ի Ս՝իջագետս,
և գտել անդ՝ զՍարչամինայ զպատ
կերն. զոր պատկեր, 'ի փլոսկրէ, և
'ի բիւրեղէ՝ կազմեալ էր արծաթով.
հրամայէ տանել կանգնել Ս՝ւա
նին՝ Ս՝որդան։ Աւայտն հետայն
դիմէ յաշխարհն Պալեստինացոց.
վրէժս

վրէժս պահանջելով 'ի Ստողումայ
 իդէ՛ Սլէուպատրայ՝ յաղագս՝ 'Ի իո
 նիսի՝ որդւոյնը՝ առ Հայր իւր յան
 ցանաց, առեալ գերի բազում 'ի
 Հրէից, նստի շուրջ զՍտողումայիդ
 քաղաքաւ: Իսկ՝ Գլխոյն Հրէից
 Լ՛ղէքսանդրոս, որ և՛ Ս՛եսաղինայ,
 որ և՛ կին լեալ Լ՛ղէքսանդրի՝ որ
 դւոյ Յովհաննու՝ որդւոյ Շմաւո
 նի, եղբօր Յուգայ Ս՛ակիսբեայ, որ
 զայնու ժամանակաւ ունէ՛ր զՍ՛ա
 գաւորութիւն Հրէից, ինչս տալով
 բազում, զնա՛ անտի դարձոյց: քան
 զի՛ էր լու՛եալ՝ և համբաւ, եթէ՛
 Ս՛այկոն ոմն անուն՝ Յելուզիկ՝ խոռ
 վէր զերկիրն Հայոց, զլե՛ան ամուր
 կալեալ. որ մինչև ց՛այժմ, յանուն
 Յելուզակին կոչին՝ Ս՛այկունիք:

Պրակ ԺԴ 14

Գլխոմն 'ի Տեչ Սոմպէի Հոռովայեցաց
 Օրավարի՝ և առնուող զՍ՛աժաբ. և մահ
 Ս՛եհրդաբաց:

ՅԼ՛յնմ ժամանակի՝ Սոմպէոս
 Հոռովայեցւոց Օրավար զօ
 րօք բազմօք եկեալ հասեալ 'ի մէջ
 երկրեայս. զՍ՛կօրոս զՍ՛պարապէտն
 իւր Ս՛սորիս առաքէ տալ պատե
 րազմ

բազմ ընդ Տիգրանայ: քանզի՝ էր
 դարձեալ յիւր աշխարհն՝ վսխու
 ճապանաց յելուզակին: Ընցեալ
 Սկորոսի՝ ի Վամասկոս՝ և տեսեալ
 զքաղաքն առեալ՝ ի Սեսրաղայ՝ և
 ի Վուղայ. զնս հալածեալ ինքն ի
 Նրէաստան փութայր՝ հասանել ի
 վր Մրիստաբուլի, յօգնականութի
 եղբօրնր Լըրիցու Նիւրկանու Վա
 հանայապետի՝ որդւոյ Մղէքսան
 դրի: Իսկ Պոմպէի պատերազմեալ
 ընդ Սիւրդատայ, տեսանէ զսաս
 տիկ ընդ դիմակացութի՝ և զահա
 գին մարտս, և վտանգի յոյժ. սա
 կայն՝ բազմութեն յաղթեալ՝ փա
 խստական լինի Սիւրդատ ի կող
 մանս Պոնտոսի: յորմէ իբրև զեր
 ծանելով եղեալ Պոմպէոս՝ որում
 ակն ոչ ունէր՝ և առեալ զՎաժաք,
 և կալեալ զորդի նր զՍիւրդատ,
 նստուցանէ ի քաղաքին զօր, և ինքն
 ոչ հետամուտ լինինմա, և ընդ Մսո
 ըիս ի Նրէաստան փութայր հասա
 նել. և ի ձեռն հօրն Պիղատոսի Պոն
 տացւոյ՝ զՍիւրդատ սպանանէ՝
 թունաւոր դեղօք: վկայէ այսմբա
 նից՝ և Յովսէփոս՝ ի ճառին, որ
 վս Մարսամին սլատմէ, այսպէ՛ս ա
 սե

սելով. Պոմպէի մօտ Յերիքով Հասանէն աւետիք մահունանն Սիհր դատայ:

Պրակ ԺԵ 15

Յաղագս՝ յարձակելոյ Տիգրանայ՝ ի վերայ զօրաց հռոմայեցոց. և խոյս ասլ Պաբէ անոսի, և արձակել զմանուհին Սիհրդատ:

Այլ թագաւորն Հայոց Տիգրան, զգերուածին հրէից նըստուցեալ յԱրմաւիր՝ և յԱւանին Վարդգէսի՝ որ ի վր Քասաղ գետոյ: և զյեւուզակսն բնաջինջարարեալ իլեռնէն, և զսուգ Սիհրդատայ կատարեալ խաղայ գնայ յԱսորիս, ի վր զօրացն հռոմայեցոց՝ առ ի վրէժս սլահանջել: Ինդ դէմ նր գոյ՝ Վաբխանոս Սպարապետ զօրացն հռովմայեցոց, զոր թողեալ էր Պոմպէի ի գնան իւրում ի հռոմ. և Վաբխանոս ոչ իշխեաց՝ ի դիմի հարկանել Տիգրանայ, դառնայ Ալփրատայ, զՊտողոմէոս ունելով պատճառս. և գաղտնի հաշտուածին խօսեցեալ ընդ Տիգրանայ, տայ զբեռ որդին նր՝ զսլատանին Սիհրդատ. զորդին Սիհրդատայ, զոր կալեալ էր Պոմպէի ի Սաս

150 Պատմութի Սովսիսի
Ժաբ, ասելով թէ՛ գաղտ գնաց:

Պրակ Ժգ 16

Պարեբայ՛ Վրաստի, և ստապանն նորին
ի Տեգրանայ:

Օ Կասկած առեալ հռովմայե
ցւոց՛ զՎաքիանոս փոխեն՛
և զՎրասոս փոխանակ առաքեն: ու
րոյ եկեալ՛ և առեալ զամ՛ գանձս՛
գտեալս ՚ի Տաճարին Վ. Մ. Ա. Է. Ժ.
խաղայ ՚ի վերայ Տեգրանայ. և ան
ցեալ ընդ Վ. փրատ, սատակի՛ ամ զօ
րօքն հանդերձ՛ ՚ի պատերազմելն՛
ի Տեգրանայ. զորոյ գանձսն ժողո
վեալ Տեգրանայ՛ դառնայ ՚ի հայս:

Պրակ ԺԷ 17

Թիէ՛ որդեա Վրաստիոս՛ ընդ գիճակայ եղև
Տեգրանայ. և Ս. Իհրգապայ տապաւմբել՛
և շինել զՎեսարեա .

Օ Զարեալ հռովմայեցւոց՛ ա
ռաքեն զՎրասոս անթիւ զօ
րօք: Ս. և եկեալ՛ և ընդ դէմ կա
ցեալ՛ չտայ թոյլ զօրացն հայոց՛ ան
ցանել ընդ Վ. փրատ՛ և ասպատա
կել յՍ. սորիս: Օայսու ժամանա
կաւ՛ թերահաւատութի լեալ Տեգ
րանայ՛ ՚ի պատանին Ս. Իհրգապ, սէ
զիւր

զիւր կարծելով քեռ որդի՝ շտայ
 նմա մասն ինչ իշխանութեան, այլ
 և ոչ զիւր աշխարհն Սրաց. և
 Սիհրդատայ արհամարհութի կը
 բեւ'ի' Վեռուցն իւրմէ Տիգրանայ՝
 ապստամբութիւն անկանի առ Սե
 սար, իշխանութիւն գտեալ զՍե
 գեայ քաղաքի, զօրավիգն օգնակա
 նութեան լինի՝ Վնտիպատրոսի Տօր
 Տերովդի, Սեսարու հրամանաւ.
 Սա՛ շինէ զՍաժաք, ընդ արձակա
 գոյն, և պայծառ շինուածովք՝ և
 անուանէ Սեսարեա՛ ի պատիւ Սե
 սարու. և յայնմ հետէ՛ քարձեալ լի
 նի իշխանութիւնն Հայոց՝ ի քաղա
 քէն յայնմանէ :

Պրակ ԺԸ 18

Յաղագս՝ Ռաբանուսեանն Տիգրանայ՝ և
 Վրէլի՛ և առաջել ապագայի ի Պաղես
 տինէ և գերուսի՛ Հիւրխանու Վահանայ
 ապերի. և այլ բազմութեն հրէից :

Ստ այսր նախ՝ ի հիւանդութե
 նդեալ Տիգրանայ, աղերսէ՛
 ի սէր զՎրէլ՝ Վրթայ Պարտից,
 յաղագս հպարտութեան Տօրն՝ հա
 նելով ի նոցանէ զնախագահուինս
 Վսկ՝ սա՛ իւրովք կամօք զերկրորդա
 կանն

կանն ունելով՝ ըստ իրաւանց, դար
 ձուցանէ՝ ինա զնախագահութիւն-
 և՛ ի հաշտութիւն ածեալ զԲ՛րչէզ՝
 առնու ինմանէ զօր յօգնականու
 թի ինքեան: (3) այնմ ժամանակի՛
 առեալ Տիգրանայ զԲազափրան՝
 Նահապետ Սըշտունեաց նախա
 րարութեն՝ Սպարապետ կացուցա
 նէ զօրացն հայոց, և Վարսից, և ա
 ռաքէ ի վերայ զօրացն հռովմայե
 ցւոց. հրաման տուեալ՝ զքնակիչս
 աշխարհին. Բ՛սորւոց, և Վաղեստի
 նացւոց՝ ի հաշտութի հաւանուե
 խօսիլ: Բ՛մա՛ ընդ առաջ լինի՛ Վա
 կարոս ոմն անուն, որոյ հայրն լեալ
 թափաւոր Բ՛սորւոց, և ինքն խնա
 մի Բ՛նտիգոնի Բ՛րիտաբուլեանց,
 սա՛նէ՛ պտողոմենեանց: Եկեալ առ
 Բազափրան՝ նահապետ Սըշտու
 նեաց, և Սպարապետ հայոց, և պար
 սից, խոստանայ հինգ հարիւր կին
 գեղէցիկ՝ և հազար քանքար ոսկւոյ,
 զի օգնեսցէ՛ նց ընկենլով ի թափա
 ւորութենէ հրէից՝ զհիւրկանոս, և
 թափաւորեցուցանել զԲ՛նտիգո
 նոս: Իբրև՝ ետես հիւրկանոս՝ հրէ
 ից Բահանայապետ, և թափաւոր,
 և Փասայէլոս՝ եղբայր հերովդի,
 Ժ 10 Ե

Եթէ՛ զզօրս Հռովմայեցւոց փախս
 տական արարեալ՝ զոմանս 'ի ծով՝
 զոմանս 'ի քաղաքս, խաղաղութե
 ընդ երկիրն անցանէ Մազափրան,
 խօսէին զխաղաղութի առ Մազա
 փրան. և նր՝ զՎնէլոմն, որ էր Տա
 կառապետ Մրքային հայոց՝ յազ
 գէն Վնունեաց, առաքէ Աբէմ,
 հանդերձ հեծելազօրաւ, իբր թէ՛
 'ի պատճառս խաղաղութե. բայց
 'ի գաղտնիս օգնել Վնտիգոնեայ.
 և հիւրկանոս՝ զՏակառապետն
 ամզօրօքն ոչ ընդունէր Աբէմ, այլ
 միայն՝ 500 հեծելով. և Տակառա
 պետն դաւով խրատ տոճեալ հիւր
 կանու, զի՛ առ Մազափրան երթի
 ցէ՛ վասն աւերածոյ աշխարհի, և
 ինքն խոստանայր լինիլ բարեխօս.
 և հիւրկանու երդումն խնդրեալ 'ի
 Մազափրանայ. և Մազափրան եր
 դոճեալ նմա՝ յարեգակն, և 'ի լու
 սին, և յամպաշտամունս իւրեանց,
 երկնայինս՝ և երկրայինս, և յարև
 Արշէլի, և Տիգրանայ: ընդ որ վըս
 տահացեալ հիւրկանոս, թողու զհե
 րովդէս 'ի վր Նրուսաղիմի, և զՎա
 սայէլոս՝ զերէց եղբայր հերովդի,
 առեալ լիւր գայ առ Մազափրան
 Ժն 11 'ի

'ի ծովեզերն, 'ի գեօղն՝ որ կոչի՝ Լաբ
 տիպոն: և Ռազափրան խորաման
 կութք պատուէր զնս, և ինքն յան
 կարծակի՝ անտի գնացել՝ մնացելոց
 զօրացն հրաման տայր, 'ի բոլուն առ
 նուլ զնոսա, և 'ի ձեռն Ռնտիգոնի
 մատնել: և Ռնտիգոնոս 'ի վերայ
 հիւրկանու անկեալ՝ զականջս նր
 ատամամբն՝ ի բաց կտրէր, զի թէ՛ և
 այլ ժամանակ փոխեսցի, անհնար լի
 ցի նմա զՌահանայապետութիւն
 ունիլ. քզի՝ օրէնքն զողջ անդամն՝
 հրամայեն կայուցնել Ռահանայս:
 և Փասայիլի եղբայր՝ հերովդի իւ
 րովի՝ զարկեալ զիւր գլուխն զքա
 ըի, առաքեցաւ բժիշկ յՌնտիգո
 նեայ՝ իբր թէ՛ բժշկել զնա՝ էլից
 զվէրն նր՝ թուեաւոր դեղովք և
 վախճանեցոյց: Եւ Ռազափրանայ
 հրաման տուեալ Վնէլոյ՝ Տակառա
 պետի Ռաբայի հայոց՝ յԵմզհե
 րովդէս որսալ իսկ՝ Վնէլ՝ զհերով
 դէս՝ արտաքս քան զպարիսպն՝ ելա
 նել պատրէր, զոր չառեալ յանձն
 հերովդի, և ոչ ևս՝ կալ՝ ի քաղաքին
 իշխեսաց, երկուցեալ՝ ի պատառմա
 նէ Ռնտիգոնեանցն, 'ի գիշերի ծա
 ծակ ընտանեօքն հանդերձ՝ առ

Եւ զոմայեցիսն փախչէր, 'ի Սասան
 դան յամուրն. Թողեալ զընտանիսն,
 ինքն 'ի հռոմ փութայր հասանել:
 Վայց՝ զօրքն հայոց ձեռն տուռ թի
 Վնտիգոնեանցն՝ յԱհմ մտանէին,
 ոչ ինչ ումեք փասեալ. բայց՝ միայն
 զհիւրկանու զինչն առնուին՝ աւե
 լի՝ քանզ՝ 300 քանքար: Եւ ընդ գաւ
 առսն ասարատակել զհիւրկանեմուն
 աւերէին. Եւ զՍարիկացոց քա
 ղաքն գերի առեալ՝ Թագաւոր կա
 ցուցանէին զՎնտիգոնոս. կապել
 զհիւրկանոս՝ ածեն Տիգրանայ՝
 հանդերձ գերութքն. Եւ Տիգրան
 հրաման տայ Վազաւիրանայ՝ նստու
 ցանել զգերին հրէից՝ որ 'ի Սամա
 րացոց, 'ի քաղաքին Շամիրամայ:
 Եւ Տիգրանայ ոչ աւելի բաւեալ՝ քան
 զերկեամ մի՝ յետ այսորիկ՝ վախճա
 նի: Թագաւորեալ ամս՝ 33:

Պրակ ԺԷ 18

Վնտիգոնեանցն հայոց, ընդ պօս հոռովայե
 ցոց. Եւ պարտումն Սիդնի Եւ Վնտիգեգեայ:

Եւ ըրովգէս անցեալ 'ի հռոմ,
 առաջի Վնտոնիոսի՝ Եւ Վե
 սարու՝ Եւ Սինկլիտոսին, զինքեան
 միամտութիւն՝ առ հռովմայեցիսն
 պա

սպատմէ՝ և թագաւոր հրէաստանի
 յԱնտոնիոսէ եղեալ, առնու իւր
 զօրավիգն օգնականութե՛ զՆէն
 դեգէսս հռոմայեցւոց Սպարա
 պետ՝ զօրօք սպատերազմել ընդ զօրս
 հայոց՝ մերձ յԱփրատ. և զՊակա
 ըոս սպանեալ՝ դառնայ յԱրուսա
 դէմ՝ ՚ի վր Մատիգոնի: Իսկ՝ հայ
 ոց միւսանգամ օգնութիւն զօրու ՚ի
 Պարսից գտեալ՝ դիմել ՚ի վր Սիղո
 նի, և փախստական զնա՝ ՚ի Նէնդե
 գէոս արկանեն, հեղմունս արեանց
 առնելով անբաւս:

Պրակ Ի 20

Եւնէ՛ զի արդ Մատոնիոս իարովի դիմեալ
 ՚ի վերայ զօրացն հայոց առնու զՇամբապ:

Օ Չարեալ Մատոնիոս՝ իւրո
 վի հասանէ նամ զօրօք հռո
 մայեցւոց. և հասեալ ՚ի Շամբապ,
 լսէ զմահն Տիգրանայ, և առեալ
 զքաղաքն, և թողեալ զՍոսիա՝ զօ
 րավիգն հերովդի՝ մարտ դնելով
 ընդ Արուսաղիմի՝ ՚ի վերայ Մատի
 գոնի, ինքն ՚ի ձմերոցս գնայ յԱ
 գիստոս, փութայր հասանել ըստ
 շամբապութե՛ անն կնամոլոյ՝ ցանկու
 թք վառեալ ՚ի Վղէոսպատրայ՝ դըշ
 խոյն

Խոյն Եղիպտացւոց: Եւ յս կղէո
 պատրան՝ դուստրէ՛ Պտողոմէոս՝ Գի
 ոնիսի, Թոնն Պտողէմայիդ կղէո
 պատրայ՝ և սիրելի յոյժ հերովդի
 վս որոյ՝ առաւել ևս՝ յանձնէ՛ Եւ
 տոնիոս Սոսիայ. որ և մարտու
 ցեալ իսկ քաջապէս՝ առնու զԵ
 բուտաղէմ. և սպանեալ զԵւտիդո
 նոս՝ Թագաւորեցուցանէ զհերով
 դէս նամ՝ Հրէաստանի, և Վալիլէայ:

Պրակ Իա 21

Յաղագս Լուսատորելոյն Եւրոաստացոց և
 պատերազմել ընդ հոռովայեցիս:

Եւ յոց Թագաւորէ Եւրտաւ
 ազգ՝ որդի Տիգրանայ: սա՛
 ժառանգեցուցանէ զեղբարս իւր,
 և զքորս՝ ի դաւառին Եղոյովտի,
 և Եւքերանւոյ, Թողլով՝ ի նոսա՛
 զմասն Եւքուռի՝ որ ի շէնան այնց
 դաւառաց, հանդերձ առանձին մը
 տից՝ և ռոճկաց: ըստ օրինակի ազ
 դականացն՝ որ ի կողմանս Հաշտե
 նից: ոսլ՝ զի լինիլ նց Պատուակա
 նագոյն, և առաւել Թագաւոր
 ազն՝ քան զայլն Եւրշակուռիս. մի
 այն օրինագրէ՛ ոչ կեալ յԵւրարտ
 ի բնակութիս Եւքայի: Եւ այց՝ այլ
 ոչ

նչ գործ արուծէ, և քաջութե ե-
 ցոյց. այլ ուտելեաց՝ և ըմպելեաց
 պարապեալ. մօրից՝ և եղեգնապու-
 ռակաց թափառեալ՝ շրջէր՝ և առա-
 պարաց, զիշավայրիս, և զխոզս արա-
 ծելով. զիմաստութենէ, և զքաջու-
 թիւնէ՝ և զբարի յիշատակաց՝ անփայթ
 արարեալ. ծառայ՝ և ստրուկ որո-
 վայնի լինելով, արդարեւ՝ զաղբիս
 մեծացուցանէր: Սա բասրելով յի-
 ըոց զօրացն՝ վս առաւել պղերգու-
 թեան՝ և սաստիկ որկրամոլութե,
 մանսուանդ զի և Վիջագետս Վսո-
 բոց՝ Վնտոնիոսի հանելէր՝ ինմա-
 նէ. ինչ որ՝ զայրացեալ Վրտաւաղդ՝
 հրաման տայր՝ զօր յարուցանել ըզ-
 բիւրաւորս Վտրպատական նահան-
 գին, և զբնակիչս լերինն Վաւկասուն
 հանդերձ Վղուանօք, և Վրօք. իս-
 ղայ՝ իջանէ ի Վիջագետս, և հալա-
 ծականս առնէ զզօրս հռօմայեցւոյ:

Պրակ իբ 22

Ձերբակալ առնել զՎրտաւաղդ Վնտո-
 նիոսի

ՍՎնչեալ առիւծաբար գա-
 զանութիւն Վնտոնիոս, առաւ-
 ել ևս՝ թունեալ ի կղէոպատրայ:
 քան

քանզի՝ քէն պահեալէր՝ լ'ս լկա
 նացիւրոյ հանոյն, որ՝ ի Տիգրանայ.
 և ոչ միայն՝ Հայոց, այլ՝ բազմաց այ
 լոց թագաւորաց լինէր մահաբեր,
 զի՝ նոցայոցն տիրեսցէ իշխանուէց.
 սակս որոյ՝ բազում թագաւորս ըս
 պանեալ լ'նտոնիոս, Աղէսպատրայ
 հաւատայ՝ զնց իշխանութիս, բաց
 ՚ի Տիւրոսէ, և ՚ի Սիդոնիէ՝ և որ մի
 անգամ՝ ընդ լ'զատ գետովն էին :
 Եւ առեալ զբազմութի զօրայն՝ դի
 մէ՝ ՚ի լ'ր լ'րատաւազդայ, և անցեալ
 ընդ Սիջագետս՝ կոտորէ անհնա
 րին զօրս հայոց, և ձերբակալ առ
 նէ զլ'րքայն նց. և դարձեալ յԱ
 գիպոսս՝ պարգևէ Աղէսպատրայ
 զլ'րատաւազդ՝ որդի Տիգրանայ՝
 հանդերձ բազում ընչիւք յանկա
 ծէ պատերազմին :

Պրակի իգ 23

Յաղագս Ռաֆայելիս Արշակայ՝ և զս
 րաւիսն Տանատոր հարկիւ Հայոց հոռվայ
 էցոց : Եւ որ չափումս հիարկանոս Քահա
 նայասպետի . և վասն նորին՝ վրանգ ազգին
 Ռաֆայելիս :

ԻՎասն երորդի ամի, ՚ի կատա
 րումն աւուրց թագաւորուէն
 ար

Լ. րչիզի, ժողովեալ զժրք հայոց՝ հը
 րամանաւ նորին՝ թագաւորեցու
 ցին՝ ի վր ինքեանց՝ զԼ. րջամ, որ և՛
 Լ. րջամ, որդի Լ. րտաշիսի՝ Լ. դբայր
 Տիգրանայ՝ հայր Լ. բգարու։ զսա՛
 ոմանք կոչեցին յասորւոց՝ Մանուիա
 զայ. ըստ յուրվից սովորութե՛ կըր
 կին ունելլով անուանս. ոնկ հերով
 դէս ագրիպաս, և ոնկ Տիտոս անտո
 նինոս, և կամ՝ Տիտոս Յուստոլս։
 Բայց՝ քանզի ՚ի նմին ամի՛ վախճա
 նեցաւ Լ. րչիզ՝ թողլով զթագաւո
 րութիւն Պարսից՝ որդւոյ իւրում՝
 Լ. րջորի՝ մանկան փոքրկան՝ յոյժ
 տղայոյ. ոչ դք էր՝ որ օգնէր Լ. րջա
 մայ՝ ընդ դէմ կալ հռովմայեցւոց.
 Խօսի ընդ նս՝ ՚ի հաշտութի խաղա
 ղութեան, տալով զհարկս ՚ի Միջա
 գէտ Լ. սորւոց, և ՚ի կողմանց Կեսա
 րու՝ ՚ի ձեռս հերովդի։ այս եղև ըս
 կիզքն՝ հայոց մասնաւորիլ ը հար
 կաւ հռովմայեցւոց։ Օայսու՛ ժամա
 նակաւ՝ եղև մե՛ծ ցասումն ՚ի վերայ
 Լ. նանոսի Լ. սպետի իւրու՛մն թագա
 կապի. քանզի՛ նա՛ արձակեաց զհիւր
 կանոս, հրէից Քահանայապետ,
 զոր գերեալ էր Բազափրան Ա. ըշ
 տունոյ՝ յաւուրս Տիգրանայ։

Իսկ՝ Ենանոս պատճառի առար
 քայի ասելով. եթէ՝ փրկանս խոս
 տացաւ՝ 100 քանքար, ակն ունեւի
 առնուլ՝ ի նմանէ, յանձն էառ տալ
 վս որոյ՝ ժամադրութիւն՝ ի վերայ
 նր սահմանէ Ղրչամ. և նորա առա
 քեալ զմի յեղբարց իւրոց՝ ի հրէաս
 տան, որում անուն էր՝ Սենեքիայ,
 առ չիւրկանոս՝ զի տացէ ինչս՝ յա
 ղագս իւրոյ փրկութեն. և երթայ
 առաքեալն յԱնանոսէ, պատահէ
 սպանեալ զՏիւրկանոս չերովդի
 զի մի՝ ինչ դաւ նորա թագաւորու
 թեանն լինիցի. արդ՝ իբրև եհաս
 ժամադրութիւնն, և չտայ գանձս
 փրկանացն Տիւրկանու Ենանոս,
 բարկացաւ ի վերայ նր Ղրչամ, և
 ընկեցեալ ի պատուոյն՝ հրամայէ
 դնել ի բանտի: Յայնմ ժամանա
 կի՝ քսութիւն մատուցանէ զնմանէ՝
 արքայի Օուրայ՝ Վահապետ ազ
 գին Վնունեաց՝ ասելով: Վիտեա՛
 Ղրքայ՝ զի ապստամբել ի քէն կա
 մեցաւ Ենանոս, խորհուրդ ընդ իս
 բերելով՝ զի՝ երդումն խնդրեսցուք
 ի հերովդէ՝ թագաւորէ հրէաս
 տանի, իբր ընդունել զմեզ՝ և տալ
 ժառանգութիւն ի բնիկ երկրի մե
 ղում

բուամ: քանզի՝ նորակտուտ ծանա
 կեցաք յաշխարհիս յայսմիկ. և իմ
 ոչ յանձնառնելով՝ ասեմ՝ ցնա՛, ըն
 դէ՛ր պատրիմք զըուցօք վաղնջուց,
 և պառաւեալառասպելօք՝ Պաղէս
 տինացիս զմեզ վարկանելով: և նր
 անյուսացեալ յինէն, նմին իրի իսկ՝
 առաքեաց զՎ. ահանայալէտն հիւր
 կանոս, և առաւել և ս՝ ի հերով դէկ
 անյուսացաւ, սակսյն՝ ոչ մեկնի ՚ի
 դրժողութեան քարուցն, եթէ ոչ
 Վ. քայդ աճապարեացես նմա՛:
 Վ. յամ քսութեց հաւանեալ Վ. րշա
 մսյ, և հաւատացեալ՝ հրամայեաց՝
 տանջանս պէ՛ս պէ՛ս՝ ՚ի վերայ Վ. նա
 նոսի կուտել: Վ. վախճան գործոյն
 կամ, թող լով իսպառ զօրէնս հրէ
 ութեանն, և երկիր պագանելարե
 գական, և պաշտել զկուռս արքայի.
 ընդ որ վստահացեալ արքայի՝ տա
 ցէ նմա՛ զնոյն իշխանութիւն, կամ,
 կախիլ զփայտէ, և բնաջինջ լինիլ
 ազգի դր: և սպանեալ զմի յազգա
 կանացն առաջի նր՝ որ ում անուն
 էր՝ Սարիա՛. և առ ընթեր զորդիան
 մատուցեալ ՚ի տեղի սպանմանն, ո
 ղոց անուննքն՝ Սափատիա՛, և Վ. զա
 քիա՛. յերկիւղէ մահունն որդւոցն՝

և՛ի Թախանձեւոյ կանանցն, կատորէ
զկամս Լ՛րքայի՛ հանդերձ ամազգա
տոհմաւ, և յառաջին պատիւն իւր
հաստատի. սակայն՝ ո՛չ ամենև ին վըս
տասանայ՝ ինն արքայ, հաւատալով
նմա զաշխարհն. զի՛ ՛ի Ս՛իջագե
տայ միսյն հեռացուցէ զնա :

Պրակ ի՞նչ 24

Վ՛ ժողովեան հերովդի ընդ Լ՛րչամայ և
ակամայ հնազանդութեան :

Յ Լատ այսր՝ եղև խռովութիւն
'ի մէջ հերովդի՛ արքայի
հրէաստանի՛ ընդ մերոյ արքային
Լ՛րչամայ. քանզի՛ հերովդէս՝ յետ
բազում գործոց արութեանց, ձեռ
նամուխ լինի՛ ի բարեգործութիս.
Հինո՛ւած ս բազումս առնելով բա
զում քաղաքաց, սկսեալ՛ի հռովմէ՛
մինչև ց՛ Վամասկոս. խնդրեալց
յԼ՛րչամայ բազմութի արանց՝ ան
արու՛եստից Վործաւորաց, որովք
զԼ՛սորւոյ զԼ՛նտիոքայ՝ զանանց՝ և
զանկո՛խ հրապարակնն՝ ի խոհերց,
և՛ի տղմոց լցցէ. զոր՝ ո՛չ առեալ
յանձն Լ՛րչամայ, զօրս ժողովէ՛ ը
դիմանալ հերովդի. և՛ի ձեռն հը
րեշտակաց՝ յղէ առ Վսյսր՛ի հռոմ,
զի՛

զի մի՛ զնա՛ ընդ իշխանութք Տերով
դի արասցէ. իսկ՝ Այսրն՝ ոչ միայն
զՎրչամ չազատէ՛ յիշխանութենէ
Տերովդի, այլ և՛ զամենայն Միջ
երկրեայցս նմա հաւատայ:

Յայնմ ժամանակի՛ Տերովդէս՝ զա
նէր Վղէքսանդրի՛ որդւոյ իւրոյ՝ որ
էր՝ ի հօրէ՛ Տիմոնէ՛ և՛ ի մօրէ՛ ի Թա
գաւորութենէ Սարայ, ՚ի զաւա
կաց Վշդահակայ վիշապասպեանց,
ը իւրով ձեւամբ Թագաւոր Միջ
երկրեայցն կացուցանէր. առեալ
իւր ՚ի սպասաւորութիւն գունդ՝
զՎաղատացւոց, և զՊոնտացւոց:
Տեսեալ զայն Վրչամայ՛ երկրպագէ
Տերովդի՛ իբրև Տէն, ամիւ իսկ տա
լով նմա, զոր խնդրէր՝ Վործաւ
որս. որովք լցեալ զհրապարակսն
Վնտիոքացւոց՝ քսան վտաւանաւ
երկայնութք յատակեաց՝ սպիտակ
կճեայ սալայատակօք. զի՛ ուխաւ
որք յատակայն գիւրագոյն կար
գեսցեն առ ոչ ինչ մասս առնել:
Վայց՝ Վրչամայ վարեալ զԹագա
ւորութիւնն անս քսան՝ վախճա
նեցաւ:

Պրակ ԻԵ 25

ԹՎԱԳԱՍԱՌՐՈՒՆԻԱՆ ԼՔԳԱՐՈՒ, ԵՍՏԱՆԵՆ
ԲՈՂՈՐՈՎԻԺԻ ՀԱՅՈՅ՝ ԸՆԴ ԿԱՐԿԱՍ ՀՈՒՎՏԱՅ
ԵՅՈՅ. ԵՍ ԱՍՏԵՐԱՅԸ ԸՆԴ ԿԵՐՈՎԸԻ ՆՐԱՅԻՆ.
ԵՍ ԱՍՏԱՆԵՆ ՆԵՂԸՐՈՐ ՈՐԴԻ ԿՐԱ՝ ՆՅՈՎՆԵԻՑ:

ԹՎԱԳԱՍԱՌՐԻՆ՝ ԼՔԳԱՐ՝ ՈՐԴԻ
ԼՔՂԱՄԱՅ՝ Ի ՔՍԱՆ ԵՐՈՐԴ
ԱՄԻ ԼՔՂՈՐԱՅ, ԹՎԱԳԱՍՈՐԻ ՊԱՐ
ՍԻՅ: ԱՅՍ ԼՔԳԱՐՈՍ ԿՈՇԻՐ՝ ԼՔԱԳ
ԱՅՐ, ՎՄ ԱՌԱԵՆ ԶԵՂՈՒԹԵԱՆՆ՝ ԵՍ
ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՆՆ. ՈՐՈՒՄ յԵՍՈՅ՝ ԵՍ
ՍԻՔՆ. ՉԱՅՍ՝ Ո՛Յ ԿԱՐԵԼՈՎ ՈՒՂՂԱԿԻՒ
ԽՍՍԻՆ ԼՔՈՐԸՈՅ՝ ԵՍ ՅՈՒՆԱՅ, ԿՈՇԵ
ՅԻՆ՝ ԼՔԳԱՐՈՍ: Ի ՍՐ ԵՐԿՐՈՐԴ
ԱՄԻ ԹՎԱԳԱՍՈՐՈՒԹԵԱՆՆ՝ ՏԱՐԿԻՆ
ՀՈՒՄԱՅԵԿԸՈՅ ԲՈՂՈՐՈՎԻԺԻՄ՝ ԱՄ ԿՈՂ
ՄԱՆՅ ՀԱՅՈՅ: ՔԱՆՉԻ՝ ՏՐԱՄԱՅԵԱԼ
յ() ԳՈՍՏՈՍ ԱՅՅԱՆԵՐԷ, ՈՆՊ ԱՍԻ Ի
ՎՈՒԿԱՅ ԼՔԵՍՏԱՐԱՆԻՆ՝ ԱՂԽԱՐՏԱ
ԳԻՐ ԱՌՆԵԼ՝ ԸՆԴ ԱՄ ՍԻԵՂԵՐՍ. ՎՄ
ՈՐՈՅ՝ Ի ՀԱՅՍ ԱՌԱՔԵԱԼ ՎՈՐԾԱ
ԿԱԼՔ ՀՈՒՎՄԱՅԵԿԸՈՅ, ԲԵՐԵԼՈՎ
ՂԱԳԱՍԿԵՐՆ () ԳՈՍՏՈՍԻ ԱՅՅԱՆԵՐ՝
ԿԱՆՉՆԵԳԻՆ յԱՄ ՍԵՏԵԱՆՍ:

ՕՅՅՈՒԸ ԺԱՄԱՆԱԿԱՒ՝ ՎԻՆԻ ԾՆԵԱԼ՝
ՓՐԿԻՉՆ, ՄԵՐ ՅՄ ՔՄ ՈՐԴԻ
ԼՔՂ՝ Ի ՀՐԷԱՍՏՈՒՆԻ: ՕՍՄԻՆ ԱՒ
ՈՒՐՔՔ

ուրբք՝ լինի խռովութի՝ ի մէջ Մ. Բ.
 գարու, և Հերովդի. զի՛ հերովդի
 հրամայեալ՝ զիւր պատկերն՝ հսկայ
 ՚ի կայսերական պատկերն կանգ
 նել՝ ՚ի Սեհեանս Հայոց. զոր՝ չա
 ուեալ յանձն Մ. Բ. գարու, պատճառս
 ՚ի վերայ նր յուզէ՛ հերովդէս, աւա
 քէ զզօրս թրակացւոց, և վերմա
 նացւոց՝ ասպատակաւ հինից՝ յեր
 կիրն Պարսից, հրաման տո՛ւեալ՝
 ընդ աշխարհն Մ. Բ. գարու անցանել
 Մ. Բ. գար ո՛չ հաւանեալ՝ ընդ
 դիմանայ՝ ասելով. եթէ՛ ընդ անա
 պատ՛ է հրաման կայսեր՝ անցանել
 զօրացդ ՚ի Պարսս. ընդ ո՛ր յի՛ժ
 դառնացեալ Հերովդէս, անձամբ
 ինչ ո՛չ կարէր վճարել՝ պէս պէս ցո
 ւոց զնա՛ ըմբռնեալ՝ վ՛ս զի՛ ՚ի Վ՛ս
 համարձակեցաւ, որդանց ՚ի նմա
 եռացեալ՝ ու՛ պատմէ (Յովսէփոս.
 առաքէ՛ զեղբօր որդի իւր՝ զՅով
 սէփ՝ որում տո՛ւեալ զգուստր իւր՝
 որ յառաջ էր կին փերուրի՛ եղբօր
 իւրոյ. և նր առեալ զբաղմութի
 զօրոցն՝ գայ հասանէ յաշխարհն Մ. Բ.
 Զագետաց. պատահէ Մ. Բ. գարու ՚ի
 զօրան իստ գաւառին Մուզնան, և
 մարտուցել մեռանի ՚ի զօրացն Մ. Բ.

գարու, և զօրքն փախստական լինին: Այն հետայն՝ վախճանի և հերօղէս. և հրէից ազգապետ զԱբելաւոս՝ նորին որդի () գոստոս կացուցանէ:

Պրակ իղ 26

Ընդհանր Արեւելայ քաղաքի. և յիշատակոմն սակառար ապի մերոյ Առաստորդին:

Օ կնի ոչ բազում աւուրց՝ վախճանի () գոստոս, և փոխանակ նորա թագաւորէ Հռոմայեցւոց՝ Տիբեր. և Վերմանիկոս՝ Վեսարեղեալ՝ ճաղեաց զառաքեալնսն՝ ի հռոմ, զիշխանսն Արշորի, և Աբգարու՝ յաղագս պատերազմինց, յորում սպանին զեղբօր որդին հերովդի. ընդ որ՝ խստացեալ Աբգարու խորհի ապստամբութիւն, և պատրաստուի պատերազմի. յայնժամ, շինէ քաղաք՝ զտեղի պահպանութե գնիդն հայոց՝ ուր յառաջագոյն զգուշանային Ափրատու ի կրասոսէ, որ կոչի՝ Արեւսեա. և փոխէ՝ ի նա զարքունիսն իւր՝ որ ի Սթբին. և զկնուս իւր՝ զԱբաւոգ, և զՏիւլ և զՏաւթնիքանդ և զՍարաթայ, և զԱտեանս Սեհենից Աւրժարա

րանին, և միանգամայն զՎիւանս
 թագաւորացն: Յետ այսո՛ր մեռել
 Վրչաւիր՝ թագաւորէ՛ ՚ի վլի Պար
 սից Վրտաշէս՝ որդի նր: Վրդ՝ թէ
 պէտ և ո՛չ է կարգ պատմութեանս
 ՚ի ժամանակի. և ո՛չ ըստ կարգի է
 զորասելլա ձեռնարկեցաք. այլ՝ քան
 զի սերո՛ւնդք Վրչօրի թագաւորի՛
 են որ Հայոց ազինս հաւատոյ եղեն
 առիթ, և Վրտաշիսի՛ որդւոյ նորա
 հարազատութիւն: Սկիզբն արաս
 ցուք՝ յաղագս պատուականութեն
 մարդկանն՝ նախակարգեալ ՚ի
 գիրսս առ ընթեր՝ Վրտաշիսի, զի՛
 իմասցին՝ որք ընթեռնուն՝ եթէ՛
 համազգիք՝ Վաջի՛ն են. իսկ զկնի
 ասլա՛ նշանակեսցուք զժամանակս՝
 գալստեան հարց նց՝ ՚ի Հայս, որք
 են Վարենեանք, յորմէ՛ Վբն Վրի
 գոր, և յորմէ՛ Վամսարականք. յոր
 ժամ՝ ՚ի շարի կարգին հասանի
 ցեմք թագաւորին, որ զնոսայն ըն
 կալաւ: Վայց՝ Վբգարու ո՛չ աջողե
 ցաւ խորհուրդն ապստամբութե.
 զի՛ խռովութի անկել՝ ՚ի մէջ ազգա
 կանայն իւրոց թագաւորութեանն
 Պարսից, զօրս ժողովեալ՝ անդ չու
 էր՝ համոզել զնս, և դադարեցուցու
 նել:

Պրակ Ի՛ 27

Տ՛ աղագոս՝ երևալոյն Մ՛ բոգարու յարևելս՝ և
 Նափասորեցոացանելոյ Պ՛ արսեց զՄ՛ րոտաշէս :
 Ա՛-Լէ՛ զի արդ իարգեաց զէղբարս իւր, յո
 ըոց Տեր Ա՛ սասորեին՝ և աղգանկից իւր :

Լ ՍԻԹեալ Մ՛ բոգարու յարևելս՝
 գտանէ թագաւորեալ Պ՛ ար
 սից զՄ՛ րոտաշէս՝ որդի Մ՛ րշօրի, և
 ընդ դիմացեալ նմա զէղբարս իւր :
 քանզի՝ նա խորհէր՝ աղգաւ ՚ի վե
 րայ նց թագաւորեւ, և նք՝ ոչ առ
 նուին յանձն. վս որոյ՝ պաշարեալ
 զնս Մ՛ րոտաշիսի, և երկիւղ մահու
 եղեալ ՚ի վր նց, բազում պատառ
 մունք, և անմիաբանութիք զօրացն,
 և այլոց աղգականաց լինէին. քան
 զի՝ Մ՛ րշօրի թագաւորի՝ էին որդիք՝ ք
 և դուստր մի : առաջին, նոյն ինքն
 արքայ Մ՛ րոտաշէս. երկրորդ՝ Արեհն
 երրորդ՝ Սուրեն : և քոյր նոցին՝ որ
 անուանեալ կոչիւր՝ Առշմ, կին զօրա
 վարին նմ՝ արեաց ՚ի հօրէն կար
 գեալ : Ի՛ սկ՝ Մ՛ բոգարու համոզեալ
 զնոսա խաղաղանալ. ՚ի մէջ ամենե
 ցուն հաստատէր՝ զայն ինչ սահմա
 նելով : թագաւորեւ Մ՛ րոտաշիսի՝
 հանդերձ իւրովք ծննդովք, ուք
 Ժք 12 խոր

խորհեցաւ: և զեղբարս անուճանել՝
 Պալհաւս՝ յանուն քաղաքին իւ
 բեանց՝ և աշխարհին մեծի՝ և քաջա
 բերւոյ. ուն՝ զի լինիլ նց՝ Պատուա
 կանագոյն, և Վռաջին՝ քան զամ
 Վախարարութիւնս Պարսից, ուն՝
 արդարև Օարմս թագաւորաց:
 Եւ դաշինս՝ և երդմունս՝ ՚ի միջի
 հաստատեալ, զի թէ՛ դէպ լիցի ըս
 պառիլ Օարմից Վրտաշիսի պա
 տանեաց, նոքա՛ մատիցեն՝ ՚ի թագաւ
 որութիւնս: Եւ արտաքոյ Յեղին
 նր՝ թագաւորեցելոյ ցեղս որոշեալ
 զնս՝ երիս կոչմամբ այսպիսեալ. Վա
 բենի Պալհաւ. Սուրենի Պալհաւ.
 և զքոյրն՝ Վսպահապետի Պալհաւ.
 յանուն հանուտերութե՛ և զնորա
 անուն որոշեալ: և ասեն՝ զՍուրեն
 Գրիգոր՝ ՚ի Սուրենեան Պալհաւէ.
 և զՎամնարականն, ՚ի Վարենեան
 պալհաւէն: ՎՅԼ՝ զայսր գոլոյն զոր
 պիտութի, ՚ի կարգին պատմեսցուք.
 միայն պատմելով սյժմ, աւրն թեր
 Վրտաշիսի. զի՛ ծանիցես զազգս
 զայս մեծ, թէ՛ հաւաստի արիւնս
 Վաղարշակայ են՝ քի՛ Օարմ Վր
 շակայ մեծի՛ եղբոր Վաղարշակայ:
 Եւ այսոցիկ՝ այսպէս՝ կարգեցելոց՝
 և.

և զգիր ուխտին՝ ընդ իւր առեալ
 Մեգարու, դառնայ՝ ոչ առնող մար
 մնով, այլ չարաչար ցաւովք՝ ախ
 տայեալ:

Պրակ ի 28

Պարհ Մեգարու յարեւելից, և քաղօգնա
 հանուելի Մեգարայ՝ ի Տարս՝ ընդդէմ Հերով
 դի Չորրորդապետի:

Ի ՚րև դարձաւ Մեգար յարև
 էլից՝ լուաւ նա՛ զՀռօմայեցւոց՝
 թէ՛ ՚ի կասկածանս անկեալէն՝ վ՛ս
 նք, իբրև թէ՛ զկնի զօրն՝ զնաց յա
 րևելս. վ՛ս որոյ՝ գրեաց առ գործա
 կալս Հռօմայեցւոց զպատճառս եր
 թալոյննք՝ ի Պարսս. միանգամայն
 և զգիր ուխտին, որ ընդ Մրտաշի
 սի, և ընդ եղբարս նք, տայ տանել՝
 և նորա ոչ հաւատային նմա. վ՛ս զի՛
 և թշնամիք չարախօսք էին զնմա
 նէ, Պիղատոս, և Հերովդէս Չոր
 րորդապետ. և Վիւսինա՛ Պիլիպ
 պոս: Իսկ՝ Մեգարու եկեալ՝ ի քա
 ղաքն իւր յԱդեսեսայ, միաբանեաց
 ընդ Մրետայ՝ արքային Պատրիա
 րքոց, սատարս նմա՛ տալով՝ ի ձեռն
 կորենայ ումեմն Մրծրունւոյ՝ մար
 տնչիլ ընդ Հերովդի. քանզի՛ նախ
 զգնւտար

զգուսար Մըտայարքայի՝ կին առեալ Ներովդի, և ասի անարգել՝ ՚ի բաց եթող. զի՝ զՆերովդիադայ մեկնեալ յառնէն իւրմէ կենդանւոյ ՚ի բաց եհան. յաղադս որոյ՝ ըստէս յանդիմանեալ ՚ի Յովհաննէ Սկրտէ, այնր աղաքաւ՝ էսպան զՅովհաննէս Սկրտիչ: Աւել և պատերազմ ընդ նա՝ և ընդ Մըտայարքայ՝ վս անարգանաց դստերն. յորում սաստկապէս հարեալ՝ սատակեցան զօրքն Ներովդի՝ յօգնականութենէ Վաջանցն հայոց. ոնք՝ յԱճային իմն գողցես տեսչութենէ՝ վրէժս հատուցանել լն մահուանն Յովհաննու Սկրտիչ:

Պրակ իթ 29

Մատաչումն ի շահանայն Մեգարուսս Սառինոս՝ յորում փեսին զՍրբիչն Տեր Վստասի եղև սկիզբն հասարոցն Մեգարուս:

ԲՆդ այն ժամանակս եկաց ՚ի գործ հազարասլետութեան Սայսեր, ՚ի վերայ Փիւնիկեցոց, և Պաղեստինացոց, Մորուոց, և Սիջագետաց, Սառինոս՝ սրդի Ստորոգեայ: Առ որ առաքեաց Մեգարոս երկուս ՚ի գլխաւորաց իւրոց.

զԱս

ՉԱ՛րիճա՛ք՝ Ֆառաշինն Մղճնեաց, և
 ՉՇ՝ ամչագրամ՝ Վահապետ Վպա
 հունն եաց Տոհմին, և զՄնան հաւ
 ատարիմ իւր, ՚ի քաղաքն Ֆեթքու
 բին, զգացուցնել նմա՛ զսլատճառս
 երթալոյն իւրոյ յարևելս, ցուցա
 նելով նմա զգիր ուխտին՝ որ ընդ
 Մրտաչէս՝ և ընդբարս իւր, և առ
 նել զնա՛ թիկունս օգնականութե.
 որոյ եկեալ գտին զնա Արևեթե
 րոյսօլիս: Աւ նր ընկալեալ զնոսա
 խաղաղութե՛ք՝ և մեծարանօք. առ
 նէ սլատասխանի Մբգարու. մի
 կասկածել ՚ի Վայսերէ՛ սակս այնր,
 միայն զհարկէն՝ լիով փութասցի:
 Աւ նց դարձեալ անտի ելին Ա
 րուսաղէմ, տեսանել զՓրկիչն մեր՝
 Վս, վս լրոյ համբաւոց սքանչելա
 գործութեանցն. որում և ականա
 տես եղեալ՝ սլատմեցին Մբգարու.
 ընդ ո՛ր՝ զարմացեալ Մբգարու, հա
 ւատաց ճշմարտապէս՝ իբր արդա
 րկէ՛ Որդի՛ Մ. և ասէ, այն զօրու
 թիք Մ. Են, և ո՛չ մարդոյ. զի՛ չիք
 ոք ՚ի մարդկանէ՛ որ կարէ յարուցա
 նել զմեռեալս՝ բայց միայն ՄԾ: և
 քանզի ապականեալէր մարմին նր
 ՚ի չար ցաւոյ՝ որ սլատահեցին նմա՛
 ՚ի

ի Պարսից աշխարհին՝ յառաջ ևս՝
 քան զԵօթն ամ, որ ՚ի մարդկանէ
 ոչ եղև նմա հնարս բժշկութեան:
 Ետ տանել առնմա թուղթ աղաչա
 նաց, գալ՝ և բժշկել զնա՝ իցաւոցն,
 օրինակ զայս:

Թ Երբեք լ' բարոս առ փրկէն Վ. Կ. Կ.
Լ Բարս լ' թշամայ, Խ շխան աշխար
Ն Նի, առ **Յ** Ի Ծ Ի Կ Ի Կ Ի Կ
Ի Լ Բ Ե Կ Ե Կ Ե Կ Ե Կ Ե Կ Ե Կ Ե Կ
 որ երևեցար յԵ
 բուսաղիմացւոց աշխարհիդ, Ողջոյն:
 Ե ունէլէ իմ, վ' ս քո՝ և վ' ս բժշկութեանցդ՝
 որ լինին ՚ի ձեռս քո՝ առանց դեղոց՝
 և արմատոց. զի՝ ոմ
 ասի, տան դու կուրաց տեսանել՝
 և կաղաց գնալ՝ և զբորոտս սրբէս, և
 զայսս պիղծս՝ և զղէս հանէս. և
 որ միանգամ չարչարեալ են յերկար
 հիւանդութիք, բժշկէս, դու՝ և զմե
 ունալս յարուցնես: Եւ իբրև լուսայ
 վ' ս քո զայս նամ, եդի ՚ի մտի իմում,
 մի յերկուց, կամ թէ՛ դու իցես լ' ճ
 իջեալ յերկնից՝ և գործես զայդ.
 կամ թէ՛ դու իցես Որդի լ' յ, և
 զայդ առնես: արդ՝ վանս այնորիկ
 գրեցի ես առ քեզ, աղաչել զքեզ՝
 զի աշխատ լինիցիս՝ և եկեսցես առ
 իս՝ և բժշկեսցես զհիւանդութիս,

զոր ունիմ ես : նա և լուսայ զի և
 Հրէայք տրտունջեն զքէն, և կա
 մին չարչարել զքեզ : բայց՝ քաղաք
 մի փոքրիկ, և գեղեցիկ է իմ, և բաւ
 ական է մեզ երկոցունցս : Արոց տա
 րեալ զթուղթն՝ պատահեցին ն մա
 յԱրուսաղէմ : զայս վկայէ՝ և Մէ
 տարանական Սանն, եթէ էին ու
 մանք, և ՚ի հեթանոսաց յեւելոց առ
 նա : վժորոյ՝ ոչ համարձակին՝ որք
 լուսանն՝ ասել ց՝ Յս. այլ՝ ասեն ցր՝
 Փիլիպպոս, և ց՝ Մնդրէաս . Մնդ
 րէաս՝ և Փիլիպպոս ասեն ց՝ Յս.
 իսկ ինքն Փրկիչն մեր՝ յայնմ ժա
 մանակի՝ յորում կոչեացն զնա՝ ոչ
 էառ յանձն, բայց՝ թղթոյ արժանի
 արար զնա, որ ունի օրինակ զայս :

Պատասխանի Նղմոյն Մեգարոսն՝ զոր
 գրեաց թաւմաս Մոսպէսի կրօնաւոր
 Փրկչին :

Սրանի իցէ այնմ, որ հաւատայ
 յիս, իբր՝ ոչ իցէ նորա տեսեալ
 զիս . զի՝ գրեալ է վասն իմ այսպէս .
 զի՝ որք տեսանէնն զիս՝ ոչ հաւատայ
 ցեն յիս, և որք ոչն տեսանիցեն զիս՝
 նոքա հաւատասցեն՝ և կեցցեն :

Իսկ վասն այնր՝ զի գրեցեր դու առ
 իս՝ գալ ինձ առ քեզ, արժան է ինձ՝

անտ կատարել զամ ինչ լիս որոյ առաքեցայ յԱրուսաղէմ: Իբրև կատարեցից զայս, ապա համբարձայց առ սյն՝ որ առաքեացն զիս. և յոր ժամ համբարձայց, առաքեցից զմի յաշակերտաց աստի իմոց՝ զի զքո ցաւոդ բժշկեսցէ, և կեանքել՝ և որոց ընդ քեզ են՝ շնորհեսցէ:

Օ այս՝ թուղթ եբէր Լնան՝ Սուր հանդակ Լբգարու, ընդ որում և զկենդանագրութի Փրկչական սրատկերին՝ որ կայ յԱդեսացւոց քաղաքին:

Պրակ Ը 30

Բարոպառնի Յեդեսեայ՝ Լուսաբելոյն (Ըստ Դեոսի, և պատճէն լեղևոյն հնգից):

ԲԼայ՝ յետ համբառնալոյն Փրկչին մերոյ, (Ըսովմանս առաքեալ մի յԱրկոտասանիցն, առաքեաց զ(Ը)ադէոս՝ որ էր՝ մի յԱթանասանից անտի, ի քաղաքն յԱդեսեոյ՝ բժշկել զԼբգար, և աւետարանել ըստ բանին Տն: Որոյ եկել էմուտ՝ ի տունն Իշխանի Նրէից՝ զոր ասեն՝ լինիլ յազգէն Սագրատունեաց. որոյ խօսեալ յՈրշամայ, ոչ ուրացաւ զՆրէութիւնն՝ ընդ այլ
ազ

ազգականս իւր, այլ՝ նուիրն օրինօք
 եկաց՝ մինչև հաւատալ ՚ի Վ.Ս. և
 էլ համբաւ նր՝ ընդ ամ քաղաքն։
 Դռնեալ Վ.բգարու ասէ, նա է, վ՛ս
 որոյ գրեացն Յ.Ս. և իսկոյն կոչեաց
 զնա։ և եղև ՚ի մտանելն թաղէի,
 տեսիլ սքանչելի երևեցաւ յերեսսն
 թաղէի։ յարուցեալ անկաւ առ
 ստո նր՝ ՚ի գահոյիցն ՚ի վր երեսաց
 իւրոյ՝ և երկիրեպանդ նմա. և զար
 մացան ամ իշխանքն՝ որք շուրջ կայ
 ին՝ զի ոչ գիտացին զտեսիլն։
 Եւ ասէ ց՛նա Վ.բգար, եթէ՛ դու
 իցես արդարև՝ Վ.չակերտ () ըհնե
 յնն Յ.Ս. և՛ կարօղ իցես բժշկել ըդ
 ցաւս իմ։ Պատասխանի ետ նմա
 թաղէ. եթէ հաւատասցես ՚ի Յ.Ս.
 սուս Վ.Ս. Որդի Վ.Յ. տացին քեզ
 խնդրուածք սրաի քոյ։ Վսէ ց՛նա
 Վ.բգար, էս հաւատացի ՚ի Վ.ս՝ և
 ՚ի Հայր նր. վասն որոյ՝ կամեցոյ առ
 նուլ զզօրս՝ և գալ կոտորել զչրէ
 այսն՝ որք խաչեցին զնա, եթէ՛ ոչ
 էր իմ արգելեալ՝ վասն թագաւո
 թութէն Հռօմայեցւոյ։ Եւ յայսմ
 բանից սկիզբն արարեալ թաղէի,
 աւետարանեաց նմա՝ և քաղաքին
 նր. և եղեալ ձեռն ՚ի վր՝ բժշկեց
 զնա

զնա՛, և զԼ՛բդիու Պատագրոս՝ Իշխան քաղաքին՝ Պատուհան յամտանն արքայի. նա՛ և՛ զամ՛, որքէ ին՛ի քաղաքին՝ հիւանդք, և ախտաժեւք, բժշկեաց. և հաւատացին ամենեքեան. և մկրտեցաւ ինքն Լ՛բգար՝ և ամ քաղաքն. և զդո՛ւրս տաճարաց կուոցն փակեցին: և որք ՚ի վ՛ր բազնին՝ և սեանն կային պատկերքն, ծածկեալ պատեցին եղեգամբ: բայց՝ ո՛չ զոք ածէր բռնութե՛ք ՚ի հաւատս: այլ՝ ո՛ր ըստ օրէյաւեւեալ ՚ի հաւատոն բազմանային: Իսկ՝ առաքելոյն (Թադէի զ) Սոհարա՛ր ոմն՝ Մետաքսագործ՝ մկրտել և յանձն կոչեցեալ Լ՛դդէ՛ ձեռնադրեալ ՚ի վ՛ր՝ Լդեսեայ՝ փոխանակ իւր՝ Թողու՛ առ արքայի. և իւր առեալ հրովարտակ՝ Լ՛բգարէ՛ զի՛ամքն լու՛իցեն աւետարանին Վ՛իգայ առ Սանատրուկ՝ Վեռորդի նորին՝ որ կարգեալէր ՚ի վ՛ր աշխարհիս՝ և զօրաց: Բայց՝ Լ՛բգար յօժարեցաւ գրել Թո՛ւղթ՝ առ Տիբեր, որ ունի օրինակ զայս:

(Թադէ Լ՛բգարոս՝ առ Տիբեր:

Լ՛բգար Լ՛բքայ չայոց, Տեառն
Իմում Տիբերի՛ Վայսեր չառով
մայ

մայեցւոց՝ խնդանէ։ Վիտելլով իմ
 եթէ՛ ոչինչ ծածկի՛ ՚ի քումմէ թա
 գաւորութենէդ. այլ՝ իբրև զմտե
 ըիմ քո՛ աւելի՛ ևս իմացուցանել՝ ՚ի
 ձեռն գրոյ. զի՛ Հրէայք, որք բնա
 կեալք են՝ ՚ի Վաւանս Վալեստինա
 ցւոյ, ժողովեալ՝ խաչեցին զՎրիս
 տոս՝ առանց իրիք յանցանաց ՚ի վե
 ըայ մեծամեծ երախտեացն, զոր ա
 ջար առնոսան, նշանս՝ և սքանչելիս
 մինչև՝ զմեռեալս միանգամայն յա
 ըուցանել։ Ալ գիտեան, զի զօրու
 թիքս այս՝ ոչեն սոսկ մարդոյ, այլ՝
 Մ.Յ. զի՛ և՛ ՚ի ժամանակին՝ յորում
 խաչեցին զնա, արեգակն խաւարե
 ցաւ, և երկիր շարժեալ՝ տատանե
 ցաւ. և ինքն՝ յետ երից աւուրց յա
 ըեաւ ՚ի մեռելոց, և երևեցաւ բազ
 մայ. և այժմ, անուռն նր յամտեղիս
 ՚ի ձեռն աշակերտանց նորին՝ սքանչե
 լիս մեծամեծս կատարէ. որ՝ և առ
 իս եցոյց յայտնապէս և արդ՝ այսու
 հետև հերութիդ քո գիտէ հրամայ
 ել՝ ՚ի վերայ ժողովրդեանն Հրէից,
 որք զայն գործեցին. և գրել ընդ
 ամենայն տիեզերս, զի երկիրս
 գեցեան Վրիստոսի՛ իբրև ճշմար
 տի Մատուծոյ. Աղջլէր։

Պատմականների լեզուի Մ. Բ. Գարու 'ի ՏԵ
ԲԵՐԷ :

Տիբեր Կայսր Հռոմայեցւոց, Մ. Բ.
գարու Թագաւորի խնդալ :

Օ Թուղթ մտերմութե քոյ ընթեր
ցան առաջի իմ, վասն որոյ շնորհա
կալութի 'ի մէնջ քեզ հասցէ : Թէ
պէտ' և 'ի բազմաց յառաջագոյն
լուծեալէ մեր զայդ : եցոյց ստուգա
պէս և Պիղատոս' վասն նշանացնր,
և եթէ յետ յարութեն 'ի մեռելոց'
հաւատարիմ եղև' Թէ Մ. Թ. Է : վասն
որոյ և էս կամեցայ առնել զայդ
զոր գուդ խորհեցար . այլ քանզի
սովորութիւնէ Հռոմայեցւոց, Մ. Թ.
միայն 'ի հրամանէ Թագաւորին ոչ
նստուցանել' մինչև ոչ փորձեալ
քննեսցի նա 'ի Վինկլիտոսէն . վասն
որոյ և իմ յայտնեալ զբանս զայս
Վինկլիտոսին, արհամարհեց Վինկ
լիտոսն՝ զի ոչ քննեցաւ նա յառաջա
գոյն 'ի նմանէ . այլ մեք տուաք հրա
ման նամուք, որում և հաճոյ Թու
եսցի Յիսուս՝ ընկալցի զնա ը Մ. Թ. Ե .
և մահ այնոցիկ սպառնացեալ՝ որք
չարախօս կայցեն զՎրիստոնէից :
Եւ վասն Ժողովրդեանն Հրէից՝
որք յանդգնեցան խաչել զնա, զոր
մէ

մէ լսեմ եթէ՝ ոչ արժանի խաչի էր
 նա՛, այլ սրատու՛նի, և երկրպագութե
 յորժամ, առից պարապումն 'ի պա
 տերազմէ Սպանիացւոց՝ ապստամ
 բողայ յինէն, քննեալ՝ Հատուցից
 նոցա զարժանն:

Դարձեալ գրէ Լուսին աբգար առ Տէբեր:
 Լ՛բգար արքայ Հայոց, Տեանն
 Լ՛իմում Տիբերի՝ Վայսեր Հռո
 մայեցւոց՝ խնդալ: Օթուղթ գրել
 ըստ արժանիքոյն տէրութեդ՝ տե
 սի. և ընդ հրաման մտածութեդ
 քո՝ ուրախացայ. և եթէ՝ ոչ ինձ ցաս
 նուցուս՝ գործ Սինկլիտոսիդ է՛ յոյժ
 այսպանելի. քանզի՝ առ դոսա՛, 'ի քն
 նութենէ մարդկան՝ տու՛եալ լինի
 Լ՛ծութի: և արդ՝ այսուհետե ե
 թէ՛ ոչ լինիցի Լ՛ծ հաճոյ մարդ
 կան, Լ՛ստու՛ած լինիլ նա՛ ոչ կարէ,
 և իբրև՝ յայսմանէ մարդոյն՝ արժան
 է՛ քաւել զԼ՛ծն: Բայց՝ քեզ Տ՛ն
 իմում հաճոյ թու՛եացի՝ առաքել
 'Ա՛նիմ, փոխանակ Պիղատոսի, զի՛
 լուծցի նա՛ յիշխանութենէն՝ զոր
 կարգեցեր զնա՛. վասն զի՛ արար ըզ
 կանմս Հրէիցն, և խաչեաց զ՛Ր՝ս տա
 րապարտուց՝ առանց քոյն հրամա
 նի. ո՞ղջ լինիլ քեզ ըզձանամ.

Օայս

Օսյս գրեալ Վ.բգարու՝ զՏաւա
նար թղթոյն, եդ ՚ի Վիւանի իւ
րում, ոնկ և զայլնս: գրեաց՝ և առ
Ներսէ՛հ, Սանուկ արքայ Վսորեա
տանի ՚ի Սաբելոն:

Թ. Գարու առ Ներսէհ:

Վ.բգար արքայ չայոց, որդւոյ իւ
մոյ Ներսէհի խնդակ: Օգիբ
ողջունի քոյ տեսի, և զՎերսիզ լու
ծի ՚ի կապանաց, և զմնաս նր թողի
և եթէ՛ կամ իցէ քեզ՝ կարգեսցես
զնա՛ ՚ի Վերակացութի Վիւնո՛ւնի,
անկ և կամիս: Վ.յլ՝ վասն այնր զի՛
գրեցերն առ իս, եթէ՛ տո՛ւրածել
զայրդ Ս.Ժիշկ, որ զնշանսդ աունէ,
և քարոզէ այլ Վստո՛ւած՝ որ ՚ի վեր
է, քան՝ զՏո՛ւր, և զԶուր. զի տեսից՝
և լու՛նայց դմա՛: նա՛ ո՛չէր բժիշկ՝ լը
արո՛ւնեստից մարդկն, այլ՝ աշակերտ
Որդւոյն Վ.յ, Վ.բարչին Տրոյ՝ և
Զրոյ, և վիճակ Տասեալ՝ ՚ի կողմանս
չայոց առաքեցաւ: Սայց՝ յընկերց
նորա գլխաւորաց՝ Սիմոն անուն,
անդր՝ ՚ի կողմանս Պարսից առաքե
ցեալէ, խնդիր արարեալ՝ լու՛նիցէս
նմա. յորժամ, և չայրն քո Վ.բտա
շէս. և նա՛ բժշկեսցէ զնա՛ Տիւան
դութիս, և ճանապարհ կենաց ցուց
ցէ

ցէ: Եւ յաւելլեա՛ գրել առ Մ. րտա
 շէս արքայ Պարսից՝ օրինակ զայս:

(Թ) Եւ Մ. րտա շէս:

Մ. րտա շէս արքայ Հայոց, Մ. րտա շէս
 Մ. րտա շէս արքայից ար
 քայի՛ խնդալ: Պիտեմ, զի արդ՝
 լուեալ է վասն Յի Բի, Արդւոյն
 Մ. յ՝ զոր խաչեցին Հրէայք. որ յա
 րեաւն՝ ի մեռելոց, և աուաքեաց զա
 շակերտսն իւր՝ ընդ յամ տիեզերս ու
 սուցանել ընդ Հանուր: և մի յաշա
 կերտաց նր՝ գլխաւորացն՝ Սիմոն ա
 նուն՝ է՛ ի կողմանս քոյ Տէրու Թէր:
 արդ՝ խնդիր արարեալ՝ գտցես զնա՛,
 և նա՛ բժշկեսցէ զյամ ախտս Հիւան
 դու Թեանց՝ որ ՚ի ձեզ, և ճանա
 պարհ կենաց ցուցցէ. և հաւատաս
 ցես բանի նր՝ դու՛ և Եղբարք քո.
 և յամ, որք հնազանդին քեզ կա
 մաւ. զի ախորժեղի է ինձ, զձեզ ը
 մարմնոյ ազդականս իմ, լինիլ ինձ
 մտերիմ հարազատս՝ և ըստ հո
 գւոյ: Եւ մինչդեռ՝ սլատասխանի
 այսց թղթոց ոչ էր ընկալեալ՝ վախ
 ճանի Մ. րտա շէս, Թագաւորեալ
 ամս 38:

Յաղագս Սկայումբէ Լուսաբելոյն Տերոյ :

Յետ մահունն Լ. քարու՝
 քաժանի թագաւորութիւն
 չայոյ յերկուս : քանզի՝ Լ'նան, որ
 դի'նորա՝ թագ կապեաց թագաւ
 որել յԱդեսեայ . և Սանատրուկ՝
 քեռ որդի նր' ՚ի չայս : Վտանի՝
 որ ինչ առ սյ ժամանակաւ՝ յառա
 ջագոյն գրեալ յԱ. յԸՅ : զգալուստ
 Լ'ուաքելոյն թագէի ՚ի չայս . և
 հաւատալ Սանատրկոյ . և թողուլ
 զհաւատսն՝ յերկիւղէ՝ Վախարա
 րացն չայոց . և կատարումն առա
 քելոյն, և որք ընմա՝ ՚ի Վաւառին
 Շաւարշան . որ այժմ կոչի՝ արտադ :
 և նրատառումն քարին, և յիրեարս
 գալ՝ և ընդունիլ զմարմին առաքե
 լոյն, և առնուլ անտի աշակերտացն՝
 և թաղել ՚ի դաշտին : և մարտիրո
 սանալ Վստերն արքայի՝ Սանդիս
 տոյ՝ հուպ ՚ի ճանապարհն : և անտ
 ուրեմն՝ յայտնել նշխարաց երկո
 ցունց՝ և փոխելն յառապարն :
 Լ'յս նամ, որպէս ասացաք, յԱ. յԸԳ
 սրատուեալ յառաջագոյն քան՝ զմեզ՝
 ոչինչ կարեորագոյն համարեցաք,
 Ժբ 12 երկ

Երկրորդել ոճով: Վոյնպէս՝ և որ
 ինչ վս կատարմանն Վոգէի՝ աչա
 կերտի Վոաքելոյն՝ Ադեսեայ յոր
 դւոյն Վոգարու գտանի, յՎոլոյց
 պատմեալ յառջագոյն քան՝ զմեզ:
 որ՝ իբրև Թագաւորեաց՝ յետ Հօրն
 մահո՛ւն, ոչ եղև յառանգորդ՝
 Հայրենի առաքինութիւն. այլ՝ Ե-
 րաց զտաճա՛ր կռոցն՝ և կալաւ զպաշ-
 տօն հեթանոսութեւ. և յղեաց առ
 Վոգէ, զի՝ արասցէ նմա՛ խոյր բե-
 հեզեայ, անկո՛ւածոյ ոսկւոյ՝ ոնի յա-
 ռաջագոյն առնէիր հօր իմոյ: Եւ
 պատասխանի ընկալաւ, եթէ՛ ոչ ա-
 րասցեն ձեռք իմ խոյր գաղաթանս
 անարժանի, որ՝ ոչ երկրպագէ Վի,
 կենդանւոյ Վոյ: և իսկոյն՝ հրամայ
 եաց զինակրացն՝ կտրել զոտսն նր
 սրով, որոյ երթեալ՝ և տեսել զնա՛,
 զի՝ նստէր յաթոռ վարդապետու-
 թե՛ հաժ սուսերաւ՝ և՛ ի բաց կրտ-
 րեաց զսրունս նր: և նոյնժամայն՝
 աւանդեաց զհոգին: Սոյն ծայրա-
 քաղ արարեալ՝ համառօտ յիշատա-
 կեցաք՝ որպէս զառ՛ ի Վոլոյց պատ-
 մեալ նախկին: Սայց՝ վիճակեցաւ
 Հայոց՝ և Սարգուղոսիոս Վոա-
 քեալ. որ և կատարեցաւ առ մեզ

յարևբենոս քաղաքի: Իսկ զՍի
մոնիսէ՝ որ Պարսիցն վիճակեցաւ.
նչ զհաւաստին կարեմ պատմե՛լ
Թէ՛ զինչ գործեաց, և կամ; ո՛ւր կա
տարեցաւ. քանզի՛ պատմի՛ յՍմանց՝
Սիմոնի ումեմն առաքելոյ՝ կատա
րիլ ՚ի Ս երիոսֆորա՝ եթէ՛ նա իցէ
ճշմարտիւ. և եթէ՛ էր աղագաւ՝
գալիւստ նր անդր, ո՛չ գիտեմ. այլ՝
միայն նշանակեցի, զի՛ գիտացես՝
եթէ՛ ո՛չինչ մնաց, ՚ի մէջ բանից պատ
մել քեզ զամ, որ ինչ անկէ:

Պրակ ԼԲ 32

Սան Սանապրիոյ Ռաֆաուորու-Սեանն և
սպանճան ճննորոյն ԼԲ Բարոս. և Սան
Նելիեայ Տեկնոլ:

Սնատրուկ Թագաւորեալ՝ զօրս
Ժողովէ ՚ի ձեռն Քաջացն Քագ
րատունեաց՝ և Քրծրունեաց՝ դայ
եկաց իւրոց, իջանել՝ տալ պատե
րազմ ընդ որդիսն Քագարու, զի՛
բողորովմն տիրեացէ Հայոց Թագա
ւորութեանն: Իւ մինչդեռ՝ նա
յայսմ էր, Քային իմն ակնարկու
Թբ՝ խնդրեցաւ վրէժ մահուանն
Քդդէի յորդւոյն Քագարու:
Քնզի՛ սիւն կճեայ կանգնել տայր
Ս

Աղետեաց' ի վերնատունս ապարա
 նից իւրոց. և ինքն' ի ներքոյ կալով՝
 հրամայէր զորպէ՛սն առնել. որ զեր
 ծեալ յունողացն, անկաւ ի վր'նորա՝
 և խորտակեաց զոտսն, և սատակեցու
 Աւ իսկոյն՝ պատգամ բնակչաց քա
 ղաքին եկն առ Սանատրուկ՝ խընդ
 բել պայման ուխտի, զի՛ մի վրդովես
 ցէ զնա՛ ի հաւատոց Արիստոնէից,
 և նք տայցեն նմա՛ զքաղաքն՝ ի ձեռս,
 և զգանձս Թագաւորին, զոր արա
 բեալ՝ յետոյ ստեաց. նա՛ և՛ զնամ զա
 ւակ տանն Աբգարու մաշեաց սրով՝
 բայց յաղջկանց, զորս է հան՝ ի քաղա
 քէն, բնակիլ ի կողմանս Հաշտե
 նից: Սապէ՛ս՝ և զգլուխ կանանցն
 Աբգարու՝ որում անուն էր Հեղի
 նէ, առաքեաց բնակիլ ի Արառան՝
 յիւրոյին քաղաքն, Թողլով նմա՛
 զՏիկնուԹին նամ միջագետայ, փո
 խանակ բարեացն, զորս գտեալէր՝
 ը ձեռն նր՝ Աբգարէ: Այս Հե
 ղինէ զարդարեալ հաւատովք, ուն
 և զայր իւր, ոչ հանդուրժեաց բնա
 կիլ ի մէջ Առապաշտիցն, այլ՝ չողաւ
 յԱրուսաղէմ, յաւուրս Ալաւդեայ
 ի սովին զոր մարգարէացաւ Աբա
 բու, և տո՛ւեալ զգանձս իւր զնամ

յՂիպտոս՝ գնեաց ցորեան բա
զում յոյժ, և բաշխեաց յամ կարօ
տելոց: որում վկայէ՝ և Յովսէփոս:
որոյ շիրիմ նշանաւոր կայ առաջի
դրանն Նէմի՝ մինչև ց' այսօր:

Պրակ ԼԳ 33

Յաղագս նորոգման Մծբին Կաղաքի. և
անունն ակոչումն անն Սանսարկոյ, և հո
կոման նորին:

Եւ որ ինչ գործք եղեն Սանս
արկոյ, ոչ ինչ արժանի յիշատա
կի համարեցաք, բայց 'ի շինոճածոյ
Մծբին քաղաքի. զի՝ 'ի շարժմանէ
խախտեալ՝ քակեաց՝ և վերստին շի
նեաց պայծառագոյն. և պարսպեց
պարսպով՝ կրկին պատոճարով. և
զինքն Մնդրի՝ 'ի մէջ հաստատեաց,
մին դրամ՝ 'ի ձեռինն ունելով՝ որ
նշանակէ այսպիսի ինչ. Թէ՝ 'ի շի
նել քաղաքիս՝ ամենայն դանձքս ծա
խեցան, և այս միայն մնաց:

Ի այց Թէ ընդէր Սանսարուկ կոչե
ցաւ, ասելի է. քանզի՝ յաւուրս ձմե
րայնոյ՝ ճանապարհորդեալ քոյր
Մբգարու՝ () գէ, 'ի հայս՝ պատա
հէքքոյ՝ 'ի լերինն կորդոճաց, ցրու
եաց զամենեսեան մրրիկ, մինչ՝ ոչ

գիտելով ընդ որ վարեցաւ այր զըն
կեր: Իսկ Վայեկի նր՝ Սանոտայ,
քեռ Սիւրատեայ Սագրատունոյ՝
կնոջ Խորենայ Վրժրունոյ՝ առեւ
զմանուկն, քանզի տղայ էր, եդ ՚ի
մէջ ստեանց իւրոց՝ մնալով ՚ի ներ
քոյ ձեանն, զերիս տիւս՝ և զերիս
գիշերս: զորմէ առասպելաբանեն
Թէ՛ կենդանի իմն նորահրայ սպի
տակ՝ յՎրժոցն առաքեալ պահէր
զմանուկն: Սայց՝ որչափ մեքեզմք
վերահասու՝ այսպիսի է: շուն սպի
տակ՝ ընդ խնդրակն լեալ պատա
հեաց մանկանն, և դայեկին: Վրդ՝
կոչեցաւ Սանատրուկ, ՚ի Վայեկէն
զանուանակոչուԹի առեալ ոն Թէ՛
Տուրք Սանոտայ: Սա՛ Թագաւո
րեալ յերկոտասան երորդ ամի Վր
տաշխի արքայի Պարսից. կեցեալ
ամս՝ 30 մեռաւ յորս, նետի ուրուք
դիպեալ փորոտեացն. իբրև Թէ՛
վրէժս հատուցեալ ը չարչարանս
Սրբոյ Վատերն իւրոյ Սանդխտոյ:
Վերուքնայ որդի Վիշադարոյ
Վարի՛ գրեաց զամենայն գործս՝
որ ինչ յաւուրս Վրգարու՝ և Սա
նատրկոյ, և եդ ՚ի Վիւանին յԱդե
սեայ:

Պրակ ԼԴ 34

Թագաւորել Երուանդայ, և հոսորել զոր
դիան Սանատրկոյ, և զերծանել Լուրասը
սի քախարեամբ:

ՅԵտ՝ մահո՛ւանն Սանատրկոյ
Լուրասոյի, շփութի իմն թագա
ւորութիւն: քանզի՝ Երուանդ ոմն՝
որդի կնոջ Լուրահունւոյ՝ թագաւ
որէ յաւթերորդ ամի՝ Ղարեհի՝
Պարսից արքայի Վերջնոյ: և ունի
զրոյց յաղագս սր՝ այսպէս: Վին ոմն՝
յազգէ Լուրահունեաց, անձամբ
հարստի՝ և խոշորագէղ՝ վարար,
զոր ոչ որ դիմագրաւեաց առնուէ:
Սնանի երկուս մանկունս՝ յան
կարգ խառնակութենէ, ոնյ՝ Փասի
փայ զՍոնողորոս: Եւ՝ ի զարգա
նալ մանկանցն՝ կոչեն անուանս,
Երուանդ, և Երուագ: և՝ ի չափ
հասեալ Երուանդոյ, լինի սրտեսոյ,
և անդամօք յաղթ: սա՝ և՝ ի բա
զում իրս վերակացու առաջնոր
դութք առաքեալ ՝ ի Սանատրկոյ,
գտանի երևելի. մինչև՝ Լուրահն
Վախարարացն լինիլ ամենայն հայ
ոյ զօրացն. և խոնարհութք, և ա
ռատաձեռնութք զամ որ յանկու
ցեալ

ցեալ՝ յինքն յարեցոյց: Եւ՝ ի մեռա
 նիլ Սանատրկոյ՝ միաբանեալ՝ թա
 քաւորեցուցին զնա, առանց արանց
 ազգին՝ Վագրատունեաց լինիլ (Ժ)ա
 գադիր: Բայց՝ ի թագաւորէն իւ
 բում Երոճանդ, կասկած ունելով
 յորդւոյն Սանատրկոյ, կոտորէ՛ զա
 մենեսեան. թուի՛ վրէ՛ժս Հատու
 ցաւ սպանման որդւոյն Վագարու:
 Բայց՝ միո՛մն տղայ՝ Վրտաշէսանուն,
 զոր առեալ Ստնտո՛ւի նք՝ փախեաւ
 ՚ի կողմանս Հերայ, ՚ի վանս հովո՛ւոյ՝
 վասն մաղխազանի. լուր առնելով
 Վայեկի նք Սմբատայ՝ որդւոյ Վիւ
 բատայ Վագրատունւոյ, ՚ի Սպէ՛ր
 Վաւառի, ՚ի շէնն՝ Սմբատաւանի:
 Երդ՝ իբրև, լսէ՛ Սմբատ՝ որդի Վիւ
 բատայ զբո՛թն Սանատրկոյ, և ըզ
 գոյժ կոտորման որդւոյ նորա. ա
 ռեալ զերկո՛ւս դստերս իւր զ(Ը)մ
 բատանոյ՛շ և զ(Ս)մբատուհի՛ նրս
 տուցանէ՛ ՚ի Վայբերդի. արս քաջս
 թողլով ՚ի վր՝ ամրոցին. և ինքն՝
 հանդերձ կնաւ իւրով՝ և սակաւ
 արամբք, գոյ անցանէ՛ ՚ի խնդիր
 Սանկանն Վրտաշիսի: Արում իրա
 զգած եղեալ արքային Երոճանդայ
 Հետայոյզս առաքէ. վս որոյ՝ բովան
 դակ

դակ ժամանակս՝ ը երեւս լերանց,
 և դաշտաց, այլակերպեալ շրջելով
 հետի՝ հանդերձ Վանկամբն, սնու
 ցանէ՝ ի հովուաց վանս, և յանդէ
 որդս՝ մինչև՝ պարապգտեալ՝ ժամա
 նեաց առ Վարեհ՝ արքայ Պարսից:
 և քանզի՝ այր քաջէր Սմբատ, և ծա
 նօթ յառաջագոյն՝ սլատո՛ւի մեծա
 պէս ընդ Օջրագլուխսն Պարսից:
 սապէս՝ և Վանուկն ը որդիս թա
 գաւորին, տեղի բնակութեան ա
 ռեալ զՏանտ, և զՍ՛գ՝ ոմն կուէ
 ցեալ Վաւառ:

Պրակ լԷ 35

Որ էնչ ջան Լըրուանդայ՝ վանս ի բուռն
 առնլոյ պատմութիւն Լըրուանդայ. և ի բաց մտղ
 ւոյ զՎիշափեպս:

ԲՎ՛յց՝ Լըրուանդայ զմտաւա
 ծեալ՝ թէ, որպիսի չար նորա
 թագաւորութեն՝ սնանի ի Վարս.
 խէթ ի սրտի լինելով՝ ոչ հեշտալի
 լինէր նմա քունն. հանապաղ յարթ
 նութե՛ յայն հոգալով. նա՛ւ ի քուն՝
 անուրջս ահագին նմին իրի տեսա
 նէր. վս որոյ՝ ի ձեռն հրեշտակաց,
 և պատարագայ՝ խնդրէր հաշտե
 ցուցանել զարքայն Պարսից, տալ ի
 ձեռս

ձեռս զԼ՛րտաշէս. ասելով, թէ՛
 արիւն իմ, և հարազատութիւն, ըն
 դէր սնուցանես զՎ՛արդէ՛ զԼ՛րտա
 շէս՝ հակառակ իմոյ թագաւորու
 թէս, լսելով բանից Վ՛մբատայ ելու
 զակի, որ ասէ, թէ՛ որդի է՛ Լ՛րտա
 շէս Վ՛անատրկոյ. և զորդի Հոյ՛նւնց
 և Լ՛նդէորդաց՝ ջանայ առնել Լ՛ւ
 շակունի, և արիւն քո, և հարազա
 տութիւն. համբաւելով զնմանէ,
 թէ՛ չէ՛ իսկ՝ որդի Վ՛անատրկոյ, այլ
 ը խաբս գտեալ Վ՛մբատայ զՎ՛ար
 ո՛մն՝ տղայ բաջաղի: նոյնպէ՛ս՝ և առ
 Վ՛մբատ յղէր բազումանգամ, թէ՛
 ընդէր այդքան սնոտի աշխատութի
 կրես՝ խաբեալ՝ ի Վ՛տնտուէդ, սնու
 ցանես զորդի Վ՛արիդ՝ հակառակ
 ինձ: Լ՛ւ լսէ՛ ո՛չ սիրելի բանս պա
 տասխանեաց. յայնժամ՝ առաքէ
 Լըրուանդ, և սատակէ զքաջան՝ ի
 Քայբերդի. գերելով զդստերսն
 Վ՛մբատայ պահէ յամբողջին յՎ՛նի,
 ո՛չինչ վատթարապէս: Քայց՝ թի
 կո՛ւնս առնելով Լըրուանդայ զՀո
 մայեցիս, ո՛չինչ վտանդի ՚ի թագա
 ւորութեանն Վ՛ետպազիանոսի, և
 Տիտոսի, թողլով ՚ի նոսա զՎ՛իջա
 դէտս. և յայնմ հետէ՛ բարձաւ իշ
 խա

խանութի Հայոց 'ի Սիջագետաց.
 և հարկս ևս աւելագոյնս տայր 'ի
 Հայոց Երուանդ: Իսկ՝ հռոմայե
 ցւոյ Վործակալաց՝ մեծապէս հան
 դերձեալ ղքաղաքն Եդեսեայ, 'ի
 նմա՝ հաստատել զտունս գանձուց՝
 հարկացն ժողովէլոց 'ի Հայոց՝ Սի
 ջագետաց՝ և յՍորեստանեայց: և
 ժողովէն՝ ինն զամ՝ Վիւանս. և կար
 գեն դպրոցս՝ լէ երկու. մին՝ զբունն
 իւրեանց զՍորին, և միւսն ևս՝
 զՅոյնն: և զՎիւանն հարկաց՝ և
 զՍեհենականն, որ կայր 'ի Սինոպ
 Պոնտացւոյ՝ անդր փոխեն:

Պրակ ԸԳ 36

Յաղագս՝ Ընտանծոյ Երուանդաշապ Կա
 ղաքի:

Ի սորա՝ աւուրս՝ փոխին Երբու
 նիքն յԵրմաւիրն անուանեալ
 բլրոյ. քանզի՝ էր հեռացեալ գէտն
 Երասխ, և 'ի յերկարել ձմերոյ
 նւոյն՝ 'ի դառնահաս փչմանէ հիւ
 սիոյ՝ պաղեցեալ՝ ձուլեալ վտակն՝
 ոչ ուսաւք արբուցումն թագաւո
 րականին գտանիւր տեղոյ: Ինդ
 որ՝ նեղեալ Երուանդայ, նա՛ և ամ
 րագունի՛ ևս տեղոյ ելեալ խնդիր,
 փո

փոխէ զարքունիսն յարևմուտս կոյս՝
 'ի քարակտուր մի բլուր, զորով պա
 տառեալ Արասխայ՝ Ըդէմ Ախու
 րեան հոսի գետ. պարսպէ զբլուրն,
 և 'ի ներքսագոյն քան՝ զբլուրն պա
 րիսպն, ընդ բազում տեղիս՝ կտրել
 զքարինսն մինչև՝ 'ի յատակս բլրոյն
 հաւասար գետոյն, մինչև 'ի դիմել
 ջուրց գետոյն՝ 'ի փորոճանս յրմպե
 լեայ պատրաստութիւն. զմիջնա
 բերթն ամրացուցանէր՝ բարձր պա
 րսպօք. և դրունս պղնձիս կանգ
 նէր 'ի միջոցի պարսպին. և ելանե
 լիս երկաթիս ներքուտ 'ի վեր, մին
 չև 'ի դունն. և 'ի նման որոգայթս
 իմն ծածուկս՝ ընդ մէջ աստիճա
 նացն, ոնպ՝ զի բմբունեսցի, եթէ՝ ոք
 գանդտ ելանելով՝ դաւել կամիցի
 զարքայն. և էրասեն՝ երկդիմի. ոնլ,
 զի՝ մինն լիցի Սպասաւորաց Արքու
 նի, և նմ ել՝ և մտից, ճանապարհ
 տուրն ջենսպին: Իսկ՝ միւսն գիշերաց
 ին՝ և մարդադաւաց:

Պրակ Ը 37

Անէ՛ ոնլ շինեաց զՍաֆարան քաղաք Սոոյ:

Բ Այ՛ երուանդայ շինել զքա
 շաքն իւր, և փոխեալ անդր
 զնմ

զամ ինչ յԼորմաւիրայ ուրոյն ՚ի
 Վուոյն . զորս՝ ոչ օգուտ իւր համա
 րեալ՝ յիւրն փոխել ՚ի քաղաքն . զի
 մի, ՚ի գալ՝ և ՚ի զոհել անդր աշխար
 հի ոչ զգուշութի պահեսցի քա
 ղաքն . այլ՝ հեռագոյն ՚ի նմանէ,
 իբր՝ քառասուն ասպարիզաւ, զհիւ
 սիսեաւ՝ նման իւրոյ քաղաքին՝ շի
 նեաց քաղաք փոքր՝ ՚ի վր գետոյն
 Վխուրենայ, և անուանեաց՝ Վա
 գարան, այսինքն թէ՛ ՚ի նման զՎագ
 նացն յօրինեալէ զկազմութիւն : և
 փոխեաց անդր՝ զամենայն զկուռսն՝
 որ յԼորմաւիր . և Մեհեանս շի
 նեալ՝ զեղբայր իւր զերուազ՝ Վրր
 մապետ կայուցանէր :

Պրակ ԼԵ 38

Պատմութի Մովսիսի զանպատան որ հոգի՝ Ննդոց
Տրնկէ և Մայրի մեծ՝ ց՝ հիւ
 սիսոյ կողմանէ գետոյն, և որ
 մովք ամրացուցանէ . արգելլով ՚ի
 ներքս այժեմունս երագունս, և զե
 ղանց՝ և զեղջերուաց ազգ՝ և ցիւս՝
 և վարազս, որք ՚ի բազմութի աճե
 ցեալ՝ լցին զանտառն . որովք ուրա
 խնայր Վագաւորն յաւուրս որսոց .
 և անուանէ զանտառն Ննդոց :
 Սամն

Սան Չեռակերպին՝ որ հոյն Երուսաղիմի
կերպ :

Ք Վղջր է ինձ ասել՝ և յողագոս
գեղեցիկ Չեռակերպին է
ընձանդակերտի, զոր յօրինեացնոյն
ինքն երուանդ. գեղեցիկ՝ և չքնաղ
յօրինուած ուլք: քանզի՝ զմիջոց հով
տին ընու մարդկու թի՛ք՝ և պայծառ
չինուձ ուլք, լուսաւոր, ուն՝ ական
բիբ: Իսկ՝ շուրջ զմարդկու թի՛քն՝
(Վաղկոցաց, և հոտարանոց կազ
մութիւն, որպէս՝ որ շուրջ զբբան,
զսյլ բոլորակութիւն ական: Իսկ՝
զբազմութիւն այգեօտանւոյն, իբր՝
զարտեանաց խիտ, և գեղեցիկ ծիր.
որոյ հիւսիսային կողմանն՝ դիրնկա
րաձև՝ արդարև՝ Վեղաւոր Վուսից
յօնից դարեանդանց համեստ. իսկ՝
'ի հարաւոյ դաշտաց, ծնօտից գե
ղեցկութիւն պարզութե. իսկ՝ գետն
բերանաբայեալ դարաւանդօք ա
փանցն, զերկ թերթիւնն նշանակե
չրթունս: և այսպիսի գեղեցկութե
դիր՝ անթթեղի իմն գողցեա՝ ի
բարձրաւանդակ թի՛քաւորանիսան
զհայեցունձսն ունի. և արդարև՝
բեր

բերրի, և թագաւորական Վաստա
 կերտ: Օպս նմ գործեցեալս ե-
 րուանդայ, նրդէկէ՝ Մեծն Տրդատ
 մարդկան ազգին կամսարականաց,
 ուն զՄտերմաց՝ և Մրեանց կցոր
 դաց՝ Մզգին Մռչակունեաց՝ զոր
 յիւրում տեղւոջն՝ պատմեսցուք:
 Մայց՝ ասեն, զԵրուանդայ՝ ըստ Տր
 մայից՝ դրժնեայ գոլ՝ ական հայեցու
 ածով. վս որոյ՝ ընդ այգանալ աչա
 լրջոցն՝ սովորութիւն ունիլ ասեն՝
 Սպասաւորացն արքունի, վէմն որ
 ձաքարեայս ունիլ ըդէմ երուան
 դեայ, և՛ի հայեցու ածէ ասեն՝ դրժ
 նէութեանն, պայթիլ որ ձաքար վի
 մացն. բայց՝ այս՝ կամ՝ եղիցի սուտ՝
 և առասպել. և կամ, ոյժ դիւականս
 առ իւր ունիլ զօրութիւնս, զի՝ այս
 պէս, հայեցու ած ոյ անուամբ՝ վնա
 սեսցէ զորս կամի:

Պրակ Խ 40

Թէ՛ որպէս, ՍԵՄԱՅԱՅ ՕԳՆԱԿՆՆԱ Իւր արտ
 բեալ զՄտերմաց Վարսից. Խնդրէ Մա
 գասարեցոյցանէլ զՄարտշէս:

ԲՄայց՝ ի զարգանալ մանկանն
 Մտաշիսի, և՛ի բազում քա
 ջութիւնս արութե ցուցանել Վայ
 եկին

Եկին Սմբատայ, հաճեալ ընդ նա՛ն
 'Նախարարք Լ՛ւրեաց, մաղթեցին
 զԹազաւորն՝ տալ նմա՛ն պարգևս,
 զինչև՝ խնդրեսցէ. և յանձն առել
 Թազաւորին՝ ասէ՛ց՝ 'Նախարարսն,
 տեսէ՛ք Թէ՛ զինչ կամիցի Լ՛ւրն
 Վաջ: և նոքա՛ն ասեն, անմահ բա
 րերարուԹիդ քո. այլ ո՛չինչ կամի
 Սմբատ, քան Թէ՛ զարիւնքո, և զհա
 րազատուԹիւն զԼ՛ւրտաշէս՝ որդի՛ն
 Սանատրկոյ՝ զմերժեալն՝ ի Թազա
 ւորուԹենէ իւրմէ՛ հաստատել յիւ
 րում ԹազաւորուԹեն: Եւ յանձն
 առեալ Լ՛ւրքային Լ՛ւրքայից. տայ՛ ի
 ձեռս Սմբատայ մանն ինչ՝ ի զօրանցն
 Լ՛սորեստանի, և զզօրս Լ՛տրսլատա
 կանի, զի տարեալ զԼ՛ւրտաշէս՝ հաս
 տատեսցեն ի Վա՛հն Հայրենի:

Պրակ խն 41

Յաղագս՝ լսելոյ Երո՛ւանդայ զգտնն Լ՛ւր
 տաշխի. և գումարել զչօրս ի պարտապոս
 խիան պատերազմի:

Եսանէ լնւր առ երո՛ւանդ
 յՍլտէացւոց գաւառին, և
 Թէ՛ գումարեաց Լ՛ւրքայն Պարսից
 զօրս բազումս՝ ի ձեռս Սմբատայ.
 զի ի վերայ քոյ խաղացեալ՝ ածցէ
 զՍա

զՄանուկն Մրտաշէս 'ի թագաւո
րութիւն իւր: զայս լուեալ երուան
դայ՝ եթող անդէն զբազումն 'ի
Վախարարացն Վողմնապահս, և
ինքն գնաց 'ի քաղաքն իւր փութա
նակի, կուտել աւ ինքն զգօրս Հայ
ոց, զՄրաց՝ և զկողմանցն Վեսարու:
այլ և՝ զՄիջագետաց, աղերսօք, և
տրովք. և էին աւուրք գարնայնոյ.
վս որոյ՝ երազ ժողովեցան զօրքն
ամնանա՝ Մրգամ Տանուտէր Մու
րացեան, որ 'ի Ննդոցն Մժդահա
կայ՝ ամբոխ հետեակաւ. քզի՝ դար
ձուցեալէր երոճանդայ՝ ինա՝ ըզ
Վահն երկրորդական, զոր հանել
էր 'ի նոցնէ Տիգրանայ, և տոճեալ
իւրում քեռանն՝ Միհրդատայ. ոչ
ումեք տուեալ լինէր, մինչև՝ երու
անդայ դժձցանէ՛լ զնա՝ աւ Մրգամ:
և ոչ միայն նմա, այլ և՝ ամ Վախա
րարացն տայր պատիւս, և զօրացն
ամենեցուն սրարգևս:

Պրակ խթ 42

Եւէ՛ որպէ՛ս ընդ հասնն Մրտաշիսի յիսր
աշխարհո՛յ յաջողեցաւ գործն:

Ի՛նչ Միգատ՝ հանդերձ Ման
կամբն Մրտաշիսիւ՝ աճապա
ժԳ 13 րէր

րէր հասանել 'ի սահմանս Սևտէա
 ցւոյ. ընդ առաջ նր ելին զօրք կող
 մանցն այնր. նաև՝ Վախարարքն,
 զորս եթող երուանդ: Օայն իբրև
 լուճան սյլ Վախարարք Հայոց, լու
 ծանէին, լքանէին, և զատչիլ յե
 րուանդայ՝ խորհէին. նաև՝ զայն
 ևս տեսանէին, թէ՛ զօրք Հռոմսյե
 ցւոյ ոչ հասին նմա՝ 'ի թիկունս:
 Ի սկ' երուանդ առաւել յորդա
 գայն տայր զպարգևսն, և բաշխէր
 միայ միոյ 'ի նոցանէ զգանձսն. և որ
 չափ շատ տայր՝ շատ ևս ատելի լի
 նէր. քանզի՝ գիտէին ամենեքեան,
 եթէ՛ ոչ առ առատութե, այլ՝ առ
 երկրւղի վատնէ: և՛ ոչ այնչափ սի
 րելի զայնոսիկ առնէր՝ որոյ շատն
 տայր, քան թէ՛ թշնամի: և քան՝
 զնոսա՝ զայնս՝ որոյ ոչն տայր, էր տե
 սանել լաւագոյնս:

Պրակ Խդ 43

Արտնանորայ պարտերայ ընդ Մարտաշխի՝ և
 Գախարար՝ և առաւմն քաղաքի նորին և Տահ:

Բ Մայ՝ Սմբատ, հանդերձ ման
 կամքն Մրտաշխի՝ ելանէ
 առ ափն ծովուն Գեղամայ, զթի
 կամքքն՝ Մրագածն կոչեցեալ լե
 ժդ 14 րին

բին՝ աճապարէին հասանել ՚ի բա
 նակն Արուանդայ. առ ոչինչ հա
 մարեալ զբազմութի զօրաց նր. մի
 այն ակն ածէին ՚ի Մուրացենէն Ար
 գամայ. զի՛ այր Քաջէր, և բազ
 մաց Տէր Տիգաւորաց: Աւ ճամ
 բարն Արուանդայ էր բացագոյն
 ՚ի քաղաքէ նորին, աւելի, քան՝ զե
 բէք հարիւր ասպարիզաւ՝ ՚ի Հիւ
 սիսոյ ՚ի վր գետոյն Ախուրեան.
 զայն իբրև՝ լսէր Արուանդ, հանէր
 ընդ առաջ զբազմութի զօրացն, և
 ճակատէր ոչ հեռի յիւրմէ բանա
 կէն: Իսկ Արտաշիսի արձակեալ
 սրատգամ առ Արգամ, Ահապետ
 Մուրացեան, հանգերմ բազում
 երդմամբք՝ թողուլ ՚ի վր նր, զօր
 ինչ գտեալէր Արուանդայ, և կրր
 կին այլ յաւելուլ միայն, զի՛ զԱրու
 անդ թողուլ՝ իբաց գնասցէ: և իբրև
 յանդիման ճակատուն Արուանդայ
 ելին նշանակք Արտաշիսի, Արգա
 մայ առել զբազմութի հետեւակայն
 ՚ի կողմնելանէր: և Սմբատ հրամայ
 էր՝ զփոյնն պղնձիս գոչեցուցանել
 և յառաջ առեալ զճակատն իւր, իբ
 րև՝ զարծո՛ւի յերամ կաքաւո՛ւց խոյ
 անայր: Իսկ՝ Ասխարարքն Հայոց,

որ յաջ' և որ յահեակ թևսն էին, 'ի նախառնեալ միանային: և զօրք Սրայ, հանդերձ Վրքայիւն իւրեց փարսմանաւ' թէպէտ' և յանդուզն յառաջեալ բախէին երագապէս, այլ դառնային 'ի միւս կողմն փախուցեալ: և անդ' էր տեսանել կոտորած անհնարին Երոճանդայ, և ըզ զօրաց Սիջագետաց: Ալ' 'ի խառնս կելայսպիսի ճակատուց, սրատահէն Վրտաշիսի արք քաջք Տօրացիք, որոց զոգիս իւրեանց եղեալ երոճանդայ, սրայմանեալ սպանանել զՎրտաշէս: որոց դիպեալ 'ի հետի, ընդ մէջ անցանէ Գիսակ' որդի Ստրն առւին Վրտաշիսի, և սատակեալ զնոսա. ուր' և զկէս դիմացն 'ի վայր բերեալ սուսերաւ, և յաղթուեալն գործեցեալ մեռանի 'ի վր սյսպիսեայ. և մնացեալ զօրքն 'ի փխուստ դառնային: Իսկ' երոճանդ' իւրով ձիաւ բովանդակ աստարեղս անցեալ ելանէ 'ի խորանս կանգնելս' 'ի բանակէն իւրմէ 'ի քաղաքն իւր, հեծեալ 'ի նսր ձիս, հանգոյց 'ի հանգուցէ փախչել: Ալ' Վրաջին Սմբատայ' գհետ մտեալ սաստկագոյն զնս վարեալ 'ի գիշերի մինչև 'յ' դուռն

քաղաքին . և Վարաց զօրացն ան
ցեալ ՚ի կողմն Լըրոճանդական գըն
դին, նսեմաւ ՚ի վերայ դիականցն
բանակէին : Իսկ Վրտաշիսի հասել
՚ի յերոճանդայ շրջապատեալ առա
գաստն, ՚ի կաշեայ՝ և ՚ի կտաւեայ
պարսպին էջ, և ՚ի խորանի նր բնա
կեցաւ զայն գիշեր . և այգճն եղե
լոյ՝ Տիրաբար արարեալ զուպա
նեալսն թաղել՝ հրամայեաց . և ա
նոճանեաց զհովիտն՝ որ ՚ի վր դիա
կանցն բանակեցան, Վարաց Վարգ .
և զտեղի Ղամբարուն, Լըրոճանդայ
Վան . և կոչի մինչև՝ ց'այսօր ժամա
նակի . քի է՝ թէ՛ յայսմ տեղւոջ՝ վա
նեաց զերոճանդ, և ինքն չուեաց ՚ի
քաղաքն երուանդայ . յառաջ, քան
զՎիջօրեայ հասեալ ՚ի դաստկէրտն
երուանդայ, և միաբան գոչմամբ՝
հրամայեաց աղաղակել զօրացն,
Վար Վմատ . որ թարգմանի՝ Վարս
էկն . յիշելով զթնամանս՝ զոր յղէր
Լըրոճանդ առ Սուգաւորն Պարսից՝
և առ Վմբատ, Վար զնա՛ կոչելով :
Յայս ՚ի սոյն ձայն՝ անուանեցաւ
դաստակէրտն՝ Վարմէտ . իբր՝ ՚ի
կամաց Վրտաշիսի, բառուղ զանուն
երուանդայ ՚ի տեղւոջէն . այս պատ

Ճան է՝ անուանակոչութե դաստա
կերտին: Տայց՝ Սմբատայ՝ գիշերայն
զհէտ Լըրուանդայ եկեալ՝ սակաւ
վաշտկանաւ՝ զդո՛ւռն քաղաքին պա
հէ. մինչև՝ ՚ի գալն Լըրտաշիսի՝ և զօ
րացն ամենեցուն. և ՚ի մարտնչիլ
Վաջայն ամբն. անձնատո՛ւրքե
ղեն մարդիկք ամբոցին, բանանըզ
դուռն քաղաքին: Տայց՝ մի ո՛մն ՚ի
զինո՛ւորացն՝ մտեալ է հար վաղէրբ
զգլուխն Լըրուանդայ՝ և ցրեաց զու
ղի՛ղն յատակս տանն. և այսպիսի
ջախամբ՝ վախճանեցաւ, կալեալ
զթագաւորութի՛ն՝ անս քսան:
Տայց՝ Լըրտաշիսի յիշեալ թէ, խառ
նուած Լըշակունւոյ է՝ Լըրուանդ,
հրամայէ՝ զգի՛ նորա թագէլ Սահ
արճանօք:

Պրակ խդ 44

Թագաւորէլ Լըրտաշիսի՝ և տունել բարի
խորոյ Լըրախաւորայն:

Յ Լատ՝ մահո՛ւանն Լըրուանդայ՝
մտեալ Սմբատայ զարքունա
կանն՝ յուզել զգանձան, և գտեալ
զթագն Սանատրկոյ Լըքայի՝ դնէ
՚ի գլուխն Լըրտաշիսի, և թագաւո
րեցուցանէ ՚ի վերայ նա՛մ երկրիս
հայ

Հայոց, 'ի քսան, և ինն երորդիամի
 Վարէհի՝ Պարսից Մ. քայի: Իսկ
 Մ. քայի առեալ զԹագաւորու
 Թիւնն՝ տայ սրարգևս Օրացնս պար
 սից՝ և Մարայ, և արձակեաց յաշ
 խարհիւրեանց. տայ՝ և առն Վա
 ջի, և Պատուհանի՝ Մ. քայի՝ ըզ
 խոստացեալ Վահնեքերորդական,
 և Պսակ՝ ՅակնԹակապ. և Վինդ՝
 յերկոսին ականջն, և կարմիր
 զգեստ՝ միայն ոտինն. Վրդալ ունիլ
 ոսկի, և սրատաւաքաղ. և ոսկեղինճք
 ըմպէլ նուագօք: Եւ ոչինչ ըհատ
 յայց՝ պատուոյ տայ Վայեկին իւ
 րոյ Սքատայ. բայց միայն յերկուց
 գընդանն՝ և 'ի կարմիր կոչկէ. և աւ
 ելի քան՝ զՀայրականն իւր՝ Թագա
 կապ ասպետութեանն, և զՎշխա
 նութի արեւմտեայ զօրնն. հաւա
 տայ 'ի նա՛ զնմ զօրս Հայոց, և զբո
 ըր աշխարհիս Վործականն, և զհա
 մօրէն Տիւնն Մ. քայի: Եւ զՍէր
 սէս՝ որդի Արդուոյ Սոնտուի իւրոյ՝
 Վիսակայ, ազգ զնա՛ սերելով՝ ա
 նուն կոչէ զնահատակուէցն՝ զհօրն
 Վիմակիսեան. քանզի՛ ոն պատ
 քաք, զկէս դիմացն 'ի վայր բերին
 Սուսերաւ՝ 'ի վր Մ. քայի. պատ

մի սր՝ ի նոյն աւուրս սերեալ ուզդ :
 Աւզորդիս Տուրսյ պատնիս հինգ՝
 հանդերձ տասամբ, յանուն հօրն
 իւրեանց Տրունիս . ոչ վն՝ արութե
 ինչ գործոց, այլ միայն վն՝ քսութե
 հօր նոյ, զոր առնէր՝ ի տանէն Ար
 քայի առ Սմբատ . քանզի՝ Վնտանի
 էր երուանդայ, սակս նորին, և սպա
 նաւ ի նամանէ :

Պրակ խե 45

Սպանումն Արուսայայ՝ և շինել Ռասոյ Քաս
 ֆարանի . և հարիել Արքայիսի է Հատվճոյ
 եցաոյ :

Օ կնի այսորիկ՝ հրաման տայ
 Սմբատայ՝ երթալ յամուրն
 Քաղարան, որ հուսլ՝ ի քաղնքն ե
 րուանդայ՝ ի վերայ Ախուրեան
 գետոյ, զի՝ սպանցէ զերուազ՝ զեղ
 բայր երուանդայ . զոր կալել Սմբա
 տայ՝ երկան զուլանէ՝ հրամայէ՝ կա
 պել՝ և ընկէն ուլ՝ ի պտոյտ մի գետոյն .
 և ի տեղի նոյ, ի վր Քաղնայն՝ կա
 ցուցանէ զընտանի՝ Վրտաշիսի՝ աշա
 կերտ Սոգի ումեմն երազահանի .
 որ յայս սակս՝ և Սոգապաշտի՝ ա
 նուն կարդային : Աւապա՝ աւարել
 զգանձս երուազայ՝ և ծառայս ան
 ճինս

ձինս հինգ հարիւր. նաև՝ զընտիր
 ընտիր գանձուց Սեհենայն բերէ
 Ըրտաշիսի. և Ըրտաշէս պարգևէ
 Սմբատայ զժտուայս երոճազայ.
 բայց՝ զգանձն հրամայէ՝ տանել
 Վարեհի՝ Ըրքայի Վարսից՝ հան
 գէրձ յաւելմամբ յիւրոյ գանձուցն՝
 ՚ի շնորհակալութեան պատիւ՝ իբ
 րև հօր՝ և () գնականի: Հայնժամ,
 Սմբատայ զժառայսն երուազայ,
 զոր գերեաց՝ ի Վագարանէ տարել՝
 բնակեցուցանէ ՚ի Թիկանց Վասեց,
 ՚ի նոյն անուանակոչելով՝ զձեռա
 կերտն: Ինքն անցանէ ՚ի Վարս
 Ինձայատար Վարեհի, ոչինչ փոյթ
 առնելով զհարովմայեցւոց հէրու
 թենէն: Իսկ՝ ՚ի գնալն Սմբատայ
 ՚ի Վարս, հասանէն հարկահանք
 Վայսեր, և Վարսի ծանր՝ ՚ի սահմանս
 հայոց. զորս մաղթեալ Ըրտաշի
 սի, և կրկին տուեալ զհարկսն՝ հաշ
 տեցուցանէ: Եւ զայս՝ մեզ ստուգու
 պէս պատմէ () լիպ Վուրմ հա
 նույ, գրող Սեհենական պատմու
 թեց. և զայլ բազում գործս՝ զոր
 ասել կայ մեզ առաջի. որում և
 Վարսից Վատեանքն վկայեն, և
 հայոց երգն Վիպասանաց:

Պրակ ԽԶ 46

Յաղագս Ե շինուածոյ Լ. րտաշատի չաղագի:

Լ րտաշատի Վերջնոյ՝ գործք
բազումք, յայտնի են քեզ՝ ի
Վիպասանայն, որք պատմին՝ ի
Պողոթան. շինել զքաղաքն, և խնա
մութի ընդ Լ. լանս, և Օնուհոք
Օարմիցն, և իբր՝ տուփանք Սաթին
կան ընդ Վիշապազնուան, առասպե
լաբար, այսինքն՝ Է Օարմս Լժդա
հակայ. որք ունին զամ զառ ստորո
տոյն Սասեաց: մարտ ընդ նոսա, և
քայքայումն յիշխանութենէն, և ըս
պանումն նց, և հրկիզութի շինուա
ծոյն՝ և նախանձ որդւոցն Լ. րտաշի
սի. և դրգուութի ընդ միմեանս՝ ի
ձեռն կանանցն. այս ամ, ուղ առացք՝
յայտնի են քեզ՝ յերգս Վիպասա
նացն. բայց՝ յիշատակեսցուք և մեք
կարճառօտիւք, և զայլաբանութին
ճմարտեսցուք: Երթեալ Լ. րտա
շատի՝ ի տեղին՝ ուր խառնին Երասխ
և Սեծամօր. և հաճեցեալ Լ. րտա
շատի ընդ բլուրն, շինէ քաղաք՝ յիւր
անուն, անուանեալ՝ Լ. րտաշատ.
ձեռնատու լինի՝ և Երասխ՝ նմա փայ
տիւք Սայրեաց. վսորոյ՝ անաշխատ
և

և երազ շինեալ, կանգնէ 'ի նմա
 Մեհեան. և փոխէ 'ի նա' 'ի Վազա
 ըանէ զպատկէրն Վրտեմիդեայ, և
 զնամ զՎրուս Հայրենիս. բայց զՎ
 պողոնի պատկէրն՝ արտաքոյ քաղա
 քին կանգնէ՝ հուպ 'ի ճանապարհն.
 և յարուցանէ 'ի քաղաքէն Վրուան
 դայ զգերութիս Հրէիցն՝ որք փո
 խեալէին անդր յՎրմաւիրայ. և
 նստուցանէ զնս՝ յՎրտաշատ. նաև
 զնամ վայելչութի քաղաքին Վրու
 անդայ՝ զոր տարեալէր յՎրմաւի
 րայ, և՝ զոր անդէն արարեալ նոր,
 փոխէ յՎրտաշատ. և առաւելևս՝
 յինքենէ, իբրև՝ զՎաղաք Վրքայ
 անիստ:

Պրակ խէ 47

Յարհախումն Վլանայ 'ի Տեղ՝ և պարպումն
 և խնամումն Վրպաշիսի ընդ նոսա:

○ Վյու ժամանակաւ՝ միա
 բանեալ Վլանք լեռնակա
 նօք ամենայնիւ, յինքեանս արկա
 նելով և զկէս Վրայ աշխարհին, մե
 ծաւ ամբոխիւ, տարածեալ լէ աշ
 խարհս մեր: յողովէ և Վրտաշէս
 զիւրոյ զօրանցն քաղմութիւնս, և լի
 նի պատերազմ 'ի մէջ երկօցունց
 Վր

Բզգացն Վաջաց Բղեղնաւորաց .
 սակաւ ինչ տեղի տայ Բղգ Բլա
 նաց՝ և գնացեալ՝ անցանէ ը գէտն
 Սեծ Կուր, և բանակի առ եղէրբ
 գետոյն՝ ըստ հիւսիսոյ: և հասեալ
 Բրտաշէս բանակի՛ ց՝ Հարաւոյ, և
 գէտն ընդ մէջ նց: Բայց քանզի՛
 զՍրդի՛ Բլանայ Բքայի՛ ձերբա
 կալ արարեալ Օօրայն հայոց, ա
 ծին առ Բրտաշէս, զխաղաղութի
 խնդրէր Բքայն Բլանաց՝ տալ
 Բրտաշիսի՛ զինչ և խնդրիցէ. և
 երդմունս՝ և դաշինս ասէր՝ հաստա
 տել մշտնջենաւորս. ոսկ՝ զի մի ևս՝
 Սանկունք Բլանաց՝ աստատակաւ
 հինից՝ ելցեն յաշխարհս հայոց:
 Եւ՛ի չառնուլ յանձն Բրտաշիսի՛
 առ՛ի տալ զՊատանին, գայ Վոյր
 Պատանւոյն յափն գետոյն, ՚ի դա
 րաւանդ մի մեծ, ՚ի ձեռն թարգմա
 նաց՝ ձայնէ ՚ի բանակն Բրտաշիսի:
 Վեղ ասեմ, Բրիդ Վաջ Բրտա
 շէս, որ յաղթեցեր Վաջ Բզգաց
 Բլանոց, եկ հաւանեաց բանից Բա
 դեղոյ՝ Վստէրս Բլանաց՝ տալ զՊա
 տանիդ, զի՛ վոմիոյ քինու՝ ոչէ օրէն
 Վիւցազանց՝ զայլոց Վիւցազանց
 Օարմից բառնալ զկենդանութի,
 Կամ

կամ, ծառայեցուցանելով ՚ի Վարդ
կայ պահել ՚ի կարգի, և թշնամու
թիւն յաւիտենական՝ ՚ի մէջ երկո
ցունց ազգացս Վաջայն հաստատել
Նւ լուեալ Վրտաշիսի զայսպիսի
իմաստութեան բանս, գնաց յէզր
զետոյն, և տեսեալ զՎոյսն Վեղե
ցիկ, և լուեալ ՚ի նմանէ բանս իմաս
տունս, ցանկացաւ Վուսին. և կոչե
ցեալ զՎայեակն իւր՝ զՎմբատ,
յայտնէ նմա զկամս սրտի իւրոյ, առ
նուզ () ընտրէն Վլանացիւրկնու
թե. և դաշինս՝ և ուխտս հաստա
տել ընդ ազգի Վաջայն, և արձա
կել խաղաղութ. և հաճոյ թուե
ցաւ Վմբատայ: յղէ առ արքայն
Վլանաց՝ տալ զՏիկին՝ () ընտրէն
Վլանաց՝ զՎաթինիկ՝ Վրտաշիսի
կնութե: Նւ ասէ արքայն Վլանաց.
և ուստի տացէ Վաջ արին Վրտա
շէս բիւրս ՚ի բիւրուց՝ և հազարս ՚ի
հազարաց ընդ Վաջազգւոյ Վոյս
() ընտրէիս Վլանաց: Օայս տեղի
առասպելաբանելով Վիպասանքն՝
յերգէն իւրեանց՝ ասէն: հեծաւ
արի արքայն Վրտաշէս ՚ի Վեաւն
Վեղեցիկ. և հանեալ զոսկի՝ օղ շի
կափոկ պարանն, և անցեալ ոմ զար
ծուի

Տուի սրաթև՝ ընդ գէտն, և ճգեալ
 զոսկի՝ օղ շիկափոկն երդէրն, ընկէց
 'ի մէջ () ըրիորդին Լ՝ լանաց, և շատ
 ցաւեցոյց զմէջ Փափոկ () ըրիոր
 դին, արագ հասուցանելով 'ի բա
 նակն Լ՝ րտաշիսի որ ճշմարտութի
 ունի՝ այսպէս: քանզի՝ պատուեալ
 առ Լ՝ լանս՝ մորթ կարմիր, լայքայ
 շատ, և ոսկի՝ բազում՝ 'ի վարձանս
 առնել՝ առնուլ զՏիկին () ըրիորդն
 Սաթինիկ. այսէ՝ ոսկի՝ օղ շիկափոկ
 պարանն: 'Ի այնպէս՝ և զհարսա
 նեացն առասպելեալ՝ երգեն այսպի
 ասելով: Տեղ ոսկի՝ տեղ այր՝ 'ի Փե
 սայութեն Լ՝ րտաշիսի: 'Ի այնզիստ
 վորութի իսկէր (Թ) ազաւորացն մե
 րոց՝ Փեսայութի 'ի դուռն հաճա
 րին հասանիլ՝ դահեկանս ճապա
 ղել, իբրև՝ զհիւպատեանն հոօ
 մայեցւոց. սապէս՝ և (Թ) ազուհեացն
 յառազաստին մարգարիտ: այսէ՝
 ճշմարտութի բանից: Սա՛, առաջին
 եղեալ Սանանցն Լ՝ րտաշիսի, ճնա
 նի նմա՛ զարտաւանդ, և զայլս բա
 զումս, զորս ոչ կարևոր համարե
 ցաք՝ անուամբ թուել: բայց՝ զկը
 նիսն, յորժամ՝ 'ի գործ ինչ հասա
 նիցիսք:

Սպանտան Լորգանայ, և որդւոյ նր՝ :

Ի Չափ հասեալ Լորտաւաղդայ՝
 որդւոյ Լորտաշիսի, եղև այր
 Քաջ՝ անձնասհանձ, և հպարտ: և
 նախանձ բերելով ընդ ծառայսն
 արգամայ, հրապուրեաց զհայր իւր՝
 ցաննուլ արգամայ, որպէս թէ՛ թա
 դաւորել ՚ի վր նմի խորհիցի: այս
 պէս՝ ընկեցեալ զնա՝ ՚ի պատուոցն,
 ինքն առնու զերկրորդու թիւնն:
 Յետ այսորիկ՝ երթալով արտաշէս
 ՚ի ճաշ արգամայ, կասկած իմն ան
 կեալ՝ ոն թէ՛ դաւել զարքայն խոր
 հիցին. յարուցանեն որդիք արքայ
 ին արշոտ, և անդէն իսկ ՚ի հացին՝
 քարշեն զալիսն արգամայ. և խոռ
 վու թբ մեծաւ՝ եկեալ յարտաշատ
 արքային: Դարձեալ արձակեաց
 զորդի իւր՝ զՄաժան մեծաւ գըն
 դաւ՝ և զբազումս յազգէն Մուրա
 ցեան սպանանել՝ հրամայեաց. և
 զապարանսն արգամայ՝ այրել. և
 զհարձս նր, որ կարի չքնաղէր գե
 ղով՝ և մնայեալ գնացիւք ոտից, զոր
 կոչէին՝ Մանդու՝ ածել ՚ի հարձու
 թիւն Լորտաշիսի: զորս՝ դարձեալ
 նու

նու՛ն աճեալ՝ յետ երկնո՛ւց ամաց՝ տալ
 ՚ի բաց զինչսն՝ հրամայէ, բաց ՚ի հար
 ճէն: Իսկ՝ արտաւազդայ ո՛չ շատա
 ցաւ առնուլ ՚ի նոցանէ զերկրորդա
 կանն պատիւ, յաւելլու ևս՝ հանել և
 զՆախաճաւան, և ըստ Հիւսիսոյ ե
 րասխայ զնձ գեօղս՝ յորում և ասլա
 բանս իւր՝ և բերդս ՚ի նոցանէ շինէ
 ժառանգութեան: Եւ յամ ո՛չ կարա
 ցեալ համբերել որդւոցն արգա
 մայ. ընդ դիմանան նմա՛ պատերազ
 մաւ. բայց՝ յաղթէ՛ արքայորդին. և
 սատակէ զնձ ծնունդս արգամայ՝
 հանդերձ հարբն, և որք միանդամ,
 երևելիք էին յաղգէ Սուրայեան.
 և գրաւէ՛ յինքն զչէնս նց, և զնձ իշ
 խանութիս նց. և ո՛չ որ ասլրեաց ՚ի
 նոցանէն, բայց՝ աննշանք ոմանք, և
 կրսէրք փախուցեալք առ Մատա
 շէս՝ ասլրեցան ՚ի դրան արքունի:
 Եւ յս Մարգան մէ, որ յառասպելին
 Մարգաւանն անու՛նանէն. և այս պատ
 ճառ պատերազմին ընդ Մատա
 ազդայ:

~*~*~*~*~

Եւ ի՛նչ որպիսի էր ՍԲԲայ. և զինչ յՎ. լանս
 գործեաց, և բնակել յՎ. րոտաշուս :

Սրբեւի՛ն է ինձ ասել՝ և վՄ Վ. աջինն
 Սմբատայ. քանզի՛ արդարեւ՝ լս
 առասպել լին, ոչինչ կարի հեւի՛ն ՚ի
 ճշմարտութի՛նն. որ ունէր հասակ
 անդամոց՝ համեմատ քաջութե՛նն.
 և առաքինութե՛ն ոգւոցն՝ սրսորդ,
 և գեղեցկութեան ակօք՝ վայելչա
 ցեալ, սակաւ ինչ արեան նի՛շ ունե
 լով յայնն, ոն՛ Վ. րակոնտիկոն ՚ի
 վերայ ոսկւոյ, և ՚ի մէջ մարգարտոյ՝
 ծագէր ՚ի վերայ շոյտ անձին՝ և
 մարմնոյ. զգոյ՛շ յամի. և տուն լութի
 յաջողուն՝ ածոց ունէր ՚ի մարտս ա
 ռաւել՝ քան զամ՝ ոք. զի՛ յետ այն
 չափ արութե՛ց, օղնական լ, դբօրն
 Սաթինկան՝ յաշխարհն Վ. լանաց,
 հանդէ՛րձ զօրու երթայր՝ հրամա
 նաւ Վ. րոտաշիսի: Վ. անդի՛ մեռաւ
 հայր Սաթինկանն, և այլ ոմն բունա
 ցեալ՝ թագաւորեաց աշխարհին ա
 լանաց, և հալածէր զեղբայրն Սա
 թինկան. զորս վանել՝ հերքէ՛ Սլմ
 բատ, և տիրացուցանէ ՚ի վերայ աղ
 գին զեղբայրն Սաթինկան. և զեր
 ժի՛ 14 կեր

կիր հակառակորդացն աւերեալ զամ միահամուռ՝ ածէ գերի սաս տիկյարտաշատ: և հրամայեալ Վր տաշիսի բնակեցուցանէ զնս՝ ի Հա րաւոյ յարևելից կուսէ Սասեաց՝ որ կոչի՝ Շաւարշական Վաւառ.՝ ի վերայ պահելով զբնիկ անուռն՝ արտազ: և քանզի՝ և աշխարհն, ուս տի գերեցանն՝ արտոզ կոչի, մինչև ց'սյսօր ժամանակի:

Պրակ Ծ 50

Ըստ արտաքին Սասեաց. և գրգռուաբնիան ընդ Սեասայ Օարմիցն Վրտաշիսի:

Յ Ետ՝ մեռանելոյ Վերջնոյ Վր շակայ՝ թագաւորի Վարսից. թագաւորեցուցանէ մերս Վրտա շէս, զհամանուն իւր՝ զՎրտաշէս՝ որդի նորին, ի վերայ Վարսից աշ խարհին: և ոչ կամեցան հնազան դիլնմա բնակիչք լերինն, որ անուա նեալ կոչի, Վատիժահար Վաւառ, որ է՝ դիմաց լեառն, և ծովեզերք, և այսր և՛ս՝ քան զնս. նա և՛ Վասպից երկիրն յայն սակս՝ ապստամբէին՝ ի նմանէ, ի մերոյն Վրքայէ. վժորոյ՝ առաքէ ի վերայնոցա Վրտաշէս ըզ Սեբասիա ամ զօրօք հայոց. ինքն Վր Գե 15 քայ

քայ՝ յուղիարկ երթալով զաւուրս
 եօթն. իսկ՝ Սմբատայ երթեալ՝ հը
 նազանդէ զամեն: Բայց՝ զերկիրն
 Պարսից աւերեալ առաւել քան՝
 զԱրդողեան՝ գերին ածէ՝ ի հայս,
 ընդ որս՝ և զՕարդման ոմն անուն՝
 թագաւորնոցին. վասն որոյ՝ արժա
 նի վաստակոցն՝ սրարգեւէ՝ նմա Ար
 տաշէս զմասն արքունի՝ որ ի շէնս
 Վողթն, և զուղտու ակունսն. և առ
 սյսոքիւք՝ և զզօրն նամ՝ ի վրնր թո
 ղու: Բնդ որ՝ նախանձեալ Արտաւ
 ազդ՝ կամեցաւ սպանանել զՍմ
 բատ. և յայտնեալ խորհրդոյն՝ բա
 զում խռովուի լինէր՝ յազագս այնր
 հօրն: Իսկ՝ Սմբատայ տեղի տուել՝
 գնաց զկողմամբ Ասորեստանի. իւ
 ըովք կամօք՝ թողլով զիշխանութի
 զօրանցն հայոց, ընդ որ խանտայրն
 Արտաւազդ, հրամանաւ Արտաշի
 սի՝ բնակէ՝ ի Տմորիս, որ այժմ կոչի՝
 Արդրիք. ի յԱլի նստուցեալ
 զբազմութի գերւոյն. քանզի՝ էր
 ի ծերութե կին արարեալ յԱս
 րեստանեայց՝ հուպ՝ ի յայն կողմանս,
 զոր յայժ սիրեաց. և վս այնորիկ՝ և
 զնորին կողմամբ բնակեցաւ:
 Իսկ՝ Արտաւազդ՝ յետ գնալոյն
 Սմբատ

Սմբատայ՝ առննա՝ ի հօրէն՝ որում
 ցանկայրն՝ զիշխանութի զօրայն ա-
 մենեցուն։ Աւնախանձ բերելով լէ-
 նմա՝ եղբայրն, ի գրգռութենէ կա-
 նանցիւրեանց. վասն որոյ՝ կարգէ՝
 Մ. րտաշէս զԱրոյր Հազարապետ,
 զայր իմաստուն, և բանաստեղծ.
 հաւատարմ՝ ի նա՛զնամ գործ հանն
 Մ. րքունի։ և զԱ՛ժան կարգէ
 Վ. րմապետ ի յԱ՛նի Վիցն Մ. րա-
 մաղդայ, բաժանէ՝ Մ. րտաշէս և զիշ-
 խանութիւն զօրուն՝ ընդ չորս։ զՄ.
 րեւելայ զօրն թողու ի վր Մ. րտա-
 ւաղդայ. և զՄ. րեմստեայն տայ Տի-
 րանայ. զՀարաւայինն ի Սմբատ
 հաւատայ. և զՀիւսիսայինն ի Օւ-
 րեհ։ Աւ Օւրեհ էր՝ սցր սէգ, եւ
 յւրս էրեոյ՝ Վահատակ, իսկ՝ առ ի
 պատերազմունս վատ՝ և տաղտուկ.
 զորոյ՝ զփորձ առեալ Վարձամայ
 ուրումն Մ. րքայի՝ ապստամբեցուցա-
 նէ՝ զերկիրն. և կալեալ զՕւրեհ՝
 ի բանտի դնէ՝ ի Վրաւկաս. ընդ ո-
 րում՝ պատերազմեալ Մ. րտաւաղ-
 դայ, և Տիրանայ՝ հանդերձ Սմբա-
 տաւ, դարձուցանեն զեղբայրն ի
 Սեծէ՝ Վարակմէ։

Պատերազմ ընդ զօրս Ղառեփիանոսի 'ի
Բասեան :

Բղմուկ շփութի իմն լեալ յԱրև
մուտս : Ե որ վստահացեալ
Վրտաշէս՝ նշկահեալ՝ ընդ դիմա
նայր Հուամայեցւոց Տէրութեանն՝
ոչ տալով հարկս . իսկ՝ Ղառեփիա
նոսի Վայսեր ցասուցեալ՝ զօրս 'ի
վերայ Վրտաշիսի առաքէ : որոյ հա
սեալ 'ի կողմանս Վեսարու, զՏի
րան, և զզօրսն Վրևմտեայ՝ առաջի
արկեալ՝ ածէն տագնապաւ մինչև
'ի քաջ ընդարձակ հովիտն Բասե
նոյ : Որում ընդդէմ դիպեալ Վր
տաւազդ Վրևելեայ՝ և Հիւսիսայ
ին զօրօքն, և հնդերձ ամորդւովքն
Վրքսյի պատերազմեալ՝ սաստկա
պէս վտանգին : Յորոց 'ի վերջս
պատերազմին հասեալ Սմբատ՝ հա
րաւային զօրօքն՝ ընդ մէջ անցեալ
ապրեցուցանէր զօրդիսն արքայի .
յաղթութի, և զրաւ պատերազմին
արարեալ : զի՝ թէ և՛ ծերագոյնէր՝
Լըրիտասարդ արեաց, և մղեաց զճա
կասն, և հետամուտ եղեալ՝ հալա
ծեայ զզօրս Հուամայեցւոց մինչև 'ի
սահ

տահմանս կեսարու: Օայս կամե
 լով երգել՝ յառասպելս, Ղուկաս
 զոմն ասեն, եկեալ՝ որ է ինքն կայսրն
 Ղոմիտիանոս: ոչ ինքն եկեալայսր,
 այլ զհրաման նր, և զզօրս՝ այլաքա
 նելով՝ յանունն նր կոչեն: Բայց՝ ը
 քախտի՝ եղեալ Լորտաշիսի, մեռա
 նի՝ ի նմին ժամանակի՝ Ղոմիտիա
 նոս ՚ի հռոմ, և զկնի նր՝ Երվան՝
 ոչ աւելի թագաւորեալ, քան՝ զմի
 ամ: Ը որ՝ առաւել հարստացեալ
 զօրացն հայոց՝ և Պարսից, ասպա
 տակ ևս ՚ի Յոյնս արարին: Բնդ սո
 սո՝ հայելով Եգիպտացւոց՝ և կող
 մանց Պաղեստինացւոց, արգելուին
 և նոքա զհարկին հռոմայեցւոց:

Պրակ Ժբ 52

Յաղափս Տրայիանոսի՝ և նորին գործոց. և
 ճակոհանն Սաթանայ՝ յեղբարցն:

Օայսու ժամանակաւ՝ թագա
 ւորեալ լինի հռոմայեցւոց
 Տրայիանոս. և խաղաղեցուցեալ
 զամ արեւմուտս, գիմեալ ՚ի վերայ
 Եգիպտացւոց՝ և Պաղեստինացւոց,
 և նունաճեալ զնոսա ընդ իւրով ձե
 ռամք. խաղայ յարեւելս ՚ի վր Պար
 սից: անտ աճասլարեալ Լորտաշիս
 մե

մեծապէս՝ ընծայիւք ընդ առաջնք
 իջանէ, զմեղանս յանձնառեալ՝ հան
 դերձ հարկօք՝ անցելոց ամացն՝ լինի
 առաջի նք. և թողու թի՛ի նմանէ
 գտեալ՝ դառնայ յաշխարհս հայոց:
 Եւ Տրայիանոսի անցեալ՝ ի Պարսս,
 և զամ զկամս իւր կատարեալ՝ դառ
 նայ ընդ Մօորիս. ընդ առաջնորա
 իջեալ Մաժան, մատնու թիւն զեղ
 քարցն առնէր: գիտեա՛ ասէ՛ Մ. ր
 քայ, եթէ՛ զՄ. րտաւազդ, և զՏիրան
 վտարանդի ոչ արասցես, և զգօրս
 հայոց՝ Օարեհի ոչ հաւատասցես,
 հարկքն անաշխատ առ քեզ ոչ եկես
 ցեն: զայս արար Մաժան, քէն պա
 հեալ վն՝ Մաբատայ, զի՛ և զնա՛նք
 սնուցեալէր: ընդ նմին՝ և զՏիրան
 խորհեցաւ հանել, զի՛ ինքն լիցի
 Քրմապետ միանգամայն՝ և Սպա
 րապետ արեմտից: Օորմէ՛ ոչինչ
 փոյթ արարեալ Տրայիանու, արձա
 կէ ունայն: Իայց՝ Մ. րտաւազդոյ, և
 Տիրանայ իմացեալ զխորհուրդն նո
 րա. դարան գործեալ՝ յորս սպա
 նին զՄաժան, զոր տարեալ թաղե
 ցին ՚ի Բագնաց Մ. ւանի, իբրև՝ ըզ
 Քրմապետ: Իսկ՝ Մ. րտաչէս յայնմ
 հետէ՛ անսայթաք հարկեաց Տրայ
 իս

իանու. և յէտնորա՝ Հաղբիանոսի
կայսեր՝ զամաւուրս իւր:

Պրակ խն 45

Թէ՛ որպէս Բաշմարդացոյց Մ. րտաշէս
զաշխարհս՝ եւ սահման հաստատեաց:

Յլատ՝ ամուղղու թէց Մ. րտաշի
սի՝ հրամայէ զսահմանս գեօ
ղից, և ագարակաց՝ որոշել: քանզի
բազմամարդացոյց զաշխարհս Հայ
ոց: Եկամուտս բազումս ածելով
ազգս, և բնակեցուցանելով՝ ի լե
րինս, և ի հովիտս, և ի դաշտս. և
նշանսահմանացն հաստատեաց՝ այս
սկսս: հրաման տալով՝ քարինս կո
փել՝ չորեք կուսիս, և սնակաձև փո
սել զմէջն ծածկելով յերկրի: և
չորեք կուսի՝ ի վերայ յարուցանել
ամբարտակս սակաւ ինչ՝ բարձրա
գոյն յերկրէ: Ի նդ՝ որ՝ նախանձեղ
Մ. րտաշի՝ որդւոյ Սասանայ. զնոյն
նման՝ հրամայէ առնել՝ և ի Պար
սից աշխարհին, և յիւր անուն անու
անել՝ զի՛ մի և օ՛ յիշեսցի անունն Մ. ր
տաշիսի: Ի այց՝ ասի, ի ժամանակս
Մ. րտաշիսի՝ ոչ գտանել երկիր ան
գործ յաշխարհիս Հայոց, ոչ լեռ
նային՝ և ոչ դաշտային:

Յաղագս՝ Նախարարութեն Մատթանեաց :

ՅՆուր սորա, ասեն՝ եկեալ զազդ Մատթունեաց ՚ի կողմանց արևելից Մրեաց աշխարհին : Բայց՝ են սոքա բնութք չրէայ, ՚ի Մանուէայ ումեմնէ, որոյ որդի էր Մեծահասակ՝ և ուժեղ՝ Մամսոն անուն կոչեցեալ. ոնք՝ սովորութի է չրէից՝ ըստ յուսոյ զՆախնեացն կոչել զանունս : բայց՝ է՝ ճամարիտ, ոնք՝ և այժմ իսկ է՝ տեսանելի զաբմս Մատթունեաց. քանզի՝ Մնճնեայք, և Նարեձեք ըստ պատշաճի՝ վայելեն ամիրօք, և ուժեղք : Տարեայք են նք յՄրչակայ Մուաջին՝ ՚ի Պարթևաց Թագաւորեցելոյն : և յառաջադիմութք անդէն ՚ի Մրեաց աշխարհին՝ ՚ի պատիւ հասեալք, ՚ի կողմանս Մատթանի : Բայց՝ եթէ յինչ պատճառանայ այսր գալուստնոցա, ես ոչ գիտեմ : այլ՝ պատուին Մրտաշիսէ գեղիւք, և դաստակերտօք. և անունինն Մատթունիք, որպէս թէ՛ եկք : և կէսք ՚ի Պարսից՝ Մանուէան՝ զնոսա կոչելով, յանուն Նախնւոյն :

Պրակ ԾԵ 55

Յաղագս՝ Լուսաեղիկաց Տոհմն, Եւ՝ ոստ
 րի սերեալ ազգ։

ԼՍքաւուրս՝ և Լ՝ուաւեղեանքդ
 յազգէ Լ՝լանաց՝ մերձաւորք
 Սաթինկան՝ զՏետնր եկեալք, կար
 քեցան յանգ, և՛ի՛ Կախարարութի
 աշխարհիս Հայոց, ոսկի Հարազատք
 Թազուհւոյն Ս՝եծի. և՛ի՛ ժամա
 նակս Խոսրովու՝ Հօր Տրդատայ՝
 խնամացեալ Է ումե՛մն Քաջի՛ Բաս
 լայն եկեալ Հատուածի։

Պրակ ԾԶ 56

Ուր Էնչ արո՛ւեստից գեպու՛նիան՝ յառաբս
 Լ՝րտաշիսի։

ՔԼ՝նզի՛ բազում ինչ յաւուրս
 Լ՝րտաշիսի գործեցաւ։ վ՛ս
 այնորիկ՝ բազում ճառս կոտորեցք.
 զի մի՛ երկայնութիւն բանից՝ տաղտ
 կութի՛ Լ՝նթերցողացն լիցի. որոյ
 վերջին ճառս՝ այսպիսի ինչ յիշատա
 կել՝ և զայլն՝ որ ինչ՝ ի ժամանակս
 Լ՝րտաշիսի։ զի, թէպէտ՝ և այլն նմ,
 զոր յիշատակեցաք յառաջագոյն
 ճառիցն. կարգք, և սովորութիւնք
 գեղեցիկք հաստատեցան ՚ի Սա
 զաք

զարշակայ՝ և յայլոց Մուշնոց թա-
 գաւորացն. այլ՝ ՚ի մեծամեծ արու-
 եստից, և գիտութեց սենայնացելք
 էին. ոնց՝ հինից, և ասպատակաց
 պարապեալ. և այսպիսի գիտութեց՝
 կամ անփոյթ արարեալ և կամ, ոչ
 հասեալք. զչաքաթուց ասեմ, և
 զամսոց, և զտարեաց բոլորմանց,
 քանզի՝ ոչ այսպիսի ճանաչիւր առ-
 նոսա՝. այլոց ազգաց վարելով: և
 ոչ ՚ի ծովակս աշխարհիս նաւագնա-
 ցութիք, և ոչ ՚ի վր գետոց ճանա-
 պարհորդութիւնք. քի, կամուրջք,
 և ոչ գործիք ձկանց որսոց. այլ և
 ոչ յամտեղիս երկրագործութիք,
 բայց՝ գոյզն ուրեք. այլ ըստ օրինա-
 կի Հիւսիսականացն կողմանց՝ շող-
 զակերութք, և այլ այսպիսեօք կե-
 ցեալ: Եւ այս ամենայն յօրինի
 յաւուրս Մրտաշիսի:

Պրակ ԺԷ 57

Յաղագս Տակոնանն Մրտաշիսի:

ԳԵղեցիկ իմն պատմէ Եւարիս-
 տոն Փելլացի, յաղագս՝ մա-
 հուանն Մրտաշիսի: Վանդի՝ ՚ի
 ժամանակին, ոնց՝ ապստամբեցին
 արեւելք Մրտաշիսուէ՝ Հռոմայե-
 ցւոց

յւոյ Թաղաւորէ. և ետուն պատե
 րազմ ընդ Տոփոսի Հեպարքոսի,
 առաջնորդութեանն ուրումն աւ
 ազակի, որում անուն էր՝ Տարքո
 բայ. քի՛ Մատեղորդի. որ էր գոր
 ծովք չարագործ՝ և սպանող. բայց՝
 անունովք իւրով մեծաբանեալ պար
 ծէր՝ ունի թէ՛ յերկնից ծագեաց նց
 Փրկիչ, իբր՝ նեղելոց, և գերեաց,
 և սոյնքան՝ սաստկացոյց զմարտն, մին
 չե՛՛ ՚ի նս հայելով՝ ՚ի բայ կացին ՚ի
 հարկելոյ Հառմայեցւոց Մտորիք,
 և Միջագետք, և Պարսք ամբան
 զի էր և լուեալ է թէ, եմուտ յ՛. դ
 րիանոս յախտ ուրկութե: Տայց՝
 մերն Մրտաշէս սէրկմտեաց ՚ի նը
 մանէ: Եւ եղև ընդ նոյն ժամանակս՝
 հասանել Մգրիանոսի ՚ի Պալեստի
 նէ՝ և սատակել զազստամբոն՝ պա
 շարմամբ ՚ի քղաքի մի փոքու՝ հուպ
 յԱճմ: վս որոյ՝ և ամազգին Հրէ
 ից հրամայեաց՝ մերժել ՚ի Հայրե
 նի աշխարհէն. որք՝ և ոչ ՚ի բազում
 հեռաստանէ հայեսցին յԱճմ: և
 ինքն շինէր զԱճմ, զաւերեալն ՚ի
 Սպաղիանոսէ, և ՚ի Տիտոսէ՝ և
 յիւրմէ, և անունանեաց՝ Հեղիայ՝
 յիւր անունն, ունի՝ և կոչիւրն իսկ՝
 ադ.

ադրիանոս, արեգակն: բնակեցոյց
 'ի նոսա Հեթանոսս' և Վրիստո
 նեայսս, որոց Եպիսկոպոս էր Մար
 կոս ոմն: Ի նդայն ժամանակս՝ առա
 քեաց զօր՝ ծանր զկողմամբք Մտ
 րեստանի, և մերոյն Մրտաշիսի հրա
 մայեաց՝ երթալ 'ի Պարսս, հան
 դերձ իւրոյ Օ իւգոստատօք. զորոյ
 զհետ քարտուղարութբ լեալ այս
 այր՝ օր զայս պատմութի մեզետ, հան
 դիպի Մրտաշիսի 'ի Մարս, 'ի Սոհո
 վունդ անուանեալ տեղւոջ: Եղև
 հիւանդանալ նմա 'ի Մարնդի, 'ի
 Վակուրակերտ Մւանի. և զՄբե
 դոյ զոմն, Վահապետ Մբեղենից
 տոհմին, զՄյրչոտ, և զԸ զոմարար
 և սուտակասպաս, 'ի նորին խնդ
 րոյ արձակէ յԱկեղեց՝ յԱրիզայ, 'ի
 Մեհեանն Մրտեմիդեայ՝ խնդրել
 'ի կուսցն բժշկութի, և զբազում
 կեանս: որոյ ոչ ժամանեալ դառ
 նալ, հասանէ վախճան Մրտաշիսի
 և գրէ՝ որչափ ամբօխութիւնք մե
 ռան 'ի մահունանն Մրտաշիսի: սի
 րելի կանայք, և հարձք, և մտերիմ
 ծառայք. և որպիսի շուք բազմադի
 միս արարին, առ 'ի պատիւ Վիոյն՝
 քաղաքական կարգօք, և ոչ որպէս
 զՎար

զՍարբարոսս. դագանդքն էին ոսկեղէնք. գահոյքն՝ և անկողինքն բեհեզեւոյ. և սլատմուճանն՝ որ զմարմնսն, ոսկեթել թագ կապեալ ՚ի գլուխն. և զէն ոսկեով առաջի դռնէր. և գահոյիւքն շուրջ որդիքն, և բազմութի ազդակունացն. և առայսոքիւք Սաշտունէիցն զինուորու թիք, և Սահապետքն, և Սախարարութեցն Սոււնդք. և միանդամայն զօրականացն վաշտք. ամենեքեան կազմեալ զինու հանդերձ. իբր թէ՛ ՚ի պատերազմ ճակատիցին. և առաջի պղնձիս հարկանելով փողոս, և զկնի՝ Սուտանք Չայնարկուք՝ սեւազգէստք, և աշխարհող Սանայք զՏէտ բազմութե Սամկին, և այսպէ՛ք տարեալ թաղեցին. և շուրջ զգերեղմանաւն՝ լինէին կամաւոր մահունք, ուն՝ վերագոյն ասացաք: Առ սորա՛ այսպէս՝ սիրելի եղեալ աշխարհիս մերոյ, թագաւորեալ ամս՝ քառասուն, և մի:

Պրակ ԺԸ 58

Երրորտապէս Ռաֆաէլայի, և հաւա
ԺԵԼ

ծել զեղբարս իւր՝ և զչորս, և Տակ՝ ալլա
 Բանելու հանդերձ :

Յ Եւ Մ. րտաշիսի՝ թողաւ որկ
 Մ. րտաւազդ՝ որդի նր։ և հա
 լած է յԱ. յրարատոյ զամեղ բարս
 իւր՝ ի դաւանու Մ. զուլտի, և Մ. զբե
 րանուոյ, զի՝ մի բնակեացին յԱ. յրա
 րատ, և ի կալուածս արքայի, քայց՝
 միայն զՏիրան առ իւր սլահէ՝ Փո
 խանորդ իւր, զի՝ որդի զգ զչոր նո
 րա։ Սր՝ յետ սակառ ինչ աւուրց՝ թա
 գաւորե ընցն իւրոյ, անցեալ զկամբ
 ջաւն Մ. րտաշատ քաղաքի՝ որսալ
 կին ճս, և իշաւայրիս զակամբք Վ. ի
 նոյ. և աղիկեալ իցնորից իմն խելա
 գարանաց՝ ընդ վայր յածելով երի
 վարաւն՝ անկանի ի խոր իմն մեծ, և
 խորասոյղ լեալ անհետի։ Օսմա
 նէ Մ. րդիչքն Վողթան՝ առանսպե
 լաբանեն այսպէս. եթէ՝ ի մահու
 անն Մ. րտաշիսի բազում կոտորածք
 լինէին՝ ըստ օրինի՝ հեթանոսաց. դը
 ժուճարի արտաւազդ՝ ստելով ցը
 հայրն, մինչ՝ դու գնացեր, և զեր
 կիրս ամ ընդ քեզ տարար, ես աւե
 րակացս՝ ում թագաւորեմ. վս որոյ
 անիծեալ զնա՝ Մ. րտաշիսի, ասաց՝
 այսպէս. եթէ՝ յորս հեծցիսյա զատն
 ի

'ի վեր' 'ի Սասիս. զքեզ կալցեն
 քաջք, տարցեն յԱզատն 'ի վեր 'ի
 Սասիս. անդ՝ կացցես, և զլոյս մի
 տեսցես. () ըուցեն զամանէ՝ և պա
 ռաւունք, եթէ՝ արգելեալ կայ յայ
 ընկ միում, կասեալ երկաթի շրթայ
 իւք, հանանդ կրծելով զշրթայսն,
 ջանայ ելանել՝ և առնել վախճան
 աշխարհի. այլ՝ 'ի ձայնէ կռանահա
 ըուծէ՝ յարբնաց՝ զօրանան ասեն՝
 կասրանքն. վսորոյ՝ և առ մերով իսկ
 ժամանակաւ՝ բազումք 'ի յարբնոյ
 զհետ եթալով առասպելին, յա
 ուր միաշաբաթուջ՝ երիսկամ, չորս
 բախեն զսանն, զի զօրասցի ասեն՝
 շրթայքն ՚րտաւազդայ բայց՝ է՝
 ճամարտուծք այսպէս, որպէս՝ ասա
 ցաքս վերագոյն: այլ՝ ոմանք ասեն,
 և՛ 'ի ծնանելն զսա՛, դիպեալ Պատա
 հարայ իմն, զոր համարեցան Սա
 խարդէլ զնա՛ կանանց () արմիցն
 ՚ժգահակայ. վսորոյ՝ բազում զնա՛
 չարչարեաց ՚րտաւազդ: և զնոյս
 նոյն Երգիչքն յառասպելն ասեն՝
 այսպէս. թէ՛ Սիշապաղունք գողա
 ցան զՍանուկն ՚րտաւազդ, և
 դէ՛ փոխանակ եդին. բայց՝ ինձ ար
 դարացեալ թուի լուրն այն, թէ՛

'ի ծննդենէն և եթ' մոլութեամբ
լեալ, մինչև՝ վախճանեցաւ: և առ
'նու զթագաւորութիւնն Տիրան՝
եղբայր նորա:

Պրակ ծԹ 59

Սբ Ինչ Լան Տիրանայ:

Թագաւորէ Հայոց՝ Տիրան որ
դի Ղարաշիսի՝ յերրորդ
ամի՝ Պերոզի առաջնոյ՝ Պարսիցար
քայի: Սորա՛ն իչինչ պատմին դորձք
մեծամեծք, այլ՝ միայն թէ՛ մտեր
մութք ծառայեաց Հռոմայեցւոց.
եկաց խաղաղութք որսոյ՝ և զբօսա
նաց պարապեալ՝ ոնլ ասէն. և ճիոց
երկուց լեալ թեթև առաւել՝ քան՝
զՊէգասոս՝ երագութք անբաւ,
զորս՝ ոչ երկրակոխս, այլ՝ օդադնացս
համարէին. զոր խնդրեալ՝ հեծա
նել Բատաքէի ուրումն՝ Իշխանի
Բզնունեաց, պարծէր ընչեղաղա
գոյն գոլ, քան՝ զարքայ: Եկեալ
առնա կանխագոյն իւրոյ աղգին
Ղրչակունեաց՝ որք էին՝ ի կողմանս
Հաշտենից. ասէին՝ ընդարձակեալ
մեզ զժառանգութիւնն, զինեղէ.
քանզի՝ բազմացա՛ք յոյժ: և նա հրա
մայէ՝ ոմանց՝ ի նոցանէ երթալ՝ ի
ԺԵ 15 գաւ

անն Աղւովտի, և Աբերանույ:
 Իսկ սոցա առաւել ևս՝ բողոք կա
 լեալ առ արքայի, թէ՛ առաւելա
 գոյն մեզ նեղէ. ոչինչ ունկնդիր լի
 նի Տիրան: վճիռ հաստատեալ,
 այլ ժառանգութի ոչ տալնց, այլ
 զոր ունէինն, հաւասար տրոհել յին
 քեանս. զոր բաժանեալ՝ ըստ մար
 դաթուի, գտաւ պակաս ժառանգութի
 թի Բնակողացն Հաշտենից. վասն
 որոյ՝ բազումք՝ ի նոցանէ եկին՝ ի
 գաւառս աղւովտի, և առբերնույ:
 Յաւո՛ւրս մը ասեն՝ լեալ զպատանի
 ոմն, յազգէն անձաւացեաց՝ սեղ յա
 մենայնի, Արախնաւու՝ անոն կո
 չեցեալ՝ որ առնէ կին, զվերջին կա
 նանցն արտաւազդայ, զոր ի Յու
 նացն էր ածեալ: և քանզի՝ զաւակ
 ոչ գոյր արտաւազդայ, արքայ թո
 դու Արախնաւու զամ զտունն ար
 տաւազդայ. զի՝ ասէին զնա այր ըն
 ախր լինիլ, և համետ յամի. այլ և՛
 ի ցանկութիս մարմնոյ, իբրև՝ զօրի
 նաւորոք. զոր սիրեալ արքայի, տայ
 նմա զՎահն Արկրորդական, զոր
 ունէրն արտաւազդ. և զհոգս արև
 ելեայ զօրուն ինն հաւատացեալ:
 առ նմա թողեալ զՎրուանսպ ոմն

Պարսիկ, զմտերիմ իւր՝ որ խնամա
ցեալէր ընդ Նախարարս Վասպու
րականի. որում տուեալ զաւանն
Տատեայ՝ ի նա՛ հանդերձ Մգարա
կօքն. և զայգին մեծ՝ յոր մտանէր
Մուռն գետ՝ հանեալ ի ծովակէն
Գայլոտոյ. և ինքն գնայ զկողմամբ
Եկեղեցայ յԱւանն՝ ի շրմէս հաս
տատելով զարքունիսն, ի հանդար
տութեան վարեաց զթագաւորու
թիւն՝ ամս քսան, և մի. և մեռաւ ի
ճանապարհի ձեան Հիւսիսոյ կալեալ:

Պրակ 4 60

Յաղագս Տրդատայ Քաղաքաբնանոյ՝ և
անանանոց ապի նորս Յատաջնոց:

Տրդատ ոմն՝ յազգէն Քաղրա
տունեաց, որդի Սմբատու
հեայ՝ Գստեր Քաջին Սմբատայ,
այրեղև առաւել սրտեայ, և ուժեղ
կորձ հասակաւ՝ և զձո՛ւձ տեսլեմբ.
զոր փեսայացոյց իւր Մրբայ Տիրան
՝ ի Գոստր իւր յԱրանեակ. որոյ
ատեցեալ զայր իւր զՏրդատ, պչրա
նովք, և սուստելով կեայր, զօրհա
նապազ աւաղելով զինքն, իբր, թէ
Սքնաղագէղ ընդ Վատակերպոյ,
և Քաջատոհմիկ լի Վատթարազ

գւոյ բնակէ: Բնդ որ՝ զայրացեալ
Տրդատայ՝ յաւուր միում գանէ ըզ
նա սաստկապէս, և կտրէ զդեղձան
հերսն, և զվարսիցն փետտեալ զխո
պոպիսն, հրամայէ՝ քարշէլ՝ արտայքս
ընկենուլ՝ ի Սենեկէն. և ինքն գնաց
ապստամբեալ ՚ի կողմանս ամրու
թեանն Սարաց. և հասեալ ՚ի Սիւ
նեաց աշխարհն. ժամանէ նմա համ
բաւ մահոճանն Տիրանայ, զոր լու
եալ՝ դադարէ անդէն: Աւելե՛լ յետ
աւուր միում, կոչէլ զնա՝ յընթրիս
Բակրոյ՝ Ահապետին Սիւնեաց,
և յուրախանալն գինուով՝ տեսեալ
Տրդատայ զկին մի, զի՛ յոյժ գեղե
ցիկ էր, գէր ձեռամբ, որումանուն
էր՝ Ազինիկ: տրփացաւ՝ և ասէ
ց՝ Բակուր. տո՛ւր ինձ զվարձակս
զայս. և նա՛ ասէ, ո՛չ տամ, զի՛ Հարձ
իմ է. իսկ՝ Տրդատայ բուռն հարեւ
՚ի կինն՝ յինքն քարշէալ ՚ի Բազմա
կանն, շամշեալ՝ վաւաշէր՝ ըստ օրի
նակի Արիտասարդի՝ անարգել
տարփաւորի. ընդ որ՝ խանտացեալ
Բակրոյ՝ յարեալ՝ հանել զնա՛ ի նմա
նէ. բայց՝ յոտն կացեալ Տրդատայ՝
ճաղկակալ սկտեղբն, իբրև՝ զինու
վարեցաւ. նա՛ և՝ զԲարձակիցսն ՚ի
Բազ

Տաղմահանանցն՝ ի բայց սրողեաց։
 Լուանդ՝ էր տեսանել զոմն Սղիս
 և սզ Տնպենէ ուլպայ զսեղեխոմն սա
 տակելով. և կամ, զ] ապիթեայցն,
 և զէ) ուչկապարկանցն կուլու ի վր
 Պերիթեայ հարսանեանցն. և սյսնպ՝
 իւր վանսն եկեալ, իսկոյն ի ձի է
 լեալ հանդերձ հարձիւն ի Սպեր
 զնաց գաւառ։ Օայս աւելորդ եղև
 պատմել մեզ զնահատակութիւն
 աննն ցանկասիրի։ Տայց՝ գիտեա՛,
 զի՛ ի թողուլ ազգին Տագրատու
 նեաց զ()րէնս Հարցն, նախ՝ Խժա
 կան ժառանգեցին յորջորջումն.
 Տիւրատ, և Սմբատ, և այլ՝ սյսպի
 սիս կոչմունս, զրկեալ ի Վախնա
 կան անուանցն. ուպ՝ կոչէին, յառանջ
 քան՝ զուրանանն. Տագադիւս, Տու
 բիւս, Լղէանան, Սարիւս, Սենեքիւս,
 Լսուդ, Սափատիւս, Սազարիւս,
 Լննանոս. և ինձ թուի, թէ՛ որ
 այժմ՝ կոչին՝ Տագրատունիք, Տա
 գարատ, Տագադիւս, Էդա, որպէս՝
 Լսուդ՝ Լշոտ. դոյնպէս՝ և Սա
 զարիւս՝ Լզարիւս. որպէս՝ Շամբա,
 Սմբատ։

Լճէ, զի արդ՝ Տեգրանն Վերջին, և զինչ
'ի նմանէ գործի:

Փ Սխանորդէ՛ զՏիրան՝ եղբայր
իւր՝ Տեգրանն Վերջին, թա
գաւորեալ չայոց. 'ի քսաներորդի,
և չորրորդի ամի Պերոզի՛ Պարսից
Մարջայի. և երկայնակեաց եղեալ
ամս քառասուն՝ և երկուս, մեռանի
նչինչ գործ՝ արժանի յիշատակի ցու
ցեալ, այլ՝ 'ի յաղջկանէ՛ միոջէ՛ Յու
նոյ՝ 'ի կալանս ըմբռնեալ՝ 'ի ժամա
նակին՝ յորժամ, վախճանեցաւն Տի
տոս Լճերորդ՝ (Թագոր չուվմայե
ցւոց՝ որ անուճանեցաւն Մատոնինոս
() գոստոս: և Պերոզ՝ Մարջայ Պար
սից՝ 'ի չուվմայեցւոց իշխանութին
արշակեաց. ուստի՛ և Պերոզ անու
անեցաւ, որ է յաղթող. քանզի՛ յա
ռաջ անուճանիւր՝ Վաղէգեսոս, որ
պէս՝ 'ի Յունաց պատմի. բայց թէ՛
Պարսք զինչ կոչէն զնա՝ ոչ գիտեմ:
Մորդ՝ յասպատակելն Պերոզի ընդ
Մորիս՝ 'ի կողմանս Վալեստինա
ցւոց. վասն նր՝ հրամանաւ նորին,
և մե՛րն Տեգրանն՝ 'ի Վեջերկրեայս
ատպատակեալ՝ և՛ 'ի կալանս ըմբռ
նեալ

նեալ յաղջկանէ՛ իշխեցելոյ կող
 մանցն այնոցիկ, մինչդեռ՝ Վուկիա
 նոս Վեսար՝ յՎ. թէնս զՎ. Եհեանն շի
 նէր. որ և անցեալ զորոք բազմօք
 ՚ի Վ. Եջերկրեայսն՝ յետ մեռանելոյն
 Պերոզի՝ նուճաճեաց զայս, և արձա
 կեաց զՏիգրանս. ետ զՎ. արիի՛ ըզ
 կոյս՝ զմերձաւոր իւր՝ նմա կնուլթե,
 զոր՝ եկեալ ՚ի Հայս՝ ՚ի բաց թողու,
 և զլեւալ ՚ի նմանէ սլատանիս չորս՝
 ազգ սերէ յանուն մօր իւրեանց
 Վ. ոփեայ՝ Վ. ոփսեան. և զՎ. ռա
 քին մանկանցն Վ. լուխ՝ Վ. ահապետ
 կացուցանէր, և կարգէ լէ այլ Վ. Խ
 արարութիս, զի՛ մի՛ անուճանեացին
 Վ. ըշակունիք. և այլ՝ որ ինչ կրսերա
 գոյն ազգք, եթէ՛ աստ, և եթէ՛
 զկողմամբք Վորճէից, հաստատե
 այս Տիգրան, որք միանգամ անազ
 գիք էին՝ ՚ի վաչտս, և անձամբ երև
 ելիք. և վասննր՝ փրկուլթե՛ պատե
 րազմեալ ընդ Յոյնս, որք ՚ի Վոր
 ճէից, և որք ՚ի մերմէ՛ կողմանէս.
 զյառաջագունից մօտաւորաց ա
 սեմ, զՂ. Ենաց՝ ՚ի Օարմից Հայկ
 ազնեաց, ոմանք՝ և յՎ. կաց. զոր՝
 ոչ անուճամբ սլատմեացուք. է՛ ինչ
 որ, ոչ վս յայտնի՛ լինելոյ մեզ, և է՛

ինչ

ինչ, որ՝ վասն աշխատութե՛ն՝ ի վաս
տակե՛ն՝ խոյս տալով: Արկրորդ, զի՛
և անհաւասարութեան բազմաց
կարծիս՝ ի ներքս ածե՛ ընդ բնաւն
անցանել. և այսորիկ աղաղաւ, ո՛չ
ինչ՝ վս այս աղգաց, որք՝ ի Ա երջ
նոյն Տիգրանայ կարգեցան՝ ճառես
ցուք, թէ և՛ բազում անգամ աղեր
սեսցես. այլ միայն՝ զորս հաւաստին
գիտեմք զկնիսն. զի՛ որչափ հնայր
էր՝ փախեալք յաւելորդ, և՛ ի սլա
ճուճեալ բանից. և որ ինչ յանհաւ
աստին հայցէր բանն, և մտածուին.
միայն՝ զհետ երթալով՝ ըստ կարո
ղութե՛ն, որ ինչ յայլուտ՝ և կամ՝ ի
մէնջ զարդարոյն, և զճշմարտի:

(Ոնոյն և աստանօր՝ պատրաստելով
արգելում զընթացս բանիցս ո՛չ ըզ
պատշաճէն, և որ զանհաւաստու
թե՛ն՝ ի ներքս ածել ակնարկէ կար
ծիս. և զքեզ՝ ոնլ՝ բազում անգամ,
և այժմ՝ աղաչեմ, մի յաւելորդսն
հարկաւորել զմեզ՝ և սակաւ՝ և յո
լով բանիւք զմե՛ծ, և զհաւաստի՛ բո
վանդակ աշխատութիւնս մեր, ընդ
վայր՝ և աւելորդ ցուցանելով գործ.
զինման աղոյնս, որպէս՝ ինձ, և քեզ՝
գործէ՛ վտանգս:

Յազաֆս՝ Ռաֆաաորոսնէն Սաղարշահայ,
 և շինելոյ զԼուսնն Տասենոյ. և պարել
 պարսպաւ զնոր շաղափ և պարերազ ընդ
 Սաղարոյ և Տակ նորին:

Յլ'տ՝ մահուանն Տիգրանայ՝
 Թադաւորէ Սաղարշ՝ որդի
 նորին, յերեսներորդ ամի՝ Համա-
 նուանն իւրոյ՝ Սաղարշահայ Պար-
 սից Լուրքայի: Սաղինէ զԼուսն մեծ՝
 զտեղի ծննդեանն իւրոյ, 'ի վր ճա-
 նապարհին. ուր՝ 'ի գնալ Սոր իւ-
 րոյ 'ի ձմերոցս Սյրարատ՝ յանկար
 ծակի պատահեալ երկանց 'ի գը-
 նայսն, ծնաւ 'ի վր ճանապարհին՝
 'ի գաւառին Տասենոյ, 'ի տեղւոջն՝
 ուր խուսին Սուրբ դետ՝ և Սրասխ.
 զոր շինեաց յիւր անուն, և կոչեաց՝
 Սաղարշաւան: Սա պատեաց պարս-
 պաւ՝ և զհզոր Լուսնն Սարդգիսի՝
 որ 'ի վր Քասաղ գետոյ, զորմէ յա-
 ռասպելնն ասեն: Հատուած դնա-
 ցեալ Սարդգէսն մանուկ 'ի Սուր-
 հաց գաւառէն, եկեալ նստաւ ըզ-
 րէջ բերդաւ զԼուրսիմէ գրաղա-
 քաւ, զՔասախ գետով՝ կռել՝ կո-
 փել զդուռնն Սրուանդայ արքայի
 Լ.Ս

Լ յս Երոճանդ է Սակաւակեանցն՝
 որ ՚ի Հայկազանց, զորոյ զքոյրն
 կին առեալ Սարդգիսի՝ շինեաց
 զԲլանս զայս. յորում և Տիգրան
 Սիջին Ս՝ ըշակունեաց՝ նստոյց ըզ
 հասարակ առաջնոյ գերութեանն
 հրէից, որ եղև Վաղաքագեղ վա
 ճառօք: այժմ՝ այս Սաղարշ պա
 տեանց պարսպաւ՝ հզօր պատուարաւ
 և անունեաց՝ Սաղարշապատ, որ
 և՝ Սոր Վաղաք: Սն թագաւո
 թեալ ամս՝ քսան՝ մեռաւ: Բայց՝ ա
 սեմ, զսն և կեալ՝ յետ մահունն,
 յաղագս՝ քարի՛ անունն, քան՝
 զթուլագոյնս ՚ի թագսուորանցն. վժ
 զի, ՚ի սր աւուրս՝ միաբանեալ ամբո
 խութի հիւսիսականաց՝ զՍաղրաց
 ասեմ, և զՎասլանց՝ արտաքս, քան՝
 զգոճունն Ղորա՛ ելանել. Լճաջ
 նորդ՝ և Սագաւոր ունելով իւ
 թեանց զՍնասեպ ոմն Սուրհակ
 որք անցեալ՝ վտարին այսր զՍուր
 գետով: որոց պատահեալ Սաղարշ
 ամբոխաւ մեծաւ, և արամբք մարտ
 կօք՝ ձիգ զհետ առեալ՝ անցանէ ը
 կապանն Ղորա. ուր միւտանդամ՝
 միաբանեալ թնամեացն՝ յօրինե
 ցին ճակատս: զորս թէպէտ՝ և վա
 նեալ

նեալ քաջայն Հայոց, փախստա
կանս առնէին՝ սակայն՝ Սաղաթ
մեռանի՝ ի ձեռաց Սորովեացադէղ
նաւորաց. և առնու զթագաւորու
թին Սոսրով՝ որդի նորին, յերկ
րորդ ամի Ղրտաւանայ՝ Պարսից
Ղրքայի: և նոյն հետայն՝ միաբա
նեալ զգօրս Հայոց՝ անցանէ ընդ
լեւոնն մեծ՝ վրէժս պահանջելով
զմահուան Հօրն. և վանեալ սրով
և գեղարդեամբ զհօրոն զայնոսիկ
զանգսն: մի՛ ի հարիւրոց յամենե
ցունց պատանդս առնու. և զիւրոյ
տէրութեն նշանակ՝ արձան հաստա
տէ՝ Հելլենացի գրով. ոն զի՛ յայա
լիցի ընդ հնազանդութեամբ լի
նիլ Հռովմայեցւոց:

Պրակ կի 63

Լիէ ոսարի՞ զայսոսիկ պատմէ:

Օրուցէ մեզ զայս Սարտե
ճան՝ որ յեղեսեայ: քանզի՛
նա՛ յաւուրս Սերջնայն Ղնտոնինո
սիերեւեցաւ Պատմագրող՝ որ յա
ռաջ աշակերտէր Ղղանդին Սա
լենտիանոսի, զոր յետոյ՝ անարգեալ
յանդիմանեաց, ոչ գոլով ի ճշմար
տութիւն, այլ՝ միայն ի նմանէն զա
տու

տուցեալ՝ այլ հերձուճած յարդա
 րեանց յինքենէ. սակայն՝ զպատմու
 թիս ոչ ստեաց, զի՝ էր այր կորովի
 բանիւք՝ որ՝ և առ Մնտոնինոս հա
 մարձակեցաւ գրել թուղթ, և բա
 զում ասացուճածս արար ընդդէմ
 Մշանդին Սարկիանացոց՝ և բաշ
 խից, և կոոց, պաշտաման՝ զոր՝ ի մե
 րում աշխարհիս. վասն զի՝ եկն նա
 անյսր, ոնի՝ զի աշակերտել զոք կարաս
 ցէ՝ ի Սուժ հեթանոսաց. և իբրև
 ոչ ընկալեալ եղև, եմուտ նա յՄ
 մուրն յՄնի՝ և ընթերցաւ զՍեհե
 նականն պատմութի. յորում, և ըզ
 գործս Սազաւորացն՝ յաւելլով
 իւր՝ և որ ինչ առ իւրոմէն էին. և փո
 խեաց զամ՝ ի Սեզու Մսորի. որ և
 անտի՝ յեղաւ ի Յոյն բան. յորում
 պատմէ՝ ի Սեհենիցն պաշտամանց
 Սերջին Տիգրանայ՝ Մրքայի Հայ
 ոց, պատուէլ զգերեզման Սղբօրն
 իւրոյ՝ Սաժանայ Քրմասպետի՝ ի
 Սազնացն Մւանի՝ որ ի Սազրև
 անդ Վաւառի. Սազին ի վր գե
 րեզմանին շինեալ՝ զի՝ ի զոհիցն՝
 ամանցաւորք վայելեացեն, և ընդու
 նիցին հիւրք երեկոթիւք: յորում,
 և զկնի՝ Սաղարշ Տօն Մշխարհա
 խումբ

խուճք կարգեաց յսկզբան ամին
 նորոյ՝ ՚ի մուտս Վաւասարդի:
 Յայսմ պատմութենէ առեալ մեր՝
 երկրորդեցաք քեզ ՚ի Սագաւորու
 թենէն Վրտաւազդայ մինչև ցը՝
 անձն խոսրովու:

Պրակ Ծգ 56

Եւէ, որպէս Վաւասարդի պատմեաց
 կամարոսս:

Որպէս ասացաք ՚ի Սագաւորայ
 առնու զթագաւորունին խոս
 րով՝ Որդի նորին, Տայր Սրբոյն՝
 Սեծին Տրդատայ: յաղագս սր՝ և
 Տամատոհմիցն՝ կարճ ՚ի կարճոյ իմն
 անցանելով՝ Վճոզ Վարտուղարն
 Տրդատայ՝ Վգաթանգեղոս՝ պատ
 մէ փոքր՝ ՚ի շատէ զմահն Վրտաւ
 անայ՝ Պարսից Սագաւորին. և
 զբառնալ Սագաւորութեն Պար
 թեւաց Վրտաշրէ՝ որդւոյ Սաս
 նայ. և զնուճախէն Պարսից՝ ընդ
 ձեռնամբ նր, և զքինախնդիր լինիլ
 խոսրովայ՝ Տօր Տրդատայ. և աս
 պատակաւ հինից աւերել զճն Պար
 սից՝ և Վսորեւտանեայց: Յետ ո
 րոյ, ասէ թէ՛ յղեաց խոսրով յիւր
 բնիկ աշխարհն՝ ՚ի կողմանս Վու

շանաց, զի՛ իւր Տոհմայինքն՝ ՚ի Թի
 կունս հասցեն, այլ՝ նք, ասէ՛ չլինէ
 ին ունկնդիր, զի՛ հաւանեալք՝ և
 միամտեալք էին ընդ ՏէրուԹիւնս
 Լ. րտաշրի, քան՝ ընդ ՏէրուԹին իւ
 րեանց Լ. զգատոհմին, և Լ. ղբայրու
 Թեն, և եթէ՛ Խոսրով՝ առանց նց՝
 վրէժ պահանջէ. և զնովիմք ածելլ
 ասէ, Թէ՛ ամս տսսն՝ ստէպ ստէպ
 զայս օրինակ՝ աւար առելլ՝ զերկի՛րն
 ամյապականութի դարձուցանէր
 Լ. սէպպա՝ և զգալն Լ. նակայ՝ նեն
 գութք հրապուրեալ՝ ՚ի խոստմունս
 Լ. րտաշրի, որ ասացն, Թէ՛ զգուն
 պատուական՝ զձեր սեպհական Պալ
 հաւն զայն անդրէն դարձուցից՝ ՚ի
 ձեզ. վո՛ որոյ՝ յանձն առեալ Լ. նա
 կայ՝ սպանանել զԽոսրով: Լ. րդ՝
 Թէպէտ և Լ. գաթանգեղոս՝ այսնք
 համաուօտէանց ընդ այս. բայց՝ ես
 հաւանեալեմ ձիգ, և յերկար առ
 նել զՊատմուի ժամանակիս այսօր
 ըիկ՝ ճառելով յիսկզբանէն, և ճշմա
 ըիտ ասացունածովք՝ հո՛ծ և խիտ:

Պրակ ԿԵ 65

Օ. (Թ) ագատորայան Լ. ղգայն, Յորէ
 Յեղք

Յեղ Պարեհապետի որդեցան :

Ըրդամայ քսաներորդ առաջն
 երորդ Նահապետ մեզ զԼբ
 րահամ, Լծայինքն ցուցանեն Պատ
 մութիք և ինմանէն եղեալ զազ
 գըդ Պարթեաց: քանզի ասէ, յէտ
 մեռանելոյն Սաուայի՝ առեալ Լբ
 րահամնու կին զԲետուրայ. յորմէ
 ծնան Լամրան, և եղբարք նր. զորս
 ՚ի կենդանութեան իւրում, Լբրա
 համ մեկնեայ յԻսահակայ՝ արձա
 կելով յերկիրն Լբեելից, յորոց սե
 րեալ ազգ Պարթեաց. և ինոցանէ
 Լբշակ Վաջ՝ որ ապստամբեալ ՚ի
 Սակեդոնացւոց, թագաւորեայ
 յերկրին Վուշանացւոս՝ երեսուն,
 և մի. և յէտ նորա՝ որդի նր Լբրա
 շեսամս, 26. ապա Լբշակ՝ նորին
 որդի՝ որ կոչեցաւն՝ Սեծ, որ զԼն
 տիոքոսն էսպան, և զՍաղարշակ
 զեղբայր իւր՝ Սաղաւոր՝ չայոց կա
 ցոյց, երկրորդ իւր առնելով. և ինքն
 չոճեաց ՚ի Վալհ. հաստատեաց ըզ
 թագաւորութիւնն իւր: Սորոյ
 Օւրմքնր՝ Պալհաւիկք անուանե
 ցան, ուն և եղբոր նորա Սաղարշա
 կայ՝ ՚ի Սախնւոյն անուն, Լբշակ
 ունիք. և են Սաղաւորք Պալհաւ
 իկք

իկք այսոքիկ: Յէտ՝ Լ. ըշակայ Սե
 ծի, առնու զԹագաւորու թիւն Լ. ըշա
 կան՝ յերեք տասան երրորդ ամի՝ վա
 ղարշակայ Ս. Գևորի Հայոց, ամս՝
 30. ապա՝ Լ. ըշակ՝ ամս, 31. յետ ու
 ղոյ՝ Լ. ըշէզ՝ ամս, 20. ապա՝ Լ. ըշաւ
 իր՝ ամս, 46. Սորա լինին որդիք
 երեք՝ և դո՛ւստր մի, որպէս՝ յառաջա
 գոյնն ասացի. որոց անուննքն, Լ. նդ
 րանկանն՝ Լ. րտաշէս կոչիւր, և Երկ
 րորդին՝ Կարէն, և Երրորդին՝ Սու
 րէն, և դո՛ւսարն՝ անուննեալ Կոչմի
 Լ. ըդ՝ յետ հօրն վախճանելոյ, կամ
 եղև Լ. րտաշիսի՝ աղգաւ ՚ի վրձն եղ
 բարցն թագաւորել. զոր յանձնա
 ռեալ եղբարցն՝ ոչ առաւել ողորա
 կանօք բանիւք, և պատրողօք՝ քան
 թէ՛ սասաիւ նունաճեալ նորա:
 Եւ Լ. բգւրու պայման ուխտի, և դա
 շինս ՚ի Սիջի հաստատեն թագաւ
 որել Լ. րտաշիսի՝ հանդերձ իւրովք
 ծննդովք: Իսկ եթէ՛ հասցին զսրմք
 նր, Եղբարցն մատչիլ ՚ի թագաւո
 րու թիւնն՝ լի կարգի Լ. ւագու թէն:
 և Լ. րտաշիսի զայս ՚ի նոցանէ՛ գտեղ՝
 Վաւառս պարգևէ, ազգ զնս սերե
 լով յանունն իւրաքանչիւր. և ՚ի վե
 ղոյ՝ քան զամ՝ նախարարու թիս կար
 գեալ.

գեալ զՎախնահանն 'ի վր սլահե
 լով զանուն ազգին, զի կոչեսցին այս
 պէս: Վարենի Պաշաւ. Սուրենի
 Պաշաւ. և քոյր նց' Լսպահապե
 տի Պաշաւ. քանզի 'ի վերայ զօ
 ընցնէր այր նր: և այսու կարգաւ
 որութք՝ ձգեցան բազում ամս մին
 չև՝ վերացաւ 'ի նոցանէ Տէրութիւն
 Լայց՝ մի աստանօր բամբասեսցէս
 զմեզ՝ իբրև՝ զաւելագործակ, ույ
 թէ՛ զմի անգամ պատմեալսն, դար
 ձեալ ասացաք: այլ՝ գիտեա՛, զի՛ ա
 խորժելով վր' զգականայ Լուսա
 ւորչին Մերոյ, քաջահմուտ կա
 մեցեալ լինիլ՝ կրկնագրեցա՛ք երկ
 ըրորդելով:

Պրակ կզ 66

Եւէ, զի արդ՝ Յեղի Լ. րտաշիսի՝ Պոր
 սից Լ. րտաշի, մինչև ց' լախճան

Լ. րդ՝ անցցուք այսուհետև՝ ը
 թիւ Թագաւորաց Յեղին
 Լ. րտաշիսի, մինչև ց' բառնիլ 'ի նո
 ցանէ Տէրութեանն: Յետ Լ. րչօ
 ըի, ույ՝ ասացաք, Թագաւորէ Լ. ր
 տաշիս՝ ամս, 33. Վարեհ՝ ամս՝ 30.
 Լ. րչակ՝ ամս՝ տասն, և ինն. Լ. րտա
 շիս՝ ամս՝ 20. Պերող՝ ամս՝ երեսուն,

և երեք ՝ Վաղարշ անմահ 50. Լուսաւ
ան անմահ 31. Օսանսպանեալ Ստահ
բացւոյն Լուսաշրի որդւոյ Սասա
նայ, բառնալով զԹագաւորութիւն
Պարթեւաց Կանելով ՚ի նոցանէ
զաշխարհն ժառանգութեան :

Բազում են ժամանակիս այսորիկ
Պատմողք ՚ի Պարսից և յԼուսորես
տանեայց, Լուս Սմանք և Յունաց
քանզի ՚ի սկզբան Թագաւորութեան
Պարթեւաց, մինչև ց՛ դարա
բումն ընդ Հռովմայեցւոց կալան
գործ. երբեմն Կնազանգութք, և
երբեմն պատերազմաւ. զոր պատ
մէ Փալէֆատոս, և Պորֆիր և
Փիլիմոն, և այլք բազումք. բայց
մեք ասասցուք ՚ի Սատենէն, զոր
երբեր Սոռոհբուս զԲարսուսայի :

Պրակ ԿԷ 67

Թե՛ շինչ առասպելի Պալհասիաց :

Եւ Յսոռոհբուս Վալիր Ե
զեալ Շապհոյ թագաւորի
Պարսից. և ՚ի ձեռս Յունաց ան
կեալ յորժամ, Յուլիանոս (որ և՛
Բառատոնն) զօրու Կանգերձ ՚ի
Տիսբոն չոգաւ. և ՚ի մեռանիլն նր,
և Յորբիանու, ՚ի Յոյնան Է Լ. Բ. Բ. Բ.
Գ. 17 նա

նական Սպասաւորսն եկն, և Մե
 ըոյ Հաւատոյս դաւանեալ՝ անուճա
 նեցաւ՝ Լղիազար. և Յոյն Լեզու
 ուսեալ՝ պատմագրեաց զգործս
 Շապհոյ, և Յուլիանու. ընդ նմին՝
 և թարգմանեաց զՆաջնոցն
 Պատմութիս՝ Մատեան մի, որ գե
 ղեկից իւր լեալ՝ Տարսումայի ու
 ընմն անուճամբ, զոր՝ Պարսք անտ
 Սոհուն կոչեն. յորմէ մեր ուսել
 երկրորդէմք այժմ՝ ի գիրսս յայս,
 թողլով զառասպելաց նոցա բար
 բաջմունս. քանզի՝ անտեղի է՝ մեզ
 այժմ երկրորդել զառասպելն. յա
 զագս երազոյն փափագոյն, և ար
 տադատութեց հրոյն մանուճածոյ՝
 որ ի Սասանայ, և պատումն զՏ
 տիւն, և լուսնակն՝ և ախտարմս
 զանցն յառաջ ասացումն, որ են Վ
 դէք. և որ ինչ զկնի այսոցիկ՝ պոռն
 կական խորհուրդն Նրտաչրի հան
 դերձ սպանութբքն. և անմիտ հան
 ճարաբանութիւն Մոգին դստեր,
 վս նոխազին՝ և որ ինչ այլն նմ. նա
 և այժի դիեցումն մանկանն ընդ հո
 վանեալ արծունոյն, և գուշակումն
 ագուաւուն, և գերասպանծին պահ
 սպանութի առիւծուն՝ հանդերձ
 ար

արքանեկուծք գայլուն . և միա
մարտուծեն առաքինուծի, և որ
ինչ այլաբանուծեն բերէ կարգ .
Լ՝Ո՛Ւ մեք միայն զստոյգն, որ ինչ
ճշմարտուեն վայելէ՝ պատմեսցուք :

Պրակ ԿԸ 68

Լ՝առջին արշաւանի Սոսրուայ յԼ՝սորեո
պան՝ յորում համարէր օգնել Լ՝բրտաւանայ :

Ք Լ՝նզի՛ յէտ սպանանելոյն
զԼ՝րտաւան՝ և թագաւորե
լոյն Լ՝րտաշրի՛ որդւոյ Սասանայ,
երկու ցեղք Պալհաւին, որ Լ՝սպա
հապետին՝ և Սուրենեանի՛ Պալ
հաւն անուանին, նախանձ պահե
լով ընդ ցեղին իւրեանց հարազա
տուծեն՝ որ է՛ Լ՝րտաշիսին, կամաւ
յանձն առին՝ թագաւորել Լ՝ր
տաշրի՛ որդւոյ Սասանայ : Լ՝Ո՛Ւ մք
տերմուծի պահելով առեղբայրու
ծին տան Վարենի Պալհաւին, ընդ
դիմացան պատերազմաւ Լ՝րտաշրի
որդւոյ Սասանայ : Լ՝այց՝ յառաջա
գոյն իբրև՝ լուաւ զաղմուկ շիոծին
թագաւորն Հայոց Սոսրու՛ գի
մեաց յօգնականուծի Լ՝րտաւանայ
եծէ, հնոր լիցի՛ աճապարել ապ
րեցուցանել միայն զԼ՝րտաւան . և
մի

միջամուտ եղեալ յԱսորեստան՝ լսէ
 զբօթ մահուանն Մրտաւանայ, և
 զմիաբանութի նամ Պարսից զօրաց՝
 և Վախարարաց. նաև՝ զիւրոյ ազ-
 գացն Պարթևաց, և Պալհաւկաց՝
 բաց ՚ի Յեղէն Վարենեան. Մուր
 Հրեշտակս առաքեալ խոսրովայ՝
 դառնայ յաշխարհ իւր մեծաւ տրտ-
 մութք, և զկծանօք: և նոյն հետայն՝
 փոյթ ընդ փոյթ անդ առնէ Փիլիպ-
 պոսի՝ Վայսեր Հռօմայեցւոց օգնա-
 կանութի ՚ի նմանէ խնդրելով:

Պրակ ԿԹ 69

Խոսրովայ օգնականութի գտեալ ՚ի Փիլիպ-
 պոսէ՝ դիմէ ՚ի Վերայ Մրտաւրի որդւոյ Սա-
 սանայ պարսեռազնաւ:

Ա մուկ շփոթի խռովութե-
 լեալ ՚ի թագաւորութեանն
 Փիլիպպոսի, ոչ կարաց ՚ի Հռօմայ-
 եցւոց գնդացն պարապեցուցանել
 առ ՚ի զօրավիգն լինիլ խոսրովայ-
 այլ՝ օգնէ նմա ՚ի ձեռն գրոյ, հրա-
 մայելով սատարել յնամ կողմանց
 որոց ընկալեալ զայսպիսի հրամանն՝
 հատանեն նմա յօգնականութի յեգիպ-
 տոսէ, և յանապատէն մինչև ՚ի ծով
 եզերսն Պոնտոսի: Արոյ գտեւ զան
 չափ

չափ բազմութի՛ն խաղայ՝ ի վեր Լ. ր
 տաշրի, և ճակատս տո՛ւնեալ՝ ՚ի փա
 խուստ դարձուցանէ, թափեւոյ՛ ՚ի
 նմանէ զԼ. սորեստան, և զայլ Լ. րքայ
 անխտ աշխարհս: Դարձեալ՝ յղէ
 ՚ի ձեռն Հրեշտակաց առ իւր Տո՛Տ
 մայինսն Պարթեւս՝ և Պալհաւիկ
 աղգս՝ և առ համօրէն զօրս աշխար
 հին Վուշանաց, զի՛ առնա՛ եկեալ
 վրէժս յԼ. րտաշրէ պահանջեսցեն,
 զի մի՛ յինքեանց Տէրութենէն հե
 ուացին: Իսկ՝ նց՝ ոչ առեալ յանձն
 յառաջ ասացեալ է՝ Եղին, որ Լ. սպա
 հապետ անո՛ւանին, և Սուրենեան.
 դառնայ Խոսրով յաշխարհս մեր,
 ոչ այնչափ ուրախացեալ ընդ յաղ
 թութիւն, որքան՝ ընդ վերջակացու
 թիւն Լ. զգականացն դժգ. մեալ:
 Յայնժամ, հասանէն առնա՛ումանք
 ՚ի Հրեշտակաց իւրոց, որք ՚ի Պա
 տո՛ւականագոյն աղգքն երթեալէ
 ին, ՚ի խորագոյն աշխարհն՝ ՚ի նոյն
 ինքն Իւալհ. բերին նմա՛ համբաւ,
 եթէ՛ Լ. զգական քո Վեհսաճան՝
 հանդերձ ցեղիւն իւրեանց՝ Վարե
 նեան Պալհաւին՝ ոչ հնազանդեաց
 Լ. րտաշրի. այլ՝ ՚ի կոչ քո դիմեալ՝
 գայ առ քեզ:

Ղարջեալ յարջանումն Խոսրովայ 'ի վերայ
 Լ. բարաշրի, առանց հոօմայեցոց օգնակա
 նութեան :

Թ՝ Լալէտ՝ և յոյժ զոճարձա
 ցաւ Խոսրով ընդ լուր գա
 լտեան Լ. զգականացն, սակայն՝ ոչ
 յամեաց ուրախութիւն, ընդ հուպ
 հասանելով բօթն, թէ՛ ինքնին Լ. բ
 տաշիր հետամուտ եղեալ՝ միաբա
 նութեամբ զօրացն, կոտորեաց զա
 մենայն Յեղս Կարենեան Պալհաւ
 ին, ջնջելով զամարու յերիտասար
 դաց, մինչև՝ ց'ստնդիայս. բաց՝ ի մի
 ոյ Տղայոյ, զոր առեալ Մտերիմ
 Տան նորա Բուրղ՝ փախեալ յաշ
 խարհն Բուշանաց, առ հզօրս ու
 մանսնր հասուցանելով աղգայինս.
 զոր բազում ջանիւք խնդրեալ զմա
 նուկն 'ի ձեռն առնուլ՝ ոչ կարաց
 յաղգականացն կուսակցելոց. մին
 չև՝ յոչ կամաց երդնուլ անկասկած
 լինիլ մանկանն. վժորոյ՝ բիւր ա
 ռասպելք յօդեցին Պարսք զնմանէ,
 անբանից սպասաւորել մանկան.
 Սակ՝ Պերողամատ՝ Կախնի Մեծի
 Լ. զգին Կամսարականաց, զոր յիւ
 զում

բուժ տեղւոջն պատմեացուք։
 Եւ այժմ, մեք որ ինչ զկնի կոտորածի ազգի կարենեան պաշտահան զորոց վրէժս ոչ թուլագոյնս խընդրեաց թագաւորն Հայոց խոսրով թէպէտ՝ և վախճանեալ Փիլիպպոսի, և շիոթեալ թագաւորութիւնն Հռովմայեցւոց, մարդ 'ի մարդոց առնելով զՏէրութիւն սակաւաժառմանակեայ. Գէշիոս՝ և Վալլոս՝ և Վաղերիանոս կայսերք, որք ոչ օգնեցին նմա։ Սակայն՝ Երբայ խոսրով՝ իւրովք զօրօք սիրելովք յարեցելովք յինքն, և Հիւսիսային ազգօք, Երտաշի յաղթեաց՝ հալածական առնելով մինչև՝ յաշխարհն Հնդկաց։

Պրակ հն 71

Յաղափո Վալսարեան ԼՂնակայ՝ և լինելուին Սրբոյն Գրեգորի։

Եւ ի՞նչ փախուցեալ 'ի խոսրովայ Երտաշի՝ մերձի՛ յաշխարհն Հնդկաց՝ և նեղեալ յոյժ. բազում խոստմունս Վախարարացն առնէր, եթէ՝ ոք բուժեացէ զնա յայնմանէ. եթէ՝ հնարիւք դեղոց, եթէ՝ գաղտնի խողխողմամբ սրոյ, պէս

պէս պէս սրբաւս խոստանայր՝ տալ
 մանաւանդ Պարթևազանցդ, ասէ՛
 դիւրահասար գողցես՝ ՚ի ձեռն կեղ
 ծաւոր սիրոյ զդաւե՛լն՝ ազգականու
 թէ անու՛ամբ պատրել, ՚ի դոսա
 վտասհանայ: խոստանայր զբուն
 տուն դարձուցանել ՚ի նս՝ որ պալ
 հաւուն կոչիւր՝ զարքայանխտ քա
 ղաքն զՏալհ, և զնմ աշխարհն
 Վուշանայ. նա և՛ թագաւորուէ
 ձե՛ւ՝ և շուք խոստանայր. և զհասա
 րակ արեաց ընդ իւրով ձեռամբ,
 երկրորդ իւր լինիլ: Զոր հրապու
 րեալ Վնակայ՝ որ ՚ի Յեղէն Սուրե
 նեանն պալհաւէ, յանձն առնու ըս
 պանանէլ զԽոսրով: և հատու՛ածի
 պնձառաւ փախստական լինի Սր
 տաշրէ, և զհետ մտանելով զօրացն
 պարսից առ ՚ի պատձառէ, ուն թէ՛
 փախստական վարելով զնա՛ ընդ
 Վսորեստան, հանեն զնա՛ առ եզերբ
 սահմանացն Վտրպատականի ընդ
 մէջ Կորդու՛աց: զոր լու՛նեալ մեծին
 Խոսրովայ Սլտէացւոց Վաւա
 ուին, իբր՝ զԿարենեանցն կարծե
 ցեալ եկաւորութի. գունդ առա
 քէ՛ յօգնականութի Վնակայ, ածեն
 զնա՛ հրամանաւ թագաւորին՝ ՚ի
 Վաւ

Գլաւանն, որ անունն ալ կոչի՝ Լ. Բ
 տազ, 'ի տեղի դաշտավայրս՝ ուր
 յայտնեցան՝ Եւջիարք Սրբոյ, և Սե
 ծի Սեբոյ Լ. Բաքելոյն (Թադէի: և
 անտ ասեմ սքանչելի զրոյցս զարմա
 նալի Ներունւոյ, որ ասէր, Եթէ՝
 'ի նախնեաց ունիմ սովորուԹի, որ
 դի՛ի հօրէ առնլով զյիշատակ զրու
 ցացս այսոցիկ. ունի՛ Սլիմալիոդորայն,
 յաղագս՝ Տարօնոյ՝ և Սիմն կոչե
 ցեալ լերինն: Լ. Բոգ՝ 'ի բնակիլն
 Լ՛նակայ՝ 'ի դաշտին Լ. Բտազո՛ւ՝ պա
 տահէ՛ նման տեղի՝ (Թարանին՝ մօտ
 առ Գիրս Սրբոյ Լ. Բաքելոյն, ունի
 Թէ՛ 'ի ներքսագոյն Սրկապանիխո
 րանին. և անդ ասեն՝ զյղուԹի Սօր
 Սրբոյ, և Սեծի Սեբոյ | ուսաւոր
 չին: վասն որոյ՝ զնորին Լ. Բաքելոյ
 Շնորհս ընկալեալ՝ որ առ Հանգս
 տարանաւ նորին՝ զլինելուԹի է
 առ. զնորին ելից զհոգևոր Սշա
 կուԹեն պակասուԹիւն: Եւ յե՛տ
 անցանելոյ երկուց տարեաց գալս
 տեանն Լ՛նակայ՝ 'ի Հայս, յերրոր
 դո՛ւմն սպանանէ՛ զԽոսրով. և մե
 ռանի ինքն, և իւրքն ամ, պահեալ
 'ի Խնամոցն Լ. Ե զսան մայն. որ
 ակնարկուԹեամբն Լ. Ե, և շնորհօք
 Լ. Բ

Լուաքելոյն, ստեղծանել ասեմք՝
կամ, լուսաւորել յանգանդի մօրն
զԼուաքելութեան Շնորհս նմա՛ի
ձե՛ռն տալով: Իսկ՝ զմնացեալն
՛ի Օրուցացս, ուսուցանէ՛ քեզ
Լգաթանգեղոս:

Պրակ ՏԷ 72

Յաղագս՝ Պերմելիանեայ Լպիսկոպոսի կէ
տարոս կապարովհացոոց, և Պատմոս
Ընանց նորին:

Պերմելինոս Լպիսկոպոս կապ
արդովկացոց, էր այր սքանչե
լի յԱսումնասիրութիւն. որ և ՛ի
տղայութեն իւրում առ Սրոգինէս
երթեալ՝ վարժեցաւ. սա՛ ըազնւմ
խօսս արար. յորոց մի է՝ Պատմութի
հալածանաց Լկեղեցոց, որ յա
ռաջն յաւուրս Մաքսիմիանոսի՝ և
Դէչիոսի յարեաւ, և որ հո՛ւսկ յե
տոյ ց՛ամս Դիոկլեցիանոսի, շարա
յարեալ ՛ինա՛ և զգործս թափաւ
րաց, յորում ասէ՛ վեշտասաներորդ
Լպիսկոպոս կացեալ Լղէքսան
գրացոց Պետրոս՝ վկայեալ յինն
երորդ ամի հալածանացն, գրէ զըա
զնւմս վկայեալ՝ և խոսրովու ՛ի մե
րում աշխարհիս. համայն և յե՛տ

նորա ()տարք յ()տարայ: բայց՝
 զի ոչ ճշմարտութիւն ոճով պատմէ.
 և ոչ զանունանսն նշանակէ, կամ
 զտեղիս կատարմանցն՝ ոչինչ կարև
 որագոյնս համարեցաք երկրորդել
 Նոյալէս՝ և զԼ՝նտոնինէ, որդւոյ
 Սեբեայ ասէ՝ պատերազմեալ ը
 Սաղարշակայ, Լ՝բքայի Սարսից
 ՚ի Սիջագետս, և մեռանիլ ՚ի մէջ
 Լ՝դեսեայ՝ և Խառանու. և մերոյն
 Խոսրովու ոչ յոք հակամիտեալ:
 Իսկ՝ որ ինչ զկնի մահուն Խոսրո
 վու մինչև՝ ՚ի Թագաւորութիւնն
 Տրդատայ, ՚ի Ժամանակս անիշխա
 խանութեն պատմէ, ստոյգ համա
 բելով՝ երկրորդեմք քեզ համա
 ռօտ բանիւք: Բայց՝ և որ ինչ ՚ի
 Թագաւորութեն՝ և յետ նորա, ոչ
 հեղգութիւն՝ և անզգուշաբար վրի
 պեալ. և ոչ կամաւոր սխալանօք ՚ի
 սմա՛յարմարեալ բան՝ այլ որ ինչ ՚ի
 յիշատակաց ՚ի Վիլր Սատենիցն
 Յունաց: Իսկ՝ ըստ նմանեացն ա
 պա, և որ ինչ ՚ի համբաւուց Լ՝րանց
 Իմաստնոց ստուգապէս տեղեկա
 ցեալ՝ արդարաբար քեզ զրուցե
 ցաք:

Պիմանի 'ի մեզ Լորտաշրի, եւ յաղենել Սայ
տեր Տաշխուսի :

Լ Սէ նոյն այր' թէ յետ սուսերա
հանեալ Լախարարք Հայոց, ածեն
իւրեանց յօգնականութիւն զգօրս
Յունաց, որ 'ի Փախագեայ՝ Պարսից
ընդդիմանալ և պահել զաշխարհս
և իսկոյն ազդեցին Սաղերիանոսի
կայսեր : Իայց, քանզի՝ գնունդք
անցին ի Վանուք գետ, զբազում
գաւառս գերի վարեցին, և զկիւկ
լադայ կղզիս աւար առին : Սան
որոյ՝ ոչ մերոյ աշխարհիս ժամա
նէ թեւարկել Սաղերիանոս՝ նաև՝
ոչ յերկարէր զկեանսն, առնլով
զթագաւորութիւնն կլավդիոս՝ և
յետնը, Լվրէլիոս՝ հնչւրնդ հուպ
փոխանորդելով զմիմեանս . այլև՝
ամսականօք, Տիտոս և Տաշխուս
թագաւորեալ և Ֆլօրիանոս եղ
բարք : վս որոյ՝ համարձակաբար
արշաւեալ 'ի մեզ Լորտաշրի, և զգօրս
Յունաց փախստական արարեալ
գերելով՝ զյոլով մասն աշխարհիս
յաւեր դարձուցանէր : յորում
գաղ

գաղթեալ Վախարարք Հայոց՝
 հանդերձ ազգաւն Լճապետնեաց,
 'ի Յոյնս ապաւինին. յորոց մի էր
 և Լճապետն Մանդակունի, որոյ
 առեալ զՏրդատ որդի խոսրովու՝
 'ի դուռն կայսեր հասուցանէր:
 Սակս որոյ՝ հարկաւորել Տաշիտոս՝
 Էդէմ Լճապետի գայ զկողմամբք
 Պոնտոսի. և զեղբայր իւր զՓլորի
 անոս՝ յուով գնդաւ 'ի Չիլիչիանար
 ձակէ: Իսկ Լճապետը հասեալ 'ի
 Տակիտոս՝ 'ի փախուստ դարձուցա
 նէ, որ սպանաւ 'ի Շանիւս Պոնտա
 ցւոց, որ են Սաղտիք. նոյնպէս՝ և
 եղբայր նր Փլորիանոս՝ յետ ութ
 սուն և ութ աւուր 'ի Տարսոն:

Պրակ 57 74

Յաղագս՝ խաղաղութիւն Պարսից, և Յու
 նաց. և շինելոյ Լճապետի շէնքս, յամս
 անիշխանութեանն:

Բայց՝ Յունաց թագաւորեաց
 Պրոքոս՝ և խաղաղութիւն արա
 րեալ ընդ Լճապետի, բաժանէ զաշ
 խարհս սահմանադրութիւն փոս գոր
 ծելով՝ և Լճապետի նունաճեալ
 զազգ Վախարարացն, զգաղթեալն
 անդրէն դարձուցանէ՝ բայց 'ի Վախ
 արա

արարէ՛ ումեմնէ՛, որոյ անունն ()տայ
 կոչուր՝ ի Տոհմէն Մամտունեաց, որ
 Քեսայ էր ազգին Սկունեաց, և
 Մնուցօղ խոսրովիդխտոյ՝ Ղաստեր
 խոսրովու, որջացեալ յամուրն յԱ՛,
 նի՛ իբր ՚ի Վաղաղի հանդարտու
 թէ ղողեաց: Իսկ՝ Մրտաշրի գե
 ղեցկապէ՛ս յարդարեալ զերկիրս
 հայոց, ՚ի կարգն առաջին հաստա
 տէր: նա՛ և՛ զՄրչակունիսն՝ զմեկու
 օացեալսն՝ ի թագէն, և յԱ՛ յրարատ
 բնակելոյ, կարգէ ՚ի նոյն տեղիս մը
 տիւբ՝ և ռոճկօք, ուղ՝ և էինն. և
 զՄեհենիցն պաշտամունս առաւ
 էլ և սյորդորէ. սյլ և՛ զհօւրն Որ
 մզդական, որ ՚ի վր՝ Քաղնին՝ որ ՚ի
 Քաղաւանի, անչէջ հրամայէ՛ լու
 ցանել: Քայց՝ զՄնդրիսն, զորս
 արար Սաղարչակ իւրոց Վախ
 նեացն՝ հանդերձ արեգակամբ, և
 լուսնիւ յԱ՛րմաւիր՝ և փոխեցաւ ՚ի
 Քաղարան, և դարձեալ յԱ՛րաա
 շատ, զսնոսիկ փշրէ՛ Մրտաշիր: և
 զերկիրս գրով՝ ը հարկաւ իւրով
 արկանէ, և ամենեւիմբ զիւր անուն
 հաստատէ: նա՛ և՛ զսահմանս հաս
 տատեալս յԱ՛րտաշիտէ՛ զքարինս
 յերկրի կացուցանելով՝ նորոգեաց,
 և

և յիւր անուն փոխեալ՝ Մրտաշիրա
կան անունէնեաց: Եւ կալաւ զաշ
խարհս մեր, ոնս՝ մի յաշխարհացն իւ
րոց պարսիկ՝ Վործակալօք, ամս
քսան, և վեց. և յե՛տ նորա՛, նորին
որդին՝ որ անունէնեցաւ Շապուհ,
որ լի՛ Մրքայի՛ Սանուկ, ց՛ թա
գաւորէն Տրդատայ ամ մի:

Պրակ ԿԵ 75

Սաքարտմն ապիին Սանդախտնեայ Մր
տաշրէ:

ԲՄ. Ե. Մրտաշրի լուծեալ, թէ
ոմն ՚ի՛ Սախարարացն Հայոց՝
առեալ զմի յորդուցն խոսրովու՝
փախուցեալ՝ ապրեցոյց ՚ի դճուռն
Սայսեր հասուցանելով. քննեալ
թէ, ով ոք նա իցէ: Եղև հասու, թէ՛
նախ Մրտաւազդ յազդէն Սանդա
կունեաց. հրամայեաց՝ զնա՛ ազգն
ընջել սատակմամբ. քանզի՛ ՚ի գաղ
թիւն Հայոց Մրտաշրէ, գաղթին
և նոքա ընդ Յեղս այլոց՝ Սախա
րարացն. և ՚ի նու՛ աճէն Մրտաշրի
զայլն, դառնան և նք, և սատակին
սրով ամենեքեան: Բայց զՎոյս մի
գեղեցկադ իմակ՝ ՚ի քերցն Մրտաւ
ազդայ՝ գողացեալ Տաճատայ ու
րումն

բուժն, որ յազգէն Մշոցան, 'ի զաւ
ակէ՛ Պուշարայ Հայկազնւոյ՝ փա
խուցեալ՝ 'ի Վեսարացւոց քաղաքն
ապրեցուցանէ. ամուսնաւորեալ ը
ինքեան, վս չքնանղ կերպարանին:

Պրակ հգ 76

Յաղագս Վահագանու-Մեանն Տրդատայ
յամս անիշխանու-Մեանն Հայոց:

Պատմէ զՎահատակութեցն
Տրդատայ, նախ 'ի մանկուէն՝
յերիվար կամակար աշտանակեալ
և կորովի ձիս վարել. և զէնս շար
ժել յաջողակաբար. և այլ պատե
րազմականս ուսանիլ ախորժակս,
ապա՝ ըստ Պէլէսէպոնտացւոց Վե
հենական հրամանին Հեֆեստեայ,
'ի մրցանակս ազոնին առաւելեալ
քան զԱլիլիսոն Տրորոս Հռոդացի.
որ զվզէ և եթ՝ կալեալ յաղթէր
դարձեալ՝ և քան զԱրծոնոս Մրգի
ացի, զի նա զկճղակ եղինն թափեայ
իսկ՝ սա զերկուց ցլուց վայրենեաց՝
միով ձեռամբ կալեալ զեղջիւրէն
թափեաց՝ հանդերձ ընդ վզեալ
ջախջախամբ: Աւ 'ի ձիրն թացս
մեծի Վարկիմին կառավարել կա
մեղեալ, 'ի հմտութենէ հակառա

Կորդին ոստուցել՝ յերկիր անկաւ .
 և բուռն հարեալ՝ արգել զկանոն,
 ընդ որ ամենեքին զարմացան .
 Եւ ՚ի պատերազմել ընդ զօրս Պրո
 բոսայ՝ եղև սով սաստիկ, և ոչ գտե
 լոյ շտեմարանաց . յարեան ՚ի վերայ
 զօրքն՝ և սպանին զնա . նոյնպէս՝ և
 ՚ի վրամ Վշխանացն դիմեցին : Իսկ՝
 Տրդատ միայն ընդ դէմ կացեալ՝
 չեթող զոք մտանել յասարանոն
 Ի իշխանոսի, առ որում ինքն Տրո
 դատն էր : Բայց՝ Վարոս հանդերձ
 որդևովքն Վարինեաւ՝ և Վովերի
 անոսիւ թագաւորեաց . և զօրաժո
 ղով եղեալ՝ էտ ճակատս ընդ Վար
 ոսից Վրքային, և յաղթեալ՝ դարձաւ
 ՚ի հռոմ : Վա որոյ՝ բազում ազգս
 ՚ի սատարութիւն կալեալ Վրտա
 շրի՝ թիկունս արարեալ զանա
 պատն Տաճկաստանի, դարձեալ
 էտ ճակատս ընդ զօրս հռովմայե
 ցւոց կրկին՝ աստի՝ և անտի Վփրա
 տու, յորմէ սպանաւ Վարոս ՚ի Յի
 բինոն : Ենոյնպէս՝ Վարինոս՝ որ ՚ի
 Վոռնակայ չոգաւ յանապատ, ընդ
 որում և Տրդատ . և սատակեցաւ
 նա՝ և զօրն, և մնացեալքն ՚ի փա
 խուստ դարձան . յորում և Տրդա

տայ վիրաւորեալ երիվանդն ոչ աճա
պարեաց՝ փախչել ը փախստեայսն.
այլ առեալ զղէնն իւր՝ և զկաղմանձ
ձիոյն, ՚ի լէղ ընդ լայնատարած խո
րայատակն անցանէ՝ ընդ Սֆրատ,
՚ի բուն զօրսն իւրեանց՝ ուր ի հչիա
նոսն էր: Բնդ նոյն աւուրս, լինի
սպանանել զՍոմեռիանոս ՚ի թը
րակէս՝ փոխանորդէ զԹագաւորու
թին Վիոկլէցիանոս: Իսկ որ ինչ
՚ի նր ժամանակի՝ Տրդատայ գործք
ուսուցանէ քեզ Մագաթանգեղոս:

Պրակ 57 77

Յայտարարութի սահառաւ՝ Սնդեան՝ և
Սարտայ Վրեգորի, և որդեաց նորա. ՚ի
թընոյն Մարտիէայ Սպեհնայոսի, որ
Հան հարցմանն Սարկոսի Սեանայեցի:

Յագորիոճանի:

Անոր ոմն ՚ի Վարսից՝ ոչ ՚ի փո
քունց՝ և յաննչանից, որում
անուն էր՝ Սուրդար՝ գնացեալ ան
տի՝ և եկեալ ՚ի կողմանս Վամրաց,
պանդխտեցաւ ՚ի կեսարեայ. և ա
ռեալ կին ՚ի հաւատացելոյ՝ որում
անուն՝ Սոփի կոչիւր, զքոյր ուրումն
մեծատան՝ որ Սլեթալիոս յորջոր
ջիւր, դարձաւ անդէն գնալ յեր
կիրն

կիրն Պարսից՝ հանդերձ կնաւ իւրով. զորոյ զհետ մտեալ Աւթալեայ՝ համոզեալ արգելոյր: որոց հանդիպեալ Ննդեան Սերոյ Սուսաւորչին, ըստ պատահման՝ մըտանէ Ստնտու մանկանն. և ՚ի հասանիլ աղիտին, առեալ Աւթալեայ զքոյր իւր, և զայր նորա՝ հանդերձ Սանկամբն, ՚ի կապարադովկացւոց աշխարհն դառնայր:

Այլ զայս նմ գործէ՝ Յառաջատեսութիւն Այ, ոնլ կամք էն ասել իմոյ բանի, յաղագս՝ որ ՚ի մե՛զ ֆրկութե ճանապարհ: ապա թէ ոչ՝ որոյ յուսոյ ակնունելով՝ ըզ Սանուկն Պաշաւիկ ՚ի հոմայեցւոց իշխանութիւնն սնուցանէին՝ Քրիստոսի ընծայէին հաւատոց: Բայց՝ յարբունս հասեալ Սանկանն հասակի, փեսայացուցանէ հաւատացեալ ոմն այր, որում անուն էր՝ Դաւիթ՝ ՚ի Վոստրիւր Սարիամ: որ յետ երկից ամաց՝ երկուց որդւոց լինելոյ, ՚ի կամաց երկոցունց՝ մեկնեալ ՚ի միմեանց՝ զատչէին: Սարիամ հանդերձ կրսերով մանկամբն՝ ՚ի Սանկանանց երթեալ՝ կրօնուորիւր. որ ՚ի յարբունս հասեալ մանկանն

Կանն, զՏեա միաւորի ուրումն, որ
 ըում անուն էր՝ Նիկոմաքոս. իսկ
 Մնդրանիկն առ Քայեկաց մնացել
 որ՝ ապա՝ աշխարհավարեան՝ ամուս
 նացաւ: Քայց՝ Հայրն նց՝ Վրիգոր,
 անցեալ՝ գնաց առ Տրդատ, զՏայրե
 նեացն հատուցանել զպարտս. ոն
 պարտէ ասել ճշմարտութեք, զՄա
 քելութեանն վիճակ մերոյ աշխար
 հիս, և զՔահանայութեանն՝ հան
 դէրձ Մարտիրոսութեն վարժե
 լով: Քայց՝ է արդարև հօր Սքան
 չելոյ՝ որդիք զարմանալիք առա
 ել քան՝ զառաւել. զի՝ ոչ նա խնդ
 րեաց զորդիսն՝ յորժամ դարձաւ
 ընդ Տրդատայ, և ոչ նք չոգան առ
 նա. և այն դրեթէ՝ յաղագս երկիւ
 զի հալածանացն. քայց՝ և ոչ՝ ի քա
 հանայանանն երևեալ՝ փառօք հօրն
 պերճացան. վասն որոյ՝ և ոչ նա յա
 մեաց՝ ի Վեսարիա, այլ՝ փութապէս
 դարձեալ՝ ի Սեբաստացւոց քաղա
 քին անսայր՝ հաւաքել զնիւթ Վար
 դապետութե: այլ թէ՝ և բազում
 աւուրս արարեալ՝ ի Վեսարիա, ոչ
 ինչ՝ յորոց զմտաւ ածէր՝ առնելոյ
 էին. Մնսպառին՝ և Մնացականին
 միայն սպասելով. որք ոչ զպատիւն

յինքեանս ձգէին, այլ պատիւն ըզ
հետ նոցա ընթացաւ, ոնց՝ ուսուցա
նէ՛ քեզ Լ՛գաթանգէղոս:

Պրակ 58 78

Եւէ՛ որստի՞, եւ զի արդ՛ աչգ Ս՛ամբինէից:

Ս Լ՛խճանեալ Լ՛րտաշրի՛ որ
գւոյ Սասանայ, Թողո՛ւ զԹա
գաւո՛ր ուլթին Պարսից որգւոյ իւ
րում Ը՛ ապհոյ: Ի՛ սր՝ աւուրս՝ ա
սէն եկեալ՝ Եւսինի ազգին Ս՛ամբի
կոնէից՝ ՚ի Ս՛րեւելից Հիւսիսակա
նէն, ՚ի Վ՛աջատոհմիկ՝ ե՛ ՚ի Վ՛լխա
ւոր աշխարհէ, և նամաշխարհի Հիւ
սիսականաց ազգայ, Լ՛ուջին ասեմ
զ՛ Ղ՛ենաստանացն՝ որ ունին զբոյցս
այսպիսիս: Յամս կատարման կե
նաց Լ՛րտաշրի, Լ՛րբո՛կ ոմն Ղ՛ենբա
կուր, ոնց՝ ասի ՚ի նց՝ Եզուն, պատիւ
Թագաւորուէ. սորա՛ երկո՛ւ եղբօր
որդիք, Բ՛ղգո՛խ, և Ս՛ամգոն՝ անուն
կոչեցեալ Ս՛եծ՝ Եւսարարք: և չա
րախօսեալ Բ՛ղգոխայն զՍ՛ամգո
նայն, հրամայեաց Լ՛րբո՛կ Թագաւ
որն Ղ՛ենաց՝ սպանանել զՍ՛ամ
գոնն. զոր իմացեալ Ս՛ամգոնայն՝
ոչ գայ ՚ի Վ՛ոջ Լ՛րբայի. այլ՝ փախու
ցեալ աղխիւ իւրով՝ անկանի առ

Լ՛ր

Լ'րտաշիր՝ թագաւոր Պարսից: և
 Լ'բբնկ հրեշտակս առաքէ՝ խընդ
 ընէ զնա, և ի չսեւ Լ'րտաշրի պատե
 թազմ՝ ի վր նր յօրինէ թագաւորն
 Ղենաց, և իսկոյն՝ մեռեալ Լ'րտա
 շրի, թագաւորէ Շապուհ: Լ'րդ՝
 թէպէտ և ոչ սայ Շապուհ զՄամ
 գոնն՝ ի ձեռս Տեանն իւրոյ, այլ և
 ոչ Ղ'րեաց երկրին թողու. բայց
 մամ աղիսինն իւրով առաքէ զնա ի
 թե՛ զվտարանդի՝ առ Վործականս
 իւր յաշխարհիս հայոց: և յղէ առ
 թագաւորն Ղենաց՝ ասելով թէ,
 մի թո՛ւնսցի քեզ դժո՛ւարին. զի ի
 ձեռս քո ոչ կարացի տալ զՄամ
 գոն. և վսճի՛ երդո՛ւնեալ հօրն իմոյ
 ՚ի Վոյսն Լ'րեգական, հալածեցի
 զնա յաշխարհէս իմմէ յե՛զր երկրի,
 և ի մուտս Լ'րեու՝ որ հաւատարէ
 նմանմահու. և արդ՝ մի լիցի պատե
 թազմ ընդ իս, և ընդ քեզ: Եւ զի՛
 քան զմամ՝ Մնակեալս ՚ի վր երկրի,
 ասեն՝ խաղաղասէր գող զազգդ
 Ղենաստանաց, յանձն առնու՝ առ
 նել զհաշտութիւնն. ուստի՛ յայտ
 իսկէ, եթէ՛ են խաղաղասէր, ար
 դարև կենասէր ազգ Ղենաց:
 Սբանէլի՛ և աշխարհն առատու

Թէ նամ պտղոյ, և գեղեցիկ բուսովք զարդարեալ՝ բրբմաւէտ, և սիրամարգաշատ, և բազմամետաքսանբաւուԹի յամօրաց՝ և հրաշից. և որ էշ այծեմունսդ անուճանեն ուր հասարակաց կերակուր ասեն՝ զառ մեզ պատուական, և սակաւ ունց ճաշակելիս, զփասիան, և զպոր, և որ այլք այսպիսիք: այլ՝ զականց՝ և զմարդարտոց՝ ոչ ասեն գիտել զհամար մեծամեծացն. իսկ՝ պատուականք առաւել զգեստուց, և սակաւուց ագանելիք՝ հասարակաց նոյն զգեստ. և այս յաղաղօտաշխարհին ճէնաց: Բայց՝ Սամգոնայ յոչ կամաց եկեալ յաշխարհս մեր, հանդիպեցաւ գալստեան Տրդատայ, և ոչ դարձաւ ընդ զօրս Պարսից, այլ՝ նամ իւրով աղիւիւ ընդառաջ գնաց Տրդատայ: մեծաւ պատարագաւ ընկալաւ զնա Տրդատ: Բայց՝ ընդ իւր՝ ի պատերազմ՝ ոչ էառ յերկիրն Պարսից. այլ՝ ետ տեղի աղիւի նորա, և ռոճիկ ՚ի կերակուր՝ փոխելով ՚ի տեղի ՚ի տեղուջէ ց՝ բովանդակ ամս:

Նախնայն յորտեալ Տրդատայ 'ի Թաթարաց
որտեալն՝ Յարտաշտան՝ զհասարակն :

Բնդի ոչ է Պատմութիւն
Ղճմարիտ՝ առանց յամա
նակագրութե. վս որոյ՝ և մանրա
խուզիւ քննեալ, գտաք զթագաւո
րեն Տրդատայ՝ յերրորդ ամի Վի
ոկլէցիանոսի, և գալայսր՝ հանդերձ
մեծաւ զօրու. որոյ հասեալ 'ի Վե
սարիա՝ յուղք 'ի Վախարարայն ը
առաջ լինէին : և եկեալ յաշխարհս
գտանէ զ()տայ սնուցեալ զքոյր
իւր զԽոսրովիդուխտ. և պահել
զգանձսն ամրոցաւն հանդերձ,
յոյժ երկայնատու թք : քանզի՝ էր
արդարե՛ համբերող՝ ժուժկալ, և
առաւել իմաստուն. զի, թէպէտ՝
և ոչ ծանեաւ զճճմարտութիւն յա
ղագս Վ. Յ. սակայն՝ զստութի կռոցն
գիտաց : Վոյնպէս՝ էր և Սաննո
րին՝ Խոսրովիդուխտ, Վուսան, հա
մեստ, ոնք՝ զոք օրինաւոր, և ոչ ամե
նեին անդ՝ ուն բերան ունիլ նման
այլոց կանանց : Իսկ՝ Տրդատ 'ի հա
ղարապետութի հայոց զնա՛ կացու
ցանէ, շնորհակալութք սլատուէ
զնա

զնա՛. և առաւելեալ՝ զիւր Վայել-
 որդին զՍանդագունի Մրտաւ
 ազգ, վասն լինելոյ նմա՛ պատճառք
 փրկութե՛, և Հայրենականացն հա-
 սելոց Փառաց. յաղագս որոյ՝ ՚ի
 ձե՛ռս տայ նմա՛ զՍպարապետութիւն՝
 լինիլ ՚ի վր՛նմ՝ զօրաց Հայոց: նորին
 աղաղաւ՝ և զՏաճատ նորին քեռ-
 այր՝ Իշխան ՚ի վր՛ գաւառին Մշո
 ցան կարգէ: Սա՛ է, որ յապայսն
 զգացոյց Մենքոյն իւրոյ Մրտաւ
 աղդայ և նա՛ Մքայի, նախ՝ զՎրի
 գոր Մնակայ որդի լինիլ. և ապա՛
 զկնի վասն որդւոցն Վրիգորի, ուր
 հմուտ եղեալ ՚ի Վեսարացւոց քա-
 ղաքին բնակելով: Իսկ՝ Քաջին
 Տրդատայ երազապէ՛ս, և բազում
 ճակատս տուեալ. նախ ՚ի Հայս, և
 ապա ՚ի Պարսս, իւրով անձամբ առ
 նէր զյաղթութիւնն. որ ՚ի միում
 նու՛ագի, առաւելե՛լ քան՝ զԻշխանանն
 զայն ՚ի Հնումն՝ կանգնեաց զնի
 զակն ՚ի վերայ յոքնական համաթիւ
 վիրաւորաց: Իարձեալ՝ յերկրոր
 դումն Վորովեացն Պարսից զփորձ
 առեալ՝ զսաստկութե՛ Սկային, և
 կուռ վառու՛ածոցն, բազում վիրօք
 զձին սատակեցին նետաձգութե՛ք՝

որոց զարկուցեալ յերկիր, ընկեցին
 զՎրքայն. իսկ նր յարուցեալ, և
 հետի յարձակեալ՝ փոխանակ իւր
 բազումս ընկենոյր՝ ի թշնամեացն.
 և զմիոյ ուրումն զձին կալեալ՝ արի
 աբար աշտանակէր: Վարձեալ
 յերկրորդին միւսանգամ կամաւոր
 լեալ հետի՝ սուսերաւ զՔրոց զերա
 մակն պուղէր: և այսպիսի նահա
 տակութիք յամեալ՝ ի Վարսս՝ և
 յասորեստանի, անդր և՛ս քան՝
 զՏիսբոն յարձակի:

Պրակ Ժ 80

Յաղագս՝ առնելոյն Տրպարայ ինն զՎ. շ
 խէն. և Վոսպանդնի զՎարսիմէնայ: և
 լէ՛ որպէս հանդիպէցաւ հասարոց:

Եկեալ Տրդատայ յաշխարհս՝
 առաքէ զՎմբատ Վսպետ՝
 զհայր Վագարատայ. ածել զՎոյսն
 Վշխէն, զՎոստր Վշխարադայն՝
 իւր կնութե. որ ոչինչ աննման էր
 Վոյսն Վրքային հասակի: և հրա
 մայէ՝ գրել զնա՝ Վրչակունի, և զգե
 ցուցանել ծիրանիս՝ և թագ կա
 պել, զի՝ հարսնասցի Վրքայի: յոր
 մէ եղև որդի Վոսորով, ոչ համե
 մառ հասակայ իւրոց ծնողաց:

Բնդ

Բնդնոյն աւուրս՝ լինի հարսանիք
 Սաքսիմինայ՝ Վատերն Վիոկլե
 ցեանոսի ՚ի Եկեղեցիա, Փեսայա
 նալով նմա՝ Կոստանդիանոսի Կե
 սարի՝ որդւոյ Կոստայ՝ Թագաւո
 ըին հռոմայ, որ ոչ էր ՚ի դատերէն
 Սաքսիմիանոսի, այլ՝ յԱլեքսեայ
 Պոռնկէ։ Բայ Կոստանդիանոս՝ բա
 ղեկամացեալ ՚ի հարսանիսն ԸՏԸԸ
 դատայ՝ Սէր Թագաւորին. և յէտ՝
 ոչ բազում աւուրց՝ մեռաւ Կոստաս.
 փոխանորդ նորին առաքէ՝ Վիոկլե
 ցիանոս զնորին որդի, և զիւր որդի
 ացեալն Կոստանդիանոս։ Սա յա
 ռաջ քան՝ զԹագաւորելն, մինչ դեռ
 Կեսար էր, պարտեալ ՚ի մարտս, և
 տրտմութիւն մեծաւ ննջեալ՝ երևու
 թացաւ նմա Եսայ Բատեղեայ յերկ
 նից, պարունակեալ գրով. ասէ,
 Ե.ՅՍՈՒ.ՅԵ.Վ. Թ.Ե.Բ. զոր
 արարեալ Սիգնում, (Կ, շան.) և
 յառաջաբերեալ պատերազմացն՝
 յաղթեաց. բայց յետոյ հրապու
 ղեալ ՚ի կնոջէ՛ իւրմէ՛ ՚ի Սաքսիմի
 նայ, Վատերէն Վիոկլեցիանոսի,
 յարոյց հալածանս Եկեղեցւոյ, և
 զբազումս յկայեալ ինքն ելեֆան
 դական բորոտութիւն, ըստ բոլոր
ըն

ընկալեալ մարմնոյն՝ ապականեցաւ
 վս յանդգնութեանն. զոր ոչ կա
 ղացին բուժել Մ. ըրիովկեան Վա
 խարդքն, և Վարսիկեան Ռ. ժիշքն.
 յաղագս որոյ՝ յղեաց առ Տրդատ՝
 առաքել նմա՝ Ղ. իւթս՝ ի Վարսից,
 և Հնդկաց. սակայն՝ և այնք ոչ հա
 սին նմա յօգուտ. զոր և Վ. ուրմք
 ոմանք հրամայեցին, ՚ի դիւաց խրա
 տուէ՛ք քաղմութի տղայոց զենուլ՝
 յաւազանս, և ջերմ լուծանալ ա
 ղեամբ՝ և ողջանալ. որոյ լուծեալ
 զլալիւն մանկանցն՝ հանդերձ մորցն
 կականմամբք, մարդասիրեացնոցա
 լաւ քան զիւրն վարկուցեալ փրկու
 թի. յաղագս որոյ՝ զփոխարէնն ըն
 դունի Ս. Յ յանբրջական տեսու
 թեանց. Ս. առաքելոցն առեալ հրա
 ման՝ սրբիլ լուծացմամբ Վենսատու
 Մ. ազանին, ՚ի ձեռն Սեղբեստրոսի
 Լ. պիսկոպոսի հռովմայ՝ որ՝ ի նմա
 նէ՛ հալածանացն, թաքուցեալ էր
 ՚ի Սերապտիոն լերինն. յորմէ և
 աշակերտեալ հաւատաց: զբռնաւ
 որսն ամենայն բառնալով Ս. Յ, յե
 ղեսաց նորա. որպէս՝ համառօտ ու
 սուցանէ՛ քեզ Մ. դաթանդեղոս:

Սասանեանն Սլկունեաց 'ի Ղեկաշխայն
 Սահգոնայ :

Բ' Եւ Տանգ չիլ Շ ապհոյ՝ Լ. Բ
 քայի Պարսից 'ի պատերազ
 մոցն. և 'ի գնալն Տրդատայ 'ի Հռոմ
 առ Սուրբն Կոստանդիանոս. պա
 րապ առեալ խորհրդոց Շ ապհոյ՝
 նիւթէր չարիս 'ի վերայ աշխարհիս
 մերոյ. Թողեալ զՀիւսիսայինն նամ,
 ելանել 'ի Հայս. Ժամ եդեալ և
 իւր գնալ Լ. Բեօք 'ի միւս կողմանէ :
 Ի նորին բանս հրապուրեալ Լ. Բ
 հապետ Լ. զգին Սլկունեաց, զին
 քեան սպանանէ՛ զՓետայ՝ զԹերա
 ցեալն () տայ, որ 'ի Տոհմէն Լ. մա
 տունեաց և Սնուցօղ Խոսրովիդիս
 տոյ՝ Վեռ Թադաւորին : Եւ այն
 լնչ Է հօւպ եկեալ Սեծին Տրդա
 տայ յԼ. Բեմտից. և լուեալ զայս
 նամ, և գիտացեալ եթէ, ոչ 'ի Ժամա
 դրութիւնն եկն Շ ապուհ, խաղայ
 'ի վերայ Հիւսիսասկանացն : Ի սկ
 ' Լ. Բ հապետ ազգին Սլկունեացամ
 րանայր յամրոցին՝ որ անու՛նեալ
 կոչի՝ Սղկան. ապաւէն առնել լով իւ
 րեանց զԲնակիչս Սիմն կոչեցեալ լե
 րին

րին: և ընդդիմացեալ թափալո
 րին՝ աղմկէր զերկիրն, որ առ լե
 րամբն, չթողացուցանէր՝ այլնւմ
 պարապել գործոյ: Եւսէց՝ ամենայն
 Վախարարութիս Տանց Հայոց Եւր
 քայ. որ ոք ածցէ առ իս զՎահա
 պետ Եւզգին Սլկունեաց, տանցնմա՛
 յաւիտենական Իշխանութի Գեօղս,
 և Վաստակերտոս, և զնմ իշխանութի
 թիւն Եւզգին Սլկունեաց: Օգր
 յանձն առնոյր Նենազնայն Սամ
 գոն: և ի խաղալ թափալո րին զկող
 մամբք Եւզգինից՝ ի վերայ Հիւսի
 սականացն, գնաց Սամգոնն նմաղ
 խիւ իւրով զկողմամբք Տարօնոյ,
 ոնց թէ՛ աստտամբէլ ի թափալո
 րէն: ի ջնւանկեալ՝ առաքէ գաղտա
 գնաց հետեակս զգացուցանելով
 Վահապետի Եւզգին Սլկունեաց,
 զգնալն թափալո րին զկողմամբք
 Եւզգինից. վտանգ մեծ է, ասէ՛
 թափալո րին Տրդատայ, վասն որոյ՝
 գնաց զկողմամբք Եւզգինից՝ պա
 տերաղմել ընդ նմ Վեռտտեայն.
 վասն որոյ՝ մե՛ր է ժամանակ ի ճահ
 խորհիլ և գործել որ ինչ կամբ են.
 զի խորհեալեմ՝ գաշնաւոր լինիլ
 քեզ՝ վճարհամարհանաց իմոյ՝ որ
 ՚ի

'ի Սաղաւորէն: Ընդ որ՝ յոյժ ու
 րախացեալ Եւահայետ Եղգին
 Սկիւնեաց՝ ընդունի զնա երդմամբ
 ուխտից, բայց՝ յամուրն՝ ոչ թողու,
 մինչև՝ տեսանել, թէ՛ ո՞նչ պահես
 ցէ զմտերմութի երդմանց դաշնա
 ւորութեցն: Իսկ՝ ասացեալն Սամ
 գոն նմիւ ջանացեալ՝ ցուցանել ըզ
 մտերմութի առ սպստամբն. հաւա
 տարմացաւ նմա, ոնչ՝ արդարեւ միա
 միտ Վործակից, մինչև հրամայէ՛
 նմա՝ 'ի Սեբթն համարձակ մտա
 նել, և ելանել: Եւ յետ բազում
 վստահութեանց, 'ի միում աւուրց՝
 հաւանեցուցանէ զԵւահայետ Եղ
 գին Սկիւնեաց՝ ելանել արտաքս
 յԱմրոցէն, և որսալ երէս. և 'ի միջա
 մուխ լինելոյ որսոյն՝ դիպեցուցանէ
 աղեղամբն ընդ մէջ թիկանցն, և
 կործանեալ՝ յերկիր զարկուցանէ
 զՎստտամբն. և ընթացեալ իւրով
 արամբք, ունի զբերթն. կապելով
 զնամարս, որ 'ի ներքս. նա և զաղգն
 Սկիւնեաց, խորհեցաւ՝ բառնալ,
 և կոտորեաց զամենեսին, երկուք
 ոմանք փախուցեալք յաշխարհն
 Կոփաց: Իսկ՝ Սամգոն վաղվաղա
 կի՛ զգացուցանէ Սաղաւորին, և

ուրախացեալ Մ. Բքայի, գրէ Հրով
արտակ' իշխէլ նման ամի՝ որոց խոս
տացաւն. և կարգէ զնա՝ Վախա
րար՝ ի տեղի՝ Մ. պատամբին. անունա
նեալ յանուն իւր՝ Սամգոնեան.
բայց՝ մնացելոց Սկիւնեաց ոչինչ
հրամայէ մնասել:

Պրակ ճԷ 82

Նահատակութի՛ հրդարաց ՚ի պատերազ
մն Ս. զնանս: Յորում Ռջակարար արար
չ՛հասլաց թափառորն:

Ի Սկ' թափառորն հրդարտ ամ
Հայաստանօքս իջեալ ՚ի գաւառն
Գարգարացոց, պատահէ Հիւսի
սականանցն ճակատու պատերազմի.
և ՚ի խառնել երկոցունց կողմանցն,
յերկուս ճեղքէ զամբօխ թշնա
մեացն, սկայաբար շահատակելով:
ոչ կարեմասել զերագուծիւն ձե
ռինն, ոսլ՝ անբաւք ՚ի նմանէ յեր
կիր անկեալ թաւազլոր խաղային.
օրինակ իմն, իբրև՝ ՚ի գեղեցիկ Յան
ցորդէ լի ձկամբք՝ յերկիր թօթա
փեալ ցանցոյն, կայտուային յերեսս
երկրին: զոր տեսեալ թափառորին
հասլաց, մօտ հասանէ Ս. Բքայն, և
հանեալ յասպիղինէն՝ զնէրդեա

քէմխտապանտ պարանն, և կորովու
 թք ձգէ յետուստ կողմանն ճահ.
 դիպեցուցանէ 'ի յուս ճախակող
 մանն, և յանութ աջակողմանն, զի'
 էր վերայուցեալ զձե՛ռնն ածե՛լ ու
 մեք սուսերաւ. և ինքն վառեալ
 վերտ պահպանակօք՝ ուր ո՛չ գծէ
 ին նետք. և քանզի՛ ո՛չ կարաց ձե
 ուամք շարժե՛լ զՄ. ըբայն, զլանջօք
 երիվարին առեալ՝ և այնչափ ինչ
 շութափեանց մտրկել զերիվարն:
 Իսկ՝ ապա՝ ահեակ ձեռամբն՝ ինեբր
 դերն աճապարեալ սկային, և սաստ
 կութք ուժոյն զիւրեաւ ցանցեալ՝
 'ի ճահ դիպեցուցանէ զերկսայրին,
 և ընդ մէջ կտրէ զայրն, և զոյգ ընդ
 պարանոցին՝ զգլուխ երիվարին:
 Իսկ՝ զօրացն ամի տեսեալ զ(Թ)ա
 գաւորն իւրեանց՝ և զ(Օ)օրաւորն՝
 միջակտուր յյնպիսիահաւոր բազկէ
 լեալ՝ ի փախուստ դառնային. զօրոց
 զհետ մտեալ Տրդատ վանէ մինչև
 յաշխարհն հոնաց: Եւ թէպէտ՝
 ո՛չ փոքր հարուճած է հաս զօրանցն իւ
 րոց, և բազմանց անկունն մեծամե
 ծաց, յորում և մեռաւ Սպարա
 պետն ամ հայոց՝ Լ. րոտաւազդ Սան
 դակունի. սակայն՝ Տրդատայ ան

տի՛ ըն Հայրենի՛ () րինին, պատան
դրս սուեալ՝ դառնայ: Սրովք պատ
ճառօք՝ միաբանեալ զամ՝ Հիւսիս.
հանեալ զօր բազում, գումարտակ
արարեալ՝ խաղայ յաշխարհն Պար
սից՝ ի վր՝ (ապհոյ՝ որդւոյ Մ. րտա
շրի. չորս իւրենց առնելով Օօրա
վանս. զՍ՝իհրան՝ Մ. աջնորդ
Ս. րաց, վստահացեալ վանն՝ առ՝ի
Վ. րիստոսն հաւատոյ՝ և զհազա
րան Մ. սպետ. և զՍ՝անաճիհր՝ Մ. ա
հապետ Մ. շտուռնեաց. և զՍ՝ահան
Մ. հապետ Մ. մատուռնեաց: Բայց
յաղազս հաւատոցն Ս՝իհրանայ՝ և
աշխարհին Ս. րաց՝ ասել կայ մեզ ա
ռնջի:

Պրակ 83

Յաղագս՝ Մ. տնէի Ս. րանելայ, ելե՛ որ
պէս էղև Պատմութի Ս. րաց:

Ս. րան ոմն՝ անուռն Մ. ունի Ս. նկե
Ս. րաց Ս. րաց հռիփսիսեանց՝ ի
ցրո՛ւնելոցն՝ փախստեամբ հատեալ
յաշխարհն Ս. րաց՝ ի Ս՝իսիթայ,
ի նց՝ Վ. աղաքն Մ. ախազահ, յոյժ
ճգնութե ստացեալ շնորհս բժշկու
թ. Բ. որով զբազում ախտաժէտս
բժշկեալ՝ և գլխովին զկին Ս՝իհրա
նայ

նայ՝ Վաղնորդին Սրաց: վս ու
 րոյ՝ հարցել զնա՝ Սիհրանայ, եթէ՝
 որով զօրու թեամբ առնես զայս
 սքանչելիս. ուսոյց զքարոզու թիւն
 Վետարանին Վի: և ախորժելով
 լուճեալ՝ պատմեաց իւրոյ Վախա
 րարանն՝ հանդերձ գովեստիւ: և
 իսկոյն՝ եհաս առ նա լուր սքանչե
 լեացն, որք եղեն ՚ի հայս, ՚ի Սա
 քաւորն՝ և ՚ի Վախարարան. ընդ
 որ հիացել՝ զրուցեաց Վրանելոյն
 Վունեայ. յորմէ ստուգագոյն ևս
 տեղեկացաւ զնա՝ ոճով: Վեղև լե
 աւուրան ընդ այնոսիկ՝ ելանել միհ
 րանայ յորս՝ մոլորեցաւ ՚ի դժուարս
 լերանց, խաճարեալ օդով, սյլ՝ ոչ
 տեսանելեօք. ըստ այնմ, եթէ՝ կո
 չէ զմէք՝ բարբառով. և դարձեալ
 եթէ, զտիւ ՚ի գիշեր մթացուցա
 նէ: այսպիսեաւ Սիհրանայ ըմբռ
 նեալ խաճարաւ, որ եղև նմա առիթ
 Ստնջենաւոր Վուսոյն. քանզի՝
 զարհուրեալ յիշեաց զոր լուճաւն վս
 Տրդատայ. թէ՝ ՚ի ճանապարհ ե
 լեալ յորս կամելով, հասին նմա
 հարուճաճք ՚ի Տէ. զոր համարեցաւ,
 եթէ՝ և նմա՝ այսպիսի ինչ դիպե
 լոց է: և երկիւզիւ մեծաւ պաշա
 րեալ

րեալ, խնդրեաց աղօթիւք լուսաւ
 որիւօրոյն, և դառնալ խաղաղութիւն
 և պաշտել զՎճՎ, ունէի խնտնայր.
 որում հանդիպեալ կատարէ զա
 սացեալն: Իսկ Վրանելոյն Վ, ու
 նէի խնդրեալ արս հաւատարիմն՝
 յղեաց առ Սուրբն Վրիգոր, եթէ
 զինչ հրամայեացէ գործել այնու հե
 տե. քանզի յօժարութիւն ընկալան
 Սիւրբ զքարոզուի Վետարանին.
 և հրաման ընդունի՝ կործանել
 զկուռս, որպէս՝ ինքն արար. և զպա
 տոճականն կնգնել զՎշան Սյաչին,
 ց'որ տալոյ Տննյ հովիւ յառաջնոր
 դութի: Վ, և իսկոյն՝ կործանեաց
 զամսրոսային պատկերն Վրամազ
 դայ՝ որ կայր մեկուսի՝ ի քաղաքէն՝
 գետոյն հզօրի ընդ մէջ անցելոյ, զոր
 սովորէին երկրպագել այգոճն այ
 գոճն՝ ի տանեաց իւրաքանչիւր, զի՝
 հանդէպ նյ երևէր. իսկ եթէ ոք
 զոհէլ կամէր՝ անցեալ ընդ գետն՝
 առաջի Մեհենիցն զօհէր: Ի այց՝
 ի վր նորա յարեան Վախարարք
 քաղաքին, եթէ ումարդեօք՝ փոխա
 նակ Վռոյն՝ երկրպագեմք. ուսան,
 եթէ Վշանի Սյաչին Վի, զոր արա
 րեալ կանգնեցին ի վր վայելուչ
 բլրին

բլրին յԱրևելից կուսէ՝ քաղաքէն մեկուսի, բաժանելով և նա՛ փոքրա գոյն գետովն. և երկրպագեցին լե առաւօտն նամբազմութիւն. նոյննոյ՝ ՚ի տանեաց իւրաքանչիւր: բայց յոր ժամ ելին ՚ի բլուրն՝ գտին փայտ կո փեալ՝ ոչ ճարտարի ինչ գործ, յո լովք քան՝ զսահաւս արհամարհեցին, իբր թէ՛ սյսպիսեաւ, լի՛ իցէ նոյն նամանտառն, և թողեալ՝ ՚ի բայց գնացին: Իսկ՝ ՚ճարերւրին ՚Յնայ եցեալ ՚ի գայթակղութիւնն՝ առաքեաց յերկնից Սիւն ամսկեայ, և լցոյց զլեառն բուրմամբ անուշութե. և ձայն բազմութե սաղմոսերգութե, լսելի եղև քաղցր յոյժ: և ծագեաց ՚ոյս տպաւորութե Սաչին՝ ըստ ձևոյ, և լը չափոյ փայտեղինին. և կա լով ՚ի վր՛նր հանդերձ երկոտասան աստեղօք. յոր ամենեցուն հաւատացեալ՝ երկրպագին նմա. և յայնմ հետէ՝ Օօրութիք ՚Վշկութե կատարին ՚ի նմանէ: Իսկ՝ Սրանելին Սունէ ել՝ գնաց անտի, աշակերտել և զայլս ևս դաւանուս Սրաց՝ յա նապակ լեզունէն շրջելով անպաճու ճաքա՛ր՝ և առանց աւելորդաց. օտարացեալ յաշխարհի, և որ ՚ի սմա. կամ

կամ թէ՛ ճշմարտագոյն ասել, 'ի
 Խաչեղեալ կրթութեամբ մահու
 զկեանսն առնելով՝ բանիւ վկայել
 Քանին Մ. Ե. և յօժարութբն իւ
 րով, ուր արեամբ պսակեալ. զոր
 համարձակիմ ասել՝ Մ. ռաբելուհի
 եղեալ՝ քարոզեաց՝ 'ի Աղարջից ըս
 կսեալ առ դրամբք Մ. լանաց, և
 Ասաբից, մինչև՝ 'ի սահմանս Սաղբ
 թաց, որպէս՝ ուսուցանէ՛ քեզ Մ. գա
 թանգեղոս. բայց՝ մեք դարձուք
 'ի Պատմութիս՝ վասն յարձակելոյն
 Տրդատայ՝ 'ի Պարսս:

Պրակ ճէ 84

Պարսսանն Շապուհոյ՝ և ակամայ կ'նապան
 դուռնի ընդ Յեռամբ Սեծին Առաքանդիս
 նոսի, և Տրդատայ ոտնիւ զԱլիբաբան, և
 գալ Մ. զգահանացն: Այս լէ՛ յայնժամ է
 զև գիտո փրկանն Խաչին:

Բ Մ. Ե. Տրդատայ, թէպէտ՝ և
 զյաղթութի ստացեալէր 'ի
 հարկանելոյ զօրուն՝ և՛ 'ի բազուման
 կելոյ՝ Ասխարարացն, զանդիտեաց
 ինքեամբ յատուկ մարտնչել ընդ
 Շապուհոյ մինչև՝ եհան զբազմութի
 զօրուն հռովմայեցւոյ՝ որք ըստ
 Մ. սորեստան յարձակեցան՝ և՛ 'ի փա
 խուստ

խնուստ զՇ ապհոյ դարձուցին, յաւ
արի զամ երկիրն առեալ: Քանզի՝
և Տրդատ միահամուռ իւրովքն՝ և
որք ընդ իւրովքն էին զօրքն, ընդ
Հիւսիսային կողմանս իշխանուէն
Պարսից դիմեաց, տարեկան չուա
րարութք: Յայնժամ գայ առնա՝
Լըգգականն իւր՝ և հարազատ կամ
սար, Լուաջին որդի Պերոզամատայ
այս Պերոզամատ, է այն տղայ՝ որ՝ ի
կոտորէն Լըրտաշրի զՅեզ կարե
նեան Պալհաւին՝ փախուցեալ
Տուրզայ ապրեցուցանէր. որոյ հա
սեալ յերիտասարդութի, ՚ի պատիւ
հօրն և ՚ի վր զօրոն կարգի յԼը
տաշրէ. առ ՚ի պատուէլ ընդ խուժա
դուժ ազգսն՝ նենգութք արկանել
զնա՝ ՚ի ձեռս Տարբարոսաց. որոյ ե
ղեալ այր քաջ՝ սքանչելապէս մղեաց
զպատերազմունս. և ՚ի պարտել ըզ
Վրզընդն, որ անուանէր Խաքան,
նուաճեալ տայր զգուստր իւր նը
մա կնութե. նա և այլ կանայս առ
նոյր զմերձաւորս Լըրտաշրի. և բա
զուժ որդիք եղեալ, զօրացեալ բըռ
նութեամբ ունի զկողմանսն զայնո
սիկ. թէպէտ՝ և ՚ի համար Լըրտա
շրի, այլ՝ ոչ տեսանէ զնա: և ՚ի մեռա
նին

նիւն Մ. րտաշրի ոչ հնազանդի Շապ
 հոյ՝ որդւոյ նր. և՛ի մարտնչելն՝ ՚ի
 բազում պատերազմունս՝ յաղթէ. և
 ՚ի Մտերմաց Շապհոյ դեղակուր
 եղեալ մեռանի: Մ. րնովին ժամա
 նակաւ՝ այլ ոմն կացեալ Սրզընդ
 Սաքան, որ թշնամութեամբ լը
 կամնարայ՝ որդւոյ նորա՝ վարէր.
 իսկ՝ կամնարայ դժոճարին վարկու
 ցեալ՝ ՚ի մէջերկուց հզօրաց բնակիչ
 թշնամութեամբ. մանաւանդ՝ զի
 և եղբարքն ոչ միաբանեցան ընդ
 նմա. իսողացեալ նմ ընտանեօք իւ
 րովք՝ և աղխիւ, գայ առ Տրդատ
 մէր թագաւոր. եղբօր նորա առ
 Շապուհ երթալով: Մ. րյս կամ
 սար՝ ահագին քաջութեամբ նահա
 տակեալ առ հարբն ՚ի պատերազ
 մունս, ՚ի շահատակելն իւրում, հար
 կանի յումեմնէ սակերբ գլուխն. և
 վերացուցեալ մասն ինչ յոսկերէ՛
 սկաւառակին, բժշկեալ ՚ի դեղոց,
 պակաս գտաւ բոլորութի գազա
 թանն, անուճանեցաւ կամնար՝ այն
 ըիկ աղագաւ: Մ. րսցց՝ Տրդատայ
 իւր հաստատեալ զեօթն պարս
 պեանն Նկբատան Նրկրորդ. և
 Սերակացուս յինքենէ՛ թողեալ՝

դառնայ՝ ՚ի Հայս, ընդ իւր ածելով
 զՍամսար ամենայնիւքն: քանզի՝
 Շապուհ աղաչեց զՅաղթօղն Սոս
 տանդ իանոս՝ խնդրել զհաշտութի,
 և զխաղաղութի մշտնջենաւոր, զոր
 արար իսկ՝ Սուրբն Սոստանդ իանոս:
 Յետ այսորիկ՝ առաքեաց զՀելենէ՝
 զՍայր իւր յԵփմ, ՚ի խնդիր Պա
 տուհական Սաչին. զոր և եգիտ իսկ
 զՓրկական Փայտն, հանդերձ հինգ
 թւեւօք, ՚ի ձեռն Յուդայի Հրէի,
 որ ասլան եկաց Սալիսկոպոս յԵփմ:

Պրակ ձե 85

Պարտումն ի իջիանոսի և փոխումն Սրբու
 նեացն ՚ի հանձնէ. և շինել Սոստանդ
 նուազօլսի:

Ի Սառնալ Ս. յզբռնաւորս ամ
 յերեսաց Սոստանդ իանոսի,
 մեծարեաց նա՛ զի իջիանէ մեծ ու
 թք յոյժ. և ետնմա՛ իկնութե՛ ըզ
 քոյր իւր՝ ոչ համամայր. ծիրանեալ՝
 և պսակաւ Սեօարական զարդարեց
 զնա՛. և յերկրորդականս հասու
 ցեալ պատիւս. Սրբայ ամ Սրեւե
 լից կցոյց. Սայց՝ զոր Սճայինն Սան
 առ Հեբրայեցիսն, անհնարին հա
 մարեալ լինիլ չարութեն փոփո
 խումն

խուսն, նոյնպէս՝ և աստանօր պատա
 Հէ: Ինծու՝ անկարելի է՝ զխայ
 տոնցն փոխել, և լթովպացոյ՝ ըզ
 թխութիւն. նոյնպէս՝ և մարդոյ ամ
 պարշտի զբարսն. քանզի՝ սա նախ
 առ Հաւատսն գտանի՝ դժբօղ. և
 երկրորդ, առ բարեգործն իւր ապս
 տամբ: յարոյց հալածանս լսկեղե
 ցոյ, և նենգութիւն գաղտնի ընդ
 դէմ Վոստանդիանոսի. նա և՛ չա
 րիս բազմազանս հասոյց ամենեցուն,
 որ ը իւրով իշխանութեամբ էին:
 Յանկասէրս այս, և գարշելի՝ Վ. լ
 որ՝ ներկածոյ ունելով զհերս. որ և
 զկին իւր՝ ի մեծ նեղութի արգել,
 սակս՝ տարփութե լքանելոյն Վլա
 Ֆիւլէայ. վսորոյ՝ եսպան զ Վ ուրբն
 Վասիլէոս՝ Վմասիոյ լպիսկսպու:
 Եւ իբրև՝ յայտնեցաւ դաւն, և գի
 տաց, եթէ՝ նմա լուռ ոչ լինի Վոս
 տանդիանոս: Ժողովեաց զօրս՝ ընդ
 դիմանալ պատերազմաւ. և ցրտա
 ցեալ՝ ի սիրոյն Տրդատայ Վեր (Վ)ա
 գաւորին՝ որպէս արդարև՝ ի թչնա
 մւոյ: Քանզի՝ զիտէր, թէ՛ ատելի
 է Վրդարոյն նմ Վմպարիշտ: Իսկ
 իբրև, էին Յաղթողն Վոստանդիա
 նոս, մատնեաց Վճ՝ ի ձեռս նր զ ի
 չի

չիանէս, յոր խնայեալ ունի՝ ի Սերու
 նի, և ի Վեռայր, և տտանել ի Վա
 ղի ուս՝ հանդերձ երկաթի կապանօք
 դնել ի մետաղս, զի՝ աղօթեցէ առ
 ՄԺ, որ ում մեղաւն, թերևս՝ երկայ
 նամիտ լիցի առնա. և ինքն՝ հան
 դերձ որդու վքն՝ զմին Սադաւոր
 հռօմայեցւոյ ցուցեալ, զքսանե
 մեակն ի՝ Աիկոմեդացւոց քաղաքին
 կատարեաց. զի՝ ի չորրորդ ամէ հա
 լածանացն՝ սկսեալ թագաւորել,
 մինչև՝ յերեքտասան երորդ ամն խա
 ղաղու թեան, զոր և՝ այսօր տօնէ
 յաշխարհ: Ալ ոչ պարտ վարկու
 ցեալ՝ դառնալ ի հռօմ, այլ ի Վիլ
 զանդի ունի անցեալ՝ հաստատէ զՄԺ
 քունիսն, յանրջական իմն տեսու
 թեց հրամայեալ. գերապայծանուս
 իմն առնելով շինուածս, հինգ պա
 տիկ յաւելեալ՝ մեծացուցանէ՝ քան
 զի՝ ոչ ուրեք Սեծի Սադաւորի
 կայր՝ ի նման ձեռնարկու թիք այսպի
 սիք, բայց ի սակաւուց ինչ իրաց.
 ունի՝ Տիեզերակալին Մլեկասանդրի
 Մակեդոնացւոյ, յորժամ՝ անտի
 լըդէմ Վարեհի սպառազինեցաւ.
 և սակս այնորիկ՝ շինեաց ի յիշա
 տակ իւր զԱտրատիգինն ասացեալ.
 քան

քանզի՝ ի նման զպատերազմականան
 յօրինեաց զկազմութին, զոր յետոյ՝
 Սևերիոս Լըքայ Հռոմայեցւոցն
 ըողեաց: և ինքն շինեաց զբաղա
 նիսն ՚ի տեղւոջ սեանն, որ ունէր
 ստորագիր խորհրդական անուն
 Լըբգանն, ըստ Թրակացւոց բար
 բառի, զԱլեքսիպոն, որոյ կոչմամբ
 յորջորջեցան՝ և բաղանիքն: Սա շի
 նեաց և զՏեսարանն, և զՎաղանա
 մանրտն Սաղալկաց, և զԶիրն
 Թանցան, ոչ կատարմամբ. այլ՝ Կոս
 տանդիանոսի ամենաօրատիկ յօրի
 նեալ, անոճանեաց՝ Կոր Հռոմ:
 այլ աշխարհ կոչեաց զնա՝ Կոստան
 դինու Վաղաք: Ըսեն և զայս, Թէ՛
 դադրոնի էհան ՚ի Հռոմէ զասա
 ցեանն՝ Պալլագիոնն քերածոյ, և
 էտ զնա՝ ՚ի փորոնին ներքոյ սեանն՝
 որ առ ՚ի յիւրմէ կանգնեալ: Ըս
 մեզ անհաւատալի է, այլոց՝ որպէս
 կամք իցեն:

Պրակ ճզ 86

Յաղագս Լըբոսի Չարախառի, և յորո
 շոյն՝ որ եղև Չանն նք ՚ի Կեհեայ. և սրան
 է

շէլէացի, որք երեւոյան 'ի Վրեգորիոս :

Բ' Նշ այն ժամանակս՝ երևեցաւ Լճերիոս Լճեկսանդրացի, որ ուսոյց չարաչար ամպարշտել, ոչ գող զՈրդի Հաւասար Հօր, և ոչ 'ի Տնութենէ Հօր, և յՍուլթենէ. և ոչ Նետալ 'ի Հօրէ՛ յառաջ քան՝ զյաւիտեանս. այլ՝ օտար զոմն, և արարած, և կրտեր, և յետ ժամանակի գոյացեալ, որ ըստ արժանեաց իւրոց՝ ամպարիշտս այս Լճերիոս, 'ի գարշելիսն ընկալաւ զսատակունմն : Սասն որոյ՝ էլ հրաման յԻնքնակալէն Կոստանդիանոսէ՝ ժողով լինիլ բազմութե Լպիսկոպոսաց 'ի Երկիւս Տիւթանացւոց : և ժողովեցան՝ Տիտոմն, և Տեկենդի Լճերիցունք 'ի Հուով Վաղաքէ, ձեռնարկութե Սրբոյն Սեղբեստրոսի. Լճեքսանդրոս՝ Լճեքսանդրի. Լճստաթիոս՝ Լճտիրքայ. Սակարիոս Լճմի. Լճեկսանդրոս Կոստանդնուպօլսի Լպիսկոպոսք : Յայնժամ, գայ Հրովարտակ Ինքնակալին առ Սեր Լճքայն Տրդատ, զի՛ զՍուրբն Վրեգոր առեալ լիւր 'ի ժողովն երթիցէ. զոր ոչ էառ յանձն՝ Տրդատ

դատ: Վանդի՛ լուճեալ էր զինամա
 նանն Շապհոյ ընդ շընդկանց թա
 գաւորին, և ընդ Վրեւելեայն Սաքա
 նայ: և զՕրավարէն՝ Սերսեհի. որ
 և նա՛ թագաւորեաց ամս 9. և Որ
 մղդի, որ ապա՛ և նա՛ թագաւորեաց
 ամս 3, նահատակութեամբ: և ՚ի
 կասկածի՛ եղեալ զի մի՛, արդեօք պայ
 մանին ստեցէ՛ ըստ սովորութե՛ շե
 թանոսութեանն. վս՛ այսորիկ՛ ոչ
 եթող առանց իւր զաշխարհս: բայց՛
 և ոչ Սուրբն Վրիգոր հաւանեցաւ
 երթալ, զի՛ մի՛ զառաւել պատիւ՛
 վս՛ Սոստովանողական Վնուանն՛
 ՚ի յողովոյն ընկալցի. իբր՛ զի այն
 պէս փափաքանօք, և մեծաւ փու
 թով կոչէին: այլ՛ նք՛ առաքեն Փո
 խանորդ իւրեանց զՎրիստակէս,
 հանդերձ Ղշմարիտ Սոստովանու
 թիք Սրկոցունց գրով: որոյ երթել՛
 հասանէ Սեծին՛ Վեռնդի. և հան
 դիպի յայնմ ժամու, զի՛ մկրտէր ըզ
 Վրիգոր՛ զՏայր Վրգրի Վստուած
 աբանի. որ, իբրև՛ ել ՚ի ջրոյն, լոյս
 շուրջ փայլատակեաց, զոր՛ ոչ ոք ՚ի
 բաղմանց ետես, բայց՛ միայն Վեռն
 դիոս, և մերն Վրիստակէս. և Վ
 թալոյ Սրեսեայ, և Յակովբ Սըծ
 բնայ

բնայ, և Յոհան՝ Պարսից Լպիսկո
պոս, որք նոյն շաւղօք՝ ուղևորէին
'ի Վողովն:

Պրակ ԺԷ 87

Պարչ Լըրիսպակեայ 'ի Լիկեայ՝ և հասա
պուլ Լըգախանայն, և որ էնչ 'ի Վատնի
շինոնածք:

Լ թեալ Լըրիստակէս ընդ Սե
ծին՝ և ոնդի՝ հասանէ՝ ի քա
ղաքն՝ Լիկէացոց, ուր եղէն ժողո
վեալ չարք 318, 'ի քահտոնմն Լըրի
անոսաց՝ զորս նզովեալ՝ մերժեցին
'ի հաղորդութի Լկեղեցոց. սոյն
պէս՝ և խնքնակալն արտասահմա
նեաց 'ի Սետաղս: Լպա՝ դարձեալ
Լըրիստակէս արժանահաւանա քա
նիւ, և քսան սահմանեալ գլխով
կանոնաց Վողովոյն, գայ հանգիպի
չորն, և Լըքայի՝ ի Վաղարշապատ
Վաղաքի. ընդ որ՝ յոյժ ուրախա
ցեալ Սրբոյն Վրիգորի, սուղ էնչ
յինքենէ՝ ի կանոնս Վողովոյն յաւ
ելու, վս առաւել զգուշութե իւ
րոյ Վիճակին: Յայնժամ՝ Լզգայ
ին նոցա կամսար մկրտի իւրովքն
հանդերձ՝ ի Սեծէն Վրիգորէ, Լը
քայի ընդունելով 'ի ջրոյն: տայժա
ռան

ռանգուրն նման զմե՛ծ Վաստակէր
 տըն Մարտաշիսի, որ այժմասի՝ Վաս
 Տոնակէրտ, և զՎաւանն Շիրակ,
 ոնց՝ ազգականի իւրում; և Մտերիմ
 Հարազատի, այլ՝ նա ոչ աւելի բաւ
 եալ՝ քան զհօթն աւուրս, յետ միւր
 տութեն՝ վախճանի: Բայց՝ ի՞նչ
 գաւորին Տրդատայ մտիթարեալ
 զգլուխ որդւոցն Վամսարայ զՄ.
 շաւիր, զինքն փոխանակ Նոողին
 սահմանելով. ազգ զնասերեալ յա
 նուն հօրն, և կարգէ՝ ի թիւ՝ Վախ
 արարութեանց. յաւելու և այլ պար
 գես՝ զքաղնքն Արոճանդայ, և զնո
 րուն Վաւանն, մինչև ց՝ կատար ձո
 րոյն մեծի: միայն, զի՝ ի մտայն նր
 հեռացուցէ զյիշատակ բնիկ աշ
 խարհին՝ որ Պալհանն կոչի. ոնց՝ զի
 անվորդով զհաւատն պահեսցէ:
 Իսկ՝ Մարշաւիր առաւել սիրեալ
 զՎաւանն, յիւր անուն անոճանէր
 Մարշարունիս. քանզի՝ յառաջ Արաս
 խաճոր կոչիւր: ահա՝ ասացաք ըզ
 պատճառս գալստեան երկուց Յե
 ղիցն Պարթևաց՝ և Պալհակաց:
 Օայսու ժամանակաւ կատարէ Տրդ
 դատ զշինոճածս ամրոցին Վաւ
 նույ: զոր որձաքար՝ և կոփածոյ վի

մօք, երկաթագամ, և կապարաւ
մածուցեալ յորում շինեալ և տուն
հովանոց մահարձանօք՝ սքանչելի
դրօշուճովք՝ բարձր քանդակովք
ի համար քե՛ռ իւրոյ Խոսրովիդիս
տոյ. և գրե՛ալ ՚ի նմա զյիշատակ իւր
Հելլենացի գրով: Բայց՝ Սրբոյն
Վրիգորի դարձեալ ՚ի նոյն լերինս,
նչ ումեք յետ սոյնր՝ յաւելէ երևել
մինչև ՚ի վախճան:

Պրակ 88

Յաղագս՝ հահոճան Վրիգորի, և Բրիտան
կեայ. և թէ՛ էր աղագաս կոչի լեառն՝ Սա
նեայ Բոր:

ՅԵՐԹԵՆ՝ և տաններորդի ամի
Սաղաւորութեն հրդատայ,
գտա՛ք՝ նստեալ յԵթու Սրբոյ
Բաբելոն Սաղեոսի՝ զհոյն
Սեր, և ըստ Բեթարանի՝ Օնօղ:
յետ՝ լուսաւորելոյ զամ հայս Լու
սով Բճգիտութեան, և ջնջելոյ
զխաւար կռապաշտութեն, և լնլոյ
զամ կողմանս Կախկոպոսօք, և
Վարդապետօք, սիրեցեալ զլերինս՝
և զյամայութի, և զհանդարտութե
մտացն՝ յինքեան կեալ, զի խօսեսցի
ընդ ԲՅ անզբաղապէս. Փոխս

նորդ իւր թողլով զորդին իւր՝
 զՂուխտակէս, ինքն կալով ՚ի Վաւ
 առին Վարանաղեաց, ՚ի լերինն՝
 որ կոչի Սանեայ Մ.Յրս: Մ.ՅԼ ա
 սասցուք թէ՛ էր աղադաւ կոչի Սայ
 նեայ Մ.Յրք: Քանզի՛ կին ոմն, ա
 անուն՝ Սանի, յ՛նկերաց Սրբայ
 Հռիփսիմեանց, որպէս՝ զՆունի
 Սրայ Սարդապետուհի. որ ոչ շու
 թափեաց հետեւիլնց՝ ՚ի գալն առ
 մեզ, դիտելով զամ տեղիս Մ.Յ.
 բնակեցաւ ՚ի լերինն յայնմիկ՝ ՚ի յայրս
 ինչ քարանց. վասն որոյ՝ կոչեցաւ
 անուն լերինն՝ Սանեայ Մ.Յրք. յոր
 Մ.Յրի բնակեցաւ յետոյ Սքն Վրի
 գոր: Մ.ՅԼ թէպէտ՝ և բնակեցաւ
 անդ, սակայն՝ ընդ ժամանակս ժա
 մանակս յայտնեալ շրջէր ընդ աշ
 խարհս՝ հաստատէլ ՚ի հաւատոզա
 շակերտեալն: Վայց՝ յորժամ եկն
 նորին որդին Ղուխտակէս ՚ի Վողո
 վոյն՝ Նիկիայ, յայնմ հետէ՝ ոչ երև
 եցաւ յայտնիլ ումեք Սուրբն Վրի
 գորիոս. վսորոյ յիսկզբան Վահա
 նայանալոյն նր՝ յե՛թն, և՛ ի տաննե
 րորդ յամէ (Վագաւորութեն Տրբ
 դատայ՝ մինչև ց՛քառասուն, և վեց
 երորդ ամն նորին, յորմէ հետէ՝ ոչ

ևս յաւելլու՛ն ումե՛ք երևիլ Վրիգորիոս. համարեալ թուին ամք 30: Աւ յետ նր՛ Վախտակէս ամս, 7: Վախտակէսն՛ և յեթներորդ յամէն Տրդատայ մինչև ց՛ յիսուն, և երրորդ ամս նորին, յորում եղև կատարումն Սրբոյն Վախտակեայ. զի՛ արդարև՛ սուսէր էր հոգևոր՛ ըստ ասացելումն: Սորոյ՛ և Վախտակեայ ոս, որ կարգեալ էր՛ ի Վերակացութի շորրորդն կոչեցեալ Հայոց, կշտամբեալ՛ ի նմանէ, սպասեաց դիպող աւուր, և սրատահեաց նման ի ճանապարհի՛ ի Առօրեայ Վախտակին: Էսպան զԱրանելին սրով, և ինքն դնաց փախտական ի Տարոս Ալեքիեցւոց: Իսկ՛ զմարմին Սրբոյն բարձեալ Վախտակեայ նորին, բերին յԱլեքիեց, հանգուցանել ի թիլ յիւրում Վախտակին: Աւ յաջորդեաց զաթուն Վախտակեայ բայր նորին Սրբանէս, ի յիսուն, և ի չորրորդ յամէն Տրդատայ՛ և անդր: Իսկ Սրբոյն Վրիգորի ի Վախտակեայ Վախտակեայ աներևութաբար ամս բազումս՛ փոխի մահուամբ ի կարգս Հրեշտակաց. և հովուաց գտեալ զնա՛ վախճանեալ, ի նոյն տի:

տեղևոջ Թաղեցին, ոչ գիտելով՝ Թե՛
 ով որ նա՛ն իցէ: Սայելէ՛ր իսկ նոց, որք
 Փրկչին Մերոյ՝ եղէն Սորհրդա
 ծուք, լինիլ և Մշակերտին յուղարկ
 մանն Սպասաւորք: և ծածկեալ
 անս բազումս՝ Մծային իմն գող
 ցես Տեսչութք, իբրև՝ զՄովսէ՛սն
 զայն՝ ի հնումն. զի՛ մի՛ ի Պաշտօն դե
 ուհաւանտ մարդկան՝ ի Վարբարո
 սանցս առցի ազգաց: Իսկ՝ յորժամ
 սերտեալ՝ հիմնեցան Հաւատք կող
 մանցս այսոցիկ՝ զկնի՛ յետ բազում
 ամաց՝ յայտնեցաւ Ղգնաւորի ու
 մեմն, Վառնիկ անուն կոչեցելոյ. և
 բերեալ՝ եդաւ ՚ի գետոն Սորդան
 Վշխարք Սրբոյն Վրիգորի:
 Սա՛, որպէս՝ յայտնի է ամենեցունց՝
 Մշխարհաւ Պարթև, Վաւառաւ
 Պալհաւ, յազգէ Սաղաւորեցելոյ
 դատուցեալ Մրշակունի, ՚ի Տեղէ
 Սուրենական, ՚ի հօրէ Մնակ կոչե
 ցեալ: Սրևելից կողմանց Հայոց,
 աշխարհիս Մրևէլ ճամարիտ ծա
 գեալ, և իմանալի արեգակն, և հո
 գևոր ճառագայթ՝ ի խորին չարու
 Թէ՛ Վրապաշտութեն. երանութե՛
 և շինութե՛ հոգևորի՛ առիթ. Մծ
 սյին արդարև՝ արմաւենի անկեալ
 ՚ի

'ի Տան Տն, և 'ի Վաւիթս Մ. Եւ ծաղ
կեալ: և այսպիսեօք՝ և այս քանեօք
ժողովրդովք բազմացեալ՝ ժողո
վեաց զմեզ զամենեւեան 'ի Վաւս՝
և 'ի Վովեատ Մատուծոյ:

Պրակ 3[Թ] 89

Յաղագս՝ Հախճանի Սեծի (Թ) ազատորին
Տրդատայ. ընդ որում, և ողբերգական մե
զարդանիան Մշգիս Հայոց:

Օ Սրբոյ, և զմեծէ, և զԼըրկ
րորդ՝ Վահատակէ, և զմե
րոյ Վոսաւորութեց, Հոգևոր Վե
րակայունէ ճառելով՝ զ'ի Վսէ՛ հա
նուր եղելոցս Ղշմարիտ (Թ) ազաւ
որէ, հրաշափառադ ունիւ պարտէր
անցանել բանիւ, ուն՝ զՎործակցէ,
և զհաւասար Ղգնողէ մերոյ՝ Վա
խաշաւղի՝ և Վոսաւորութեանց
Վահապետի, որպէս՝ թունեցաւ հա
ճոյ Հոգւոյն Սրբոյ՝ Լըրիցացուցա
նել զիմ՝ Վոսաւորին, Վկայուէն
միայն վիճակաւ, 'ի վրձ բերեմ, թէ
և՝ Վաւքելութեան: Վակ՝ որ ինչ ըղ
կնի այսորիկ, զուգաբան՝ և հաւա
սարագործ, այլ՝ զառաւելութիւն
ասեմ զ(Թ) ազաւորին. քանզի՝ խոր
հիւն յաղագս Մ. Եւ Ղգնազգե
ցիկ

ցիկ լինիլ՝ զոյգ երկոցունց: Իսկ նու
աճել հաւանողական, կամ բռնաւ
որական բանիւք՝ առաւել Թագա
ւորին Շնորհ. քանզի՝ ըստ հաւա
տոյն ոչ լինչ կասեցուցնէր զգործսն.
այսորիկ աղագաւ՝ կոչեմ զնա՝ Կա
խաշաւիղ Ղանապարհ, և Սուսաւ
որութե մեր չայր Երկրորդ: բայց
զի Պատմութեց, և ոչ գովեստից է
ժամանակս. մանաւանդ՝ զի և հագ
ներգութիս ը իւրաքանչիւր Պատ
մագրաց արտասանութեց՝ և ոչ յա
տուկ ՚ի մէնջ շարագրեցաւ. անց
ցուք ՚ի կարգ բանից, որ ինչ՝ յա
ղագս նր: Սա՛ յետ հաւատոյն, որ
՚ի Վր, նամ առաքինութե բացա
փայլեալ՝ ևս քան զևս՝ յաճախէր,
որ ինչ՝ յաղագս Վր գործ, և բան.
տաստելով՝ և հաւանեցուցանելով
զՍեծ՝ Կախարարսն, Պանդամայն
և զնամ բազմութիս Սամկին լինիլ
արդարև Վր. ոն՝ զի վկայեցեն
ըստ հաւատոյն ամբն և գործքն.
այլ՝ զխտասրտութիւն կամիմ ա
տել, թէ և՝ զամբարհաւաճութի
մերոյ Սգգիս, յիսկզբանն՝ և այսր,
ոն՝ անհամբոյր բարւոյ՝ և ճշմար
տութեան անհարազատ, կամ թէ՛

բնութիւն ունելով զբարձրայծու
 թի, և կամակարութիւն: Ընդդի
 մանան կամաց (Թ) Դւորին՝ յաղագս
 Կրօնից Վսահանաց, զՏէտերթա
 լով կամաց կանանց՝ և հարձից:
 Որում ոչ կամեցեալ ներել (Թ) ա
 գաւորին՝ ընկեցեալ զերկրաւոր
 Պսակն, զՏէտ ընթանայր Երկնաւ
 որին. արագ հասանելով՝ ի տեղին՝
 ուր Ղազնաւոր Օինուորն Վի
 ծակամուտ Եռնակեցիկ եղեալ:
 Բոտանօր ամաչեմ ասել զճշմար
 տութիւն, մանաւանդ թէ՛ զանօրէ
 նութի, և զամսրաշտութի Վզգիս
 մերոյ. զմեծի ողբոց՝ և արտասու
 անց արժանի՝ զսոցան զգործս: քան
 զի՛ զՏէտ առաքեալ՝ կոչէն զնա՝
 Սուրբ լինիլ ըստ կամաց նր, և ու
 նիլ զ(Թ) ագաւորութիւն: Իսկ՝ ի չը
 հաւանիլ Սրբոյ, տանն մարբումն
 ունի՝ անդ ուրեմն՝ ի հնումն, զՍոկ
 րատայ զմոլախինդսն. և կամ թէ՛
 զմեր իսկ ասել՝ կատաղեալ Երբայ
 եցիք, ըմպելի լեղեան խառնեալ
 Վյ Սերոյ: Եւ զայս արարեալ
 շիջուցին յինքեանց, զբազմափայլ
 Ղառագայթ Վճապաշտութեան
 նորան. վս այսորիկ՝ ես ի վր իմոցս
 ող

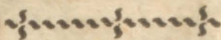
ողբալով ասեմ, ունի՝ Պողոս՝ յաղաղս
 իւրոցն, և թշնամեաց խաչին Վի-
 քայց՝ ասեմ, ոչ զիմ բանս, այլ զՆո-
 գւոյն Սրբոյ. Լագ թիւր, և Վառ-
 նացող՝ ասէ, աղգ՝ որ ոչ ուղղեաց
 զսիրտ իւր, և ոչ հաւատարմացաւ
 Լստութոյ ոգի նորա:

Երբ Լրամեանք՝ մինչև յերբէք
 Ծանրասիրտք: Բնդէր սիրէք
 զանօրէնութիւն՝ և զանանձութի-
 որք ոչ ծանեայք, զի սքանչելացոյց
 Տրդ Սուրբն իւր. և ոչ՝ Տր լուիցէ
 ձեզ՝ յաղաղակէլ ձերում առ նա.
 զի բարկացեալք՝ մեղայք՝ և յանկո-
 ղինս ձեր ոչ զղջացարուք. քանզի՝
 զենումն անօրէնութեան զենէք, և
 զյուսացեալն՝ ի Տր արհամարհե-
 ցիք: Սոսոսորիկ՝ եկեսցէ՝ ձեզ որո-
 գայթ, զոր ոչ ծանեայք՝ և որսն՝ զոր
 որսայցէք, ըմբռնեսցէ՝ զձեզ՝ և նո-
 ըին որոգայթիւ անկջիք. սյլ անձն
 նր ցնծացէ Տերամք՝ ուրախացի
 ՚ի հանգստեան իւրում, և ամիւ ին-
 քեան անձամբ ասացէ՝ Տր ո՞նման
 է քեզ: Լու զի՝ այսոքիկ ճշմարիտք
 այսպէս՝ և մեք միսիթարեացուք մե-
 րովք վտանգիւքն: զի թէ՛ ընդ
 փայտ դալար այսէ՛ ասէր Վս, իսկ
 ընդ

ընդ չորն, զինչ լինիցի Լորդ՝ եթէ
ընդ Սուրբն Լ. Ե. և որք ՚ի թագաւ
որու թէ զինքեանս՝ յաղագս Լ. Ե.
նունաստացուցին՝ սյսքան. զինչ բան
մեր առ Լ. Ե. յաղագս ՚ի ձէնջ վտան
գիցս. որոց վտանգք՝ և աղքատութի
սեպհականէ: Լ. Ե. սակայն՝ ասա
ցից. ո՞վ որք ՚ի ձէնջ թողակս՝ յաղագս
մեր, ո՞վ որք վարդապետայն մաղ
թանս. ո՞վ որք բան յօժարեցուցա
նօղ կամ յորդորական. ո՞վ որք յեր
թայն մերում բեռնաբարձ. ո՞վ որք
՚ի դաշն մերում հանգիստ. ո՞վ որք
տուն, կամ՝ օթանոց մե՛զ պատրաս
տեաց. թողից զայն: զի՛ և ո՛չ զլե
զոն չարս՝ և զտգիտութեանն հան
դերձ անոթի փառամոլութք, և կա
տաղի լեզունու թք սանձահարե
ցիք. այլ՝ նիւթ նոցա անմտութեն
զձեր ուսումնատեանցդ տալով բարս,
բորբոքեցէք առաւել՝ բան՝ զ՛հա
բիւովսի հնոցն: Ս՝ ո՞րոյ՝ իւրաքան
չիւրոք առանձին՝ է Վուրմ, և
Սաշոն, ոն՛ի՛ ասէ Վիւր. որ է ըստ
այժմուցս ՚ի դէս, որ բազում խօ
սողք Ս՝ ստունածայնոցն՝ և զօրուե
մտացն ո՛չ հասուք. և խօսողք՝ ո՛չ
ըստ հաճոյից հողւոյն, այլ՝ ըստ
բին

ըին: Վսորոյ՝ հիացունն է ճանքս, և
 սարսափելի իմն՝ որոց միտս ունին.
 քանզի՝ խօսի, որ խօսին զՎստու
 ծոյ՝ և զՎճայինան, և խորհուրդք
 Խօսողին հայի յօտարս: զի՝ ոչ յա
 ղադս որոյ խօսին՝ կրէ՛ զաշխատու
 թին, և ոչ մեղմով՝ և հեզիկ, որպէս
 ուսաւն՝ թէ՛ մի ոք լուհիցէ արտաքոյ
 զբարբաւ նորա. այլ՝ յաղազս Վա
 ւայ Վարդկայնոյ, և ճայթելով՝
 հնչեցուցանեն՝ ի լսելիս մարդկան:
 ուր շատ խօսութեան բանք՝ իբրև՝
 յաղբիւրէ բղխեն, ոսկ՝ ասայն ոմն՝ ի
 հնոցն, և զկծեցուցանեն զգինար
 բնւս՝ և զհրասարակս: ով ոք՝ զսո
 սա՝ ոչ ողբասցէ՝ որ միտս ունիցի. և
 եթէ՛ ոչ ոք զչարիցի ասեմ. թէ և՛
 որք յորդորեն զնոսա՝ այսպիսիս լի
 նիլ՝ արդեւում, ասելով զՎրիստո
 սին. տալ վրէժս յարենէն Վրէլի
 Վրդարոյ, մինչև յարիւնն Օպա
 թիայ. որ կայ ՚ի մէջ հաճարին՝ և
 Սեղանոյն: այլ՝ անտանօր դադա
 րեսցէ՛ բանս, որպէս աշխատութի
 կրեալ՝ յականջս լինիլ խօսեցեալ մե
 ուելոց: Վ. յլ՝ Պատմութիւնս յա
 ղադս՝ Սրբոյն Տրդատայ ճմարիա
 է. քանզի՝ արբուցեալ նմանդէ՛ղ մա
հու

հոռ, զրկեցան'ի Սուսոյ Շնորհաց
Ղառազայթից նորա. որ թա
ղաւորեաց ամս' յիսուհն' և վեց:

Ընթարեցաւ Հատոր Երկրորդ:

Այս էրախտն' ամենա լի-

ճաշակողաց' յոյժ հաճե լի:

Սերոյ էրկամբ' յառաջա ծի-

շնորհել էղբարդըդ ցանկա լի:

Թաօմաս' պարկէր յանցատո բաց-

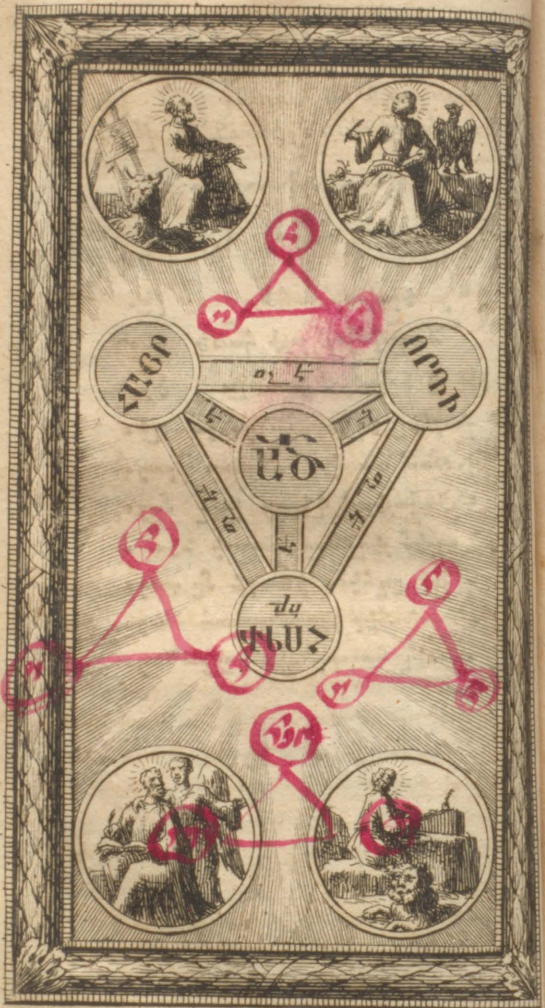
էննախայեալ' վերաց բաշ ճաց:

Հայցեմ յեղբարոյ առաջի նեաց-

յիշել ըզհէս 'ի ստաբ ճը փաց:

Սշտանունէր յեր արքաատն այ-

առնել հաղորդ' զիս փըշրանաց:

ՀԱՏՈՐ ԵՐՐՈՐԴ

Պրակ ն 1

Մեծիս խորենացայ՝ Ասարգաթանութի
մերոց Հայրենեաց :

Չ ՀՆԵ
ԽՕՍՈՒԹԻ
ԻՆՔ ԵՂ ԵՆԷ

մերոց աշխարհիս, և ոչ ընդ նմ ընդ
դունականսն անցանել ատակեալ
սակս՝ կարճուլթէ ժամանակիս. նան
և՛ ոչ Մատենագրութիք Վեոդո
րի հոլպեն առ մեզ. զի՛ ինմնպա
հելով զանն անմոռաց՝ ընդ բնան
անցանեաք. զի՛ մի՛ ինչ իմեզէն մը
նասցէ ՚ի գլխաւորանց՝ և՛ ի պիտա
նեաց, և արժանի յիշատակի մերոց
Շարագրութեցս. այլ՝ որչափ ջան,
և յօժարութի բաւեցին՝ պատմե

ցաք ստուգապէս, 'ի Մեծէն Մ. Ղէք
 սանդրէ մինչև ց' վախճան Սրբոյն
 Տրդատայ, յոյժ կանուխ՝ և հեռի
 ժամանակօք. վասն որոյ՝ մի զմեզ այ
 սրանեալ՝ սրարսաւիցես. զի՝ ահա որ
 ինչ առ մերովքս ժամանակօքս է
 ղև. կամ՝ գոյզն ինչ հեռի, զրուցե
 ցից քեզ անսխալ: Արրորդ առ
 նելով գիրս՝ որ ինչ յետ Սրբոյն
 Տրդատայ մինչև 'ի սպառել Մ. ըշա
 կունեաց ազգին 'ի Սազաւորու
 թենէն. և Օաւակի Սրբոյն Վրի
 գորի 'ի Վ. ահանայութենէ. հասա
 րակաց խօսիւք անյանելով ը Պատ
 մութիւնս. որպէս՝ զի մի երևացօք
 'ի պերճաբանութիւնս գրաւել առ
 փափագ. այլ՝ ճշմարտութեբանից
 մերոց կարօտեալ՝ ստէպ ստէպ՝
 և անյագ առնիցեն՝ զընթերցումն
 Պատմութեց մերոց հայրենեացն:

Պրակ ը 2

Որ ինչ յետ վախճանին Տրդատայ՝ ընդ
 Մեծն Սրբանէս, և ընդ Արիս Սախա
 բարտաւիանան անց:

Ի Վամանակի Վախճանի Տրդ
 գատայ՝ հանդիպեցաւ Մեծն
 Սրբանէս 'ի Վ. կայարանի Սրբոյն
 30

Յօհաննու՝ որ 'ի Հօրէ նորին՝
 շնորհեալէր 'ի Տարօն. ուր նենդ
 գործեալ լերինն այնորիկ Քնակ
 չայ 'ի սաղրելոյ Վախարարացն,
 կամեցան սպանանել. որք անըմբռ
 նելի ձեռամբ կապեալ՝ որպէս՝ առ
 Եղիսէիւն այնու՛իկ 'ի Հնովնն՝ կամ,
 առ նորին ինքեան Քի Մ. Ե մերոյ
 զարկուցեալ Հրէայքն. անվտիտ ան
 ցեալ՝ գնայր յԱկեղէց Վաւառ՝ 'ի
 Թիւն յԱւանն, որ էր հանգստա
 րան նորին եղբօրն Մըխտակեայ.
 Էսգացեալ 'ի վրաշխարհիս Հայոց՝
 որք յանիշխանութե մնացեալք, յա
 րեան ազգ յազգի վերայ՝ կոտորել
 զմիմեանս. ուստի՝ երեք Տո՛հմքն,
 որք զՔնուէնականն, և Մանաւա
 զեանն՝ և որ Վուէին անու՛նէին,
 սպառեալ՝ բարձան 'ի միջոյ:

Պրակ 7 3

Կապարտան Սրբոյն Վրէժորիսի 'ի Քար
 Բարոսոյ:

ՄԵ՛ծաւ այնտու՛թք առնէր
 վրէժխնդրութի հաւատոյ՝
 և վարուց Երանելին Տրդատ. ա
 ռաւել այնոցիկ՝ որք 'ի բացեայ կող
 մանքն էին՝ յիւրովմ իշխանութեն.
 վառն

վանն որոյ՝ եկեալ Վործակալք
 կողմանցն Նորեկից Հիւսիսոյ. Սե
 րակացուք հեռաւոր քաղաքին, որ
 կոչի՝ Փայտակարան, ասէնց՝ Ն.Ս.
 քայ. եթէ՝ կամիցիս ուղղութիւն վա
 րիլ կողմանցն սյնոցիկ՝ ըստ այսմ
 հաւատոյ՝ առաքեանցն Նախկոպոս
 ՚ի Օաւակէ Սրբոյն Վրիգորի, զի
 յոյժ փափաքելով խնդրէն. և դի
 տեմք հաւաստի, զի՝ ՚ի հռչակեալ
 անունէն Վրիգորի, ակնածիցեն
 և ՚ի նորին Օաւակացն. Ն.Ս.մ
 հաւանեալ Նորանելին Տրդատ,
 տայ նոցա Նախկոպոս զՍանուկն
 Վրիգորիս՝ զԱրէցորդին Սրթա
 նիսի. թէպէտ՝ և յանլիութիւն աւ
 ուրցն հայելով՝ պարականոն զիւրն
 վարկանէր, այլ տեսեալ զհոգւոյն
 մեծանձնութիւն. զմտաւ ածեալ
 զՍողոմոն երկոտասան ամետոյ թա
 գաւորեալ իլի. առաքէ քաղում
 համարձակութիւն հանդերձ Սանա
 տրկաւ ոմամք յիւրմէ՝ ազգէն Ն.Ս.
 շակունեաց. Սրոյ երթեալ՝ օրինակ
 բարեաց լինէր. հայրենականօքն
 վարելով առաքինութիւնք. այլ՝ կու
 սութիւն գեղի վերոյ, քան զհարսն.
 և պատժականաւ՝ զոյգ լի թաղաւ

որին: Իսկ՝ ՚ի հասանիլ համբաւոյ
 վախճանին Տրդատայ, ՚ի դաւելոյ
 նորին Սանատրկոյ, և սյլոյ ոմանց
 հանապազասուտ արանց Լ՛ղուճ
 նից, սպանին զԼ՛ըրանելին ընթա
 դրեալ ձիովք Բարբարոսքն ՚ի
 Սատնիանեան դաշտին՝ մե՛րձ ՚ի
 Կասբիականն կոչեցեալ ծով զոր
 բարձեալ Սարկաւագանցն նորուն՝
 բերեալ ՚ի փոքր Սիւնիս, թաղեցին
 յԼ՛մարէն Լ՛ւանին: Իսկ՝ Սանատր
 կոյ՝ թագ կապեալ ինքեան՝ ունի
 զբաղանքն Փայտակարան, զօրութք
 օտարազգայ՝ խորհէր տիրել բոլո
 թումս Հայոց:

Պրակ 7 4

Սրտշումն Բահուր Բարեշեի ՚ի Ռաբանու
 լենէ Հայոց. և խորհուրդ Եսաբարադան՝
 Ռաֆատորեցոսցանել զՍոսրու:

Սրպէս՝ յԼ՛ճայինսն գտանեմք՝
 ասացեալ Պատմութիւն Լ՛ըրայ
 սկան ազգին, յէտ Բատաւորայն
 ՚ի ժամանակի անիշխանութեն, և
 առանց խաղաղութեան՝ ոչ լինելոյ
 թագաւոր, և ա՛ռն ըստ հաճոյից իւ
 րոց դնալ. սա՛ սէս՝ և՛ ՚ի մերձումս էր
 տեսանել աշխարհիս: Բանգի՛ յէտ
 ին 21 վախ

վախճանի Ելրանեւոյն Տրդատայ,
 մեծ Իշխանն Րահուր, որ՝ Րդեանիս
 Րդնեանց կոչուր, տեսեալ զՍանա
 տրուկ թագաւորեալի՝ Փայտակա
 րան, զնոյն ինքն խորհեցաւ. թէ
 պէտք է ոչ թագաւորել զի՝ ոչ Ր.
 շահունի էր, այլ Տիրագլուխ կամե
 ցեալ լինիլ: Ճեղքեալ ի միաբանու
 թէ Հայոց, ձեռս ետ յԱրմիզդ՝ Պար
 սից Րքայ. ուստի՝ ուշ ի կնւրծս
 անկեալ, և ի միտս եկեալ՝ Վախա
 րարանցն Հայոց, ժողովեցան առ
 Սեծն Սրթանէս. և առաքեցին
 երկուս ի պատուական իշխանայ,
 զՍար՝ Իշխանն Կոսիայ, և զՎանդ՝
 Իշխանն Հաշտենից. երթալ ի Վա
 խագաս Քաղաքն՝ առ Կայսր Կոս
 տանդոս՝ որդի Կոստանդիանոսի՝
 հանդերձ պատարագ՝ ք, և թղթով՝
 որ ունէր օրինակ զսոյս:

Պրակ Է 5

Պարսէն Ռեշոյն Հայոցի:

Երկուս պատուաւ Սրթանէս
 և որք ընդ նովաւ Եպիս
 կոպոսունք, և նմ Վախարարք
 Հայոց Սեծայ. Տեառն Սերոյ
 Ինքնակալի Կոստանդեանց Կայսեր՝
 խըն

խնդան: Յսկ լիցի քեզ սլայման
 ուխտի հօր քոյ Աստանդեանոսի,
 որ առ մերում թագաւորին Տրդատայ: և մի տայցես զաշխարհս քո
 Պարսից՝ աննծից. այլ՝ օգնեսցես
 մեզ զօրօք՝ թագաւորեցուցանել
 զորդի Տրդատայ՝ զԱսորով: քան
 զի՝ Լճ ոչ միայն զձեզ Եւրօսայ,
 այլ և՝ ամ Միջերկրեայցս Տիրե
 ցոյց. և աս զօրութեան ձերոյ եհաս
 մինչև ի ծագս երկրի: և մեք խնդ
 րեմք առաւել քան զառաւել տի
 րել ձեզ ողջ լերուք: Լ. յամ լսող
 եղեալ Աստանդեայ՝ առաքեաց
 զԼճտիոքոս՝ Յարդարիչիւրոյ Պա
 լատանն զօրու ծանու՝ և ծիրանիս
 հանդերձ Պսակաւ, և թուղթ՝ որ
 ունէր օրինակ զայս:

Թուողն Աստանդեայ:

Օգոստոս՝ Ինքակալ Այսօր Աս
 տանդոս. Մեծի՛ Վրթանիսի՝
 և համօրէն աշխարհականաց քոյ
 խնդան: Ըռաքեցի՝ ձեզ զօր յօգնեա
 նութիւն, և հրաման՝ թագաւորե
 ցուցանել ձեզ զԱսորով՝ որդի
 Ըրբայի ձերոյ Տրդատայ. ուղղի՝ ի
 րարեկարգութիւն հաստատեալ
 մեզ ծառայեսցիք մտերմութիւն:
 ողջ լերուք: Գոս

Պաշտօնսին Միսիսիսա՝ և գործի նորին ։

Եկեալ Միսիսիսոս՝ թագաւորեցոյց զՍոսրով, և չորեսին Սպարապետն մատոյց ՚ի նոյն իշխանութի զօրու՝ զորս կայուցեալ էր Տրդատայ յիւրում կենդանութեն յետ մեռանելոյ Պայեկին իւրոյ Մրտաւազգայ Սանդակունոյ, որ Միսիսիսապետ էր նամ չայոց Օջրավար։ Մուաջին՝ Սագարատասպետ, զօրավար նամ գնդին Մրկմտեայ կողմանն. Երրորդ՝ Միհրան՝ Մուջնորդ Սրաց՝ և Սդեանիս Պուգարացոց՝ Սպարապետ չիսիսային զօրուն. Երրորդ՝ Սահան՝ Սահապետ Մմատունեոց՝ զօրավար Մրկեկեայ գնդին. Չորրորդ՝ Սահաճիհր Ստունեաց՝ Սպարապետ չարաւային զօրուն։ Եւ բաժանել էտ նոյ զիւրաքանչիւր զօրս. և առաքեաց զՍահաճիհր չարաւային զօրօք, և զՍիսիկեցիս զօրս ընդ նմա՝ զկողմամբք Մսորեստանի, և Միջագետաց. և զՍահան՝ Սահապետ Մմատունեաց՝ Մրկեկեայ գնդուն, և զՊաղատացի զօրս ընդ նմա, և

ռաքեաց Մտրսրատական 'ի պահ ու
 նիւ յՄ. րքայէն Պարսից. և իւր թո
 ղեալ զՏագաւորն Խոսրով. քան
 զի՝ փոքր էր յանձնէ, և անօսր ոսկե
 րօք, և ոչ գուլ 'ի նմանութի պատե
 րազմական հասակի. առեալ ընդ
 իւր զՍիհրան, և զՏագարատ իւ
 րեանց զօրօք, միահամուռ ամ Յու
 նականաւն՝ խաղայ 'ի վր Սանատր
 կոյ: Իսկ նորա Պարսկական զօրօք
 լցեալ զքաղաքն Փայտակարան,
 ինքն առ Շապուհ փութացեալ
 անկանի հանդերձ Մղունից՝ Լախ
 արարօքն: զոր տեսեալ Մնտիոքայ,
 եթէ՝ ոչ 'ի խաղաղութիւն հնազան
 դութե նոճաճեցան, հրաման տայ՝
 առ իւր զիշխանութի պառակատե
 լոցն նոճաղեցուցանել. և իւր ժողո
 վեալ զհարկս՝ առ Սայսրն գնաց:

Պրակ Է 7

Յանցանք Սանաճըհրի առ Սեծն Յա
 կոբ՝ և հակ:

Եթեալ Սանաճիհր Հայոց
 հարաւային գնդաւն, և Սիւն
 կեցւոց զօրօք՝ զկողմամբ Մտրեա
 տանի. ճակատս տոճեալ ընդ Տա
 կուր Տաբեշի սատակէ՝ զնա՛ և զզօրս
 նր

նր, և զՊարսիկս՝ օգնականս եկեալ
 նմա՝ հալածականս առնէ. և զորդի
 Քակրոյ՝ զՀեշայ՝ ձերբակալ արա
 ղեալ՝ հանդերձ երկաթի կապանօք
 առաքէ Խոսրովայ. և զգաւառս իշ
 խանութե նյ սրով դատէ յանխնայ.
 ոչ միայն՝ զՄարտիկսն, այլ և՝ զՍա
 միկ շինականս. և բազում գերիս
 առեալ՝ ի կողմանցն Մծբնայ:
 Ինդ որս՝ և սարկաւազ ունս ութ
 սրբոյ Լպիսկոպոսին Յակովբայ.
 զորոյ զՏէտեկեալ Յակովբայ, հա
 մոզէ զՄանաճիհր՝ արձակել զգե
 րութիւնն Սամիկն, իբրև՝ զոչինչ
 մեղուցելոյ: Արում ոչ հաւանեալ
 Մանաճիհր, պատճառէ զԼքայ:
 և Յակոբու դէմ եղեալ առ Լք
 քայ, առաւել ևս՝ զչարի Մանա
 ճիհր, և՛ ի սադրելոյ Վաւառակա
 նայն՝ զութեսին Սարկաւազ ունս
 նր, որք՝ ի կալանսն՝ հրամայէ՛ ի ծով
 ընկենուլ զոր լուճեւ մեծին Յակով
 բայ՝ դառնայ՝ ի տեղի իւր լի բարկու
 թք, որպէս Մովսէսն՝ յերեսաց Պա
 րաւոնի: և ելեալ՝ ի լեւոն ինչ յո
 րում երևէր Վաւառն ամ, անէծ
 զմանաճիհր, և զգաւառն ամ: և ոչ
 յամեցին՝ Վատաստանք Լծայինք

հասանիլ 'ի վր'. և նման Հերովդի սատակի մանաճիհր. և պողաբերութի ջրաւորաց գաւառին՝ դարձաւ յաղտաղտուկ. եղեալ 'ի վր երկինք պղնձի՝ ըստ գրեցելուն. և ծով հակառակեալ՝ յինքն ընդունէր զսահմանս անդաստանաց. զոր լուծեալ մեծին Վրթանայ՝ և Վրքային Սոսրովայ, ցասուցեալ հրամայեն արձակել զգերեւորսն, և առնոյն այր մաղթել ապաշխարութի, զի՝ դարձցի սրտմտութի Տն. զոր՝ յետ ելից Յակովբայ յաշխարհէս ժառանգորդի մանաճհրի գեղեցիկ ապաշխարութի՝ ուժգին արատաւոր՝ և հաւաչմամբ, նորին բարեխօսութի գտեալ բժշկութի ինքեան, և գաւառին:

Պրակ Ը 8

Յաղագս Ռաֆատորելոյն Ժոհր Սոսրովայ, և Ժոհելոյ պարգումնին՝ և րնկելոյ զանորուն:

Երկրորդ ամի Յազկերտի՝ Վրքայի Պարսից: և յուրերորդ ամի ինքնակալութեն Վաստանդեայ, յօգնականութի նորին թագաւորեայ Սոսրով: ոչինչ արութի քաջութի ցուցեալ, ուն՝ զհայրն

զՆայրն, այլ՝ և ոչ վասն հատուածե
 լոց կողմանցն հակառակեցաւ ինչ
 յետ միոյ նուագին, զոր 'ի Յունա
 կանանցն կրեցին զօրացն. այլ՝ ի կամս
 թողեալ զարքայն Պարսից՝ խաղա
 ղութի ընդ նմա առնէ. բաւական
 համարեալ՝ մնացելոց տահմանացս
 տիրել. ամենեւին ոչ ունելով փա
 րել ազնուական մտածութիւնս. զի
 թէպէտէր մարմնով փոքր, այլ ոչ
 ոնկ Մակեդոնացին Մղէքսանդր,
 որ միայն երկից կանգնոց ունելով
 չափ հասակի. և ոչ զհողւոյն խափա
 նէր աժխոյժս. Իսկ՝ նր զբաջուէ,
 և զբարի յիշատակաց անփոյթ արա
 րեալ. զբօսանաց՝ և հաւորսութեց,
 և այլոց որսոց պարապեալ. նորին
 աղագաւ՝ և անտառս առ Մղատ
 գետովն տնկէ, որ յանուն նր կոչի
 մինչև ց'այսօր ժամանակի: նա և
 զարքունիսն վերոյ անտառին փոխէ
 յստմի, ապարանս հովանաւորս չի
 նեալ՝ որ ըստ Պարսկական լեզուին՝
 Ղուէն կոչի, որ թարգմանի՝ Մլուր
 քանդի՝ ի ժամանակի յայնմիկ
 Մրէս ուղեկցեալ արեգական, և
 օգբ ջերմայինք պղտորեալ ժանտա
 հոտութեամբ փչէին. յորմէ ոչ կա
 րա

բացեալ ժուժեւ՝ որք յԼ՛րտաշատ
բնակեալ էին, կամաւ յանձնառին
զփոփոխումն:

Պրակ Թ 9

Որ էնչ յատարա սորա, 'ի Հիւսիսայնաց
աշխարհայ արշարանի 'ի մեզ՝ և Վահագարանու
Եփեսի Վահանաց Լ՛նարանաց:

ՅԼ՛ուրս սորա՝ միաբանեալ
Հիւսիսայ Բնակիչք կաւկա
սու, գիտացեալ զԹուլասրտութի
նորա. և առաւել 'ի հրապուրելոյ
մաղթանաց Սանատրկոյ՝ գաղտնի
'ի հրամանէ՛ Շապհոյ՝ Պարսից ար
քայի, արշաւեալ՝ 'ի միջոց աշխարհիս
մեծաւ ամբոխիւ, ոնց թէ՛ երիւք բիւ
րովք: Որոց պատահեալ պատերազ
մաւ Վրեւելեայ, և Վրեմտեայ մեր
զօրուն Հայոց՝ հանդերձ (Օրապե
տօքն Բագարատաւ Վոպետիւ, և
վահանաւ Վմատունեայ՝ Վահապե
տիւ: զի Հարաւային մեր զօրք առ
արքային Խոսրովայ էին յաշխար
հին՝ Օտիաց. և զՍիհրան ստանել՝
և զՀիւսիսային մեր գունդն հա
րեալ՝ 'ի Թիկունսն կեցեալ Թշնա
մեացն, և հասել 'ի գրունս Սաղար
չնտու՝ պաշարէին: Որոյ յանկարծ
'ի

'ի վր Տասեալ Մ. բեմտեայ՝ և Մ. բե
 ելեայ մե՛ր զօրուն, և անտի մերժել
 զօշական առապարան՝ ոչ ետուն
 ժամանել՝ ճապաղել՝ 'ի նետաձգու
 թիս, ըստ օրինի իւրեանց սովորու
 թէն, երագեալ սաստկապէս՝ զհետ
 ունելով քաջաձիոցն՝ 'ի գժո՛ւարս
 քարանց՝ և՛ 'ի վիմուտ տեղիս. մինչև
 յոչ կամաց գումարեալ թշնամեայն
 'ի ճակատ. և Օօրագլուխ նիղա
 կաւորայ լեալ անարի՛ ոմն Սկայ վա
 ռեալ թաղաւ կաճեայ, բողորով
 նամիւ պարածածկեցեալ՝ շահատա
 կէր՝ 'ի մէջ զօրացն. յորմէ ակնակա
 ռոյց լեալ՝ մինչև զօրավիճն օգնակա
 նութեան ոչինչ կարէին վնասել.
 քանզի՛ հարեալ նիզակաւ՝ ճակտ
 առնոյր կաճեայն: Յայնժամ, Վա
 ջին Սահանսոյ Բմատունոյ՝ հայե
 ցեալ յԱկեղեցին Սաթուղիկէ, ա
 սէ՛ օգնեալինձ Մ. ճորզ՝ Վաւթեայն
 պարսաքարն դիպեցուցեր ճակա
 տու Մ. յլաղգւոյ՝ խրոխտացելոյն
 Գողիագու. ուղղեալ և զնիզակա իմ
 ական հզօրի սայսօրիկ: և ոչ վրիպե
 ցաւ՝ 'ի խնդրոյն՝ ընդ գաւակ ձիոյն
 հարեալ՝ յերկիր կործանեաց զա
 հագին վիրագն: այսպիսի դիպու
աճ

ած 'ի փախստիս յորդորեաց զթնա
միան, և 'ի յաղթութիւն զհայոց
գնահան զօրացոյց: Աւաստի դար
ձեալ յաշխարհն () ուփաց, Վագա
րատ՝ վկայ հաստատուն՝ առանց նա
խանձու՝ լինի առ Վրքայի՝ Վահա
նայ քաջութեցն՝ և առաքինութե
դիպուած ոցն. վասն որոյ՝ պարգևէ
նմա Վրքայ զտեղի ճակատուն՝ զ()
շական՝ ուր ինքնական՝ գիմագրաւ
նահատակ եղև. և փոխանակ Վիհ
րանայ կարգէ զՎարջուլ՝ Վահա
պետ խոռոչունեաց՝ 'ի վերայ զօ
րուն:

Պրակ Ժ 10

Վախձան խոսրովա, և պարտաւճ հայ
ոց ընդ Պարսս:

Յետ սցոր՝ գիտացեալ խոսրո
վու՝ թէ, ձեռն Եասհոյ՝
Պարսից Վրքայի՝ է լէ թնամիան,
լուծանէ՝ զխաղաղութիւնն՝ որ ընդ
նմա. և զմասնաւոր հարկն արգե
լու՝ 'ի նմանէ, տալով և զայն Վայ
սեր. և ածեալ զզօրս Յունաց՝ լէ
գիմանայ արքային Պարսից. բայց՝
ոչ յերկարեալ զկեանս իւր, վախ
ճանի՝ թագաւորեալ անս ինն. և
բար

բարձեակ զնա՝ թաղեցին յԱնի առ
 չորն։ Ալ ժողովել մեծին Սրբա
 նիսի զամ՝ Սախարարս չայոյ, հան
 դերձ զօրօք՝ և զօրասէտօք, յանձն
 առնէ զաշխարհս Մըջօրի կամնա
 րականի, ոնի՝ Գլխաւորի, և յոյժ
 Պատուականի՝ յէտ Մըքայի. և իւր
 առեալ զՏիրան՝ որդի՝ Խոսրովու՝
 գնայ առ կայսր, զի՝ Թագաւոր չայ
 ոյ, ՚ի տեղի չօր իւրոյ կացուցէ։
 Իսայց՝ արքայն Պարսից շապուհ, իբ
 րև՝ լուաւ զմահն Խոսրովայ, և եթէ
 որդի նր՝ Տիրան, առ կայսր գնաց,
 դումարէ զօրս բազումս, ՚ի ձեռն
 Սերսէհի՝ Աղբօր իւրոյ, ոնի՝ զի թա
 գաւորեցուցանէ՛ զնա չայոյ խոր
 հեցեալ. և առաքէ յաշխարհս՝ մեր,
 իբր՝ Ինառաջնորդ զնա վարկու
 ցեալ։ Արոյ պատահեալ Մըջօրի
 կամնարականի՝ հանդերձ ամ չայ
 աստանեայց Օօրօք, ճակատ տու
 եալ ՚ի Մուռղն՝ անուանեալ դաշ
 տի. և թէպէտ՝ և բազումք ՚ի Սախ
 արարացն անկան ՚ի պատերազմին,
 սակայն՝ յաղթեալ գնդին չայոյ՝
 փախստական առնէին զօրս Պար
 սիցն. և պահեն զճո՝ մինչև ց՝ գանն
 Տիրանայ ՚ի չայս։

Պրակ Ժամ 11

Յաղագս՝ Բազմաորելոյն Տէրանայ, և ժո
խելոյ յաշխարհէս Սեծին Սրբանիսի՝ և
ժոխանորդելոյ զԼ. Բառն Սրբոյ Յոասկան:

Յ Եօթն, և՛ի տասն ամի Ինք
նակալութի իւրում, ()գոս
տոս Սոստանդեայ՝ որդի Սոստան
դիանոսի, Թագաւորեցուցնէ զՏի
րան՝ որդի Սոսրովու, և առաքէ՛ի
Հայս՝ հանդերձ Սեծաւ Սրթա
նաւ: որոյ եկեալ՝ ունի զաշխարհս
մեր խաղաղութի. հաշտութի ընդ
Պարսս առնելով, և ոչ պատերազ
մունս. հարկելով Յունաց, այլ և՛
մասնաւոր ինչ Պարսից: Կայր ՚ի
հանդարտութեան, իբրև զհայր
իւր. ոչինչ արութի քաջութեան՝ և
օրցուցեալ, և ոչ՝ Հայրենի առաքի
նութեանն հետևեալ, այլ՝ Թուրա
ցեալ յամբ բարեպաշտութենէ,
գաղտնի, ոչ իշխելով համարձակ՝
պատուէլ՝ զախտն, ՚իմեծէն Սրթա
նայ: Իսկ յետ ընդ տասն, և հինգ
ամ Եպիսկոպոսութեան Սեծին
Սրթանայ, փոխի յաշխարհէս՝ յեր
րորդ ամի Տիրանայ. և՛ի հրամանէ
նորին, տարեալ՝ հանգուցանեն ՚ի
Պետղն

Վեօղն թորդան իբր՝ Մարգարէ
 ական ահամբ հայեցեալ. որ՝ զկնի
 բազում ժամանակաց, և հօրն՝ ի
 նոյն տեղւոջ հանգուցան՝ Լշխարքն,
 և յաջորդէ զԼ. Թուն՝ Յուսիկ՝ նո
 ըին որդի, ի չորրորդ ամի Տիրանայ
 յոյժ հետեւօղ եղեալ հարցն առա
 քինութեան:

Պրակ Ժբ 12

Պատերազմ Շապուհ ընդ Ասստանդեայ:

Լ՝ յ Գ՝ Շապուհ Յորմզդեան
 առ Տիրան՝ մերարքայ՝ առաւ
 ել սէր հաստատեաց, մինչև՝ զօրա
 վիգն օգնականութե եղեալ՝ Թա
 փէ՛ զնա՛ յարձակմանէ հիւօխակա
 նանցն ազգաց, որք միաբանեալ՝ ելին
 արտաքս, քան՝ զկապանն Շորայ, և
 բնակեցան ի սահամանս Լ՝ զու՛ա
 նից՝ անսչորս: Լ շ զանց յորմիս Թա
 զաւորս նու՛աճեալ Շապուհ՝ և
 զանգս Բարբարոսաց՝ բազումս ի
 սատարութի կալեալ՝ յարձակեցաւ ի
 Միջերկրեայս՝ և ի Պաղեստինէ:
 Ի սկ՝ Աստանդեայ արարեալ Աե
 սար զՅուլիանոս՝ սպառազինեցաւ
 ընդդէմ Պարսից, և տո՛ւեալ ճա
 կատս՝ երկոքին կողմունքն սրարտե
 ցան

ցան • քանզի՝ բազումք յերկաքան
 շիւրոցն, և ոչ մի՝ ի միւսոյ թիկնւնս
 դարձոյց • մինչև՝ ի հաւանութիւն
 կեալ՝ արարին խաղաղութիւն, անս
 սակաւս: և դարձեալ ի Պարսից
 կոստանդեայ՝ հիւանդացեալ յեր
 կար, վախճանեցաւ ի Մովսէլս
 տին՝ Վաղաքի Աիւլիկեցւոց, թա
 գաւորեալ անս 23: Ի սր աւուրս՝
 երևեցաւ խնայ լուսեղէն յերկնից
 յԱֆմ, ամենայն քաղաքին, հաւա
 տացելոց՝ և անհաւատից, սու Երա
 նելեաւն Աիւրղիւ:

Պրակ ԺԴ 13

Եւն՝ զի արդ Տերան էլեալ ընդ սոսաջ
 Յուլիանոսի՝ պատանդոս որայ:

Օ Մ. յու ժամանակաւ՝ թա
 գաւորեաց Յունայ՝ Միգա
 րիչոն Յուլիանոս, և ուրայաւ նա
 զՄ. Ժ, և պաշտեաց զԱւուրս, և յա
 րոյց հալածանս՝ և խռովութիւն կե
 ղեցւոյ • և բազմադիմի ջանայր շի
 ջուցանել զհաւատ Վրիստանէու
 թեան • բայց՝ ոչ բռնութիւն հաւանե
 ցուցանէր, այլ խորամանկեալ՝ հնա
 րէր, զի՝ զՎ. ի Պաշտօնն խափա
 նեցէ՝ և Վիւաց երկրպագեցեն •

և յորժամ, զնա ընդդէմ Պարսից
 իրաւունքն զինեցին, և անցեալ ը
 Կիւլիկիայ՝ հասանէր 'ի Կիլիկիայ
 գէտս. և զօրացն Պարսից կողմնա
 պահայ՝ հատեալ զչոճան կաւա կա
 մրջին Լիփրատու զգուշանային ան
 ցիցն: Իսկ Տիրան մեր Թագաւոր՝
 իջեալ ընդ առանջ Յուլիանու՝ զի
 մէ 'ի վր Պարսիցն զօրաց՝ և հալա
 ծական առնէ. և հարեալ սպասաւ
 որութի՝ անցուցանէ զամբարիշտն
 Յուլիանոս՝ հանդերձ բազմութի
 սյր ու ձիոցն, և մեծարի 'ի նմանէ
 յոյժ. և խնդիրս առնէ՝ զի մի տար
 ցէ զնա 'ի Վարսս ընդ իւր, իբր՝
 անկար գոլ ձիավարել. և յանձն
 առեալ Յուլիանոս՝ խնդրելով 'ի
 նմանէ զօրս՝ և պատանդս: և Տիրա
 նայ խնայեալ յԱրշակ՝ որդի իւր
 Լիփրորդ, տայ ցնա զորդի իւր՝
 զՏրդատ զԱլքրորդ, հանդերձ կը
 նաւ և որդւովք. և զթոռն իւր՝
 զՏիրիթ, զորդի մեռելոցն Լ.րտա
 շիսի՝ որդւոյ իւրոյ Լ.նդրանկանն.
 զորս առեալ Յուլիանու հետայն
 առքէ 'ի Միւզանդիոն. և զՏիրան
 արձակէ յիւր յաշխարհս. և տայ
 զիւր պատկերն՝ նկարեալ 'ի տախ
 ին 21 աակս

տակս, յորում և զգիւաց ոմանց ը
նմա. և հրամայէ՝ Ապեղեցւոջ
կանգնել յԱրևելից կուսէ, ասե
լով, Թէ՛ որք միանգամ ընդ Հո
մայեցւոց իշխանութբեն՝ դոյնալիս
առնել: Օոր յանձին կալեալ Տի
րանայ՝ առեալ բերէ, ոչ ածելով
զմտաւ, եթէ՛ խաբէութբէ՛ Վիւաց
երկրպագին պատկերք:

Պրակ Ժ՛ 14

Վ. Կայտեհան Սրբոյ Յուսկանն, և Վաս
նեկի:

Ըրդ՝ հասեալ Տիրանայ՝ ի գա
լառն Վասիաց՝ յիւրում Վր
քայական Ապեղեցւոջն կամեցաւ՝
կանգնել զպատկերն. զոր յափշտա
կեալ Սրբոյ Յուսկանն՝ ի ձեռաց
Վրքայի, և ընկեցեալ յերկիր՝ կո
խեալ՝ մանրեաց, զգացուցանելով
Վրքայի զիրին խորամանկութիւն.
որում ոչինչ ունկնդիր եղև Տիրան,
զմտաւ ածեալ՝ ի Յուլիանոսէ ինքն
մեռանիլ, իբրև՝ զկոխող թագաւ
որական Պատկերի. և յաւելեալ
բորբորումն չարութեն՝ զոր ունէր
ընդ Սրբոյ Յուսկանն, յաղագս՝ հա
նապագորդ յանդիմանութեան իւ

րոց յանցանաց. հրամայեաց՝ ջալն
տիւք հարկանել յերկար, մինչև ՚ի
հարկանելն աւանդեաց զհողին. և
յետ կատարման նր, թչնամանեալ
լինէր անիծիւք Տիրան ՚ի Ներու
նւոյ Քահանայէն Ղանիելէ, որ
էր աշակերտ՝ Արբոյն Վրիգորի՛
և հիւպերետ հրամայեաց՝ զնա
խեղդամահ առնել. զոր բարձեալ
աշակերտացն՝ Թաղեցին ՚ի Միայնա
րանի նորին, որ կոչի՝ Հացեաց Ղը
րախտ. իսկ զմարմին Արբոյ Յուս
կանն՝ բարձեալ տարան առ Հայրն,
ի գեօղն Թորդան. որ եկաց յի
պիսկոպոսապետութեն՝ անն 6.

Պրակ ԺԵ 15

Եւնէ, զի արդ՝ Օուրայի ատեալ զգորն,
դատնայ ՚ի Յուլիանոսէ, և ստարակի աշխատ:

Ի ուր սպանման Արբոյ Յուս
կանն՝ և քրտմնջէլ Վախարա
րայն, եհաս առ Վահագնէտ Սրշ
տունեաց Օուրայն. որ՝ փոխանակ
Մանաճհրի, Սպարապետէր Հայ
ոց՝ Հարաւային գնդին, և հրամա
նաւ Տիրանայ՝ զօրօք զհետ Յուլիա
նոսի. որոյ լուեալ զայսպիսի համ
բաւ, ասէ ց՝ զօրս իւր. մի վարեացուք
հրա

հրամանաւ այնորիկ, որ գայթակ
զութիս արկանէ յԱրկրսլագուլթիս
Վի, և սպանանէ զՍքսնք. և մի
ճանապարհակցեցուք այսմամբա
րիշտ թագաւորի. և համակամիւր
արարեալ զզօրսն՝ դառնայ, և եկել
ամրանայ՝ ի Տմորիս՝ մինչև՝ տեսցէ,
թէ՛ զինչ արասցեն այլ Սախա
րարքն. բայց՝ սուրհանդակքն՝ Յու
լիանու յառանջ ժամանեն, քանզ՝
գալն նորա՛, բերելով Տիրանայ
թուղթ, որ ունէր օրինակ՝ այսպէս:

Թուղթ Յուլիանոսի տա Տիրան

Ի նքնակալ Յուլիանոս՝ Օնունդ
ի Սաքարայ Լուամազդայ որ
դի, և յանմահուլիւն ճակատա
գրեալ. Տիրանայ Վործակալի՛ մե
րում խնդալ. զզօրս՝ զոր արձակե
ցէր ընդ մեզ, առեալ Օրագլխի
նոցին՝ ի բաց դարձաւ. և մեք բաւ
ական էաք՝ յանթիւ գնդաց մերոց
զհետ առաքել՝ ունիլ զնա, այլ
թոյլ տուաք, վասն երկուց պատճա
ռաց. առաջին, զի՛ մի ասացեն ըզ
մէնջ Պարսիկք, եթէ՛ բռնութիւն,
և ոչ կամաւ՝ ածէր զզօրսն. երկ
րորդ, փորձեալ զքսմիամտութիւն.
արդ՛ եթէ ոչ՝ ի քումմէ կամաց ա
րար

բար նա զայն, սատակեսցես զնա ազ
 գաւիմք, առ'ի չթողնել մնացորդ,
 ապա թէ ոչ երդունեալ 'ի Սաս, որ
 զթագաւորութիս շնորհեաց մեզ' և
 յԹեանս, որ զյաղթութիւնն, զի
 'ի դառնան իմում, անպարտելի զօ
 րութիք իմով, վանեցից զքեզ' և
 զաշխարհդ: Տեսեալ զայս Տիրա
 նայ' և յոյժ զարհուրեալ, առաքե
 զՄարգարետն կոչեցեալ Նայր, Տան
 դերձ երդամք, և կոչէ' առ ինքն
 զՕուրա: Իսկ զօրաց նր տեսեալ
 եթէ, լուեալ կան ամենայն Վախա
 բարքն, ըստ սովորական անժուժու
 թեան մերոյ ազգիս, ցրունեցան իւ
 բաքանչիւր 'ի տունս իւրեանց, և
 միայնացեսու Օուրայ' գայ առ Մ
 քայ ոչ կամաւ. և Մքայի զՕու
 րա' 'ի բունն առեալ, ունի' և զա
 մոլը նոցին զՂթամար, և բառ
 նայ զամենեսին սատակամք. բայց
 զմանուկ մի' որդի Մեհենդակայ,
 եղբոր նր, փախուցեալ Ղայեկանցն
 ապրեցուցին. իսկ Մքայ փոխա
 նակ նորա կարգէ զՄաղմուլ' Տեր
 Լ'նձտայ:

Յաղագս՝ Տակոանն որդւոց Յուսկանն, և
յաշորդեւոյ զԼԼնոն Փարսեբուհի:

ԲՆՅՅ՝ 'ի Տերանայ խնդրէն
Լախարաբբ Նոյոց այր ար
ժանի՝ կացուցանել յԼալիսկոպոսու
Թի, փոխանակ Յուսկանն. քանզի՝
որդւոց նորին ոչ գովելի վարս ստա
ցեալ, անարժանք եղէն առաքելա
կանին այնորիկ շնորհի. այլ և՛ մահ
ևս հասեալ նոցա յաւո՛ւրսն յայնս,
յոյժ ահագին, և սարսափման՝ Լսո
ղաց արժանաւոր: Ի միում տեղ ոջ
շանթ ահար լեալ երկոցունց, որոց
Պայ՝ և ԼԹանագինէ՝ կոչէին ա
նունք. ոչ Թողլոյ զաւակ հասա
կեայ՝ պատշաճ այնմ: Բայց՝ մա
նուկ մի՝ որդի ԼԹանագինի, որում
Երսէ՛ս անուն ճանաչիւր՝ որ՝ ի Ե
սարիայէր՝ 'ի հրահանգս. և զայնու
ժամանակաւ զնացեալ՝ 'ի Բիւզան
դիոն՝ առնուլ կին զգո՛ւստր Լալիո
նիայ ուրումն Եթի՝ Իշխանի. և
վս՝ ոչ կալոյ այր յազգէ՛ Երիզորի,
ընտրեցին զՓառնուրսէ՛ հոմն յԼալի
շառից հարօնոյ. և կացուցին Բա
հանայապետ՝ ի տասներորդ ամի Տի
րա

Պրակ ԺԷ 17

Եւ եւ՛ զի արդ՛ ՚ի Շաղհոյ խաբէցաս Տե-
բան՝ երկալով՝ ՚ի կոչ՝ նորա, եւ կորացաս
՚ի նմանէ:

Յետ այսր նամի՝ ամբարիշտն
Յուլիանոս՝ արժանի չար ի-
րոց խորհրդոցն, վէրս ընկալեալ՝ ՚ի
փորոտին՝ սատակի՝ ՚ի Պարսս. դար
ձեալ՝ Թագաւոր ունելով զՅով-
բիանոս, որ՝ ՚ի ճանապարհի վախճա-
նեալ՝ ոչ ժամանեաց ՚ի Սիւղանդի-
ոն: Իսկ Մարթային Պարսից՝ Շաղ-
հոյ՝ զհետ նոցա կրթեալ, և խաբ-
կանօք կոչէ զՏիրան առ ինքն. գրե-
լով Թուղթ՝ այսպէս:

Թուղթ Շաղհոյ առ Տերան:

Սաղհեղանց Քաջ, և Քարձա-
կից արեգական՝ Շապուհ՝ Մար-
թայից Մարթայ, ՚ի բարւոջ մերում
յիշեալ, եղբայր սիրելի Տիրան՝
Հայոց Մարթայ, ողջոյն շատ: Ճշմար-
տիւ ՚ի վերայ հասաք՝ եթէ զսէրն
հաստատուն պահեցեր՝ ոչ գալով
ընդ կայսեր՝ յաշխարհս Պարսից.
այլ և՛ զգնունդն, զոր էան ՚ի քէն՝
զհետ յղեալ, կոչեցեր ՚ի բայ: և

զառաջինն՝ զոր արարեին՝ գիտեմք
 զի մի ընդ աշխարհ քո անցանիցէ՝
 արարեր, զոր ինքն իսկ առնելոցէր.
 ուստի՝ և մեր պահապանքն գնդին
 վատասրտեալ ՚ի բաց եկին՝ զքեզ
 պատճառելով. վս որոյ՝ մե՛ր ցասու
 ցեալ՝ սալարի նց ցլու արիւն ար
 բուցաք. և քով թագաւորուեղ՝
 ոչինչ փասեցաք, երդուէալ ՚ի
 Սէ՛հր՝ մե՛ծ Վ՛ծ. միայն փութա՛, տե
 օանե՛լ զմեզ՝ զի խորհեա՛լ ինչ՝ թող
 ցուք զքեզ, վասն հասարակաց օգ
 տի: Ունս տեսեալ Տիրանայ, խե
 լագարեալ՝ գնաց առ նա. քանզի՝
 արժանն տանէր զնա՝ ՚ի տեղի հա
 տուցմանն՝ զոր տեսեալ Շապհոյ՝
 կշտամբեաց զնա բանիւք, յանդի
 ման իւրոց զօրացն. և զանս նր կու
 բացոյց՝ ուն՝ զՍեդեկիային: այնու
 թէ և արդեօք՝ վրէժս ընդ Սրբոյ
 Վ՛ռնն այնորիկ պահանջեցաւ, որով
 լուսաւորիւր աշխարհ, ըստ Վ՛ւեաա
 բանին ձայնի՝ գող Վոյս աշխարհի.
 յորմէ խաւարեցոյց Տիրնզ՝ այս,
 խաւարեցաւ և ինքն, կալեալ զթա
 գաւորութիւնն՝ ամս տասն՝ և վեց:

Յարտգո՛ւ Ռագատորեցոացանէլոյ Շապուր
 զԼ՝ՐԶակ, և արշաւանի 'ի Յոյս :

ԲԼ՝ՅԳ՝ Շապուր թագաւորե
 ցոց փոխանակ Տերանայ՝
 զորդի նորին զԼ՝ՐԶակ, ակնածե
 լով 'ի զօրացն Հայոց. զի մի՛ խափա
 նիչ առաջի արկելոց իւրոց գործոցն
 լինիցին. այսպէս իմն պատե՛հ համա
 րեալ : բարերարութի՛ առնելով՝
 իբր հաստատելով զաշխարհս. նու
 աճեաց և զագդ՝ Կախարարացն, պա
 տանդս առնելով յամենեցունց. և
 փոխանակ Վահանայ՝ մատուցուց,
 Սպարապէտ կացուցեալ Հայոց՝ ա
 րևելեայ զօրուն՝ զհաւատարիմ իւր
 զՎաղենակ Սիւնի, և նման յանձն
 արարեալ զՀայոս, ինքն զհետ Յու
 նական զօրուն կրթէր : և հասեալ 'ի
 Բիւթանիան, և նստէր ամիսս յուսլս,
 և ոչինչ կարացեալ առնել. սիւն
 առ ծովուն կանգնէ՛ և առիւծ 'ի
 լի՛ր դնէ՛ մատեան ընդ ոտիւքն ու
 նելով. որ նշանակէ այսպիսի ինչ
 քանզի՛ առիւծ հզօրէ՛ 'ի գազանս,
 նոյնպէս՝ և Պարսկականն՝ 'ի թա
 գաւորս. և մատեան՝ ժողովիչ է ի
 մաս

մաստուածեան, որպէս՝ Հռովմայե
ցւոց Տէրութիւնն:

Պրակ ԺԺ 19

ԹԻ՛Է՝ որպէս արհամարհեաց Լ՛ւրշաի շԹԻ՛ ա
գատորն Յոանայ:

Բ՛ւշ այնոսիկ ապա՝ ժամանակս
յարեալ խռովութի Շապ
Տոյ՝ արքայի Պարսից՝ ՚ի Հիւսի
սականաց աղգաց. և Յունաց Թա
գաւորեալ Վալենտինեանոս. և
գումարտակ ՚ի մէջերկրեայսս առա
քել՝ հարածական առնէ զգօրս Պար
սից. ապա՝ առաքէ առ Լ՛ւրշակ մէր
Թագաւոր Թուղթ:

ԹԻ՛ ԴՊՊԷ՛ Վաղէնտինեանոսի՝ առ Լ՛ւրշաի:

Ի՛նքնակալ Վաղէնտինեանոս ()
գոստոս, հանդերձ աթոռակցւ
մերով, և Թագակցաւ Վաղէսիւ
Վայսերաւ. Լ՛ւրշակայ՝ հայոց Լ՛ւր
քայի՛ խնդալ: Պարտէ յիշել քեզ
զչարիսն՝ որք անցին լէ՛ ձեզ ՚ի Պար
սից անաճից. և զերախտիսն՝ որ ՚ի
մէնջ ՚ի վաղնջնոց մինչև ց՛քեզ. և հե
ռանալ ՚ի նոցանէ, և մօտիլ ՚ի մեզ.
ոն՝ զի խառնեալ ընդ զօրս մեր մար
տիցէ՛ս ընդ նս. և հանդերձ գոհացո
ղական բանիւք մերոց զօրավարաց՝
առա

առաքեսցես զհարկս աշխարհիդ. և
 առեալ զեղբայր քո, և որ ընդ ամս
 վտարանդիքս՝ ի բաց ածցին: ողջ
 լեր՝ ամ հնազանդութիւն Հռովմայ
 եցւոց Տէրութես: Իսկ՝ Մ. ըշակ և
 ոչ պատասխանի առնէ թղթոյն, այլ՝
 նշկահեալ՝ արհամարհեաց զնորս: նա
 և ոչ՝ զհետ Շասհոյ միտեցաւ՝ ամ
 սրտիւ, այլ՝ անձնահաճ՝ եղեալ
 պարծելով հանազ՝ ի գիներբուս՝ և
 յերգս վարձկանաց, քայլ, և արի
 երևիլ՝ քան զՄ. քիլլաս, իսկ՝ ար
 դեամբք (Թ) երսիտեայնմանեալ՝ կա
 ղի, և սրագլխոյ: վտարանդեալ յիւ
 րոց՝ Սախագլխացն, մինչև՝ զամբար
 տաւանութեն ընկալաւ վարձ:

Պրակ Ի 20

Յաղագս՝ Սրբոյն՝ Սերսիսի՝ և բարեկար
 գութեանն՝ որ ՚ի նմանէ:

Յերրորդ ամի՝ Թագաւորու
 թութեանն Մ. ըշակայ, եկաց
 Սպիտկոպոսապետ հայոց՝ Սեծն
 Սերսիս, Որդի Մ. Թանապինի, Որ
 դւոյ Յուսկանն, Որդւոյ Սրթա
 նայ, Որդւոյ Սրբոյն Վրիգորի: և
 դարձեալ ՚ի Սիւզանդիայ՝ ՚ի Սեսա
 րիայ, և եկեղ՝ ՚ի հայոս, զամս կարգս
 ուղ

ուղղութե՛ն իւրոց Հայրենեացն՝ նո
րոգեաց. այլև՝ առաւելևս. քան
զի՛ զբարեպաշտութի՛ն Յունաց աշ
խարհին՝ զորետես, մանաւանդ ՚ի
Թագաւորեալ քաղաքն, ՚իսման նո
րոգէ: Ժողովարարեալ Եպիսկո
պոսաց՝ և համօրէն աշխարհակա
նօք՝ կանոնական սահմանադրութի՛ք
հաստատեաց զողորմածութի՛ն. խել
լով և զանգթութե՛ն արմատ, որ
բնաբար սովորութի՛ք էր յերկրիս
մերում: Քզի՛ բորոտք հալածեալ
լինէին, իբր պիղծ յօրինանցն համա
րեալ. զուրո՛ւկս փախստեայտ առ
նէին, զի մի՛ յայլս փոխեսցիախտն.
որոց դադար՝ անապատք, և ամայ
իք. և ծածկոյթ՝ վէ՛մք, և մացանք.
ոչ յումեքէ գտանելով միսիթարու
թիւն թշուառութեանց: առ սյսո
քիւք՝ և հանձնք անդամովք՝ ոչ հա
շու՛եալ լինէին. և Հիւրք անծա
նօթք՝ ոչ ընդունէին. և () տարք՝
ոչ ժողովէին: Իսկ՝ նր՛ հրամայեալ
ըստ գաւառաց՝ գաւառաց՝ շինել
Մ. Ղքատանոցս՝ ՚ի խորշս, և ՚ի զէրծս
տեղիս. զի՛ փոխանակ Հիւանդա
նոցանցն Յունաց՝ լինիցին, ՚ի միսիթա
րութի՛ մարմնոց վշտացելոց. և բա
ժա

ժանեաց 'ի նոսա զաւանս՝ և զազա
րակս, պտղաբերեալ յարդեանց ան
դաստանաց, և 'ի կթոց արօտակա
նաց, և 'ի գեղմնից. զի պաշտիցեն
զնոսա հարկան բացէ՝ 'ի բաց. և
նորա մի ելցեն՝ ըստ բնակութեան
իւրեանց. և յանձնարար խաղայ
ուսեմն, որ էր 'ի Վարդայ Վար
նայ, Վարկաւագ իւր:

Սահմանէ՝ և յամ գեօղս՝ Վանս շի
նեւ, զի լիցի () տարանոցք, և Տե
ղի Սննդեան Որբոց՝ և Վարեաց,
և ան ունողայ տաժումն: Շինէ և
յանապատս՝ և յանմարդ տեղիս
Եղբայրանոցս՝ և Վենաստանս, և
առանձնակեանց խրճիթս. և Հայր՝
և Տեսուչ նց՝ կարգէ զՇաղիտա՛,
և զԼպիփան, և զԼպրեմ, և զՎինդ
որ յարգէն Սկունեաց, և զայլս ու
մանս բազումս: Եւ զերկուսս զայ
սոսիկ 'ի Վախարարութեց բառ
նայ յազգայնց. մի՛ զմերձաւորաց խնա
մութիւն, զոր վնագահեւոյ սեփ
հական ազատութեն՝ առնէին. և
միւս՝ որ 'ի վր մեռելոց գործէին
օճիրս, ըստ սովորական հեթանո
թութեն. և էր այնու հետև՝ տեսա
նեւ զաշխարհս մեր, ոչ որպէս՝ զբար
բա

բարոսս այլանդակեալ, այլ՝ իբրև
զքաղաքացիս համեստացեալ:

Պրակ իմ 21

Սպանտան Տրդատայ՝ եղբօր Մարշակայ, և
երևալ Սրբոյն՝ Աերսեսի՝ ի Տախանդուհին
և դարձուցանել զպարանոցսն:

Ստիկ, և յոյժ ահաւոր էր ՚ի
վերայ անիրաւաց Սաղէնտի
նեանոս: ուստի՝ և զբազում Վշխնս
վսյափշտակութե սատակեաց. և
զՍոգոննս՝ Աերքինասպետ՝ այրեաց
կենդանւոյն. քանզի՝ երկիցս հրամայ
եալ՝ ոչ դարձոյց զյափշտակութի
կնոջ միոյ այրւոյ: Եւ ՚ի նմին աւուր՝
հասեալ այնց հրեշտակաց, զորս ՚ի
հայն առաքեաց՝ ցասուցեալ առա
ւել, զբուցով խրոխտալոյն Մարշա
կայ. և վասն զի՝ ՚ի ժամուն յայնմիկ՝
առ ձեռն ունէր զբարկութիւնն,
հրամայէ՝ զՏրդատ՝ եղբայր նորա՝
զհայր Վնէլոյ՝ սպանանել. և թէո
դոսի՝ զօրու ծանու՝ ՚ի վր հայոց դի
մել. որոյ հասեալ ՚ի սահմանս հայ
ոց՝ զարհուրի Մարշակ. և առաքէ ը
առաջ նր, զՍեծն՝ Աերսես՝ որոյ եր
թեալ, և ՚ի հանդարտութի՝ զԹա
գաւորն շրջեալ, մեծարի՝ ՚ի նոցա
նէ

նէ յոյժ. նաև՝ զպատանդսն խընդ
րեալ, առնու՝ և դառնայ, և Վոյս
մի՝ անունն () լոմպիադայ՝ յազգէ
կայսեր՝ կին ածէ Մըշակայ:
Իայց՝ կայսերն բարերարութիւն
արարեալ Մանկանն Վնէլոյ՝ յա
զազս զո՛ւր՝ ինոցանէ մահու հօրն
նորա՝ Տրդատայ. տայ նմա զպատիւ
հիւպատոսութե, և գանձս յոլովս:
Ինդ որ՝ խանդացեալ Տերիթ,
խորհէր նմա չարիս հանապազ, ըս
պասելով՝ ի դիպօղ աւուր:

Պրակ իբ 22

Եւե՛ որպէս եղև խոտովութիան Մըշակայ
ընդ Վնէլոյ, և մահ Տերանայ:

ԻՍկ՝ Վնէլեկեալ յաւանն կու
ա՛շ, որ յոտին՝ Մրազա՛ծն կո
չեցեալ լերինն՝ առ կուրացեղ հօրն
իւր Տերան, զի՛ ց՛այնժամ կենդանի
էր: և Տերանայ սգացեալ՝ ողբա
լով դառնապէս զՏրդատ՝ որդի
իւր՝ զՅայր Վնէլոյ, իւր զինքն ու
նելով պատճառս՝ սպանման նորա.
Վսորոյ՝ տայ Վնէլոյ զամ ինչս իւր,
և զկալու՛ածս գիւղից՝ և Վաստա
կերտայց. և՛ ի նմին աւանի՛ ի կու՛աշ
հրամայէ բընակիլ: Ի պա՛ առնու
Վնէլ

Վնէլ իւր կին՝ զՊառանձեմ ոմն
անուն՝ յազգէն Սիւնեաց, և թա
գաւորապէս արարեալ Հարսանիս,
տայառատապէս պարգևո՛ւ ամենայն
Վախարարացն. որոց հաճեալ ընդ
նա՝ և սիրեալ՝ Ետուն զզաւակս իւ
րեանց, զորս առեալ՝ մեծապէս հան
դերձեաց զինու՝ և զարդու. և յաւ
ելին՝ և սիրել զնա: Ըստանօր՝ Ե
դիտ Տիրիթ պատճառս քսութե.
և մատուցել առ արքայն՝ հանդերձ
բարեկամաւ իւրով՝ Վարդանաւ՝
Օինակրաւ արքայի, որ ՚ի Վամի
կոնեան Տոհմէն էր, ասէն՝ ոչ գի
տես՝ զի խորհեալէ Վնէլոյ՝ սպանա
նել զքեզ, զի ինքն փոխանակ թա
գաւորեցէ. ասա՛ տես՝ Վրքայ՝
զնշան իրին. զի բնակեցաւ յԱյրա
րատ՝ ՚ի կալուճաճս ձեր թագաւորց.
և սիրտ ամ՝ Վախարարացն՝ եղև ի
նմա. քանզի՝ Վայսերքն նիւթելով
զայդ, Ետուն նմա զպատիւ Հիւպա
տոսութեանդ. և գանձս սաստիկս՝
որով պատրեաց զՎախարարսն:
Լըրդնոյր Վարդան յարեն արքայի
և ասէր, իմովք ականջօք լուայ ՚ի
Վնէլոյ՝ զի ասէր. թէ՛ ոչ թողում
հօր Լըրօր իմում, զվրէժ մահօւ
ան

ան չօր լանոյ՝ որ վժ ոգորա եղև։
 Լ՛յսմ հաւատացեալ Լ՛ըշակ, յղէ
 զնոյն իսկ Սարդան առ Վնէլ, թէ՛
 ընդէր բնակեցար յԼ՛յրարատ՝ և
 լուծեր զկարգ չայրենեաց։
 Վանգի՛ սովորութիւն էր յԼ՛յրա
 րատ բնակիլ միայն Լ՛ըքայի, և որ
 դւոյ նր՛ միոյ՝ զոր փոխանորդ թա
 գաւորին պահէին, և այլոց Լ՛ըշակ
 ունեաց բնակիլ՝ ի Վաւառս չաշ
 տենից, և Լ՛ղիովտից, և Լ՛ռբերա
 նւոյ, հանդերձ ուճկօք, և մտովք
 յարքունո՛ւստ։ և արդ՛ ընտրելի է
 քեզ՝ կամ, ընդունիլ զմահ, կամ՝
 գնալ յԼ՛յրարատոյ՝ և արձակել
 զուստերս Վախարարացդ՝ ի քէն։
 զայս լու՛եալ Վնէլոյ՝ արար զհրա
 մանս Լ՛ըքայի, և գնաց յԼ՛ղիովտ՝
 և յԼ՛ռբերանի։ Բայց՝ Տիրան՝
 չայր նր՛ պատգամս խիստս յղեաց՝
 առ որդին իւր Լ՛ըշակ։ վժ որոյ՝ հեղ
 ձամահ եղև յիւրոց Սենեկապե
 տացն՝ ի գաղտնի հրամանէ Լ՛ըքայի,
 և՛ ի նմին աւանի Սո՛ւաշ՝ թաղեցաւ՝
 ոչ արժանի եղեալ հարցն գերեզմա
 նաց։ թէ արդեօք՝ զփոխարէն Վա
 նիիլի աւունս Լ՛յ, հատոյց։ որովք չա
 փով՝ չափեաց, չափեցեալ եղև ըստ
 գրոյն։

Պրակ Ի՞ 23

Դարձեալ՝ խոնորալ Մ. ըշահայ ընդ Գնէ
 ւոյ՝ և սպանանել զնա :

Ա Պա՛ ելանէ՛ Մ. ըքայ զԹիկամբք
 Ս. Սասեաց՝ առնել որս յԵրուս
 սիւրեցեալ գաւառի՝ ՚ի Արագայով
 աի, և եղեալ սրս սաստիկ, ուրախա
 ցեալ Մ. ըշահ՝ ՚ի գինիս սլարծէ՛ր,
 ո՛չ այլոյ ուրուք՝ ՚ի Թագաւորաց՝ մե
 ուանիլ սյնչափ բազմութի Վրէոց՝
 ՚ի միսւմ Թամու։ Մտանոր, նորոգեն
 զնենգութիւն, Տիրիթ՝ և Վարդան
 ասելով, Գնէլոյ բազմւմ՝ էրէս՝
 քան զայս՝ ունիլ ընդ նոյն աւուրս՝
 յԵրուսւմ լերինն, որ՝ Շահապիվան
 անուանի. որ ՚ի մայրենի հաւոյն
 իւրոյ՝ Գնէլոյ Գնոււնւոյ հասեալ
 էր ց՛նա. վս որոյ՝ առաքէ՛ առնա
 հրովարտակ այսպէս։ Մ. ըշահ Մ. ը
 քայ՝ Հայոց մեծաց, Գնէլոյ որդւոյ
 իմոյ՝ խնդալ։ Տեսցէս տեղիս քաջ
 էրէս՝ ՚ի լերինս ծաղկաց զպուրակա
 ցիւր ջրով, և պատրաստեսցէս. զի՛
 եկեալ ըն արժանեաց Թագաւորաց՝
 հանդիպեսցուք որսոց։ Աւ երանգ
 զհետ հրովարտակին երթեալ Մ. ը
 շահայ. խորհեր՝ եթէ ո՛չ ըստ հրա
 Ի՞ 23 մաս

մանին գտցէ արարեալ Վնէլոյ,
պաաճառս ՚ի վր եղեալ իբր թէ՛
չարակնեաց զուրախանալն արքայ
ի կապեացէ զնա. այլ իբրև ետես
զոր չէր երբեք տեսեալ այնպիսի
պատրաստութի որոց, և բազմութի
թիւրեաց, խոցեալ խորհրդովք նա
խանձու՛ և կասկածանաց. հրամայ
եաց ՚ի նոյն որսին սպանանել զՎը
նէլ. իբր թէ՛ ընդ խաբս ինչ վրիպա
կաւ երէնյ կամելով ձգել, նմա պա
տասեաց նէտն. որոյ առեալ զայս
պիսի հրաման՝ վաղվաղակի կատա
րէ. ոչ այնչափ՝ յաղազս հրամանի
թագաւորին, քան թէ՛ վ՛ս կամանն
Տիրիթայ՝ իբրոյսիրելոյ: Կակ՛ Վր
չախայ հանդերձ՝ Կախարարօքն,
իջուցեալ ՚ի դաշտ մի Վրիովտի՝ ըզ
դին Վնէլոյ՝ թաղեաց յՎրքունա
կն Վաղաքին Օարիշատի, ՚ի չքմե
ղիկս եղեալ կոծ մեծ առնէ:

Պրակ ինչ 24

Եւնէ՛ որպէս ժպրհեցաւ Վրչաչ՝ առնու
ղէն Վնէլոյ, յորէ եղև Պայ:

Թ Վայէտ՝ և Վրչակ կարծեց՝
գործել զանխո՛ւլ զչարխն,
այն՝ որ ոչն ծածկի յամենատե՛ս ակա
նէն

նէն Լ. Ե, յայտնի և աշխարհի՝ առ
 'ի մեղուցեւոյն սրահուցումն, որպէս՝
 զմահն Տիրանայ՝ և Վնէլոյ:
 Վանզի՝ գիտացեալ նամ ուրուք,
 իմացաւ զայս՝ և Սեծն՝ Վերսէս, և
 անէծ զԼ. ըշակ՝ և զառի՛թ սպան
 մանն: և գնացեալ՝ նստաւ 'ի սուգ,
 զաւուրս բազումս՝ ոնյ Սամուէլ՝ վժ
 Սաւուղայ: Իսկ Լ. ըշակ ոչ զղջա
 ցեալ՝ ապաշաւեաց, այլ՝ անամօ
 թեալ՝ ագահեւով՝ 'ի գանձս սպանե
 լոյն՝ և 'ի ժառանգութի. յաւել՝ առ
 նուլ զկիննորին՝ զՍառանձեմ, յոր
 մէ եղև պատանի մի՝ որ անուանե
 ցաւ՝ Պատ: Լ. Ե Սառանձեմ գոր
 ծեաց՝ և զանլուր և զանկասկածե
 լի՛ չարիս, և զսարսափման լեւեաց
 արժանաւորս: անարժանիւ ոմամբ
 սուտ անուն՝ Վահանայիւ, 'ի Վե
 նայ Վեղն՝ զմահացուն խառնեալ
 էտ () լումպիագայ, առաջին կնոջ
 Լ. ըշակայ՝ և եւլոյ՛ծ 'ի կենցաղոյս՝
 տակս տիկնութեանն մախանաց:
 'Ինչպէս՝ և զՍ աղինակ տոյ Լ. ը
 շակայ սպանանել, և փոխանակ
 կարգել զիւր հայրն՝ զԼ. նտիրքոս:

Սպանութի Տերեւայ :

ԻՆքե եղև խաղաղութի շապ
 Տոյ 'ի Տիւսիտականաց ազգաց,
 և պարսպ առեալ 'ի պատերազմացն,
 յայտնեաց զցասումն՝ զոր ունէր
 առ Վրչակ՝ վասն ոչ նման, այլ՝ Վայ
 սեր Տարկելոյ՝ զայնքան ամս. սակա
 որոյ՝ առաքէ առ նա՝ Վրչակ զՏե
 րիթ՝ և զնորին սիրեցեալն՝ Վաթ
 դան, արժնի պատարագօք՝ խնդրել
 զՏաշտութի: Բայց՝ քանզի քինա
 խնդիր՝ անցելոց մարտից՝ կամեցել
 լինիլ շապուհ, ինքն ելանէ պատե
 րաղմել ընդ Յոյնս. որոյ աղաղակ
 խնդրէ զՎրչակ՝ մե՛ր թագաւոր
 Տանդերձ ամ զօրօքն՝ ընդ իւր լինել
 իսկ՝ արչակ՝ ոչ կամեցաւ իւրովի եր
 թալ, այլ՝ բարուրս եղեալ՝ առաքէ
 դոյն գունդ՝ զկնի շապտոյ. և իւր
 բարկացեալ Տերիթայ՝ ընկենու
 զնա՝ 'ի պատուոյն, ուն զի՝ թէ 'ի նր
 Տրապուրանաց եղև այն յաղագս ա
 տելութեանն՝ զոր ունէր առ Յոյնս.
 և առաւել ևս՝ գրգռէ զարքայ Վա
 տակ զինակիրնր, նախանձ պահելով
 ընդ եղբօրն՝ վ'ս աղջկան միոյ Տար

Ճի: Ս որոյ՝ նախատեաց զնս Մ. ր
 քայ՝ ամօթալեօք բանիւք՝ և կսկծե
 ցուցանողօք: որոց ոչ կարացեալ տա
 նել՝ այնպիսում վատթարութեան՝
 և սարսաւանաց, դէմ եղեալ՝ զնա
 ցին առ Շ օսպուհ հատուած:
 Ի նդ որ՝ առաւել և ս՝ զայրագնեալ
 արշակ, հրամայէ նոյն Ս ասակայ՝
 զհետ կրթել բազմաձեռն՝ զնդաւ՝
 զի ուր և հասցէ՝ սպանցէ զնս. զոր՝
 ոչ հեղգացաւ կատարել Ս ասակ,
 թէպէտ՝ և եղբայրնր էր Ս արդանս:
 և խնդրեցաւ արիւն անպարտ՝ ի Տի
 րիթայ ամպարշտէ՝ ըստ անիծիցն
 Սերսիսի. և Ս արդանայ՝ ի հարա
 զատէն իւրմէ, մեռանիլ յեղբօրէ:

Պրակ Իզ 26

Պարտումն Շ օսպուհ ի Տեգրանակերտի:

Ե՛ւ Շ օսպուհ գայ՝ հասանէ
 ի Տեգրանակերտ՝ մեր քա
 ղաք: կան ընդդէմ նր Վաղաքա
 ցիքն՝ հանդերձ գումարտակ գըն
 դաւն. քանզի՝ Ի նտիոքոս՝ Վահա
 պետ Սիւնեաց՝ որ՝ աներ էր Ս ըշա
 կայ՝ և Ս երակացու քաղաքին, հրա
 մայեաց՝ աղխել ընդդէմ շապհոյ:
 և ոչ միայն՝ արգել, այլ և ոչ հրեշ
 տակս

տակս առաքեաց առ նա՛, և ո՛չ զնո
 րայսն ընկալաւ: և հզօր կռուո՛ց ե-
 ղելոյ՝ զբաղնումս՝ ՚ի Պարսիցն՝ սպա-
 նանեն. և ՚ի պարտութի մատնեալ
 գնդին շատհոյ, դառնայ անդրէն
 ՚ի Մծբին. և հանդիտառեալ զօ-
 րացն՝ և արծարծեալ յաշխատու-
 թենէն՝ խնդրէ՛ր առնուլ զՏիգրա-
 նակերտ. և ո՛չ թուլացուցին նմա յա-
 ռաջախաղաց գունդք, և Վրտեսք՝
 պատաղէլ զայնու, իբր թէ՛ Յու-
 նաց հանդարտիցի գործ. և շա-
 հոյ յառաջ անցեալ՝ գրէ առ նոսա՛
 օրինակ զայս:

Սազդեզանց Վաջ Եապուհ՝
 Վրքայից Վրքայ, Տիգրանակեր-
 տեցեաց, որք՝ ո՛չ և սէք անու՛նեւոց
 ՚ի մէջ արեաց՝ և անարեաց: Եսկա-
 մէի՝ ՚ի ձէնջ սկսեալ յամառաջիկայ
 քաղաքս խաղաղութե՛ք և քաջօրէն
 ազատութե՛ք զմուտն առնել. և եթէ
 դուք Տիգրանակերտեայք՝ որք առա-
 ջին էք, ո՛չ շահաստանութե՛ք ասեմ,
 այլ՝ ՚ի մտէ՛ ուղևորութե՛ս, լըդէ՛մկա-
 ցէք ինձ. ՚ի ձէնջ ուսցին՝ և այլք՝
 զդո՛յն առնել. այլ՝ ՚ի դարձին իմում,
 այնպէս բարկութե՛ք վանեցից զձեզ,
 զի՛ կրկին եղիջիք օրինակ խեռեալ
 ստահակեւոց:

Պրակ ԻԷ 27

ԼԻԷ որպէս՝ Լճախաւան շինեցաւ՝ և Կո
պորեցաւ, և սուսա Լճի:

ԲԼճ՝ Լճախ և ս ժպրհեցաւ՝
առնել զործ անմտութիւն: Ի
Թիկանց կուսէ լերինն Սասեաց՝ շի
նէ՝ Չեռակերտ, ժողով մարդկան
մեղաւորաց: Էտ հրաման՝ որ ոք ան
կեալ՝ անդր բնակիցէ, մի լիցին՝ ի վր
նր իրաւունք դատաստանի. և նոյն
ժամայն՝ ծովացեալ՝ լցաւ մարդկու
թիւ հովիտն նմ. քանզի՝ Լճանդ
առհէք՝ և Պարտականք, և Նա
ռայք, և Սնասակարք՝ և Վահք՝ և
Սարանդք, և Կնասանք, և այլք
այսպիսիք՝ փախուցեալք՝ անդր ան
կանէին, և ոչ կայր նոյն այն՝ և խըն
դիր: և բազում մանգամ, բողոքեալ
Վախարարացն, ոչինչ լուաւ նոցա
Լճախ. մինչև՝ առ շատուհ ունիլ
նոյ բողոք: և եղև ՚ի դառնան շատ
հոյ ՚ի Յունաց, առաքեաց զմի ՚ի
Սպարապետանց իւրոց, և հայ գունդ
լնմա՝ Թի գէպ լինիլ՝ ունիլ զԼճ
չախ. և նա խոյս ետ ՚ի նոցանէ զկող
մանքք Վաւկասոյ՝ Սրանց միաբա
նելով: Ի սկ Սպարապետն Պարսից
Է

ելեալ ՚ի Տայս, ՚ի ձեռնտու լինելոյ
 Վախարարացն, առնու զամուրն
 Լնի. և գերէ զամ գանձս արքու
 նի՝ որ ՚ի նմա. այլ և զսակերս Թա
 գաւորացն. ոչ գիտեմ, թէ՛ վ՛սնա
 խատինս առնելոյ Լըշակայ. եթէ՛
 վասն Տմայից Տեթանոսականաց.
 զոր ապա մտղթեալ Վախարարացն
 թափեցին, և թաղեցին յաւանին
 յԱ՛ղցս՝ որ յոտինն Լրագածն կո
 չեցեալ լերին. քանզի՛ ոչ գիտացին
 ընտրել զսակերս Տեթանոսացն՝ և
 հաւատացելոցն, զի՛ լը միմեանս էր
 խառնակեալ Վերողացն. յաղագս
 այնր՝ ոչ արժանի համարեցան, ՚ի
 դիրս Սրբոցն թաղել ՚ի Վաղարշա
 պատ քաղաքի. Լը Վախարարացն
 Տայոց ժողովեալ՝ դիմեցին ՚ի վր
 Լըքունական Չեռակերտին՝ Լը
 շակաւանի՝ և հարին զնա սրով սու
 սերի՝ յառնէ մինչև ց՛կին, բայ՛ ՚ի
 տղայոցն ստընդիացեաց. քանզի՛
 դառնացեալ էին ՚ի վր ծառայիցիւ
 րեանց՝ և յանցաւորաց. զոր թէսկտ
 վաղ՝ գիտացեալ Սեծին Վերսիսի,
 ոչ յառաջ՝ քան զկոստրէն՝ ժամա
 նեաց հասանիլ. այլ ՚ի կատար գոր
 ծոյն՝ հասեալ եգիտ քաժանեալ

զտղսյս կոտորելոցն, զի՝ վարեսցեն
 'ի գերութեն, ոսկ՝ զհեւաւոր թշնա
 մեաց. զորս թափեալ Վեճին՝ Վեր
 սիսի՝ հրամայէ կրել որթովք 'ի
 գոմմի. և դարմանս, և սնուցօղս
 նոցին կարգեալ. որք՝ յետոյ անու՛ա
 նեցեալ անու՛անեցան Արթք՝ այնո
 ըիկ աղադաւ:

Պրակ ԻԸ 28

Լուսնի Տեգրանակերտի և Բնաբարջ քան
 դուռնի:

ԼՍԿՇ ապուհ եկեալ 'ի Տեգրա
 նակերտ, դարձեալ աղխեցին՝
 ընդդիմանալ նմա՛. և ելեալ 'ի սպ
 ըրիսպն՝ աղաղակէին. գնա՛ 'ի մէջ
 շապուհ, զի մի չարիս յերկրորդուամ
 ընդքեզ՝ առաւել ևս՝ քան զառա
 ջինն՝ անյուցանիցեմք պատերազ
 մաւ. և նա պատասխանեաց, ով
 Վաճքդ 'ի Հայոց, որք զանձինսար
 գելեալ՝ սրահէք ընդ պարսպօք Տեգ
 րանակերտի՝ և արտաքս ձայն արկա
 նէք սպառնալեաց. զի՝ քաջ արանց
 է՝ յընդարձակ, և 'ի դաշտի կռուել
 և՝ կանանց գործ է՝ արգելուլ՝ փա
 կել զինքեանս՝ յերկիւղէ, առ հան
 դերձեալ կռիւն. և զայս ասացեալ՝
 դար

ճաւ առ Յոյնսն գերեւալս՝ զինու
 որս, ասէ՛ թէ՛ ձերով մարտիւ առից
 զքաղաքս, զամենեսեանս զձեզարա
 ըից ազատս՝ հանդերձ ընտանեօք
 ձերովք. և Պարսկական զօրուն՝
 շուրջ զքաղաքաւն՝ հրամայեաց ըն
 թանալ՝ և նետիւք խոցոտել զիւր
 պարսպին. և Յունայն մատուցեալ
 բռնութիւն յեցուցին՝ ի պարիսպն
 զկոչեցեալ էշն. և սյս գործի մե
 քենայից անո՛ւաւոր, յերկից երկից
 արանց մղելով տարեալ: ՚ի ներ
 քուստ ակրովք, և երկբերանովք՝
 և կտցաւոր մրձովք փորելով զՏի
 մուռնսն. և նգահարս արարեալ
 զայն՝ որ ՚ի Հայկաղնւոյն Տիգրա
 նայ՝ հոծեալ՝ և յրմարեալ որմուռք.
 քակեալ ընկեցին, և հուրս ՚ի դը
 րուսն վառեալ. և յամ կողմանց՝
 հուր՝ և քարինք՝ և նետք, և տէգք՝
 ձգեալ լինէին. և խոցոտեալ մեքքն՝
 յապուշ դառնային: և ՚ի ներքս մը
 տեալ բողո՛ր զօրն, և ձեռն Պարս
 կական ոչ զօրէր բազմախողխող
 երկաթն՝ արեամբ արբուցանել՝
 մինչև՝ ապաժոյժ արիւն սպանելոցն
 լցեալ ՚ի հիմունս՝ ծաւալէր: սյլ՝
 Յունականն ձեռն՝ ՚ի քթթելա
կան

կան՝ հրձիգ զամ Երկիրն առնե-ր
զփայտակէրտան. և շասուհ զմնա
ցեանն 'ի կոտորածէն գերեալ,
դառնայ՝ չո՛ւէ՛ 'ի Պարսս. և հրեշ
տանկս՝ առ որ՝ 'ի Հայս գունդքն էին
առաքեալ. ապա՝ ազանտ զՍիւնեանցն
հրամայէ առնել զՏոհմս :

Պրակ ԻԹ 29

Յաղագս՝ պարերապիւն Լուշահայ ընդ
Լախարարս Իւր, և Լաարանդի Երեւելոյն 'ի
Իւրապիւնիոն :

Լուրձեալ յարեալ խռովու
թիւն Շասուհոյ 'ի նոյն ազ
գաց, և խաղաղութի 'ի Յոյսս չըջե
ցաւ : սոցան խաղաղութիւն 'ի նոցան
խռովութի, և նոցան խռովութի 'ի սո
ցան խաղաղութե. որզան, վախճան
միոյն, միւսոյն լինին սկզբունք. քան
զի՝ հիւանդացեալ Վաղենտինեա
նոս 'ի բերդին՝ որ կոչի, Իւրդիտոն
վճարեցաւ 'ի կենցաղոյս : Եղբօրն
փոխանորդելով զտէրութիւնս յետ
բարեբախտագոյն Վաղէսի, պատե
րազմաւ Գոթացն, յաղթութե
դարձին : և սոյն հետայն՝ առաքել
զօր 'ի Սիջագէտս՝ և 'ի Հայս՝ յա
ղագս տունելոյ զօրունս յօգնութիւն
շաս

շապհոյ. բայց՝ Մորշակայ եկեալ՝
 Սրայի գնդաւ՝ ժողովեալ զսա
 կաւս՝ և յիւր մտերմաց, և տայ պա
 տերազմ ընդ՝ Վախարարսն՝ ընդայ
 նոսիկ՝ խնդրելով զվրէժ ձեռակեր
 տին իւրոյ, Մորշակաւանու: Սիա
 բանեալ և նոցա՝ առաջնորդութի
 Վերսեհի՝ որդւոյ Վամսարայ՝ ընդ
 դիմանան Մորշակայ պատերազմաւ:
 Եւ հզօր մարտի եղելոյ, բաղումք
 յերկաքանչիւրոցն անկան՝ ի կող
 մանցն: Վանդի՝ արք դիտեալ ա
 բանց, ոչ ոք զպարտութիւն յանձն
 առնոյր: և մինչդեռ՝ յայտմէին՝ հա
 սանին զօրք Վայսերականք. ապա՝
 տեսեալ Մորշակայ՝ եթէ՝ թշնամիք
 են նր՝ Շապուհ, և Վաղէս՝ և իւր
 Վախարարքն, տարակուսեալ յամե
 նեցունց, յղէ առ Սեծն Վերսես
 բաղում անգամ՝ աղաչելով, խոս
 տանայր՝ դառնալ յամ ճանապար
 հաց չարեաց, և լինիլ ըստ կամանց
 նր, և ապաշխարել ի քուրճ, և ի մո
 խիր. միայն՝ զինա եկեսցէ, և արաս
 ցէ խաղաղութի, և թափեացէ զնա
 ի ձեռաց հզօրայն: Յուրայ. սապէս
 և ի Վախարարայն ստէպ ստէպ՝
 զմիմեանց զկնի գային մաղթանքն՝

նորին աղագաւ. նաև՝ Լալիսկոպո
սանցն ժողովարարեալ՝ պաղատանս
մատուցանէին, զի մի անփոյթ արաս
ցէ զկորստենէ իւրոյն վիճակի:

Լալա՛ հաւանեալ Սեճին՝ Երսիսի
էկն՝ ի մէջ նոյն, և արար խաղաղուի.
Լեւով նմա Սաբաւորին, և Լախ
արարանցն, բանց՝ ի Լահապետէն Լը
ժրունեաց Սեհրուժանայ, և ի նո
րին քեռ առնէն՝ Սահանայ Սամի
կոնէի, որք անլսող եղեալ՝ գնացին
առ Շապուհ: Իսկ այլ Լախա
րարքն նմ հաստատեցին ուխտ՝ զի
յայնմ հետէ թագաւորն վարեացի
ուղղութիւն, և նոքա ծառայեցեն
միամտութիւն, և այս ի մէջ նոցա:

Եւ առ զօրսն Յունաց երթեալ
Սրբոյն Երսիսի, աղաչէր՝ մի ինչ
աշխարհիս մեղանչել, այլ՝ առնուլ
զհարկս՝ և զորդի՝ Լըշակայ՝ զՊապ
հանդերձ նմ Լախարարանցն որ
դուլք՝ պատանդս՝ և դառնալ. ու
րում լսող եղեալ՝ Քաղցր՝ և Սեճն
Սեհրոս Օօրավար, դառնայ առ
Սոյսրն, պատանդօքն հանդերձ չ
իւր տանելով զՍեճն Երսէս՝
Թղթով Լըշակայ՝ որ ունէր օրինակ
զայս:

Թողալիք Մարտիկայ աստուծոյ Վարդապետի
 Մարտիկայ Մարտիկայ Տարտիկայ Մարտիկայ
 և ամեն Վարդապետի Մարտիկայ
 ազնիս: Տեառն իմոյ՝ Ինքնակալ
 Վարդապետ () գոստոսի՝ և որդւոյ
 քուն՝ Գրայիանոսի Վարդապետ՝ խըն
 դակ: Մի գիցէ Ինքնակալդ՝ իմտի՝
 Եթէ՝ առատել զձեզ նշկահեցաք,
 կամ՝ իբրև զՏորոս ինչ վարկանե
 լով, արձակեցաք գունդ՝ հեն՝ յեր
 կիր Յունաց. այլ մեծի խռովուէդ՝
 որ՝ ի ձերու միջի շարժեցեալեղև,
 գիտակեղեալ՝ երկուցեալ՝ ի Մայ
 հոյ Եթէ՝ ոչ որ թափէ զմեզ՝ ի ձե
 ուց նր, օգնեցաք նմա դոյզն գըն
 դաւ. այլ՝ ոչ ես ինքն Մարտիկայ եկի
 ընդ նմա, զմիամտութիւն ձեզ պա
 հելով. վս որոյ՝ աւերեալ՝ գերել
 զաշխարհս մեր, մինչև զոսկերսն ան
 դամ զձարցն, բրեայ ի գերեզմա
 նացն: և արդ՝ հաւատացեալ ձեր
 եղելոցս, զառաջին սէրն առ մեզ
 հաստատուն պահեցէք. և մեք՝ առ
 ձեզ մտերիմն հատուցուք ծառայ
 ութի: Իսկ Վարդապետ ոչ զթուղթն
 ընթերցաւ, և ոչ ետես զՄեծն
 Վերսէս, այլ՝ բացէ ի բայ արտա
 սահմանել զնա՝ հրամայէ, և սրոյ
 զա

ղամենայն պատանդսն մատնել:

Պրակ Ը 30

Յաղագս արարասահման լինելոյ Սեծին
Լերսիսի, և անկանել պարասհեալ 'ի Աշխ
անբնակ: Լա լե' որպէս կերակրեալ լինէին
'ի Չերին խնամոցն:

Ի յամանակին յայնմիկ' էր յա
թոռ Եպիսկոպոսութեն Տիւ
զանդայւոյ, Հոգեմանրտն Սակե
դոփն: և իբրև' էլ հրաման արքու
նոլատ, ոնլ' զմի' անգամ խաբօղ' և
դրժօղ արքայի. մատուցեալ առ
նա' ոմանց' ի Հերձոճոզանց, Բղան
դոյն Բրիոսի' ասէն. եթէ' դաւա
նես ընդ մեզ, Թափէ զքեզ' Հայրն
մեր Սակեդոփն: որում' սչ հաւա
նեալ' արքորեցաւ: 'ի նաւ ուղիղն
լինելոյ' ը խստաշունչ օդոյ ձմերայ
նոյն, ընկեցեալ 'ի կղզի ինչ' անա
պատ' ջարդեաց զնաւն. և Վաւոր
դացն' սչ իշխեցեալ' մակուկաւն
նաւել, մնացին տաղնապեալ' ուտե
լով զարմատ անտառին. այլ' ի տես
չութենէն Վստուծոյ' կերակրեալ
լինէին ամիսս ութ' ի ձկանց' զորս
ծով ընկենոյր կենդանիս: Բայց'
Պասլայ յսնձնառեալ, հանդերձ
պա

Պրակ ըն 31

Թէ՛ որդէս հոտորեաց Արշակ զամենայն
Սախարարսն . Եւ Վասն՝ վարդայ Սարգս
Եւ պիտիպոսի :

Ի Նեռանալ Սեծին՝ Սերսիսի
օտեաց Արշակ ամ Սախարա
րաց ուխտին, զոր եղ ընդ նոսա, և
խնդրեաց զքէն Չեռակերտին իւ
րոյ՝ Արշակաւանու : և հոտորեաց
զբազում Սախարարս : Մանաւ
անդ՝ զազգն Վամսարականաց բառ
նայ՝ ի միջոյ՝ չարակնելուլ ագահել
յամուրն Արտագէրս, և ի քաղաք
Ստանի նց Երոճանդաշատ . և կո
չեալ առ ինքն ի լքեալ արքունիսն
Արմաւիր՝ իբր զազգականս իւր՝ ի
պատճառս պատուոյ, և մեծարա
նաց . միահաղոյն՝ զարս և զկանայս՝
հանդերձ մանկամբքն , հրամայ
եաց հոտորել, և ոչ ոք ի նոյանէ
ապրեցաւ : Ի այց՝ Սպանդարատ՝
որդի Արշորի՝ քանզի՝ ունէր երկ
րորդ կին Արշակունի . որ և՛ բնա
կեցաւ ի նորին ժտուանգութի, ի
կողմանս Տարօնոյ, և հաշտենից .
իբր՝ տրտունջ զհօրեղբօրէն եղել

զ՝Ներսէհէ. որոյ աղադաւ՝ և ոչ ՚ի
 կոտորման նոյ դիպեցաւ. այլ՝ լսէ
 զբօթն՝ հանդերձ օրդւովքն՝ Շաւ
 արշաւ, և Վաղաւուփնիւ, և բոլոր
 ընտանեօք՝ դնաց փախստական ՚ի

Յոյնս:

Բայց՝ ՚ի դնանն Սեծի Ներսիսի
 ՚ի Յոյնս, էր ձեռնադրեալ ըզ
 Սարկաւազն՝ զԽյադ՝ յԱշտիսկոպո
 սուժի Վագրեանդսոյ, և Վրշաբու
 նեանց, և հաւատաց ՚ի նա զգործս
 Սերակացու թէ նամ աշխարհին՝ ցը՝
 ժամանակ իւրոյ դարձին: Վս
 Խյադ՝ յամի նմանօղեղեալ Սեծին
 Ներսիսի, առաւել ևս՝ ՚ի տեսչու
 թի աղքատաց. որոյ և շտեմարանքն
 իսկ՝ աղբերացան սքանչելւայէս,
 իբր՝ առ Նշխայիւ, և Նշխախիւ. և
 ՚ի յանդիմանել զՎրքայ՝ ահաւոր
 սաստիկ էր, և աներկիւղ: և ոչ եղև
 կամագիւտ ՚ի նմա Սատանայ, բայց՝
 առ միոյ Նոճագի, զի՝ էր պճրնօղ
 առ հանդերձս, և ձիասէր. զոր սար
 սաւեան՝ այպանէին փոխանակաբա
 նեան, որք ՚ի նմանէ յանդիմանելք
 լինէին. վասն որոյ՝ թողեալ այնու
 հետև զպերճագոյն հանդերձսն՝
 խարազնազգեստ եղեալ՝ իշաւ շոր

362 Պատմութի Մովսիսի
Զէր, մինչև ց'օր մահունն իւրոյ:

Պրակ ԼԲ 32

Եւնէ որպէս՝ Բրշակ հրամայեաց քարշէլ
զԼրանելին զՍար՝ եւ քարկոծել զնա իս
մէր, սակս յանդիմանութի իւրոյ յանցանաց:

Եւեղև ՚ի սատակէլ Բրշակայ
զանդգն Վամսարականաց, հրա
մայեաց զգիակունս նց քարշէլ՝ և
ընկենուլ անթող՝ կերակուր լինիլ
շանց. և ինքն՝ ոնլ մեծաւ յաղթու
թիբ պսակեալ՝ բարեկենդանութի
կատարէր աւուրս. կուտել մըթե
րել զնոցայն հրամայելով՝ համբոս.
զորոյ պեղեալ երկուց խորս՝ յոյժ
քաջախորս, և սաստկապէս լայնս՝
որ ՚ի շինին Վախճաւանին բերին
սայլովք նոցին աւանի: Ի սկ՝ Սայլոր՝
դանցն՝ տեսեալ զոսկէրս մարդկան
գազանակուր եղելոյ՝ ցրուեալս առ
եղերբ փոսին. հարցեալ՝ ուսան՝ իւ
րեանցն լինիլ Տերանց. հաւաքեալ
՚ի սայլսն՝ ներքոյ եղեգանն, բերելլ
թաղեցին ՚ի նոյն խորս. զոր զգա
ցեալ Բրշակայ՝ հրամայէ, զՍայլ
որդան ՚ի վր խորոցն կախել զփայ
տէ: Բայց՝ Սարդայ՝ ոչ պատահեղ
յառաջնում նուաղին, այսու ժա

մու հասանէ. և սկսեալ կշտամբէ
 զարքայ՝ բանիւք յանդիմանու թէ:
 հրամայեաց Մարշակ՝ քարչէլ զնա,
 և քարկոծ առնել: և քանզի՝ էին
 դստերաց նր տագերք ՚ի մեծ նախ
 արարութեցն, ՚ի կորովի՝ և ՚ի քաջ
 ազգէն Մարհուհեաց, սուսէր հա
 նեալ՝ կիսախողխող զքարչոզսն առ
 նէին. և յափշտակեալ զՍադ ՚ի
 ձեռաց նոցա, յիւրեանցն գնացին
 Վաւառ. և Մարշակայ՝ ոչ ՚ի հակա
 ռակս մտեալ՝ զօղէր, զի մի խռովու
 թի նամ՝ Վախարարացն յուզեսցի:

Պրակ ԼԳ 33

Յաղագոս՝ Ռաֆայաթըլոյն (Ժ) Էոդոսի ՍԵ
 ծի, և Ժողովոյն՝ որ Էդեմ վասն Հոգեմարտին:

ՔՄ. յՅ՝ Սաղէսի Վայսեր, ըստ
 արժանի անօրէն իւրոց խոր
 հրդոց, զյաւիտենական դեհենին
 աստէն բերելով զօրինակ, հրկէզ
 եղեալ յՄնդրիանու պօլիս՝ սատակե
 ցաւ. և առնու զթագն (Ժ) Էոդոս:
 Սա քակեաց զՍեհեանս Վաոյն՝
 մինչև յատակս, զփակեալսն միայն
 ՚ի Սրբոյն Վոստանդիանոսէ, զա
 նունանեալն՝ Մրեգական, և Մրտե
 մեայ, և ՄՓրոդիտեայ ՚ի Սիւզան

դիտին: աւերեաց նոյնպէս՝ և զտա
 ճարն Ղաւմասկոսի, և արար Լիկե
 ղեցի. նոյնպէս՝ և զտաճարն՝ ի ի
 ու քաղաքի, զԼիբանոսի՝ զՄեծ,
 և զՀռչակաւոր զԼիբեք քարեաննս
 Սահարձոյց զամ Հարս Սթս, որք
 յաղաղս ուղղափառութե՝ արտա
 սահմանեալք էին, և ի Մետաղս.
 Ընդ որս՝ և զՄեծն՝ Լեբսէս՝ ա
 ծեալ առ իւր՝ ի Բիւզանդիոյն պա
 Տէ մեծաւ պատուով, մինչև ճշմար
 տութեն ստուգեցաւ հաւատ՝ որք
 յաղաղս ամբարշտին Մակեդոնի
 հայհոյութեցն: զի՝ ոչ Տր խոստո
 վանէր զՀոգին Սթ, և ոչ՝ երկրպա
 գելի՝ և փառաւորեալ ընդ Հօր, և
 ընդ Որդւոյ. այլ՝ () տար յԵրջնու
 թենէն, և Ստացական, և Պաշտօ
 նեայ, և Բզդումն ինչ, և ոչ Լու
 թիւն Բնձնաւոր: Լու ժողովեալ
 Սթ Հարքն, ի թագաւորեալն Բիւ
 ղանդիոն, Ղաւմասոս Հռօմայ. Լեք
 տառիոս՝ Կոստանդնուպօլսի. Տիմո
 թէոս, Բղեքսանդրի. Մելիտոս՝
 Բնտիոքու. Կիւրղոս՝ Կիմի. Գրի
 դոր, Կիւսիա. Բասիլիոս՝ Կեսա
 բու. Գրիգորիոս՝ Կազիազու. Բն
 Ֆիւլաքսիոս՝ յԿոնստիու. և այլք
 Ե

Եպիսկոպոսք՝ միանգամայն հարիւր
 և յիսուն հարք, որք նշովեալ՝ մեր
 ժեցին զՄակեդոն՝ և զամենայն հո
 գէմարտս :

Պրակ ԸԴ 34

Լեւոնայ երևալ Մըշակայ առ Շապուհ, և
 անդարձ լինիլ :

Պրծեալ սլարապ առեալ
 Շապուհոյ՝ ի պատերազմացն,
 առաքէ ՚ի վր Մըշակայ զՄլանայ
 Սզաննն, Պաշաւիկ՝ հզօր գնդաւ
 որ էր ազգակից Մըշակայ. իսկ՝ Մը
 շակ թափուր՝ ի բազմացն մնայր նախ
 արարաց. որոց ձեռն տուեալ Մլա
 նայ Սզանն, կամաւ երթային առ
 շապուհ : տաղտկացեալք յիւրեանց
 Տեառնէն Մըշակայ. և մեծարեւք
 ՚ի Շապուհոյ՝ դառնային յաշխարհս
 մեր : ուստի՝ տարակուսեալ Մըշա
 կայ յղէ պատգամառ իշխան զօրուն
 Պարսից, եթէ՝ դու արիւն իմ, և
 հարազատութիւն, ընդէր՝ այդպի
 սեաւ վարե՛ս զիս ջերմութեամբ.
 Թէպէտ՝ և ակամայ զգալնստ քո
 գիտեմ, ոչ կարացեալ սայթաքել
 զհրաման Շապուհոյ, գալ ՚ի վր քո
 ազգականիս. այլ արդ՝ թուլացի՛
 ինձ

ինձ, զօղել ուրեք՝ վայրկեան մի ժա-
մանակի, մինչև՝ ողիառեալ՝ կարա-
ցից անցանել յերկիրն Յունաց. և
դու կալցես զաշխարհս, և բազմաց
յինէն հանդիպիցիս բարութեց,
ոնք արդարև՝ ի մտերիմ հարազա-
տէ: Վարձուցանէ Մ. Լանայ Ողան
Մ. Բշակայ՝ այսպիսի պատասխանիս.
ասէ, թէ դու ոչ խնայեցեր յազգայ
ինսն մեր Վամսարականն, որք՝ ա-
ռաւել քան զիս՝ էին քեզ հարազա-
տագոյնք, Վենի ձերոյ՝ մասամբ, և
աշխարհաւ համաբնակաւ. զի արդ-
յինէն ունիցիս ակն՝ ի քեզ խնայել
հեռացեալ յինէն Վենիւ, և բնա-
կութիւն. և որով օրինակաւ՝ ես ի
քոյսն յուսալով բարիս, որ անյայտ
է, թէ առից, զգտեալն յիմմէ թա-
գաւորէն՝ կորուսանիցեմ: Մ. պա՛յ
նու հետև Մ. Բշակ յոյժ նեղեալ
յոչ կամաց երթայ առ Շապուհ,
և ի պահեստի լինի՝ ի նմանէ: և բըռ-
նութիւն հարկաւորեալ՝ գրէ՝ զի Փա-
ռանձեմ, կիննք, ի դուռն եկեսցէ:
և շապուհ հրամայէ ամենայն մե-
ծամեծացն, զի՛ ընդ Փառանձեմոյ
եկեսցեն:

Յաղագոս չարեացն Շապուհոյ՝ որք անցին
 ՚ի Տայս, և Տուհն՝ Լճաշայս:

Ի Երև՝ գիտացին՝ Կախարարք
 Տայոց, այնք՝ որոց յուաջագոյն
 քան զԼճաշայ՝ ձեռս տունեալ էր ՚ի
 Շապուհոյ՝ արքայ Պարսից. եթէ
 և զնոցա կանայս խնդրեալ է, իբրև
 զայնց՝ որք առարչակայն՝ էին միա
 միտք: և զայն ևս տեսին՝ եթէ գնաց
 Լճանայ Ողանն, և գունդ փոքր է՝
 որ՝ յաղագոս այնորիկ՝ եկեալ է, միա
 բանեալ՝ հալածեցին զնոսա. և իւ
 բեանց առեալ զկանայս՝ և զորդիս,
 փախեան յաշխարհն Յունաց. նա
 և՛ ոչ Վշխոյն Փառանձեմ գնաց՝ ի
 կոչ անեն իւրոյ, այլ՝ հանդերձ դան
 ձիւք՝ անկաւ յամուրն Լճաշայ
 բնից, լուր առնելով՝ առ որդին իւր
 Պապ, յուսայր ապրիլ՝ ՚ի ձեռաց ար
 քային Պարսից. ընդ որ զչարեալ
 շապուհոյ, կապէ զոսս Լճաշայ՝ եր
 կաթեղէն շղթայիւք՝ և տայ տա
 նել յերկիրն Սուգաստանի՝ յԵր
 յուհն կոչեցեալ՝ բերդ. և զօր բա
 զում գումարեալ՝ ՚ի ձեռն Սեհրու
 ժանայ Լճաշայ, և Սահանայ
 Սա

Մամիկոնէի՝ Սբարցողաց զՎ. Ե. ար
 ձակէ յաշխարհս հայոց. որք եկեալ
 նստան շուրջ զբերդաւն՝ Մ. րտագե
 ըից. և թէպէտ՝ ոչինչ կարէին առ
 նել, վս անմատչելի ամբուծեանն.
 բայց՝ զի բարկութիւն Մ. Ե. Ե. ՚ի վր
 Մ. րչակայ, մարդիկք ամբողին ոչ ան
 սացին մտալ համբաւուն Պապայ.
 այլ՝ անձնատուրք եղէն ՚ի կամայ
 և ոչ ՚ի բռնութենէ. զորս գերեալ
 հանդերձ գանձիւք՝ և Տիկնաւն
 Փառանձեմաւ, խաղացուցին Մ. րո
 ըեստան, և անդ՝ ընդ սայլիցից հա
 ըեալ՝ սատակեցին. Վնմին ժամու
 եհաս հրաման ՚ի շապհոյ յարքայէ,
 զի քանդեալ՝ աւերեսցեն զամ ամ
 բութի քաղաքաց, և զհրէայնս խա
 ղացուցանել ՚ի գերութիւն. և զայն
 հրէայսս, որք նովին օրինօք կային
 ՚ի Մ. ան, Տոսպոյ. զորս ածեալ էր
 Բազափրանայ Ս. րչտունւոյ՝ յառ
 ուրս Տիգրանայ. զորս բնակեցոյց
 Շապուհ Մ. սպահան. գերեցին և
 զայն հրէայս՝ որք Մ. րտաշատ, և ՚ի
 Մաղարչապատ, զորս ածեալ էր
 նոյն Տիգրանայ Մ. բքայի. որք յառ
 ուրս Սրբոյն Վրիգորի, և Տրդա
 տայ՝ հաւատացեալ էին ՚ի Վ. Ե. Ը

որս՝ և զ Օռնիթայ՝ Երէց Բարտա
 շատու, և մատուցել առ Շապուհ
 Սեհրուժանայ՝ չարախօսեաց ըզ
 Օռնիթայ Երիցու Բարտաշատու
 Եթէ՛ յայն սակս՝ Էին ը գերեանսն,
 զի՛ խրատեսցէ զնոսա, պինդ ունիլ
 զհաւանսն Վրիստոնէ ութի. վս
 որոյ՝ չարչարել զ Օռնիթայ՝ հրա
 մայեաց Շապուհ, զի՛ Թողցէ զօ
 րէնս Վրիստոնէ ութի. որում
 ոչ հաւանեալ՝ կատարեցան: Օպս
 ամաղէսս Թշուճառ ութի տեսեալ
 Բրշակայ, Սաճուղաբար՝ անձինն
 արար, որ Թագաւորեաց ամս 30:

Պրակ Ըզ 36

Ընդ ընդ մեզ չարեացն՝ որ է Սեհրու
 ժանայ. և խափառորել Պապայ:

Օրտ մահոճանն Բրշակայ, գու
 մարեայ շապուհ զօր բազում
 ՚ի ձեռն Սեհրուժանայ՝ և արձակէ
 ՚ի Հայս, և ՚ի նա՛ հաւատայ զաշխար
 հըս, և տոճեալ նմա կին՝ զքոյր իւր
 զ Սրմզգ ութի և Հրովարտանկս բա
 զումս շինից՝ և Վաստակերաց՝ ՚ի
 Պարսից աշխարհին: և խոստացաւ
 նմա՛ տալ զԹագաւոր ութին Հայոց,
 միայն Եթէ՛ զ Վախարարսն նոճաճես
 ցէ

ցէ, և ՚ի դէն Մազզեղանց՝ զճն դար
 ձուսցէ. որոյ յանձն առեալ՝ և ե-
 կեալ՝ զբազում՝ Վախարարաց կա-
 նայս կալեալ՝ ՚ի բերդս տայր պա-
 Տել, զդարձ արանցն յուսալով՝ և
 զնամ կարգ Քրիստոնէութեան ջա-
 նայր խափնել. զՎախսկոստուենս՝
 և զՔահանայս՝ հարկաց պատճա-
 րաւ՝ կապեալ, յերկիրն Վարսից
 տայր տանել. և զոր միանգամ, գիրս
 գտանէր՝ այրէր. և հրաման տայր՝
 մի ուսանիլ դպրութի Յունարէն,
 այլ Վարսիկ. և մի իշխեսցեն խօսիլ
 Յոյն կամ թարգմանել. այսպիսի
 ինչ պատճառաւ՝ զի ամենեւին մի լի-
 ցի հայոց ընդ Յունի ծանօթու-
 թի՝ և հազորդութի սիրոյ. բայց՝
 ճշմարիտ խափանել զՔրիստոնէ-
 ութեն ուսումն. զի յայնժամ Վիր-
 Վարրութե հայոց՝ չէ և՛ սէր լեալ.
 և Յունականան՝ կարգք Վկեղե-
 ցւոյ վարէին. Վրդ՝ իբրև լուաւ
 Մեծն՝ Վերսէս զչարիսն, որք հա-
 սին ՚ի վր հայոց, և զմահն Վրչա-
 կայ, աղաչեաց զՎնքնականն թի-
 դոս՝ խնդրելով ՚ի նմանէ օգնակա-
 նութիւն, և թագաւորեցուցանել
 զՎասպ՝ որդի Վրչակայ. և ընդ նմա

գումարեաց զօր բազում՝ ՚ի ձեռն
 Ստրատելատին Մեծի, Տէրինտի
 անոսի: և Մեծին՝ Վերսիտի՝ ա-
 ռեալ զամ Վախարարսն՝ որք կա
 մակից էին ընդ Տէրութեն Պար
 սից՝ և որք ոչն. և զապրեանն Վամ
 սարական Սպանդարատ, միաբանու
 թք ածէ զՊայ յաշխարհս Հայոց:
 և եկեալ՝ գտանեն զամբարիշտն
 Մեհրուժան՝ պետացեալ՝ կալեալ
 զաշխարհս Հայոց. և հալածական
 արարեալ՝ յինքեանս թափեն:
 Իայց՝ Մեհրուժան հրամայէ Պայ
 կանցն զբերդիցն պարսպաց կախել
 զկանայս՝ Վախարարացն՝ մինչև մեռ
 ցին. և թողուլ նայնպէս ՚ի կախազա
 նին զգիակունսն, զի լուծեալ՝ անկ
 ցին՝ գէշ՝ կերակուր լինիլ թռչնոց:

Պրակ ԼԷ 37

Յաղագս մեծի պատերազմին՝ որ եղև ՚ի Չե
 բա և սասանիտան ամբարշտին՝ Մեհրու
 ժանայ:

Բ Օգ արարեալ Մեհրուժա
 նայ՝ յերկիրն Ստրատանայ առ
 շապուհ՝ զամ օգնականութի թի թի
 որոսի՝ զոր արար առ Պասլ: Ելա
 նէ հրամանն ՚ի շապհոյ ամ զօրացն
 Պար

Պարսից՝ երթալ՝ ի պատերազմ լի
 Մեհրուժանայ՝ ի Հայս: Դայնպէս՝
 ազդէն Ինքնակալին Թէոդոսի՝
 Պայ՝ և Տերէնտիանոս շէ ապհոյ
 եթէ ամ զօրացն հրամայեաց՝ ելա
 նել ի վերայ մեր, բայց միայն ի
 Դրանկայն: ապա՝ և () գոստոնն
 Թէոդոս հրամայեաց Բզդէի՝
 Կոմսի Մեծի՝ երթալ յօգնակա
 նութի Պապայ, առնուլ զամ զօրս
 Յունաց. ոչ զոք թողուլ զոր ոչ
 առցէ զկնի. այլ և՝ զՏետեակս պա
 հապանս քաղաքացն, որք զմեաք
 սեայս ունէին զվիշայս: և խմբէցւ
 պատերազմն ի գաշտին՝ որ կոչի
 Չիրաւ: և մատեան ճակատ՝ առ
 ճակատ: և Մանկունք քաջ Վախ
 արարայ Հայոյ՝ ինքնակամ նասա
 տակեալք՝ մտին ի մէջ ճակատուցն
 առաջնորդութի Սպարապետին
 Իւրեանց՝ Սմբատայ Բսպետի՝ որ
 դւոյ Բագարատայ, որ յազդէն
 Բագրատունեաց: ելին՝ և ի զօրացն
 Պարսից համատիք նց, և խաղային
 ի մէջ ճակատուցն՝ և ցիրք լի ցիրս
 լինէին: և ի դառնալ Մանկանցն
 Պարսից, ընդ հսււպ դարձեալ մե
 րոցն զՏէտ նց. օրինակ իմն՝ ոսկ փո
 թո

Թորիկ յանտառէ տերեւաթափանց.
 Երանգ՝ յերիվարացն առեալ նիզա
 կօք դիցնուրտ յերկիր ընկենու՛ն ին՝ ոչ
 կարելով նոցա՝ յիւրեանց ճակատն
 մտանել: Իսկ յորժամ Վարսիկքն
 զմերն շրջէին, նք՝ ի վահանափանին
 Յուսաց՝ իբր՝ յամուր քաղաք մտա
 նէին՝ առ ոչինչ փնանս առնելոյ: քան
 զի՛ նյնպէս արար Վորդիանոս Իշ
 խան հետեւակ զօրուն. իբր՝ պարս
 պօք պատեաց վահանօքն զճակատն
 պապայ. քանզի՛ զօրքն Յուսաց վա
 ռեանէին ՚ի զէնս ոսկւոյ՝ և արծա
 թոյ. և երիվարք նց՝ նյնպէս զար
 դու: և էր տեսանել իբր՝ զպարիսպ
 ինչ, յորոյ յունովք՝ ի ջլեանց՝ և ՚ի կա
 շեանց պահպանականց զգետտուն ըզ
 կարծրուԹեան՝ վիմանց բերէր երե
 ոյԹո. և ՚ի վերայ նոցա՝ անխալատ
 գէսք նշանս արձակեալք, իբր՝
 զսաղաւրԹո ինչ հովանաւոր ծա
 ուոյ. բայց՝ զվիշապանցն մանու՛ւածս՝
 ահագին բերանաբացուԹք՝ ու
 ուուցեալ ՚ի փլմանէ՛ օդոյն՝ ոչինչ ու
 րեք, կարեմ՝ նմանեցուցանել, այլ
 միայն՝ իբրև՝ զլեանուն ինչ անդաման
 դեանց՝ խոնարհիլ ՚ի ծով զբովան
 դանկ ճակատն Յուսաց, ՚ի Վարսկա
 կան

կան զօրսն՝ քանզի՝ և զնսկէր տեսա
 նել՝ որպէս զհզօր ինչ գետ, առ՛ի
 կողմն, ՚ի լսյն ծաւալեալ. արդարև
 ջրագոյն զրահազգեստանցն բերէր
 զնմանութի: Արդ՝ իբրև ետես
 Սեօն՝ Սերսէս զայն նմ, ելնա ՚ի
 կատար լերինն՝ Սպատայ՝ և ամբարձ
 զձեռն իւր յերկինս, անխոնարհե
 լի՛ պահելով ՚ի խնդրու՛ածս՝ հան
 գոյն՝ Սախամարգարէին Մովսիսի,
 մինչև՝ պարտեցաւ երկրորդն Սմա
 ղէկ: Իսկ՝ ՚ի ծագիլ արեգականն
 ընդդէմ մերոց զօրացն, ՚ի սղնձա
 պատվահանացն՝ նշոյլք զլերամբքն
 փայլատակէին, իբրև՝ յամպոյ մեծէ:
 և ՚ի նոցանէ՝ ՚ի դուրս ոստչէին ՚ի
 մերոց Սախարարացն Քաջք զրա
 հաւորք՝ ոնյ փայլատականցն ճառա
 գայթք. յորոց ՚ի տեսութենէն մի
 այն՝ զանդիտացեալ Պարսկական
 գունդ, սակաւ ինչ՝ և մերն, վս ոչ
 կարել՝ հայիլ ընդդէմ արեգականն
 ծագման: Իսկ՝ ՚ի բաղխել զմի
 մեանս, եղև ՚ի վերայ՝ հովանի ամ
 պոյ՝ և հոգմ սաստիկ ՚ի մերոցն կու
 սէ՝ ընդդէմ Պարսկականին փը
 չեալ. և ՚ի խառնակել մարտին, պա
 տասէ Սամարականն Սպանդա
 րատ

րատ՝ խմբի մեծի՝ յորում էր Վաղն
 շերտեր, Վեկանց արքայ. զգլուխն՝
 միջին գնդին՝ պնդութի զտեղի
 ճակատուն կալեալ. և յարձակեալ
 Սպանդարատ, և հերձեալ ըզ
 խումբն, ոն՝ զշանթասար՝ յերկիր
 կործանէր զքաջն, և պտուտեալ
 զխումբն, ՚ի փախուստ դարձուցա
 նէր: և այսպէս՝ ՚ի վերին օգնակա
 նութիւն զօրացեալ, առ հասարակ
 զօրքն Յունաց, և հայոց՝ դիւկամբք
 թշնամեացն՝ լցին զդաշտն նմ. և
 զմնացորդսն ամենայն ՚ի փախուստ
 շրջեալ՝ հալածեցին: Ընդ որս՝ և
 զԱռնայր՝ Վրոնանից Վրքայ՝ խո
 ցոտեալ ՚ի Սուշեղայ՝ որդւոյ Սա
 սակայ Սամիկոնէի՝ հանին ՚ի պատե
 րաղմէն: Բայց՝ ամբարշտին Սեհ
 րուժանայ վիրաւորեալ ձին՝ ոչ կա
 րաց երագել ընդ փախստեայսն.
 որում աճապարեալ՝ հասանէ Սպա
 րապէտն հայոց՝ Սմբատ, և զորս
 ընդ նմայն էին՝ կոտորեալ, ձերբա
 կալառնէ զվատչոճէրն՝ յեզեր շամ
 բին Սոգաուլտի. և զմտաւածեալ,
 թէ՛ գուցէ թափիցէ զնա Սեծն
 Վերսէս, այնորիկ աղադաւ՝ ոչ ածէ
 ՚ի բանակն. այլ՝ զտեղեօքն գտանէ

պատրաստական ան'ի կորուստ ամբարշտին՝ զոմանս Սորանաւորս՝ հուր լուցեալ, և շամփուր երկաթի միս խորովելոյ. զոր ջեռուցել կրկնեաց բոլորեալ՝ որպէս պսակ, և յոյժ արտաշէկ արարեալ, ասէ. պսակեմ զքեզ՝ Մեհրուժանս. քան զի՝ ի խնդիր էիր թագաւորել չոյոց. և ինձ Մսայեաթիս պարտէ զքեզ պսակել. ըստ՝ սովորական իշխանութեն իմոյ չայրենեաց: և մինչդեռ տաճն էր իբրև՝ զհուր, եղի զլուխն Մեհրուժանայ. և այնպէս՝ սատակեաց զչարն: և յայնմ հետէ՝ խաղաղացաւ երկիրն՝ ընդ ձեռամբ Պապայ նուճաճեալ:

Պրակ ԼԵ 38

Եւնէ՝ որպէս Պապայ դեղ հահոս արհոսցեալ Սբոյն Սերսիսի: և եւոյժ ի կենաց:

Յետ՝ սպառելոյ պատերազմացն, և խաղաղանալոյ երկրին. Մեծն՝ Սերսէս դնէր վկայութի ի մէջ Մարքային Պապայ, և ի մէջ Սախարարացն, գնալ յամ ճանապարհս արդարութե. զի՝ վկայ եսցեն՝ ըստ հաւատոյց Վրիստոնէ ութենն՝ և Գործքն. և զի՝ Մարքայն

մի չօրն իւրում նմանեցի՝ անիրա
ւել, և զըկել. այլ վարեցի ուղղու
թեամբ, հայրաբար խնամովք առ
Վախտրաւրսն. և նորա մի ևս՝ յաւ
ելցեն՝ վտարանդէլ նշկահելով ըզ
նա. այլ ծառայել միամտութեւ:

Յայնժամ՝ Արքայն Հոյոց Վանդ,
դարձոյց ՚ի Վամսարաղանն Սպան
դարան՝ զնմ ինչ, զոր յախշտա
կեանէր հօր իւրոյ Արշակայ. զՎաւ
սուն (իրակայ՝ և Արշարունեայ՝
որ լեանէին արդիւն Վամսարաղա
նանց. ոչ իբրև՝ զանիրան աղահունի
հօր իւրոյ Արշակայ, այլ իբրև որար
գևն՝ ի վաստակոց Վաջին Սպան
դարատայ, որ հասլան զՎեկայ Ար
քայն. բայց՝ և զայլոց՝ Վախարարոցն
դարձոյց զզրկանս, և յոյժ անընչա
բար՝ ցուցանէր զիւր ախորժակս, և
առատաբար կեայր. բայց՝ զիւսմօթա
լի ախտիւ զուղրատօրծ էր, և յան
դիմանեան՝ կշտամբիւր ՚ի Սեծէն
Վերսիսէ, ընդ ակամբ հայէր նման,
խորհելով ՚ի ջարիս. և ոչ իշխէր
Մնքնակալէն թէոդոսէ՝ յայտնի
ինչ առնել նմա չարութի. դէզմա
հուն՝ գաղտնի արբուցեալ Սրբոյն
Վերսիսի, ելոյժ ՚ի կենցաղոյս. որ

կալաւ զԼԹող ԼալիսկոպոսուԹէն
 ամս երեսուն՝ և չորս և փոխեալ
 յաշխարհէս՝ Լըրանելին՝ Լերսէս,
 'ի Վաւառին Լկեղեց, 'ի Վեօզն
 որ կոչի՝ Եսախ: Բարձեալ զմարմին
 նր՝ Լըքային Պապայ՝ Թաղեաց 'ի
 Թիլո յԼւանին, զանխլաբար ունե
 լով զեղեալսն:

Պրակ լԹ 39

Յաղագս՝ աւտուակալութեանն Լասկակայ,
 և սպանման Պապայ՝ 'ի Թեոդոսէ:

Լ Պա՝ տեսեալ Թաւառորին
 Լ Պապայ՝ սգացեալ զամ չայս
 'ի վերայ Լըրանելոյն՝ Լերսիսի, հար
 կաւորեալ յուզեաց, և եգիտ զոմն՝
 յազգէ, և 'ի Ժառանգութի Լլբի
 անոսի՝ որում անուն՝ Սահակ կո
 չիւր՝ ոչ հեռի 'ի գովութենէ. զոր
 կացոյց փոխանակ Լերսիսի, առանց
 Սեծի Լըքեպիսկոպոսին Լեսա
 ըու, որ կալաւ զաթողն՝ ամս ք:
 Բայց՝ Պապայ լուճեալ, եթէ՛ մեծն
 Թեոդոս էլ 'ի Բիւզանդիայ՝ 'ի
 չում կոյս, և մտեալ 'ի Թեսաղո
 նիկ՝ հանդերձ Սպայիւն. և յաղագս
 իջավանաց՝ եղև խռովութի, ընդ
 նս և ընդ Վաղաքացիսն, և մարտ
 իւռո

խռովութե. և յաղթեալ Վնքնա
կալին, սատակեաց 'ի Վաղաքա
ցեացն արս' տասն' և հինգ հազարս:
զայս լուեալ Վապայ՝ վարկուցեալ՝
յերկարել այսպիսւոյ խռովութե,
արհամարհեալ՝ նչկահեաց. և գըր
գուեալ զնա՝ կորստեանն իւր, հալա
ծեաց զՏէրէնտիանոս հանդերձ
ղորօքն, և սկսաւ պատրաստել՝ ի պա
տերազմ: և հասեալ հրաման 'ի մե
ծէն Սէոգոսէ, ընդ կրօնկ դար
ձաւ Վաջն Տէրէնտիանոս. և ըստ
իւրում պատահման բախտի՝ յան
կարծակի անկեալ 'ի բանակն. և զո
մանս կոտորեալ, և զոմանս փախս
տեայս արարեալ. ուր սաստկապէս
նահատակեալ քաջութե՝ ընդդի
մամարտ լինէր Վնէլ՝ Վահապետն
Մնձաւացեաց, և Սպարապետն Վա
պայ՝ արևելեաց զօրու. զոր յաղթո
ղին Տէրէնտիանոսի՝ իւրովի արս
րեալ կիսակտուր զգլուխնր. ըմբռ
նեալ զթագաւորն զՎապ. և Վա
պայ յաղէրս աղաչանաց անկեալ՝
ղիմի մեռցի, այլ՝ յանդիման լինիլ
Նրքայի, և քաջին Տէրէնտիանոսի
գթացեալ՝ շնորհեաց նմա զմաղ
թանսն. և երկաթեղէն կապանօք՝
եր

Էրթեալ առաջի Մեծին (Ժ) Կողոս
սի. ըստ իւրում անդգամութեան,
սակցաւ վճարի: Թագաւորեալ
անն, եօթն:

Պրակ Խ 40

Յազագո՛ թագաւորելոյն Սարգսի
և հայանաց նորին:

ԲՆՅՅ՝ Օգոստոս բարեացա
պա՛րան (Ժ) Կողոս՝ որ և մեծն
'ն քսաներորդի ամին իւրոյ՝ Թագա
ւորեցոյց փոխանակ Պապայ՝ զՍ
րազգա՛տ անն, 'ի նմին Տոհմէ Բրշա
ուներաց: Բ՝ յօ Սարազգատ՝ էր տի
օք՝ Մանուկ, Սրանոյ, Բ՛նձնեայ, Ս
Ժեղ՝ ի նմ գործովք բարութե
և յոյժ՝ Կորովի՝ Վեաւաճգութե
որ՝ ի ժամանակի՝ ի փախստէնէն
Շապհոյ՝ գնացեալ՝ ի դուռն Սայ
սեթ՝ նահատակեցաւ: նախ՝ ի Պ
սակս՝ զՍուսամարտիկան յաղթեալ
դարձեալ՝ ի Յարէգ քաղաքի շե
լադացոց, որ հասարակի՝ կոտորեց
առ իւրս. որում, փառս () լիմսիս
խաղուն հանդիօի՝ Բ՛քչամարտ
կանն երևի, և յարդի: այլ՝ որ առ
ազգին՝ անկուարտաց՝ նորա՛ արու
թիւնք քաջութե, համարձակիս

ասել՝ հաւատար Արքայն Տրդատոյ.
 քզի՝ զՏինգ՝ Ասհատական, ի թշնա
 մեացն ընդ դէմ իւր յարձակեալ՝ ի
 վերայ իրերաց Էսպան սուսերաւ. և
 ի բերդ ինչ դիմեալ՝ ի վնստուճա
 բին՝ անուտ թն, և տանն նե տիւր հա
 բեալ վերուտ ի վայր հասեաց, մի
 մեանց զկնի, իբր՝ ի սասախի մըրկէ՝
 վաղահասունի ի թզենեաց: որ եկել
 յաշխարհս մեր՝ ի յիտուն, և ի Եամի
 Ըապհոյ. առաջին մարտի պատա
 ճէ՝ Վազակաց՝ ի դժուանքս Վա
 բանաղոյ, և փախտեաց արարեալ
 հետամուտ լինէր. իսկ՝ նցանցեալ
 ընդ նեղուց կամրջին Ափրատոյ ըն
 կեցին զփայտն զկնի իւրեանց. այլ
 նր հասեալ վազեաց զԱփրատաւ,
 առաւել քան՝ զԱսիոնացին Քիով
 նեայ՝ վազան՝ 22 կանգնոց չափ: և
 անդ՝ էր տեսանել զոմն Վաքուլէս՝
 ընդ Ահամանդրոս դետ վազելով:
 յորմէ զարհուրեալ Վազակայն ի
 ձեռս անկան, զէնընկէց լինելով:
 Յաղագս որոյ՝ արբեալ ի մանկուէ
 յարութի, առնցսոքիւք՝ և ի թա
 դաւորութե, ոչ հնազանդէր խրա
 տու Վերակացուէ՝ Օօրավարայն
 Յունաց: վասն որոյ, առաքէ հրեշ
տակս

տակա առ Շ ապուհ, զի՛ տայցէ՛ ՚ի
 դստերաց իւրոց՝ նմա կնուծէ, և
 սա դարձուցէ առ նա զաշխարհս
 Հայոյ: զոր զգացեալ Օօրաւա
 րացն Յուհաց՝ ազգ առնեն՝ Վայ
 սեր: Իսկ՝ Վայսրն թէոգոս հրա
 մայեաց զնա՛ ունիլ՝ եթէ, ոչ իւրովք
 կամօք երթիցէ՛ ՚ի կոչն Մքնակա
 լին: Վակա որոյ՝ հարկեալ երթալ
 իւրովք կամօք, յուսացել՝ ՚ի սուտս
 հանել զ()գոստոսն: այլ՝ Վայսրն,
 և ոչ տեսութե արժանի արար, այլ՝
 երկաթեղէն կապանօք՝ ետ տանել
 զնա՛ ՚ի թուլիս Վղզի Սկիհանու: որ
 թագաւորեացն ամս ի: Վայց՝ յերկ
 րորդ ամի Վարազդատայ, եկաց
 Վախսկոպոսապետ Հայոց Օաւէն,
 ՚ի նոյն ազգականութենէ՛ Վլէխ
 նոսի, ամս՝ չորս:

Պրակ խա 41

Թագաւորութիան Վրչակայ, և Վաղարշակայ:

Վա՛ փոխանակ Վարազդա
 տայ թագաւորեցոյց Հայոց
 թէոգոս Սեծ՝ զերկուս որդիսն
 Պապայ, զՎրչակ՝ և զՎաղարշակ,
 այսպիսի ինչ խորհեալ. եթէ՛ ոչ
 մի

միաբանեցին Երկոբէն յապստամբ
բուժիւն. և անդէն պահելով ըզ
Սայր Սանկանցն, արձակէ զնոսա
հանդերձ Սերակացուօք յինքենէ,
արամբք հաւատարմօք, և զօրու
որք եկեալ՝ կալան զաշխարհս մեր,
և տիրեցին սմա՛ արիաբար՝ մար
տիւք ը Պարսս. և առին իւրեանց
կանայս, ըրչակ՝ զգուտը Սաբկան
Սիւնեաց Սահապետին, և Սաղար
չակ՝ զգուտը Սահակայ Սպետի,
որ՝ ի նմին ամի վախճանեցաւ:

Սայց՝ յերկրորդ ամի ըրչակայ՝ ե
կաց յԱսիսկոսպոսուժիւն Հայոց՝
Սպուրակէս, ազգական Շահա
կայ, և զաւենայ՝ ամս հինգ:

Իսկ՝ Սեծն թէոգոս՝ ելեալ ՚ի պա
տերազմ ՚ի Սիզուդանոն՝ հիւան
դացեալ՝ մեռաւ, թողլով զթագաւ
որուժիւնն իւր՝ որդւոց իւրոց, ըր
կադեայ՝ զՍիւղանդիոն, և Հօնօ
րեայ զՆուովմայն. որք՝ ոչ գովե
լիք, և արժանիք Հայրենականացն՝
գտան առաքինութեանց:

Պրակ խթ 42

Յաղագս՝ Բաժանելոյ Հայոց ընդ երկուս՝
՚ի Ֆեռն երկոց թագաւորացն ըրչակա
նեաց

նեաց, 'ի ճատաշրախան երկոց Մ. զԳաց,
 Պարսից' և Յունաց:

ԻՄացեալ Շապհոյ, եթէ՛ թեր
 ուղիղ է Մ. րկադ, խօսէ՛ր ընդ
 նմա՛ զխաղաղութիւն, քանզի՛ էր
 սրարտեալ՝ հարեալ՛ ի հօրէն նորա,
 Մեծ էն թ. հողոսէ: յանձնառնու՛
 և Մ. րկադ, առնել զհաշտութիւն՝
 առաւել յիւրոց՝ Օրադ լիայն. զի
 թէպէտ և էր՛ յՄ. յ պարգևեալ ըզ
 յաղթութիւն՝ յամս կենաց երանե՛
 լոյն թ. հողոսի, սակայն՝ զօրագը
 լու խքն վաստակեալ՝ ձանձրացեալ
 լինէին յաշխատուէ՛ հանապազօրդ
 պատերազմացն: Սասնորոյ՝ հաւա
 նեալ՝ կամա՛ւ յանձնառին՝ բաժա
 նել զՄ. իջագետս՝ և զհայոց աշ
 խարհս՝ կրկին սահմանադրութիւն:
 Ս. օրոյ՝ թողեալ Մ. րչակայ զհուն
 թագաւորական՝ հարց իւրոց Մ. յր
 արատ, և զնա՛մ մասն բաժնին Պար
 սից, զնաց՝ տիրել արեւմտեայ կող
 մանց աշխարհիս մերոյ, որ՛ ի մասնի
 բաժնի Յունաց, մչ միայն՝ Մ. օրն ա
 զագաւ՝ որ էր ՛ի Վայսերական քա
 ղաքին, այլ՝ լու համարեալ՝ նուն՝ զ
 կողմանն թագաւորել՝ և ծառայել
 Ք. րիստոնեայ թագաւորի, քան՝ յո

լովից իշխել, և մտանել ընդ լծով
 Հեթանոսաց: գնացին զկնի նորա
 հանդերձ կանամբք, և որդւովք՝ և
 ՎախարարուԹիք, որ՝ ի բաժնի մա
 սինն Շապհոյ, Թողլով զիւրաքան
 չիւր արարա՝ և զգեօղա՝ և զգաստա
 կէրաս: ընդ որս՝ զչարացեալ շապ
 հոյ՝ յղէ առ Վրչակ, Թէ՛ ընդէր գըթ
 գռեցեր զպատերազմ, ՚ի մէջ իմ, և
 Վայսեր՝ տանելով զՎախարարու
 Թիւն իմոյ բաժնին. և պատասխա
 նի լսէ Վրչակայ՝ եթէ՛ վասն զեօջ
 համբերէին ընդ Վարսիկ Վռաջ
 նորդաւ վարիլ՝ եկին զկնի իմ. և
 արդ՝ եթէ՛ հաւատաս յիս զմասինդ
 քո զիշխանութի, ոնի՛ և Վայսը զիւ
 րոյս, սլատրանստ եմ՝ ՚ի պաշտել ըզ
 քեզ, ոնի՛ զՎայսը. ապա՛ եթէ՛ ոչ է
 հաճոյ քեզ սյդ, և իւրեանց կամաւ
 գարձցին առ քեզ Վախարարքս ոչ
 արգելում: Օսյս լուեալ Շապհոյ՝
 Թագաւորեցոյց Հայոց՝ ՚ի վր՝ իւրոյ
 բաժնին՝ զՎոսրով ոմն, ՚ի նմին ազ
 գէ Վրչակունեաց. և առ Վախա
 րարս՝ իւրոյ մասինն, որ ելեալէին
 զՏէտ Վրչակայ, գրեաց Տրովար
 տակ, որ ունէր զայս:

Թողի՛ն Շապուհոյ առ Վախարարս :

Վիւցազանց՝ Քաջ Շապուհ,
 Վրքայից արքայ : Վախարա-
 րաց չայոց, որոց կալուած՝ իշխոս
 նութեան յիմբաժինս հաստածս՝ ող-
 ջոյն շատ շնորհեմ ձեզ : Թէսլէտ՝
 և ձեր ոչ ազատաբար արարեալ՝
 Թողիք զիւրաքանչիւր իշխանութի, և
 մեզ ոչինչ նիազէր, սակայն՝ ըստ տի-
 րաբար խնամոց՝ դժացայք ՚ի ձեզ,
 և յաշխարհս ձեր . զմտաւ աժեալ,
 եթէ՝ ոչ կարեն հօտք՝ առանց հո-
 վուճաց լինիլ, և հովիւք՝ առանց բա-
 րուք Վերակացուի . վասն որոյ՝ Թա-
 դաւորեցուցայք ձեզ զՍոսրով ոմն,
 ՚ի Վենէ՛ ձերմէ՛ և յազգէ՛ բնիկ ձե-
 րոյ Տերութեդ : արդ՝ դարձեալ
 ձեր՝ յիւրաքանչիւր արարս իշխե-
 ցէք, որպէս՝ և այժմ : Երդ ուճեալ ՚ի
 հուր՝ և ՚ի ջուր՝ և ՚ի փառս անմահից
 իմոց՝ Վախնեացն, զի՝ առանց նեն-
 գութեան, և պատրանաց արարայք
 զայդ՝ և անշրջելի պահեմք . իսկ
 այնք՝ որք ոչ լուճիցեն մերոց հրամա-
 նաց, զտուճնս նոցա՝ հանդերձ գեօ
 զիւք, և դաստակերտօք՝ յարքու
 նիս ունիլ՝ հրամայեցաք . ողջ լե-
 բուք :

Պրակ ԽԳ 43

Յազաֆս՝ Ժոժոխման՝ Լախարարացի Տայոյ՝
 յիւրացան իւր Ժառանգութեանց՝ Ի պաշտօն
 երկոցոսնց Սաֆատորացի :

ԼԻրև՝ լուան՝ Լախարարք Տայ
 ոց այնք, որք ունէին զիշխանու
 թի՝ Ի Վաւանու բաժնին Պարսից,
 եթէ կացոյց Շապուհ՝ Սազաւ
 որ հաւատացեալ Լըշակունի : և
 զմուրհակ ուխտին տեսին. թողեալ
 զԼըշակ՝ դարձան ՚ի բնակութիս
 իւրեանց, բաց՝ յերկից պատանեայն
 անդակցաց Լըբայի, և ՚ի մօտաւոր
 մերձաւորաց. Վարա՝ որդի Վաբ
 կայ՝ Տն Սիւնեաց, որ էր՝ Լնէր Լը
 շակայ. և Վազաւովն՝ որդի Սպան
 դարայ՝ Տն Շիրակայ՝ և Լըշար
 ունեաց. և Պեթոզ՝ յազգէն Վարդ
 մանացւոց, և ՚ի նոսին յարեցեալք.
 Լտատ՝ յազգէն Վնունեաց. Սե
 նան՝ յազգէն Լմատունեաց. Սու
 րա՝ յազգէն Սոկաց. Լուաւաստան,
 Լուաւենեան. և՝ Լըք անյայտք
 ոմանք : վր որոյ՝ զժառանգութիս
 նց՝ կալաւ Խոսրով յարքունիս՝
 հրամանաւ շապհոյ. և ոչ եթող
 զկալունաժս որդւոյ՝ առ հայր, և ոչ
 զեղ

զէզբօր յէզբայր Վայց' էին Սմանք
 և ՚ի Վախարարացն՝ որք ունէին
 զիշխանութիս իւրեանց՝ ՚ի բաժնին
 Յունաց առ Վրշակայ. և ինդրե
 ցին՝ գալ առ Սոսրով. ում Սահակ
 Վսպե՛տ, որ էր Վնէր Վաղարշա
 կայ՝ Վզբօր Վրշակայ, ընդ որում՝
 խեթիւ հայէր Վրշակ հանապա՛զ,
 հրապուրեալ ՚ի կնոջէն իւրմէ. ում
 թէ՛ զա՛րդ արքունականն ունիլ նմա՛
 ՚ի փեսայէն իւրմէ ստացեալ: ապա՛
 յայնժամ եղև քսութիւն զնմանէ
 սուտ՝ յազգականաց իւրոց ՚ի Սպէր
 Վաւառէ. վժորոյ՝ չարչարեաց զնա
 Վրշակ արքայ, և անկեալ առ Սոս
 րով. և խորհրդակիցն նմին իրի՛
 գործակցեալ լինէին. Սուրէն Սոր
 խոռունի, և Վահան Վաւառեղեան՝
 և Վշխարադայ ոմն՝ յազգէն Վի
 մակսենից: Վայց՝ ՚ի գնալն նր՛ս
 ժամանեցին նոքա՛ խաւրանեալ ՚ի
 զօրացն Վրշակայ, թաքուցեալ զօ
 ղեցին ընդ կեղծաւորութեն առա
 գաստաւ՝ սպասելով դիպօղ աւուր:

Պրակ խդ 44

Լնէ՛ որպէս Ռծարեաց Սոսրով զՍահակ
 Վսպե՛տ. և Վահապահաւե՛ի նորին ՚ի Յե
 լու

Լուսակ ազգին Սնանդարացոց :

ԻՍկ' խոսրով մեծապէս ուրանի
 եղև ընդ գանն Սահակայ Լուս
 պետի, և Սարապետ զնա 'ի վր զօ
 րանց իւրոց կարգեաց. դարձոյց զնա
 'ի կալուածս հայրենիս, և այլ աւ
 անս՝ հանդերձ ագարակօք՝ պարգև
 եաց նմա յայնոցիկ ժառանգութի
 որք 'ի բաժնայն Սարսից, որ առ Լուս
 շակոյ մնացին: Օսոյսու աւուրբք՝
 Սմանք՝ յազգէն Սնանդարացեաց,
 ապստամբեցին 'ի խոսրովայ, և ոչ
 յոք ապաւինեցան, այլ՝ ամրացան
 'ի մայրիս իւրեանց լերանցն՝ և յան
 ձակս տոյոց քարանց, յելուզակա
 բար արշաւանօք. յիշխանութի եր
 կոցունց թագաւորանցն հայոց՝ իւր
 սովէին զաշխարհս՝ և անհանգիստ
 պահէին: յորոց 'ի վր չոգաւ Սար
 րապետն խոսրովայ՝ Սահակ Լուս
 պետ, և զբազումս 'ի նոցանէ սատա
 կեաց, և զբազումս փախտեայ ա
 րար 'ի կողմանս Չորրորդ հայոց.
 զի ոչ յերկիրն խախտեաց՝ անկան
 'ի Յայնս ապաւինելով. և ոչ առ
 թագաւորն Լուսակ՝ անցին, այլ իբր
 զաւազակս ոմանս, որ 'ի կողմանս
 Չորրորդ հայոց էին՝ 'ի սահմանս
 Լուս

Եւորուոյ դիմեցին՝ ապաստան առ
 նել: քանզի՝ Վանանդացիք զաւա
 զակուծէ դործ՝ մեծաւ ցանկուծք
 դործէին. ոսկ՝ ուղիղ իրք՝ ախորժե
 լի թուէին նոցա. զորոյ ճիգ զհետ
 մտեալ Վասակայ՝ վարէ՛ յերկար՝
 մինչև ՚ի սահմանս Վանանաղւոյ:

Պրակ խէ 45

Յաշտօս գաւոյն առ Խոսրով. Ստրենայ
 Վահանայ և Բշխարացոյ հանդերձ գտն
 իւր Բրշակայ:

Ստրենայ Խորխորենւոյ, և Վա
 հանայ Բուաւեղենի, և Բշխար
 աղայ Վիմակսենի դտեալ ժամսպ
 տեհ, զի՝ էր հանեալ զգանձն Բր
 շակայ՝ յամբողջն յՎնւոյ՝ տանել
 յաշխարհն Կոփաց. զոր յափշտա
 կեալ՝ և կամեցեալ՝ անցանել առ
 Խոսրով, ոչ ժամանեցին: քանզի՝
 աճապարեալ Սամուէլի Սամիկո
 նէի՝ մտերմի Բրշակայ՝ յողովածէ՛ ուն
 գնդաւ, զհետ հասել՝ փախստեայս
 արկանէր յայրս ինչ ամուր՝ որ ՚ի
 Վաւառին Վանանաղւոյ. յոր մուտ
 ոչ գտանէր, բաց ՚ի կողմանէ՝ դոյզն
 էլք էին առ ՚ի թաւալ. և առաջի
 դրաց այրին՝ սեպե՛ր ուղորդ միապա
 զարդ

զանգ. և 'ի վերնուստ պանղ, անձան.
 քուաւոր՝ որ հայի յանդունդս խո
 րածորոցն. և որ ինչ զերծանիցի՝ յա
 հագին ուխտ սաստկուածե անկա
 նի՝ անգաղա՛ր հողովմամբ գլեալ,
 ոչ ուրեք գտանել ոտն կուիւ: Ս' ո
 որոյ՝ տարակուսեալ Սամուէլ՝ վա
 րանէր առ անհնարուածեան տե
 ղեացն. և աղգարարեալ Մ. ըշակայ
 հրամայեաց՝ արկղ գործել երկաթ
 ասլատ, և քաջ արանցն 'ի ներքս
 մտանել, և այնպէս՝ շղթայատող
 կարիւք իջուցանել վերնուստ՝ 'ի
 վայր՝ 'ի դուրս այրին. սակայն՝ և
 ոչ այն՝ ինչ մնասեաց. քանզի՝ յոյժ
 'ի բացեայ պահէր ցիրդն. և մինչ
 դեռ՝ նորա յայնմ էին, լինէր իմն՝
 ըստ գիպուածոյ բախտի՝ հասանիլ
 անդր Սահակայ Մ. սպետի՝ բովան
 դակ գնդաւն Խոսրովայ. որով՝
 հետամուտ յելուզակացն էր, թո
 ղեալ զնոսա՝ գիմէ 'ի վր' սյնոցիկ՝
 որք ընդ այրին մարտնչէին. և հա
 լածական արարեալ՝ հանէ՛ զՍու
 րէն, զՍահան, և զՄ. շխարագայն՝
 հանդերձ գանձիւք՝ փոյթ ը փոյթ
 հասանէ առ Մ. ըքայ: Իսկ՝ Խոսրո
 վայ տուեալ՝ 'ի գանձուցն մասն հա
 նի:

392 Պատմութի Մովսիսի
նէ՛ Շ ապհոյ. և հրամայեալ՝ տալ
գեօղն, և դաստակէրտա ընտիրո՛ և
յամուրս, յայնոցիկ՝ ի ժառանգու
թէ՛ որք՝ ի բաժնոյն Պարսից՝ մնա
ցին առ Մ. ըշակայ: և այս եղև ըս
կի՛զն պատերազմի Մ. ըշակայ, և
Խոսրովայ:

Պրակ խղ 46

Պատերազմաւ Մ. ըշակ պարսեալ ի Խոսրո
վայ՝ հիւսանորայեալ մեռանի:

Թ. Եւ պէտ՝ և ոչ եղէն ձեռն
տուր Շ ապուհ, և Մ. ըկադ՝
Խոսրովայ, և Մ. ըշակայ՝ լինիլ զօրա
վիդնօգնականութեան՝ առ ի տալ
ընդ միմեանս պատերազմ: սակայն՝
և ոչ արգելին զնս. և սպառեալ
պատգամաւորութեանն. և ժողո
վեալ Մ. ըշակայ զգօրս իւր, խաղոյ
՝ ի վր Խոսրովայ: գնայ և Խոսրով
՝ ի բանակէն իւրմէ առե՛զր ծովուն
Վեղամայ՝ զոր Սօրսն կուչեն՝ ընդ
առաջ Մ. ըշակայ, զի՛ մի՛ ի սահմանս
իւր իջցէ: և ոչինչ՝ այնչափ աճապա
բեաց սատակել, մինչև՝ եղիտ զՄ. ը
շակ՝ իջեալ յիւր սահմանս՝ ի Վաւ
առին Ս անանդայ. և պատահին
միմեանց՝ ի դաշտին՝ զոր կուչեն՝ Լյ
իե 25 ըև

րևելի և տան ընդ միմեանս պատե-
 րազմ սաստիկ յոյժ. հարկանի զօրն
 Լ՛ըշակայ. մեռանի և Սպարապէտն
 նր՝ Իարա՛ Սիւնի՛ ՚ի պատերազմին,
 և փախստական լինի Լ՛ըշակ սակաւ
 ուք. և զհետ մտեալ նորա Քաջին
 Սահակայ՝ Լ՛սպետին Խոսրովայ՝ վա-
 ըէր սաստիկապէս: ուրանոր՝ ահա
 գին՝ Սահատակութիւնս ցուցեալ՝
 Գազաւուինի՛ որդւոյ Սպանդարա-
 տայ բազում անգամ, դարձեղ յար-
 ձակմամբ ցրուէր զհետամուտսն, և
 տայր պարապ ժամ՝ գնալոյ Լ՛ըշա-
 կայ: և դարձաւ Խոսրով՛ ՚ի տեղի
 իւր, և գնաց Լ՛ըշակ յԵկեղէց, և
 հիւանդանայ՝ Սաշարայական ախ-
 տիւք, ջերանի հիւժմամբ, Թա-
 գաւորեալ նամ հայոց՝ անս հինգ.
 և կիսոյն հայոց, անս՝ երկուս՝ և
 կէս: և այնու հետե՛ ոչ կացուցին
 Յոյնք՛ ՚ի բաժնի իւրեանց Սագաւ-
 որ, այլ՝ Լ՛ուաջնորդ Սախարարայ
 կողմանցն այնոցիկ՝ Քաջն Ղազաւ-
 ուն. և աշխարհին իւրեանց մասինն՝
 կացուցին Յոյնք Կոմէսս՝ Իշխանս:

ՎԻՍՍՈՒՄՆԵՆ

Յաղագս՝ Լքանելանն Ս'եսրովբայ :

ՏԵտեալ թէ՛ 'ի վերջէ հասեալ
 Ս'ազաւորութիւնն հայոց,
 և զխուզութիւնն, նիւթիւրոյ համ
 բերութեանն գտեալ Ս'եսրովբայ՝
 որ էր՝ 'ի հացեկաց Տարօնոյ, սնեալ
 և ուտեալ առ Ս'եծին՝ Վերսիսի. և
 յետ՝ ելից նր յաշխարհէս՝ 'ի դրան
 Վրքունիկարգեալ՝ Վարտուղար.
 Ս'սիրեաց զմիայնակեցութե վարս.
 որպէս՝ ասաց ոմն՝ թէ՛ 'ի նաւահան
 գիտ փութայ նաւ խառվեալ, և
 անձն ժուժկալ՝ ինդրէ՛ զանապատ.
 նայնպէս՝ և նր փախուցեալ յաշխար
 հական զբազմանց, և ընկեցեալ
 յետս՝ զմարմնական պատիւն, զհետ
 ընթանայր երկնաւորին. և երթել
 'ի Վաւանն Վողթան՝ զմիայնակե
 ցութե վարս ստացեալ՝ բնակի. և
 որ 'ի նմա՛ զողեալ Վղանդն հեթա
 նոսական՝ թաքուցեալ յաւուրցն
 Տրդատայ՝ մինչև՝ յայն ժամանակս,
 և ապա՝ յայտնեցաւ, 'ի վատթարել
 թագաւորութեանն Վրչակունեց,
 զայն եբարձ՝ օղնականութե Վշխա
 նի Վաւառին՝ որում անուն էր՝

Շամ

Դամբիթ: ուր՝ նշանք Մճայինք
 լինէին՝ ուն՝ առ Սրբոյն Վրիգո
 ըիւ, հալածական լեալ՝ մարմնաւոր
 տեսլեամբ՝ դէքն, անկանէին ՚ի
 կողմանս Սարայ: և ոչինչ պակաս
 յայնցանէ արարեալ՝ գտանի, և ՚ի
 Սիւնեաց աշխարհին՝ ձեռնտունք
 Իշխանին՝ որում անուն էր՝ Սաղի
 նակ: Եւ ՚ի վարդապետէլ Երանե
 լոյն Ստորուլբայ, ոչ փոքր կրէր
 վտանգս, քաղի՝ ինքն էր ընթերցող
 և Սարգմանիչ. և եթէ՛ այլ ոք հան
 դիպէր, որ ընթերցոյր, ուր՝ նա ոչ
 լինէր, զանխուլ ՚ի ժողովրդոցն լի
 նէր, յաղագս՝ ոչ լինելոյ Սարգմա
 նիչ: Վսորոյ՝ Եգ՝ ՚ի մտի հնարս՝ գը
 տանէ շնանագիրս Հայոց՝ եզո՛ւիտ
 և արկեալ զանձն ՚ի ջան, պէս պէս
 հնարիւք՝ տաժանիւր:

Պրակ խԸ 48

Վարչ առ Ստորուլ՝ Սախարարացն՝ որ
 էին առ Երշախայ:

ՏԵթէ՛ ոչ կացուցին Յոյնք՝ ՚ի վր
 նոցա Սաղաւոր. և դժո՛ւար վար
 կուցեալ՝ զանառ ջնորդն լինիլ՝ խոր
 հեցան, կամաւոր՝ հնազանդ լինիլ
 Սա

Իսաղաւորին խոսրովու: Սին երի
 գրեն առնա թուղթ՝ օրինակ զայս:
Ստրատելատ Գազաւոն, և ամ
 Նազ, Տն մերոյ խոսրովայ՝ Լ. քայի՛
 կողման Լ. յրարատոյ խնդալ: Ինք
 նին՝ Տէր՝ գիտես զմիամտութի մեր
 առ յիշեցեալ թագաւորին մերոյ
 Լ. ըշակայ, զոր մինչև՝ ց՝ օր վախճա
 նին՝ անշրջելի պահեցաք. և արդ՝
 խորհեալ էմք, նոյնպէս՝ ծառայել
 քեզ միամտութք, եթէ՛ հաստատես
 ցես առ մեզ դաշամքք՝ զերիս զայ
 սոսիկ: Լ. աջին, չիշել զյնցանսն,
 զոր պատերազմեցաք ընդ քեզ՝ ի
 հարկէ, և ոչ՝ ի կամաց. Լ. ըկրորդ՝
 զի դարձուցես առ մեզ զամենայն
 ծառանդութիս մեր, որք՝ ի մասին
 Պարսից՝ զոր հատէք յարքունիս:
 Լ. ըրորդ՝ հանել, թափել զմեզ ի
 կայսերէ, զի՛ մի վրդովեացես զբնա
 կութիս մեր՝ որք ունիմք զիշխանու
 թի յայսմ բաժնի: և զայս պայման
 ուխտի գրեալ և խաչ հարստեալ
 կնքեսցես, զոր տեսել՝ փութացուք
 ի ծառայութի ձեր: Ո՞ղջ էր Տէր
 մեր: Իրէ՛ և խոսրով պատիսխանի
 Քաջ Լ. րանց՝ խոսրով չայոց
 Լ. Բ

Լ՝ՌՔԱՅ, Ստորատեւրտիգ Գազաւո
 նի, և նամ Կախարարացի՝ ողջոյն
 շատ: ուրախ լերուք՝ զի մեք, ողջ
 եմք. զի՛ և մեք ուրախացաք ի լուր
 ողջունի ձերոյ. և առաքեցաք ըստ
 խնդրոյդ ձեր՝ զայս պայման ուխ
 տի: Լ՝Ուաջին՝ չտիշել զյանցանս ձեր,
 զոր չունէաք առ յանցանս իսկ. այլ
 առ երախտաւորս զմիամտե՛ն՝ առ
 Թագաւորին Լ՝Րշակունւոյ՝ զոր
 պաշտէիքն, զոր և առ մեզ՝ զնոյն
 յուսամք լինիլ: ԼԵՐԿՐՈՐԴ՝ դարձու
 ցանել ՚ի ձեզ զժառանգութի ձեր՝
 զոր ունիմք յարքունիս, բայց յայն
 մանէ՛ զոր ումե՛ք ումե՛ք պարգևե
 ցաք. զի՛ ոչ շրջին պարգևե՛ք Թա
 գաւորաց՝ առանց փնասու. մանաւ
 անդ ՚ի Գիւան Տօրն Սերոյ՝ Տ՛ն
 շապհոյ՝ Լ՝ՐՔԱՅԻԿ Լ՝ՐՔԱՅԻ՝ Եմուտ,
 այլ փոխանակ ընդ այնր յարքու
 նուտ ընումք, և զձերոյն պակասու
 թի: ԼԵՐԻՐ՝ Թափե՛մք զձեզ ՚ի Կոր
 ծակալաց: Յունաց՝ Թէպէտ պատե
 րազմաւ ընդ Կայսեր, Թէպէտ իսա
 զաղութք: ԼԵ՛ զքե՛զ՝ Գազաւոն՝
 Լ՝ՐԻԼՆ Խձ, և Հարազատութի. ոչ
 ըստ լաղնջոց ազգականութե այլ
 ըստ արդեանս, որ ՚ի Սօրէ՛ք ումե՛

Լ՛ռշանուշայ Լ՛ռշակուենույ, հանել
 զքեզ ՚ի հայրենեաց քոյ Վամսարա
 կանաց, և ՚ի Վայրենիս քոյ իմս ա
 ուեալ ազգ, Լ՛ռշակուենի անուճամբ՝
 պատուճեցից: զայս տեսեալ Վազա
 ոնի ընդ հուպ դարձուցանէ զբնակ
 Վախարարսն առ Լ՛ռքայն Սոսրով.
 և բարեբախտիկ եղեալ՝ քաջախա
 ուութի հանդիպի ամ խնդրոյն, և
 խոստմանցն: Վայց՝ Վամուճի լի Վա
 միկոնէի յինքն ընբռնել զթուղթն
 Սոսրովու, և զՊատճէն թղթոյն
 Վախարարացն՝ զատուցել ՚ի Վախ
 արարացն, գնաց առ Վայսրն Լ՛ռ
 կադ: քանզի էր սպանեալ նորա
 զհայրն իւր Վարդան՝ յաղագս ու
 րացութեն, և զՎայր իւր՝ Տաճատ
 ուհի, և երկնչելով ՚ի Պարսից՝ և ՚ի
 Քեռեաց իւրոյ Լ՛ռծրուենեաց, ոչ
 ՚ի Յունաց իշխէր զատչիւ: Իսկ Լ՛ռ
 կադ նմա բարիս արարեալ, հրա
 մայէ՝ զհաւասար թղթոյն՝ հելլէն
 գրով, ՚ի Վիւան իւր գնել զի՛ պա
 հեսցեն յիշատակք ազգաց ապստմ
 բողաց, որ կայ՝ մինչև ց՛այսօր:

Պրակ Խթ 49

Մեաղեպէլ հայոց Սոսրովայ, և ունիւ
 զԼ՛

ԳԼ՛ԽԵՄ Լ՛պիսկոպոստանէանն Ս՛եծին
 Լ՛սահայց :

Լ՛Բ՛րև՝ տիրեաց Խոսրով ամե-
 նայն՝ Լ՛ախարարացն Հայոց՝
 որոց ցանկայրն . յղէ՛ առ Լ՛րկագ, և
 խնդրէ՛ ՚ի նմանէ՛ հաւատով յինքն
 զմասն (Յուսաց՝ որ ՚ի Հայս : զորս
 շէն կալեալ՝ հարկիցեն տալ նման
 սխալ, ոպ՝ նորին Վործակալաց : և
 կասկածեալ Լ՛րկագեայ ՚ի միաբա
 նութէ՛ Լ՛ախարարացն Հայոց, թէ
 միաբանութիւն հատանիցեն ՚ի նմա
 նէ՛ ՚ի Պարոս զբաժինն զայն, կատա
 րէ զխնդիրն Խոսրովայ : (Յետ այ
 սորիկ՝ վախճանեալ Լ՛պիսկոպոստ
 պետն Լ՛սպուրակէս, ՚ի տեղին ըյա
 ջորդէ՛ Խոսրով զՍահակ՝ որդի Ս՛ե
 ծին՝ Լ՛երսիսի, որդւոյ Լ՛թանագի
 նի, որդւոյ (Յուսկանն, որդւոյ Ս՛ր
 թանիսի, որդւոյ Ս՛րբայն Վրիգորի
 Ս՛ա՝ նմառաքինութիւն՝ հարցննը
 մանեալ, աղօթից մասամբ առաւե
 լեաց : Վազի՝ ստացաւ աշակէ՛րտս
 վաթսուն, ըստ նմանութեան Ս՛այ
 րաբաղաքացն՝ Սպուղէից . Լ՛րբ
 կրօնաւորք, Խարազնագգէ՛ստ, Լ՛ր
 կաթապատք, Բոկագնացք, որք՝
 յար ընդ նմա շրջէին . որովք՝ մշտըն
 ջե

Ջենաւոր պաշտամամբ կատարէր
զկանոնն, որպէս՝ զայնս, որք յանա
պատնէին. և հողայր զաշխարհս,
ոն՝ զայնս, որք յաշխարհի էին:

Լունա եկեալ Սերոբայ յաղսգս՝
խնդրոյ Սշանագրաց հայոց, եգիտ
զնա՝ առաւել փափագող այնմ. և
յետ՝ բազում ջանից, և ոչինչ օգտե
լոյ՝ դարձեալ յաղօթս ապաւինել՝
յԼ. յխնդրելով. և մեկնեալ՝ ի մի
մեանց՝ գնաց Սերովբէ՝ ի դադարս
իւր, և յանձն առեալ զխտամբե
րութի վարուց՝ ճգնէին առաւել
քան՝ զկար:

Պրակ Ծ 50

Կապուան Սոսրովայ՝ և փոխանորդել ըզ
Թափն Սոսմ Ըապուան եղբայր նք:

ԲԼ. յց՝ Ըապուան հեր ցատմամբ
ընդ Սոսրովայ՝ բարեկամա
նունն Սրկադեայ անձամբ, և յան
հրաման կարգել Սպախկսպոսուի
զՍեծն Իսահակ: վս որոյ՝ յղեալ
մեղադրութի՝ հանդերձ սպառնա
լեօք: Ըմբոստայան Սոսրով, և
խրոխտմամբ վէս կան սրտասխա
նեաց՝ և արձակեաց զՊատգամաւ
որսն անարգանօք. և իսկոյն խօսե
ցաւ

ցաւ ընդ Մ. րկադեայ, զի լուծեալ
 զհաշտութիւն ընդ Շապհոյ՝ օգնես
 ցի նմա զօրու, և սանդարձուցէ առ
 նա զբողոր աշխարհս. այլ շապուհ
 ՚ի հրապուրելոյ գուշակութիւն Մ. ր
 հապեալաց մերոց՝ նոյն հետայն ա
 առաքէ զՄ. րտաշիր՝ զորդի իւր՝ զօ
 րու մեծաւ ՚ի Հայս. և ՚ի հրաժարել
 Մ. րկադեայ ՚ի կուսակցելոյն Սոս
 րովայ, և ոչ զոր յօտանր ազգաց գը
 տեալ ՚ի սատարութիւն, անկարա
 ցեալ ընդդիմանալ, կամ խուսել
 ՚ի նմանէ՝ չողաւ առնա. և Մ. րտա
 շրի ընկեցեալ զնա ՚ի Տերութիւն,
 փոխանակ կացուցանելով զՄ. րամ
 շապուհ, զեղբայր նորին. ոչ ըզ
 րէժն Սասակ, և ոչ զոր ՚ի Կախ
 արարանցն՝ կարգեցելոցն ՚ի Սոսրո
 վայ՝ վրդովեաց ՚ի պատուոց իւրա
 քանչիւրոյ. նաև՝ հրամայեաց ևս՝
 ընդ Յոյնս զնոյն կարգ ունիլ. և թո
 ղեալ գունդ ստուար, ինքն ՚ի Տիս
 բոն՝ փութայր հասանիլ, ՚ի ծեբու
 թի Հօրն՝ ակն ածեալ. ընդ իւր ու
 նելով զՍոսրով, գնել Մ. րնուհ
 կոչեցեալ բերդին. որոյ թագաւո
 րեալ անս՝ հինգ. ընդ նմատարեալ
 և զՄ. րագաւոն կապանօք, կասկա
 ծեալ

ծեալ յանն քաջութի. և զտուն
 նր ունիլ յարքունիս. նոյնպէս՝ և
 զեղբօր Շաւարշայ, և զՊարգևայ
 Մատունայ. քանզի՝ զինո՛ւորօքնը
 կատեալ՝ որսացան զյաջողութիւն
 ժամու՛ ՚ի ճանապարհի Վարաւա
 նին՝ զերծուցանել զՄ. Բքայն իւ
 րեանց Սոսրով. և սչ աջողեցաւ ՚ի
 պարաւանդելոյ ոտից նց շղթայս.
 և հզօր մարտիեղելոյ՝ սպանան շաւ
 արշ՝ և Մանուէլ՝ որդի Պարգևայ,
 և բազումք ընդ նս. Իսկ Պարգև
 ՚ի կապանս ըմբռնեալ՝ ածաւ առա
 ջի Մ. Բտաշրի. և տիկ տեսակագոր
 ծեալ ուռուցմամբ, հրամայեաց դը
 նել առաջի Սոսրովայ հանապազ՝

Պրակ ծմ 51

Երև Սեծին Իսահակայ ՚ի Տիսբոն, և
 դարչ Ռեծարանօս՝ և պատուով:

ՍՈւրբք ոմանք՝ և Երևելիք
 Մ. Բաջինք ՚ի Վախարարացն՝ և
 ՚ի Վարդապետաց աշխարհիս՝ լու
 սաւորութե պատճառք որդեծնու
 թք՝ իջեալ ց՝ Սեծն Իսահակ. դա
 դարումն եղև ուստերաց նր. ունե
 լով դուստր մի Իսահակ՝ Մ. նոյն՝ ա
 նուն. որ տուաւ յամուսնութի հա
 մա

մազաստայն Մամիկոնէի. և ՚ի մեռա
 նիւ Բաջին Խասահայ Սպարապե
 տի, ՚ի տեղի նր աղաչէր Սքն Խաս
 հակ՝ կարգել զնա Խոսրովայ Լ. ր
 քայի. և զկնի կապանայն նր, եղբօր
 նր Ս աւամ Ը ապհոյ. այլ սա հրա
 ժարէր՝ առանց հրամանաց Լ. րքայ
 ից Լ. րքայի՝ առնել զայն. յիշելով՝
 եթէ՝ սակս այսպիսեանց իրաց՝ կրէ
 զվիշտս եղբայր նր Խոսրով. վասն
 որոյ՝ առեալ ՚ի նմանէ Թուղթս, ՚ի
 Թախանձեւոյ Գստէրն նորին՝ չո
 գաւառ Լ. րտաշիր՝ Պարսիցարքայ.
 (որ՝ յետ եօթանասնամեայ Թաղաւ
 որու Թեան Հօրն՝ կալաւ զԹագաւո
 թու Թիւնն՝ ամս չորս) և մեծարի ՚ի
 նմանէ յոյժ. նախ՝ վասն Բաջատոհ
 միկ ազգին Պալհաւկաց. դարձեալ
 զի՝ և առաջի անհաւատից՝ Յարգոյ՝
 և Պատոճական ցուցանէ Լ. ր զԾա
 ույս իւր. որոյ զբնան կատարեալ
 զինդ իրսն. նախ՝ վս փեսայի նորա
 Համազասպայ. և դարձեալ՝ վս մե
 դուցելոյ նմա ազգայն Կամսարուկան
 և Լ. մատունի, որք սուղեալք՝ զօղել
 էին յանյոյտ տեղիս. վս որոյ՝ մաղ
 Թեանց գԹաւ, իբր՝ յԼ. րային հրա
 մանէ՝ ոչ համարել որդւոց զյան
 ցանս

ցանս հարց, մանաւանդ՝ զի և
 հարքն, որք մեղանն, նորին սակս
 այնր՝ և մեռանն. որոց մնացելոցն
 պարզ և եւոյ զկեալ: հրամայեաց՝
 զտունս իւրաքանչիւրոցն՝ զկալելն
 Մ. Բքունիս՝ դարձուցանել ՚ի մտ.
 բայց միայն՝ ՚ի գահ հայրենի ոչ հաս
 տատել, այլ՝ խոնարհ քան՝ զբա
 զումս մատուցեալ՝ Նախարարս ՚ի
 Պահս կրսերագունից պատրաս
 տեալ: Իսկ զագգն համազասպայ՝
 որ է Տոհմ Մամիկոնեան՝ ՚ի վերմա
 տուցանել, զի՝ կարգիցին ունիլ
 զհինգերորդ գահ՝ Նախարարայն
 հայոց. և ՚ի Պիւանի իւրում գրել:
 զի զայս զերկուս՝ այսպէս պահէին
 սովորաբար, զի՝ յորժամ նստէր Մ. Բ
 քայն, որ նոյն ժամայն փոխէին ըզ
 դրամ՝ գտեալ ՚ի գանձս Մ. Բքունի՝
 զնորայն տպաւորելով Պատկեր. և
 զգիր Պիւանին՝ յայլ փոխեալ նր
 անունամբ՝ սո՛ւղ ինչ զանազանեալ
 ոչ բառնալով զհինն: Իսկ եթէ,
 յամեոցէ ՚ի Տերութեանն անս բա
 զումս, և արասցէ աշխարհագիր
 նոր, թողունին զայն, որ ՚ի հնոյն փո
 խեցաւ, զի՝ միայն նորոյն վերագրես
 զի անուն: Մ. Բդ՝ Մ. Բտաշիր՝ ոչ ժա
 մա

մանեալ՝ ի կարճութեանէ աւուրցն՝
յայլ աշխարհագիր, ի յայնմ, որ յա
ռաջնոցն փոփոխեաց՝ իւր անու
ամբն հրամայեաց՝ գրել զայն նմ,
և տալ գահոս, և պատուոյ՝ հան
դէրձ իշխանութիւն գիւղից, և դաս
տակերտաց Համազասպայ, և ու
րում ցանկայրն զՍպարապետունի
Հայոց. հրովարտակ առ Սուամ
շապուհ՝ մեր թագաւոր՝ գրել զայս:

Սպարապետաց Քաջ Բարաշիր՝
Բարբայից Բարբայ. առ եղբայր
Սուամ Շապուհ՝ թագաւոր Հայ
ոց, ողջոյն Հատ: Բնկալայ զգրեալս
որ ինչ՝ վս Եպիսկոպոսիս Իսահա
կայ. և յիշեցի զերախտիս՝ Սախ
նեաց Հարցն դր՝ որք էին Սահա
պետք Սուրենեան Սալհաւայ. և
կամաւ յանձն առին զՏէրուի իմոյ
Սախնւոյն, և Համանունն Բար
տաշրի. և սյնչափ՝ սիրեալ զնա քան
զիւրեանց աղգայինոն, մինչ զի՝ ոչ
չատայան միայն ի Սարսից աշխար
հիս մարտնչիլ ընդ նոսա, այլ և ի
ձերգ եկեալ՝ նորին աղագաւ, սպա
նին զԽոսրով՝ քո Սախնին. և ըզ
տոյժ սպանութեանն իւրեանց հա
տուցին մահունամբ: Իսկ՝ որդի ըս

պանողին Վրիգոր՝ զկեանս, և զթա
 գաւորութիւն՝ կորուսեալ Տիւան
 դուռքէ Տրդատայ՝ վերստին ետիւ
 բով բժշկութք. և առաւել՝ առ
 ձեզ Լորախտաւոր. վս որոյ՝ զորդի
 ացեալ դմս՝ զՀամազասպ կացուս
 ցես՝ ի վր զօրացդ Սպարապետ, մեր
 հրամանաւ. և ազգի դորա տացես
 զՎահն հինգերորդ պտուղոյ՝ Վախ
 արարացդ. և զգեօղս՝ և զդաստա
 կերոս, զոր տուէալէ՝ Վախնեաց
 քոյ՝ Հարց դոյ, կալցին դոքա. սա
 պէս՝ և զտունս փնասակարանդ ազ
 գաց, զոր կալաք յարքունիս՝ Թող
 ցես՝ իբանց, աներկիւղաբարժառան
 գէլնոցին մնացորդաց. բայց՝ Վա
 հն Հայրէնականաց պատուոյն՝ մի
 արասցես արժանի. զի, և մեք՝ ի մե
 թում Վիւանի՝ հրամայեցսք գրել
 սղ լեր։ Բայց՝ յորժամ էկն Վեծն
 Խսահակ, և զամ պարգևեալն ի
 յԱրտաշէ հաստատեաց, մեռաւ
 Արքայն Արտաշէր. և փոխանակ
 նր՝ Թադաւորեաց Սուամ, որ և՛
 Արմանն կոչեցաւ՝ ամս տասն. և
 զնոյն բարեկամութիւն կալաւ ընդ
 աշխարհիս Հայոց, և ընդ Սադաւ
 որին մերոյ՝ Սուամ շապհոյ, և ը

Մեծին Իսահակայ, և Էրխաղաղու
 թի' ի մէջ Ս ռամայ, և Մ ըկադէայ
 և Ս ռամ Ը ապուհ ունէր զճա մեր,
 և ծառայէր թա գաւորացն եր
 կոցունց՝ տալով զհարկս. զմասինն
 Սարսից՝ Ս ռամայ. և զմասինն
 Յունաց՝ Մ ըկադէայ:

Սրակ ԺԷ 52

Յողաթս՝ Իսնիէլեան Լշահագրացն:

Յ Մ յնմժամանակի՝ հիւանդա
 ցեալ Մ ըկադ. և շարժմանց
 ասագնից, և հրկիզութենց եղեալ
 ՚ի Սիւղանդիոն՝ որ յաղաթս Մե
 ծին Յոհաննու, շփոթեալ վինէր
 թա գաւորութիւնն Յունաց, և
 զօրքն ընդ միմեանս պատերազմէին
 և ընդ Սարսիցն: Վժ որոյ՝ Ս ռամ
 հրամայեաց՝ Ս ռամ Ը ապսոյ մե
 թում թա գաւորի, իջանել ՚ի Մի
 ջագէտս, զի խաղաղացուցեալ կար
 գեսցէ զնս. և համար երկաքանչիւ
 րոցն՝ հատցէ Սործակալաց: և ի
 ջեալ նր՝ և կարգեալ զայս ամ, ոչ
 փոքր ինչ կրէ աշխատութիւն՝ յա
 զագս՝ Սարտուղարի. զի՝ մինչև
 գնաց Մեսրօք յարքունական գրա
 նէն, ոչոք ՚ի Նարտարաց գտանիւր
 անդ

անդ՝ ՚ի ՚Իսրայց, քանզի՝ Պարսկա
կանաւն վարէին գրով. վ՛սորոյ՝ մա
տուցեալ մնն առ Ղ. ըբայն չաբէլ՝
անուն կոչեցեալ՝ խոստանայր չայկ
ազանցս առնել Նշանագիր Սեզու
ացս, յարմարեալ Ղանիէէ՛ Նպիս
կոպոսէ՛ յիւրմէ՛ մերձաւորէ. զորով
անփոյթ արարեալ Ղ. ըբայի. և ե
լեալ ՚ի չայս՝ գտանէ ժողովեալ առ
Մեծն Իսահակ, և Մեսրօբ զՆ
պիսկոպոսունս նմ, հոգալ զգիւտ
՚Իպրութե հայոց. զոր Ղ. ըբային
զգացուցին, և նա՛ պատմեաց զասա
ցեալսն Սանականին. զոր իբրև՝
լուան՝ թախանձէին զնա՝ փոյթ
զայնպիսեանցն առնել պիտոյից. վ՛ս
որոյ՝ աւաբեաց հրեշտակութե
զայր մի՝ Պատուական յաշխարհիս,
և հաւատարիմ իւր՝ Խադունի ազ
գաւ, Սարճիճ՝ անուն, յոյժ փափա
գող նորին գործոց՝ առ հաբէլն այն
զոր առեալ, և երթեալ նովաւ հան
դերձ՝ քաջ հմտացեալ ՚ի Ղանիէ
է, կարգել ըստ ձեռնորինակի՝ Յու
նականին, զվաղն ջոկցն գրեալս շա
րագիր տառից. եկեալ ետուն ցը՝
Մեծն Իսահակ, և ց՝ Մեծն Մես
րօբ. որոյ՝ ուսեալ և թեւակոխեալ՝

ածելով ընդ նս տղայոց զանս սա
կաւս. տեղեկացեալ՝ դիտացին ոչ
լինիլ բաւական՝ այնու նշանադրօք՝
ստոյգ հօլովէլ զհեգեանայ բառից
Հայկականաց հագներգաբար, մու
րացած իւն այնուիկ գծագրու թբ.:

Պրակ ԺԳ 53

Յաղագս՝ Սեբրուէայ՝ Աշանագրացն՝ ի
Աերնոցն Գո՛ւեցելոց Ընորհաց:

Օ կնի այսորիկ՝ ինքնին Սե
բուլք իջանէ՝ ի Սիջագեւոս՝
հնդերձ աշակերտօք՝ առնոյն Վա
նիէլ, և ոչ՝ աւելի ինչ գտել՝ քան,
զառաջինն. անյանէ Ադեսեայ
առ Պղատոս ոմն՝ Ղարտասան հե
թանոս, Իշխան Վիւանին. և նր
ինդու թբ ընկալեալ, և զոր ինչ մի
անգամ՝ ի միտ առնոյր բան հայե
րէն՝ յինքն առեալ, և շատ ջանացել՝
և ոչ օգտեալ, զտգիտութիւն խոս
տովանեաց հռետորն, և զայլ ոմն
ասելով՝ յոյժ հասու՝ Սարգապետ
իւր լեալ յառաջագոյն, և ապա ա
ռեալ զՂարտարացն գրեան ի
նոյն Վիւանէն Ադեսեայ՝ և գնա
ցեալ Վրիստոնէութե հաւատաց,
որոյ անուն՝ Ապիֆանոս, զոր խընդ
իէ 27 ըեալ

րեալ՝ գտցես լցուցնել զփափազ դ
 քո: Յայնժամ Մեսրովբայ՝ օգնա
 կանութիւն՝ ի Վաբելոսէ՝ Վախսկո
 պոսէ՝ գտեալ, և անցեալ ընդ Փիւ
 նիկէ՝ ի Սամոս դիմէ. քանզի՝ Վախ
 փանու վճարելով զկենցաղս, թո
 դեալ լինի աշակերտ մի անուն անեղ՝
 Հուռֆանոս՝ հրաշալի արուեստիւ
 Հելլէն գրչութե՛ք՝ որ ի Սամոս էր
 միայնացեալ: առ տա՛երթեալ Մես
 րովբայ՝ և յայտմ ևս անշահ մնա
 ցեալ, յաղթս ասլաւինի: և տեսա
 նէ ոչ ի քուն՝ երազ, և ոչ յարթ
 նութեան՝ տեսիլ. այլ ի սրտին գոր
 ծարանի երևութացեալ հոգւոյն
 աչաց. թա՛թ ձեռին աջոյ՝ գրելով
 ՚ի վր՛ վիմի, զի՛ ոն՛ ՚ի ձեան՝ վերջք
 գծին ունէր քարն: և ոչ միայն՝ երև
 ութացաւ, այլ և հանդամանք ամե
 նայնիցն, ոն՛ յաման ինչ՝ ՚ի միտս նո
 րա հաւաքեցաւ: և յարուցեալ յա
 ղոթիցն՝ եստեղծ զՎշանագիրս
 մեր՝ հանդերձ Հուռֆանոսիւ, կեր
 պաձեւեալ զգիրն՝ առ ձեռն պատ
 րաստ: Մեսրովբայ փոխատրելով
 զհայերէն Վթութայսն՝ ըն անսայ
 թաքութե Սիլաբայիցն ՚ի Հելլէ
 նացւոյն: և իսկոյն՝ ի թարգմանու
 թի

Թի ձեռն արկեալ խորհրդաբար,
 սկսեալ յԱռակացն՝ բովանդակե
 լով զքսան՝ և զերկու յայտնիսն, և
 զՆոր կտակս՝ հեղուկ ՚ի Հայ բան :
 նա և Վշակերտք նր՝ Յոհան Այկե
 ղեցային, և Յովսէփ Պաղնացին :
 միանդամայն՝ և զարուհեստ գրչուե
 ուսուցանել տալով Մանկագոյն իւ
 րոց Վշակերտաց :

Պրակ ԺԴ 54

Յաղագոս Պարտախեան հայոց՝ Սրայ, և
 Աղանայի :

Ա Վխճանեալ Վրկադեայ, փո
 խանակ նր՝ Թագաւորէ նո
 րին՝ որդի՝ որ կոչեցաւ՝ (Երզն
 փ) որք. և զնոյն բարեկամութի կա
 լաւ ընդ մերում աշխարհիս՝ և ընդ
 արքային մերոյ՝ Սուամ Եասոյ
 բայց՝ զմասն իւր ոչ հաւատաց նմա,
 այլ ինքեան կալաւ Վործակալօք
 և խաղաղուի արար ընդ Յազկեր
 տի՝ արքայի Պարսից : Վնդ նոյն ժա
 մանակս՝ եկեալ Մեսրոպայ՝ և բե
 րեալ զՎշանագիր Մերոյ Սեզու
 իս. և հրամանաւ Սուամ Եասոյ
 և Մեծին Իսահակայ՝ ժողովեալ
 Մանկուս Սեզու՝ և Վաջուսուս
 փափ

Փափկա ճայնս, և յերկար ռգիս, և
 Դպրոցս կարգեց յամգաւառս. և
 ուսոյց զբնաւ կողմն Պարսից բաժ-
 նին, բայց Յունաց մասնէն, որք ը-
 ձեռադրութք տուգանեցան, վի-
 ճակեալք յԹոնն Նեսարու, վա-
 րեալ Յունական Դպրութք, և ոչ
 Լսորոց: Իսկ Մեսրովբայերթել
 յաշխարհն Սրաց, առնէլնց Լշա-
 նագիր՝ Տոհիցելովն 'ի վերուստ
 Ընորհան, հանդերձ Սաղայիւ ու-
 մամբ՝ թարգմանաւ չելէն, և
 չայ կեզոնաւ՝ ձեռնտու լինելով
 նց Լքային Ռահրոյ, և Լպիսկոսոս
 սին Մովսիսի: և ընտրեալ ման-
 կունս, և յերկուս բաժանել դասս,
 և Սարգապետս թողու յաշակեր-
 կաց իւրոց, զՏէր Խորձենացի, և
 զՍուշէ՛ Տարօնացի. և ինքն յՂու-
 անս իջեալ առ Լքովադէն՝ թագա-
 ւորն նոցին՝ և առ Լպիսկոսոսա-
 պետն՝ Լքեմիա՝ որոց կամաւ յանձն
 առեալ զՍարգապետութի նորա,
 ետուն մանկունս ընտիրս: և կոչել
 զՌենիամին ոմն, շնորհաւոր թարգ-
 ման, զոր անդ արձակեաց մանուկն
 Սասակ՝ Սիւնեաց Տէր, 'ի ձեռն
 Լնանիայ՝ իւրոց Լպիսկոսոսի, ու
 որովք

րովք էստեղծ զՆշանագիրս, Կօ
կորդախօս, Բլխաղճւր, Խժական՝
Խեցբեկազուհին սյնորիկ Գար
գարացոց Լեզուին. և վերակա
ցու թողեալ զաշակերտ իւր զՅով
նաթան. միանգամայն և Վահա
նայս կացուցեալ Վրանն Բրքունի՝
ինքն դառնայ ՚ի Հայս. և գտանէ
զՎեճն Խասակ թարգմանութե
պարապեալ յասորւոյն յիջ լինելոյն
Յունի. քանզի՝ նախ ՚ի Վեհրու
ժանայ՝ այրեցեալ էին գրեանք հա
նուր աշխարհիս Յոյն Վիրք. դար
ձեալ ՚ի բաժանել զաշխարհս Հայ
ոց՝ չտային Պարսիկ Վերակացուքն
Յոյն ումեք՝ ուսանիլ Վալրութի
յիւրեմց մասինն, այլ միայն Բսորի:

Պրակ ԺԵ 55

Արիին Ռազատորելն Հայոց Խոսրովայ, և
յեթ նորա Շապուհոյ՝ Պարսիկ:

Ս Եւամ Շապուհ թագաւո
րեաց ամս, քսան՝ և մի, մեռա
նի, թողլով որդի տասնամեայ՝
անուն Բրտաշէս: Յայնմ ժամա
նակի՝ երթեալ մեծին Խասակայ
՚ի դուռն Բրքային Պարսից Յազ
կերտի՝ խնդրել զկապելուն Խոսրով
որ

որ՝ զկնի մահունն Մրտաշխի՝ լուծեալ՝ պահեցաւ արձակ յԱնյուէն՝ կոչեցեալ բերդի՝ յաւուրս Սաւմայ: և Յազկերտի հաւանեալ, կատարէ զհայցունածսն, տալով նմա զՏէրութիւնն՝ արձակէ՝ ՚ի հայս: Սահնդրեաց զհրահատ՝ որդի Պազաւոնի, զոր՝ յետ հօրն մահունն՝ հանեալ յանյիշելի ամրոցէն, անդր ևս քան՝ զՍագաստան էր գումարեալ. զոր ոչ ժամանեաց տեսանել խոսրով, մի և եթ՝ ՚ի կրկնումն՝ թագաւորեալ ամ. յետ որոյ՝ Յազկերտի ոչ ևս՝ ՚ի նոցունց, այլ՝ զչապուհ՝ զորդի իւր թագաւորեցուցեալ հայոց, հնարս դառնութի խորհելով. իբր թէ՝ այնպէս հանապաղ առ նման լինելով՝ Սախարարքն յանկչիցին, իօսիւք, տուր՝ և առիւք, խրախճանութեամբ, և զքօսանօք որսոց. այլ և՝ եկամուտ հարազատութի մերձաւորեցին խնամաւորութի. զի՝ մարթ լիցի՝ զնոսա ՚ի Ղեն մազդէզանց սաղապեցուցանել, որով ամենև իմբ՝ զատչիցին ՚ի Յունաց. ոչ գիտելով անմիտն, թէ Տրքրուէ զխորհուրդս հեթանոսաց: Եւսպէտ, առ ժամայն՝ յաջողե

դեցաւ . քանզի՝ մեռեալ Համազաս
 պայ, և՛ ի սգի մեծի եղեալ Սասա
 կայ, ո՛չ ոք ՚ի միաբանութի հաւաքեց
 զզօրս հայոց . վս որոյ՝ դիւրամուտ
 յաշխարհս եղև Շտպուհ, ընդ իւր
 ածելով զհրահատ, և զամվտարն
 դիմն . սակայն՝ ո՛չ կարաց զմիտն
 հաճել Սախարարայն, ամենեցուն
 ատեցեալ զնա . և ո՛չ արքայօրէն մե
 ծարէին զնա՝ յորս, կամ՝ ՚ի խաղու :
 Ս՛ր երբեմն՝ զհետ երամակաց ցը
 ուուց յանդգնագոյնս արչաւել ը
 խորտաբորտս, և ընդ վիմուտ տե
 ղիս, յորմէ կասել սկսաւ շապուհ :
 Սակ՝ Ստոմայ Սոկացւոյ եպերեալ
 զնա՝ ասէ, գնա՛ գնա՛ Ս՛ծորդիդ
 Սարսից, եթէ՛ այր իցես . և նա՛ ա
 սէ, դու երթիջիր . զի՛ ՚ի քարինս
 Սիւացէ շահատակել : Սարձեալ՝
 յայլում ժամու՝ դիպեցաւ ՚ի շամբս
 կինձ որսալ հրով, և Շտպոյ ո՛չ
 համարձակեալ ՚ի թաւուն քաջար
 շաւ լինիլ, մինչև՝ շրջապատէր
 հուրն . և նորա զհայեցո՛ւածսն յեր
 կուս բաժանեալ՝ այսր անդր բե
 րեալ լինէր երիվարաւն . միւսան
 գամ ասէ՛ Ստոմ, Ստուածորդիդ
 Սարսից, ահա հայր քո, և Ս՛ծ . ըն

դէր զանգիտես: Իսկ՝ շապուհ ա-
 սէ, թողեալ 'ի բաց զկատակելէ,
 յանցանել ընդ հուրդ դարձո՞ ըզ-
 քեզ՝ որ և ես զկնի՞ քո. քանզի՞ յա-
 ռաջելն՝ ձիս իմ խրտչի. յայնժամ՝
 սյպանեանց զնա Մտոմ, ասելով՝ մի
 թէ՛ այդ քարի՞նդ իցեն, զի՛ ես յա-
 ռաջեցից: և արդ՝ եթէ դու զմոկա-
 ցիս կոչես՝ Իհւազգի, ես զՍաս-
 նեանդ կոչեմ, Անամարդիս. և
 մտրկեալ զերիվարն, իբրև՝ ընդ հո-
 վիտ ծաղկանց՝ անցանէր ը հուրն՝
 զերծ ուցանելով զշապուհ: և յետ
 այնր՝ գիտացեալ, թէ՛ նմա լուռ
 ոչ լինի, անցեալ՝ 'ի մոկանցն գնաց
 յաշխարհ: Եւ յԵրբէմն՝ 'ի մակա-
 նական խաղուն՝ երկիցս պատահեց
 շաւասայն Մրծբունոյ՝ զգնտանին
 հանել՝ 'ի Բապհոյ. և նր՝ ածեալնը
 մա մականան, ասէ, ծանիր զքեզ:
 Իսկ՝ նր պատասխանեալ թէ՛ այո՞,
 ասէ՛ ճանաչեմ ես զիս՝ Մրքայորդի
 'ի սերմանէ՛ Սասանայ, և ունիմ իշ-
 խանութի ընդ եղբարս քո՝ զբարձն
 Մրքայի համբուրել՝ ոնի անուանա-
 կոչեալս եմ. և զայս ասացեալ յոյժ
 քամահաբար՝ 'ի ձիարձակարանէն՝
 արփսյագնաց լինէր:

Վարձեալ ուրեմն 'ի խընձոյս ու
 րախուժէ, Խոսրով Վարդ
 մանացի 'ի գինւոջ զեղխեալ առա
 ջի շապհոյ զօրէն սեղեխի տուփեցե
 լոյ զհետ ջնարահաճը կնոջ կրթէր
 ընդ որ՝ ցասուցեալ շապհոյ՝ հրա
 մայէ ունիլ զնա՝ և 'ի դահլճին պա
 հել. այլնա՝ 'ի վազահաւորն հաս
 տատեալ զաճն, նոյնպէս՝ դունակ
 հրդատայ Վագրատունւոյ՝ յիւր
 տունն անցեալ՝ գնայր. ոչ ուրուք 'ի
 Սպասաւորացն Քրքունի համար
 ձակեալ՝ արկանել 'ի նա ձեռս, յա
 ռաջագոյն գիտելով զփորձ առնն
 և զայս պատմել մեզ՝ քոյդ հարկաւ
 րեաց ընդ վայր խնդիրք:

Պրակ Ծգ 56

Որ էնչ զէնի գնալոյն 'ի Հայոց Շապհոյ,
 և անիղխանուխեանն յեզ նորս:

Յմն չորս՝ անարգաբար թա
 զաւորեալ Հայոց շապհոյ, հա
 սանէ նմա համբաւ հիւանդութեն
 հօրն, և գնաց փութանակի իւրում
 Ետեղակալին, հրամայելով Սօրա
 գլխի՝ ունիլ զմեծամեծս Հայոց՝ և
 տանել 'ի Պարսս. բայց՝ եղև ընդ
 հասանելն Շապհոյ 'ի Տիսբոն, մե
 ռաւ

լաւ հայրն նր Յաղկերտ՝ թագաւ
 որեալ ամս՝ մետասան: Ի նմին աւ
 ուր, և նա անդէն՝ ի Կրան մարդկա
 նէն նենգեալ՝ սատակեցաւ. իսկ՝ ի
 ձեռն Քաջին, և Քարեբախտին
 Երսիսի՝ Ղիճրակացոյ՝ Օջրա
 դուխեղելոյ՝ ժողովեալ՝ Կախարա
 րացն հայոց՝ հանդերձ զօրօք իւ
 րեանց՝ տան լէ գնդին Պարսից պա
 տերազմ: հարկանեն զղօրսն, և ըս
 պանանէ Կարսամ Սպանդուկն զզօ
 րագլուխն. և ինքեանք ցրուեալ
 Կնտիրոգլուխ՝ Կնճնապահապետք
 յամ Երինս շրջէին, և յԿուրս.
 յորում համօրէն Սանանդացիք
 երևեցան նահատակեալք քաջուք:
 ուստի՝ աղմկաւ, և բազում խռովու
 թք մնացեալ աշխարհ մեր յանիշխա
 նութե՝ ամս երիս, աւերեալ ամայ
 անայր. վսորոյ՝ պակասեալ լինէին
 հարկք Կրքունի. և հատեալ ճա
 նապարհք Պատկաց, և նամ բարե
 կարգուի վրդովեալ՝ ապականիւր:
 ընդ նոյն աւուրս՝ թագաւորեաց
 Պարսից՝ Սուամ Կրկրորդ: և ըզ
 քէն վրիժուց խնդրեաց ի մերմէ
 աշխարհէս. խաղաղութի առնե
 լով լէ Յոյնս, ոչ ի բաժինն նց հայի:

Լ՛ուսնային Ս՛եպրտայ՝ ի Ս՛իւսանդիոն : և
 Պարձէն լողնոյն հնգից :

Լ Սկ՛ իբրև ետես Ս՛եծն Սահակ
 զայս ամչարիս ՚ի մասինն Պար
 սից, գնաց նա զկողմամբք Լ՛ըլմը
 տից մերոյ աշխարհիս ՚ի բաժին մա
 սինն Յուսաց. և ո՛չ ը արժանեաց
 իւրոց՝ եղև ընկալեալ. վ՛սորոյ՝ յղէ
 զՍ՛եպրովբ, և զՍ՛արդան՝ թուոն
 իւր՝ ՚ի Ս՛իւզանդիոն՝ առ Վայցսրն՝
 թուոգոս՝ հանդերձ թղթով՝ որ ու
 նէր օրինակ զայս :

Թուողն Լասհակայ՝ առ թուոգոս :

Լ աղաղասիրի Վայցսեր՝ Տն իմում,
 () գոստոս թուոգոսի : Սահակ
 Հայոց Լալիսկոպոս՝ ՚ի Տն ինդալ :
 Գիտեմ, զի՛ համբաւ նեղութեո
 մերոյ հասեալէ ՚ի Վերող Վսողու
 թիւն Լնքնակալիդ. սակս որոյ՝ յու
 սալով ՚ի Սարեգ թածութի Սարե
 րարութեանդ քոյ՝ գիմեալ ապաւի
 նեցայ յոտս Չեր, և ո՛չ հանդիպե
 ցայ ընդունելութի յիմում Վ իճա
 կիս ՚ի հրամանէ Վերակացունցնց.
 այնչափ ատեցեալ զմեզ, մինչև՝ ըզ
 Վշանագիբրս անգամ ո՛չ ընկալան,
 զոր

զոր եբեր նոյն այր՝ զոր առաքեցի
 առ Չէր Քարերարութիդ. բա
 զնամանգամ ճգնեալ դորա Սո
 բոց աշխարհին: Ըրդ՝ թուիցի
 Չերում Տերութեանդ՝ ոչ ան
 իշխան առնել զմեզ ՚ի Սերում
 Սիճակիս՝ հրամայեա՛, ընդունիլ ըզ
 մեզ, և Սարգապետութիս մեր:

Ողջ լեր:

Թուալն Սահախայ առ Լուսինոս:

Սահակ Լալիսկոպոս Հայոց: վար
 դապետ Սեր Լուսինոս՝ Լալիս
 կոպոս՝ Լաշարհամուտ ՚Իրանդ՝
 (Սրհնութի Ողջոյն: Յուսացել
 ՚ի Չեր սրբութիւնդ, առաքեցաք
 զՍուսուցող մերոյ աշխարհիս՝ զՍե
 բոբ, և զԹորոն լամ Սարգան, ոմ
 զի լուեալ Վո ՚ի դոցանէ զաղէտս
 նեղութեան մերոյ, բարեխօսեալ
 առ Սեծի Թագաւորիդ՝ օգնե
 ցե՛ս մեզ: որպէս՝ արդարև Լղբայր

Սիրելի. Ողջ լեր:

Գրէ և առ Լուսինոս զօրավար զայս Ինչ:
 Սահակ Լալիսկոպոս Հայոց: Վա
 ջի Օօրավարի Լուսատուեայ խըն
 դալ: Ընորհունիմ ԼՅ, յաղագս
 զքեզ պատրաստել մեզ յապաւի
 նութի: Սո որոյ՝ զգացուցանեմ,
 զի

զի՛ 'ի հայթայթանս մերոյ նեղու
թէ՛ առաքեցի զՍուսան՝ զզմեր
զՍեւրօք, և զՍուսան իմ զՍար
գան 'ի Սուսան Սրբունի: և անա
չեմ զքո Վաջութիդ՝ ձեռնտու լի
նիլ ճանապարհիդ: Սղջ լեր:

() այս տեսեալ Սնատուէայ, միան
՝ զամայն՝ և զլուր առաքինու
թէն Սեւրովայ յիշեալ՝ որ յառա
ջագոյն հնչեցեալէր զնմանէ, ոչ
փոքր ինչ արար նոցա ընդունելու
թիւն. մինչև՝ 'ի ձեռն փոփոխ ըն
թացից գրով զգացուցեալ Սայ
սերն. առնու հրաման՝ արժանանալ
առաքել փութով. վս որոյ՝ արգե
լեալ 'ի քաղաքին 'ի Սելիաինէ ըզ
բաղմութի Սշակերտայն, զորս ը
ինքեան ածեալ՝ հանդերձ գլխաւո
րաւ նոցին՝ և անդիւ առ Սպիտակ
պոսին Սկակայ թողու: և իւր ա
ռեալ զՍեւրօք, և զՍարգան,
տայ ց՝ Սպիտակոսն Սերջանուց
Սինդ. և բարեփառութի զնս յու
ղարկէ, որով մտին 'ի Սիւղանդիոն,
և յանդիման եղեալ Սեծի թա
գաւորին: առին, և զոր յուսային,
և զոր ոչն յուսային, և դարձան հան
դերձ թղթով այսպիսեալ:

(Թ) և ուղի (Թ) և որոսէ առ Սահակ
 Ի նքնակալ (Թ) և որոս () գոստոս՝
 և կայսր հռոմայեցւոց : Սեծի
 Սահակայ՝ Եկիսկոպոսի հայոց,
 Խնդալ : հրամայեալ մեր տեսա
 նել զթովզթս, զերահասու եղաք
 գրելեացս առ ՚ի քէն . և մեղադիր
 եմք յոյժ, զի՝ ամ սրտիւ միտեցար
 զհետ հեթանոս (Թ) ագաւորաց . և
 մեզ՝ և ոչ թղթով՝ բաւականացար
 ծանօթանալ . և առաւել՝ յայսմ մե
 ղադիր եմք, զի՝ արհամարհեալ
 զՆարտարօքս՝ որք ՚ի մերում քա
 ղաքիս, յասորեաց ոմանց խնդրէիր
 զԻմաստից գիւտս . վասն որոյ՝ հա
 ճեալէաք, ընդ մերոյ ծառայիցդ
 արհամարհել զայդպիսի ուսումնս,
 բայց՝ զի յետոյ՝ պատմեաց մեզ Սես
 րովբ, եթէ՝ կատարումն արոճեա
 տիդ ՚ի Շնորհաց Սերնոց եղև,
 գրեցաք, զի՝ ամ փութով ուսցին,
 և զքեզ պատոճեալ ընկալցին, ոպ՝
 զարդարև՝ Սարդապետ իւրեանց՝
 հանգոյն Լըբլ, պիսկոպոսին Սե
 սարու : և դարմանք՝ և ծախք յար
 քունճատեղիցին : և հրամայեցաք՝
 քաղաք շինել յաշխարհիդ հայոց,
 յապաւինութիւն ձեզ՝ և մերոց զօ
 րայդ

րացդ . և վասն քո՝ արարաք զՎարդան Ստրատելատ՝ զորդի որդեա
ցելոյ քոյ . և յԱռաջին վարդապետ
սըն գրեցաք զՍեւրովբ . Սղջ լերս
Վրեաց և Սեծ Կալիսկոպոսն Մտ
տիկոս զայս ինչ :

Թառազն Բարսեղոսի սո Սահակ :

Մտտիկոս՝ Ինքնագլուխ Կալիսկո
պոս Սոստանդինուպոլսի : Եղ
բօր Սիրելւոյ՝ և Թոռակցի, Սա
հակայ Կալիսկոպոսի Հայոց 'ի ՏԵ
Խնդալ : Բաղնում ՎոհուԹի Եւ
մատուցանեմք յաղագս՝ Քոյ Բա
րեհամբաւուԹեդ 'ի մէջ այդպիսի
Բարբարոս Մզգի . այլ՝ ոչ ազատ 'ի
մեղադրանաց Թողումք , որ ոչ կան
խաւ յիշատակեցեր զՍիրելուԹի
Վրիգորի, և 'Ներսիսի՝ Կրանե
լեաց՝ Քոց Հորցն : և առաւել ը
նց զարմանամք . եԹէ՛ զի արդ՝ Թո
ղեալ զաղբէւրն Կկեղեցոյ՝ ըզ
Հայրն Սեր, Սուրբ Յոհաննէս .
որ՝ ոչ միայն Տիեզերական Սայրա
քաղաքիս, այլ և՛ սովաւ Եւր֊Վրիս
տոնեայք, և ընդհանուր աշխարհս
'ինմանէ լուսաւորեցան վարդապե
տուք . ուստի՛ և Սսկեբերան՝ զնա
կոչեցին . և ձեր զանց զնովաւ արա
րեալ

րեալ՝ կամեցայք ՚ի սահանական
 ջրոց՝ փափագ ծարաւոյ յագեցուցա
 նել. մինչև՝ Մենագիտին տեսեալ
 զսնտաի աշխատութիւնն, բղխեաց
 ՚ի ձեզ զՇ նորհօ հոգւոյն. ընդ որ՝
 այժմ ուրախեմք. Իսկ՝ այդ հրա
 մանաւ Ինքնակալի () գոտոսի
 տո՛ւեալ լիցի քեզ իշխանութի Սար
 դապետել զկողմդ մեր. և Մըն
 դոյ Բորբորիտոսաց, կամ՝ հաւա
 նեցուցանել, կամ՝ հալածել ՚ի
 բուամի Սիճակէդ: և զառաքեալս
 ՚ի քէն՝ զՍեւրոբ՝ ձեռնադրե
 ցաք՝ լինել Սկկէսիաստիկոս:

Պրակ ծք 58

Սան՝ զՄեծարեայս Տեր Սարգսապետե
 լոյ, և խաղաղանաւոյ բոլորումն և խաղա
 որելոյն Մարաշիսի:

Սկեալ Սեւրովայ, և Սար
 դանայ Ստրատելատի՝ գտին
 զՕրավարն Մնատուի՝ հո՛ւպ ՚ի
 մերս եկեալ Սահման. որոյ եկեալ
 զհրամանն Մրքունի առաւել յո
 խորտաբար, և քաջափոյթ ձեռնար
 կութք՝ զգործն ՚ի կատարումն աւ
 արտեաց. քզի՝ Սիխանք, և Վլխաւ
 որք, և որք միանգամ Յայտնիք էին
 ին 27 ՚ի

'ի կողմանն' 'ի միւլայր եկեալ՝ հա
 սանէին հանդերձ ամ Վահանայա
 կան ազգաւն՝ ինքնակամ, իբրև՝
 Սճառաբ ձայնէ՝ հրաւիրեալք.
 զորս՝ անյապաղաբար սկսեալ ու
 սուցանել. երազապէս Վարդապե
 տեցին զկողմն Ղրեմտեայ, ուն՝ զՂ
 րեւելեայն: Յայնժամ՝ գային՝ հա
 սանէին 'ի բազում՝ Վախարարացն
 Վոջնականք զՎեծէն Սահակայ,
 զի՝ 'ի մէջ նց անցեալ՝ 'ի միաբանու
 թիւն զամն հաւաքիցէ. քանզի՝ դի
 տացեալ Ղրքսոյին Վարսից՝ վա
 մայ, եթէ՝ ոչ առանց Վախարա
 րացն հայոց՝ մարթի ունիլ զաշ
 խարհս, հաշտութի խօսեցեալ ը
 ձէռն Սմբատայ Ղսպետի: Վժորոյ՝
 թողեալ 'ի վր Վարդապետութե
 կողմանն Ղրեմտից, և առ նմա
 զիւր լսողունսն՝ զհմայեակ՝ և ըզ
 համազատպեան՝ զԱղբարս Վար
 դանայ Ստրատելատի՝ հրամայէ,
 քննել զՎանդազործ Վորբորի
 տոնսն. և եթէ՝ ոչ հեղութի, և ոչ
 սաստիւ գայցեն յուղղութի, չար
 չարանօք հալածել. զի, ուն՝ թշնա
 միք՝ 'ի թշնամեաց վրէժ առնուցուն,
 և խայտառակեացի իրաւացի մահու

ամբ անիրաւ մահ հողուոց։ Եւ
ինքն եկեալ՝ անցանէ յԼճարա
տեան Վաւառն՝ կուտեալ զամե
նայն՝ Նախարարազո՛ւնսն, առաքէ
զՍմբատ Բսպետն, և զՍարգան
Ստրատելատ՝ զԹոռն Բեր՝ ՚ի
Վո՛ւռն Բրքային Պարսից։ և նր
հաստատեալ զհաշտութի, և Սուր
հակ մոռացման յանցանաց կնքէ՝
ըստ խնդրոյ նոցա թագաւոր կա
ցուցանելով զԲրտաշէս՝ Որդի
Սուամ Ըապհոյ։ և փոխեալ զա
նունն, Բրտաշիր կոչելով, զաշ
խարհս հայոց ՚ի նա հաւատաց ա
ռանց Պարսիկ վերակացուի, որ
տիրեաց անս՝ վեց։

Պրակ ծԹ 59

Ընտան Վարնոյ քաղաքի՝ որ կոչի՝ Թե
որոսիպոլիս։

ՍՎատուէնց Օջրավարի ընկա
լեալ զհրամանն արքունի, և
եկեալ յաշխարհս մեր՝ և շրջեալ
ընդ բազում կողմանս մեր, հաճի
՚ի Վաւառին Վարնոյ՝ շինել զքա
ղաքն։ արգաւանդահող, շատա
ջուր, և բերրի, իբր՝ միջոց վարկու
ցեալ զվայրսն ոչ կարի ՚ի բացեայ՝
՚ի

ի տեղեացն, ուր ԼՅՐՐԱՏԱՅ ՄԱՍԻՆՆ
ինչ բղխեն աղբիւրք, և հանդարտ
գնացիւք յառաջանան ծովացեալ
Սօրաբար երևութիք, յորում ան
բաւութի ձկանց, և գազան հաւ
ուց ճարակաւորաց. յորոց ի ձուռնցն
միայն կերակրեալ լինէին բնա
կիւքն. և զեղերքք Սօրին՝ շամբք,
և բաղմութիւն եղեգանց. և դաշտ
քրն ունին զթանձրութի խոտոց, և
զքաջաբերութի սերմանաւոր պրտ
ղոց. և լերինքն լի են երէօք կճղա
կաբաշխիւք, և որոճայնովք, նաև՝
զանասնոց սրածարս բաղմացուցա
նեն, մեծահասակս, քաջամարմինս,
և յոյրս ցուցանեն համակեալս ի գի
րութի. և առ ստորոտով մի՛ գեղեց
կանիստ, և մանուէնս բղխեալ. անդ
տեղեադրեաց զքաղաքն. զորով
չըջափակեալ խորափոսիւ, անդն
դալի՛ր հաստատեաց զհիմունս պա
տուարին. և ի վր բարձրաբերձ աշ
տարակս ահագինս շինեաց. յորոց
զառաջին, (Երկոգոս՝ անուանեաց, ի
սրատիւ (Երկոգոսի. և ի նմանէ՛, և
անդր շինեաց աշտարակս ժայռաւ
որս, իբրև՝ զնաւացուուկս, և առ
անցս գոգաւոր խորշիւք, որք ընդ
դէմ

դէմ լեւրինն հային. սա սրէս, և՛ ընդ
դէմ դաշտին շիւսիսոյ՝ ընդ դէմ
Լ՛րևելից, և՛ ընդ դէմ Լ՛րևմտից
կանգնեաց աշտարակս բոլորաձևս.
և՛ ի մէջ քաղաքին, ՚ի բարձրաւան
դակ վայրի մի՝ մըթերանոցս բազմա
պատիկս շինեաց, և () գոստիոն ա
նուանեաց, ՚ի պատիւ () գոստի. և,
այլ ջուրս, Է յուրվ տեղիս ածեալ՝
մտոյց անյայտ գնացիւք. և ելից զի
նու, և պահապան գնդաւ զքողաքն,
և անուանեաց՝ (Ի) հոգոսի պօլիս. զի՛
յիշատակաւ քաղաքին՝ անմահ լիցի
անուանն. և՛ ի վր ջերմ բղխեալ աղ
բեւրացն՝ յարկս վիմատաշ քարանց
շինեալ:

Պրակ 4 60

Կրէին Լ՛եպարանիւ լինիլ Մեարտաց, և
երև (Ի) արգմանչացն ՚ի Մեարտանդին:

ՍԵսրովբայ կացեալ ՚ի յանա
պատ, և՛ ՚ի հովանաւոր տե
ղիսն՝ որ Շ աղգումքն անուանին,
բովանդակեաց զվարդապետուիս
առաջին առելոց խմբացն: քանզի՛
նչ, ոնի՛ Լ՛րուճեստ ուսուցանէր, այլ
իբրև՝ զհոգի Լ՛ռաքելաբար Լ՛շա
կերտացն տայր: յետ որոյ՝ Թողեալ
վե

վերակացու յիւրոց ԼՁակերտաց
 'ի նմին տեղուջ զՎ և ոնդ. և զԼ
 նոք 'ի Վպէր. իսկ 'ե՛ Վերջան զնո
 ցին Լպիսկոպոսն զՎինդ. և յԼ
 կեղէց՝ զՎադան. ինքն եկեալ
 յԼ յրարատ, անցանէ յառաջնոց
 բնակութեան Վաւառն Վողթն.
 քանզի՝ մնացեալ ԼՁանդ դառնու
 թէ Հեթանոսական ԼՁանդոյ, 'ի
 ժամանակի անիշխանութեանն, 'ի
 վերերևեալ՝ 'ի բազումս տարածե
 ցաւ. զորս՝ բնաբարձ արարեալ
 Լրանելոյն՝ հանդերձ օգնակա
 նութիւն հորաբարոյին Վիտայ՝ որ
 դուր Շաբիթայ Լշխանի Վաւա
 ռին. տեղեկանայր ևս, եթէ՛ չարեաց
 Վարդապետացն Վախագոյնք՝ 'ի
 Լաղասականն են կողման, ուր եր
 թեալ զբազումս յուղղութիւն ածէ,
 և զսակաւսն՝ անդարձս՝ յիշխանուի
 Հնոց՝ հալածական առնէ. հաւա
 տալով զՎարդապետութիւն կող
 մանցն նոցին Լպիսկնսին որում
 Սուշէ՛ կոչէին. ինքն դառնայ ըզ
 Վարդմանայ ձորովն. զի՛ և՛ 'ի նմա՛
 լուաւ լինիլ յԼՁակերացնորին ԼՁան
 դոյն. զորս գտեալ՝ ածէ՛ զնս՝ 'ի գի
 տութի ճշմարտութեան՝ հանդերձ
 վեր

վերստին ուղղութեամբ լիշխանին
 Վարդմանաց՝ որում անուն էր՝
 Եսրս Նրաւիբ, հրաւիրի անտի՛ի
 Տիգրէշխէն՝ Վուգւրացւոց Ղ. շուշայէ՛
 յաղաղս՝ նորին գործոյ՝ գալ յիւր
 իշխանութի՛ ՚ի Վաւառն Տաշրաց.
 ուր երթեալ լաւագոյնս Սարդա
 պետեաց՝ և հաստատագոյնս, քան՝
 զնմա՛ Ղ. շակերտեալն։ աւ որով ժա
 մանակաւ՝ Ղ. ըզիլ ոմն՝ էր կացեալ
 թիգրէր վրաց ՚ի մասնկին յայնմիկ։
 Ղ. պա՛ եկեալ և առեալ Սեւրով
 Ղ. բայ՝ և Սեծին Սասհակայ՝ զնոյն
 Ղ. շակերտ զ՝ Սուխիֆ, և միւս
 Րնկեր նմին՝ ՚ի Վոզը Վեղջէ՛ ու
 ըում անուն՝ Վոզնիկ կոչիւր. առա
 քէն ՚ի Սիջագէտս՝ ՚ի քաղաքն
 Վեղեսեա՛, զի՛ որ միանգամ գտցի
 անդ գիրք՝ ասացեալ Սուրբ Նարցն
 Ղ. աջնոց, թարգմանեալ ՚ի Սեբ
 Վեզու բերցեն փութով, զի՛ յետ
 այնր՝ ՚ի Վիւղանդիոն առաքեսցին՝
 ՚ի նոյն գործ։ որոց ընկալեալ զհրա
 պուրական թուղթս՝ սուտակասպա
 սաց ոմանց, իբր թէ՛ պատրաստին
 Սեծն Սասհակ, և Սեւրօք զսյլ ըք
 առաքել ՚ի Վիւղանդիոն. վ՛՛ որոյ՝
 առանց հրամանի Սարդապետացն
 իւ

իւրեանց, նոյն ընդ նոյն չունեալ՝ գր
 նացին 'ի Տիւղանդիոն. Վախան
 ձաւոր բարեաց եղեալ ուսմանց. և
 քաջ վարժեալ Նելլեն Վարուժթ
 ձեռն արկեցին 'ի Սարգմանէլ, և
 'ի գրեւ: և ընդ նս նախանձեալ իւ
 րեանց Ղազարտակցաց, որոց անու
 անքն՝ Վեռնի՝ և Վորիւն կարգայ
 ին՝ յիւրեանց կամաց ելին 'ի Տիւղան
 դիոն: ապա՝ ելանեն անդր Յոհան,
 և Ղրձան, զորս կանխագոյն առս
 քեալէր Սեծին Սահակայ, և Սես
 րովբայ. որոց յուրաբար յուղեորել
 և ծուլապէս դեգերեալք, պատա
 ղեցան 'ի Վեսարիա: որոց ընդունե
 լութի մեծապէս ամենեցուն արար
 Սաքսիմիանոս Լպիսկոպոս Տիւ
 զանդացւոց:

Պրակ կն 61

Յաղագս՝ Սողոմոն Լքեոսի, որ՝ լուսն
 Լեւորչիս Վեսորի՝ եղև:

Ր Վոյն ժամանակս՝ եկաց Ղ
 թոն Լպիսկոպոսութեն Տիւ
 զան՝ դացւոց անարժանաբար Ղմ
 բարիչոն Վեստոր. և Նրէական
 իմացմանց հետեւեալ, հայհոյեաց
 Ղմենասուրբ Վոյսն՝ Սարգածին
 լի

լինել և ոչ Վճածին: քանզի՝ Օր
 նեանն ՚ի Վսանէ՝ առեալ սկիզբն,
 ՎՋԼ Որդի՝ ասէր՝ Շնորհօք ՚ի Սա
 բիամայ, և ՎՋԼ Որդի՝ ՚ի Տօրէ՝ յա
 ռաջ. ոսկ, զի լինել Երկնւս Որդիս,
 որով Երրորդութիւնն՝ Չորրոր
 դութիւն լինի: Ս անս որոյ՝ ժողո
 վեալ Սրբոց Տարցն յՍիսի, ՚ի Օս
 վահայեանցն Եֆեսոս՝ Գրաւորա
 կան Սերծանութք: Չէլէստինոս
 Տումայ. Կիւրղոս՝ Վղէքսանդրու.
 Յոբնաղիոս՝ Եփեսի. Յովհաննէս՝
 Վնտիոքայ. Սեմնոս՝ Եփեսոսի.
 Պողոս՝ Տեմեսու. Թէոդոտիտոս՝
 Վնկիւրեայ. և այլ բազում. համան
 գամայն երկերիւր Տարք. նզովե
 լով զՎեստոր, խոստովանեցին Սի
 Որդի զՏՐ մեր Յո Վո. և Վճ
 ածին՝ զՎմենասուրբ Կոյսն Սա
 բիամ: և զի՝ ոչ հանդիպեցան յայնմ
 ժողովոյն՝ մեծն Իսահակ, և Սե
 րօք. գրեն առնս Կիւրեղ Վղէք
 սանդրացի՝ և Պրոկղոս Կոստանդի
 նուպօլսի, և Վկակ Սելտինեայ
 Եպիսկոպոսք, զգուշացուցանելով
 զնս: քանզի, լուան եթէ՝ ոմանք ՚ի
 Չարափոռանցն Վշակերտաց առել
 զՎիւրսն Թէոդորոսի Սամոստա

ցւոյ՝ զՎ րիշպտին՝ Լ, Եստորի, և զաշա
 կերտին դէոգորի գնացինցն Յն Տայոց
 Լ ապ՝ եկեալ թարգմանիչքն մեր,
 Վ զորոց զանուանան յիշատակեցք
 յառաջագոյն՝, գտին զմեծն Խսա
 հակ, և զՎ՝ Եսրովբ յՂ շտիշատ Տա
 բոնոյ. և մատուցեալ զթուղթսն,
 և զՎանոնս յողովոյն Լ Ֆեոսի,
 Վ Էց սահմանել Վանոնաւ, և զ()
 րինակս Ստոյգ Գրոց: զոր առեալ
 մեծին Խսահակայ, և Վ՝ Եսրովբայ,
 դարձեալ թարգմանեցին զմիւսան
 գամ թարգմանեալսն. փութանա
 կի հանդերձ նորօք՝ վերստին յօրի
 նել՝ Լորոգմամբ: Լայց, քանզի՝
 Լնգէտք էին մերում Լրոնէստի,
 ՚ի բազում մասանց թերացեալ գոր
 ծըն գտանիւր. ի՛նչորոյ՝ առեալ մե
 ծին Խսահակայ, և Վ՝ Եսրովբայ ըզ
 մեզ առաքեցին յՂ զէքսանդրիա՝ թի
 Լ եզու պանծալի. ՚ի ստոյգ ՚ի յօդ
 նալ Ն՝ եմարանին Վ երծանու թիլ
 արո

Պրակ կք 62

Լ Վ արդարեպան՝ յինքն, և ՚ի Տանապետրոս
 ընդ ոսանանն: օրինակս Լ ընդին Օարդու

Գ Լ յրահեաւօղք Լ մաստասի
 րացն՝ ՚ի Վ երճայեցօղք չա
 փա

փաբերասպէս Մակագրութեց, զաստեղս 'ի լուսոյ ասեն՝ ընծայիլ, և զլուսին՝ արեգականմբ ուռձացեալ և զբոլոր արեգականն՝ յԱրփայինն յըրկնէ. հիկէն, Մովոյն, հեղեւղ զծագումն յերկաքանչիւր գօտիսն. և զանցն իւր գօտիքն՝ 'ի ձեռն արեգական ընծային, ըստ դասի, ըստ բերման, ըստ ամանակի: () Ըինակ իմն՝ այսպէս, և մեք՝ յաւէտախաղաց շնորհիւ՝ յոլովացեալ յիմանալի ճառագայթից հոգևոր հարցն, ըստ հարաւային մասանց պարայածելք՝ յարեւոյն հասանէաք քաղաք, Թեթևակի ը խորս Վիւանին նաւեալ անցաք՝ 'ի Մթ տեղինն երկրպագել, և մնալ վայրկեան 'ի Պալեստինացւոց հրահանգս. և այնպիսեալ սաղապաճեմարարաք, մտաք ընդ զիպտոս, յաշխարհն համբաւածեանց. յանչափից հրաժարեալ ցրր ընդ և տօթոյ, 'ի հեղեղաց՝ և յերաշտանն՝ 'ի գեղեցկում մասին երկրի նուրն ունելով. ամենազան պրտղովք աւլցեալ, և անձեռագործ պարսպին Վեղոսիւ. որ՝ ոչ պահպանութի միայն, այլ և՝ կերակուրն մաքաւական՝ մատուցանել բնաւորեաց

րեաց. և յինքենէ՛ ուռղմամբ Տէր
 գող պատահեալ՝ և չորութէ՛ և խո
 նաւոյ առերկրին գործաւորութիւն
 և զանէղս՝ ի նմա՛ դիւրածէ՛լ գե
 տոյն բիւրիւք հանգիստ Ազգոյն՝
 առատագիւտս առնէ շուրջպարու
 նակելով. և ընդ ամ հոսելով՝ տրոհ
 մամբ Երկոտասանից վտակացն. բա
 րեյարմար՝ ի մեծն Վղէքսանդրեյէ՛
 շինեալ քաղաք, բարէժամանակ՝ ի
 մէջ ծովուն, և ձեռագործ լիճ կա
 ուռցեալ. յորոց օդոցն քաղցրա
 խառնութիւն փչեցեալ՝ որ ի լճէն
 բերանք արձակին՝ ի ծովն. և որք ի
 ծովէքն մծտեցելոցն, որք Ելանեն
 ստէպ ստէպ սղոխք օդոյ, անասունք
 այն որ ի ծովէն՝ և թանձուռք սոյն՝ որ
 ի լճէն, որոց խառնուածն աւուրջա
 գոյն զհաստատութի կենաց գործէ.
 Ար առաջի՛ այժմ, ոչ անցեալ նստի
 Աղոտենէոս հնգախաւտար գաղա
 թամբն՝ զանսպառ Տպատելով, այլ
 Մարկոս Վետարանական Քարո
 ղութքն. և ոչ Սիլապին Վիւց
 Վերեզմանք, այլ՝ Սրբոցն Սայել
 չական Սկայարանք, և ոչ՝ ի քսան
 և ի հինկն՝ Տուբի՛ տօնի աղձատանք
 զբեռնաբարձս պսակելով գրաստս,

և պաշտօն տայ առնել լորտոճաց, և
 աթերայ առնել բաշխումն, այլ՝ ի
 մետասանորին Տուբի՝ յայտնուեն
 Տն կատարի տօն: զՅաղթող՝ Կա
 հատակս գովել, և () տարայ առ
 նել ընդունելութի, և յՂքատս
 տուրս. և ոչ զոհել չար գիւին Սա
 բապեայ, այլ զԲի Բրիւնն մատու
 ցանել Պատարագ. և ոչ խնդրել
 հրամանս պատասխանող ի Սանդա
 բամետէն Բարոդիտեայ, այլ՝ ուսա
 նիլ զգօրութի Իմաստից ի՛ Կորն
 Պղատունէ, ի յիմն ասեմ՝ Սարդա
 պետէ. որում՝ ոչ անարժան գտայ՝
 Բշակերտ, և ոչ՝ անկատար վարժ
 մամբ ի յանկ ելեալ արոճեստից
 ինքն: անցսք յԱլլադա՝ նաւելով՝
 յատալիս բռնութք հողմոյ անկք.
 և ողջունեալք ի հանգիստ Սրբոցն
 Պետրոսի, և Պօղոսի. ոչ բազում
 ինչ՝ ի հռովմայեցւոցն կացեալ քա
 ղաքի, անցանելով ը հելլադա՝ յԱտ
 տիկէ, սակաւ ինչ մնացսք յԹէնտ
 և ի կատարիլ ձմերայնոյն, գէմ ե
 դեալ ի Տիւզանդիոն ելանել, փա
 փաքեալ Սերոյ հայրենեանցն:

Յաղագո՛ւ չար մաքանութեանն Հայոց, 'ի
խորհուրդ հորսրեան անխանց :

ԲՆՅ՝ Ստաղաւորն Հայոց Լ.Ր
տաշիր՝ անհուն սկսաւ՝ ողողա
նիլ յանառակ ցանկութիս, մինչև՝
տաղտկանալ 'ի նմանէ նմ՝ Վախա
րարացն որոց եկելառ Սեծն Սաս
հակ՝ զբողոք բարձին, հրաւիրելով
և զնա յօգնականութի ինքեանց՝
չարախօսել առ Լ.Ր քային Պարսից.
'ի բնաց ընկենուլ զիւրեանց Ստաղա
ւորն, և Պարսիկ ածել ունող աշխար
հիս: այլ՝ նա ասէ՝ ոչ առ սուտս ունիմ
զձեզ. իմ իսկ լուեալ զայդ պիտի
աղէտս ամօթալեաց, և բազուման
գամ յանդիմանեալ՝ ուրացան. և
արդ՝ պարտէ փոքր մի տանել թե
րութեան առնն, մինչև՝ զելս իրացն
խորհիլ մարթասցուք Վայսէ՛րբն
Յունաց Ս. Էոզոսիւ. և ոչ անօրի
նաց մատնիլ՝ 'ի ծաղր և յայտա
նումն. և նոքա ոչ կամէին, այլ ջա
նային Համախորհուրդ իւրեանց՝
զնա առնել. այլ՝ նա ասէ, ինձ քա
լիցի մատնել Վայլոց զիմ՝ Սող
րեալ Ոչխար, և ոչ պատել զբե
կեալ

կեանք, կամ՝ զհիւանդացեալ. զի, ե-
 թէ՛ էր հաւատացեալ Սաղաւորի
 առաջի, փութայի՛, և ո՛չ յապաղէի՛
 յուսալով զկանգնումն գլորելոյն.
 այլ՝ հեթանոսաց յառաւել կործա-
 նումն ո՛չ առնում յանձն. ըն այնմ,
 թէ՛ մի մատնէր Վազանաց զանձն
 Խոստովանող քեզ. քանզի՛ դրոշ-
 մեանէ աւազանաւ՝ թէպէտ և անա-
 ռակէ. պոռնիկէ, այլ՝ Վրիստո-
 նեայէ. գիջացեալէ մարմնով, այլ՝
 ժէ անհաւատ ոգւով. զէ՛ղիս է վա-
 բուք, այլ՝ ո՛չ Վրակասլաշտ. տկար է
 ՚ի կանայս, այլ՝ ո՛չ ծառայէ տարերցի
 և զի արդ՝ լինիցի այդ փոխանակել
 զիմ ախտացեալ ոչխարն՝ ընդ առ-
 ողջ գազանին, որոյ առողջութիւն՝
 և մեզ պատուհաս. Իսկ՝ Վախարա-
 րայն զմտաւ ածել, իբր թէ՛ խաբ-
 կանօք իցէ գործն՝ յապաղել զնոսա,
 զի՛ զթագաւորն սլաւորաստեցուցէ
 ինքեան. վասն զի՛ ո՛չ համակամեցար
 չթագաւորել նմա, արդ՝ և մեք կա-
 մեցուք չՎահանայանալ մեզ. և
 միաբանեալ ամենեքին՝ անցին առ
 Լ. րքայն Վարսից՝ հանդերձ Սոր-
 մակաւ ոմամք Լ. րձակեցի, փառա-
 մող Իրիցաւ, չարախօսել զԼ. ր
 քայ

քայէն իւրեանց՝ զՄ. րտաշրէ, և ըզ
 Մեծէն Իսահակայ՝ զՅունօք գը
 լեալ խորհրդովն:

Պրակ ԿԴ 64

Յաղագս՝ Բառնալոյ (Թ) ագաւորութեանն
 Հայոց՝ ինչեանց համա, և անարգելոյ Մ. Լու
 արոյ Լալիսիոպոսապետութեանն:

ՅՄ. յնժամ՝ Մ. րքային Պար
 սից՝ Սուամսոյ, կոչեալ ՚ի
 Մուռն զ(Թ) ագաւորն Հայոց՝ զՄ. ր
 տաշիր և զՄեծն Իսահակ. և
 խնդրէին ՚ի նմանէ զամբաստանել
 զՄ. րտաշրէ. և նա հրաժարէր բնաւ
 ասել ինչ չար, կամ՝ բարի. ապա՝
 հրամայեց չազարապետին Մ. րեանց
 որ է՝ Սուրէնն Պալհաւ, զի հաւա
 նեցուցէ զնա խրատու սիրելուէ,
 ոսկի զՄ. զգային: և նորա անկեալ ՚ի
 բանս հրապուրանաց՝ ասելով. զի՝
 արիւն իմ ես՝ և հարազատութիւն,
 զբարին քո խորհելով՝ ասեմ, եթէ՝
 միայն այժմ, միաբանեսցիս ը՛ Մ. Լախ
 արարոյք, և մեծարեալ լիցիս Մ. ր
 քայէն Մ. րքայից. և զ(Թ) ոռն քո՝
 զՍարգան կարգեսցէ ՚ի վր չայոց՝
 Օռգահաւասար (Թ) զլրին, և Հա
 մապատիւ: Մ. ՍԼ՝ նա ոչ առնոյր
 յանձն

յանձն. ասելով, զի արդ՝ վ՛ս սնա
 փառութե, և իշխանասիրութեան
 չարաբանիցեմ զընկերէ. կամ՝ ըն
 դէր ձեր այդպիսի՛ յօժարութի՛ ըն
 կենսու զ՛րտաշիր. զի՛ ես զնորա
 ամբաստանութեան ինչ խորհուրդ
 ոչ գիտեմ: ապա եթէ՛ վ՛ս անառակ
 վարուց՝ զոր նորա ամբաստանեն,
 պատուո՛յ արժանի է՛ ՚ի ձէնջ՝ ըստ
 ձերում անմաքրասէ՛ր օրինացդ, թէ
 պէտ՝ ըստ մերու՛մն՝ դատապարտի.
 քայց սակայն՝ յինէն ոչ ինչ էք լսելոց
 ամենեւին: Մտա՛ զայրացեալ Սա
 մայ, ՚ի Սեծի Հրապարակին արա
 բեալ Վննութիւն. և ոչ դնելով
 ունին Մրտաշրի, յօժարութե լսէր
 Սարախօսացն. առաւել ևս՝ յոյժ
 ազտեղութեան բանիցն Սորմակայ.
 քանզի՛ զ՛թոռ Նկիսկոպոսու
 թեանն էր խոստացեալ նմա՛ Սախ
 արարացն՝ (Թ) շնամանակամացն, և
 Ստիսասիրացն: Սորոյ՛ ինքնասի
 րութե պատրաստեաց զ] եզուն
 իւր՝ Սուսերօսատակիչ մինչև, հրա
 մայեաց Սաւմ՝ առնուլ զթագաւ
 որութիւնն՝ յ՛րտաշրէ, և անդէն
 արգելուլ զնա, և զամ ինչս՝ նորա
 ազգին՝ ունիլ յարքունիս՝ Սոյնս՛

և զՄեծն Սահակ, և զտունն Սա
 թուղիկոսական՝ ունիլ յարքունիս,
 և տալ փոխանակ նորա՝ յԹու
 Նպիսկոպոսութեանն՝ զՍորմակն
 զայն: և մեծապարգև զՍախա
 րարսն արձակեալ՝ Պարսիկ Սարգ
 պանաւ՝ որումանուն էր՝ Վիհմիհր
 Շապուհ: Բայց՝ Սորմակայ՝ ոչ
 աւելի տեւալ քան՝ զմի ամ, ՚ի նո
 ցին՝ Սախարարայն հալածեցաւ
 յԹուոյն. որ ապա՝ զիւրոյ Վաւ
 առին զՆպիսկոպոսութինն Վնու
 նեաց ՚ի Պարսից Նրքայէն եգիտ
 ունիլ ազգաւ: Իսկ՝ Սախարարքն
 մեր խնդրէին ՚ի Սաւմայ ՆՍԼ
 Թուակալ: Էտ նոյա զՆրքիչոյ
 ոմն՝ Նորի: Սա եկեալ՝ վատթար
 ընկերակցօք, ածեալ ընդ ինքեան
 կանայս տնակալու չսանժուժաբար,
 և աւելորդօք, և յափշտակութիւն
 վախճանեցելոցն վիճակաց, վարեալ
 ամս՝ երիս. որում՝ ոչ կարայեալ
 տանել Սախարարայն, դարձեալ
 աղաչէն զՍաւմա՝ փոխել զնա, և
 տալ զայլ ոք՝ ըստ կամաց նոցա, և
 Վիսոցն ՚ի նոցանէ՝ զՄեծն Սա
 հակ:

ԼՂ բնակումն ՚ի Պարսից Սեֆին Իսահա
կայ, հանդերձ Շահաբադ Լեւոնապետ :

Որպէս ասացաք՝ երկուս բաժա
նեալ՝ Եւսարաբը Հայոց. յեր
կաքանչիւրոցն առաքեցին ինդրե՛լ
Լեւոնապետ յԵրբայէն Պարսից :
Վաչէ՛ Լեւոնապետաց Տէր, և Հմայ
եակ՝ Լեւոնապետաց Տէր, զոր որ՝ և կամի
ցի՛ Երբայ : Իսկ՝ Վաչէն՝ Լեւոնա
պետաց Տէր, և Սպանդարա՛ն՝ Լեւոնա
պետաց Տէր, զՍեֆն Սահակնս
և Օօրավարին Յուսայ Լեւոնա
պետաց ՚ի Վարնոյ զՀաւունկ Կրտոյ
Լեւոնայ, զի եթէ՛ ոչ իցէ նա՛ հաճոյ՝
ունիլ յիւրում բաժնին, տայցէ՛ զնա
մասինն Յուսայ : Յղեցին և բազ
մութիք Եւսարաբոսացն՝ հանդերձ
Երանելեան Սեֆովբաւ, և բո
վանդուկ Ալեքսիւ Երկեղեցւոյն մաղ
թանս, զՔահանայն Տիրուկ՝ զոր
դին Վովսէսկան ՚ի Օարիշատէ՛
Վանանդայ : Վերջոյ՝ հաւանեալ
վնամայ՝ զերկաքանչիւրոցն կատա
րեաց ինդիրս. տունեալ յԼեւոն
ապետութե զայլ ոմն Լեւոնի
Շահաբադ անուն, զի՛ լիցի ընդդի
մա

մախան Մեծին Եսահայ, և Հա
 կառակաթուն. և գործնման զատու
 ցանէ՝ զընկերէ՛լ Սարգսյանին, կալ
 'ի վր' բաշխից հարկաց խնդրեցելոց,
 և գատաստանաց՝ և այլ աշխարհա
 կան կարգաց. և զմեծն Սահակար
 ձակեալ՝ թողու. 'ի նա գեօզս սա
 կաւս՝ 'ի Եորին Տանէ, զի՛ նստցի մի
 այն յինքեան, իշխանութիւն ունիլ
 միայն Սարգսայետութե՛ Սովորա
 կան Սրօնիցն, և ձեռնադրութե՛
 զայնոցիկ՝ զորոց և շամօնէ՛լն յանձն
 առնուցու: Բայց՝ յարձակէ՛ն զնա՛
 յանդիման իւր արարեալ՝ 'ի Բազ
 մահոյա Մտենին, ասէ. երդմեցու
 ցանէմ գբեզ՝ 'ի քոյին հաւատ, միա
 միտ կալ՝ 'ի ծառայութե՛ մերում, և
 ոչ խորհիլ աստատմբութե՛ պատ
 րիլ՝ 'ի մոլոր հաւատակցութիւնն
 Յունաց, և լինիլ պատճառ կորս
 տեան 'ի մէջ հայոց աշխարհիս,
 փոխել զբարերարութիւն մեր՝ 'ի չա
 րութիւն: Յայնժամ կանդուն կա
 ցեալ մեծին Սահակայ՝ պարկեշտ՝
 և նազելի զինքն ցուցեալ՝ 'ի Բեմա
 սացութեան ձեի՛ համեստ հայեցու
 ած ուլք, համեստագոյն և սձայնիւ՛
 սկսաւ ձառել զերախտիս ծառայու
 թէն

Թէն, և զապերախտիս՝ ի նոցանէ լի
նիլ. ընդ նմին՝ և զկեղծաւոր քաղց
րաբանութի նց յանդիմանելով, և
զգառնութի խորհրդոց՝ և զգործս
չարաչարս. յարելով՝ ի նոսին՝ զընդ
դիմաբանել անմիտ հայհոյութեցն
արտաճառեցելոց, զորասաց Վուլոր
հաւասցութի. և զնոցսն խայտա
ռակելով զպաշտամունս՝ կատարել
ի հրաշալի Վճաբանութի՝ ըստ
հանդուրժելոյ հեթանոտական լե
լեաց. և ոչ բովանդակ զբանին պայ
ծառութիւն՝ անհաւատիցն արկա
նել առաջի՝ յայսպանումն, ոնլ՝ զմար
գարիտ ի խոզից կոխումն. այլ՝ սնն
չափ կայծակնաճաճանչ ցուցեալ,
որով գաղաղացան Վոգոնցն լե
զուք: և հիացեալ՝ պակեաւ ինքն
Թազաւորն, և նմբազմութի հրա
պարակին անձնագեղանցն Պարսից
յակճիւս կալով ց'ականջէլ. մին
չև՝ հրամայեաց Վուլոր՝ արծաթ
բազում տալ նմա, իբրև՝ Վաջա
բան, և Վւթգնասիրտ Վունն՝ հա
մարձակախօսողի առաջի Վսնբա
նոյ Թազաւորի: այլ՝ նրոչառեալ
ուսէ, ց' համազգին իւր՝ Վուրէն
Պալհաւ, արծաթնորա նմա լիցի.

քայց՝ դու հաւանեցուցանէս զնա՝
 տալ ինձ զերկիւս զայս միայն: զՆա
 խազահ՝ Նախարարացն Հայոց, որ
 պէս՝ կարգեալ յԱրտաշէ՛ վարե-
 ցան մինչև՝ ց'այժմ, նորին օրինա-
 կաւ. հրամայեցէ և առ յասպայ, զի՛
 Սարգսպանք Սարսիկք մի կրասցեն
 ծանուցումն՝ սակս այնր առնելով
 ինչ գերազանց օրէն՝ փոփոխել՝ ըստ
 կամաց իւրեանց: և միւս, զի՛ դար
 ձուսցէ զՏճն Մզգականի Վմ, և
 Վո՛ զՍանկանն Վազաւոնի՛ զոր
 դւայն հրահատայ. թէ և ոչ՝ յիւ-
 բումէ, ետեղ զԱրշակունին յաչա-
 ղելով անուն, գէթ՝ ի կարգն կե-
 ցեալ ընայլ՝ Նախարարս թո՛ւեցի,
 յորում ետեղինքն կամեսցի, ոնլ՝
 համազինքն Վամսարական, կամ՝
 զՎմատունին, թափեալ ՚ի հարցն
 պատուոյ, և յառաջամասինն Վա-
 հոյէ՛ ՚ի ստորնակայինն: և կամ՝ գը-
 րէ թէ, իբրև՝ զարքունի գործակա-
 լութի նմա՛ հաւատասցէ, և նորուն
 զաւակայ համանմանակի ընտանու-
 թք. մինչև՝ Մծ քաղցրասցի դար
 ձուցանել ՚ի կարգ հայրենի ընդ-
 ձեռն՝ որ և է՛ (Վազաւորի: արգ՝ ջա-
 նասջիր դու՝ թուլելով զօրէն համո-
ղա

զակէր թովչի: Եւ յամ լաղ եղեալ
 Սաւմայ, հրամայէ՛ զամենայնն կա
 տարել: և դարձեալ հաստատելով
 զԹառնն նր՛ զՍարգան Ստրատե
 լանն՝ ՚ի Տէրութի իւրոյ ազգին
 Սամիկոնէից՝ արձակէ՛ ՚ի հայս:
 Իայց թէ՛ ասիցէ՛ որք՝ սպարտէ մեզ՛
 զասացեալնն Սեծին Իսահակայ՛ ՚ի
 Պարսից հրապարակախօսութեն
 գրել. գիտասցէ, զի՛ ոչինչ ՚ի լսելիս
 մեր հասեալէ բովանդակին ճշմար
 տութիւն յումեքէ, և ոչ մեք՛ ՚ի Պատ
 մութեանս հիւսել հաւանիմք. զի,
 և ես այրեմ՛ ծերացեալ, և հիւան
 դոտ, և անպարնայ՛ ՚ի թարգմանու
 թեց, և զերադէնն միայն խոկացի,
 ոչինչ մաքրագունից սրարապեալ
 բանից. զի՛ և քո կամքդ կատարես
 ցին, և ես ճողոսրեցայց ՚ի քոց հար
 կեցուցանող բանից՝ և աղաչանաց.
 մարդ զքեզ վարկանելով՝ կամեկ
 ցութեամբ մեզ հաւատարել. և
 որպէս՝ Քերթողքն ասեն, Սերձա
 զաւակք, և Ստատերք գող. և
 Երեստերմանք Ետուածոց Իշ
 խանք:

Գործք Ե ամուսնի՝ անարժան հոմ Լ 2
խանին :

Եկեալ Ե ամուսնի՝ կալաւ զԼ՝
Թող Լ անիտոպոսու Թեանն՝
հետեալ վարուցն Լ քրիշոյի, և
առաւել ևս՝ ազահո Թեանն մա
սամբ. զի՝ նա՛ զԼ՝ ախճանեւ Լ քրի
տոպոսոցն միայն յափշտակեաց զԼ՝ ի
ճակ, այլ՝ սո՛ւ և զկենդանեացն. քան
զի՝ և ժողովորդ մեռելոցն՝ ոչ տայր
Թոյլ՝ ձեռնադրել մեծին Լ սահա
կայ : և զկենդանեացն դոյզն ինչ
գտել պատճառս իրափանման հար
կացն Լ քրուսի՝ հալածակամս առ
նէր՝ յինքն կորզելոյ զամենեցուն
տունս : վորոյ՝ ատեցեալ ի ճանաւ
Լ քրիտոպոսացն՝ արհամարհեալ
լինէր. զի՝ Թէ և՛ բիւրապատիկ չա
րիս ՚ի նմանէ՛ կրէին, ոչ երբեք՝ չա
րիս ՚ի նմանէ՛ կրէին, բայ՝ ՚ի Սորմա
կայն յայնմանէ, զորոյ և մեծացոյց
իսկ՝ զվիճակն՝ Լ քրուսի հրամա
նաւ, հանեալ զբազմաց՝ նմա՛ հաւա
տայր. ընդ որ՝ նախանձեալ՝ և այլ
Լ քրիտոպոսացն ժողհեցան՝ զնոյն
առնել՝ ինդրելով ՚ի Պարսից Լ ք
քոյ

քայէն՝ օգնութիւն լւերաքանչիւր իշխանաց: Եւ մեծն իսահակ ոչ ինչ կատեաց՝ զՏոգևոր կաթնն դիեցուցանել Սանկանց լակեղեցւոյ՝ հանդերձ Սեսրովբաւ, զոր թողեալ խորսխեաց լակեղեցւոջն ի կաթուղիէ, որ ՚ի Սաղարշապատ Վաղաբի. ինքն կալով ՚ի Վագրեանդ Վաւառի ՚ի տեղւոջն, ուր Սագեաց լայս լարկնից՝ ՚ի Սկրտել Սրբոյն Վրիգորի զՏրդատ Երբայ, և զբոլոր հայս: Իայց՝ Շամուէլ կեցեալ ամս՝ հինգ, մեռանի ՚ի մերում աշխարհիս: Յայնժամ, իմաստին ժողովեալ ամ Սախարարացն՝ չոգան առ մեծն իսահակ, և զմեղանս յանձնառեալ՝ աղաչէին զնա՝ դարձեալ ունիլ զաթոռն. խոստանային ՚ի Պարսից Երբայէն հաստատել զնա. Մուրհակ ամենեցուն կնքեալ ազգաւ տալ թոռանց նր զնոյն իշխանութիւն, այլ նա ոչ առնոյր յանձն: Եւ ՚ի բազում թախանձելոյնոցա, հարկաւորեալ պատմեաց զտեսիլն, որ յառաջ քան զբազում ժամանակս՝ երևութացնամա ՚ի քուն ապագայոցն յայտնութիւն. զոր լուեալ Սախարարացն,

և գիտացեալ, թէ՛ յ՝Տային հրա
մանէ դադարեաց յ՝ զգէ՛ նր՝ Վա
հանայապետութիւնն, յարտատուս
հարեալ՝ աւաղելով զինքեանս՝ ըստ
Վետարանին բանի, թէ՛ հարկ է՝
գալ գայթակղութեն, բայց՝ վայ
այնոցիկ, ընդ ոյր ձեռն գայցէ գայ
թակղութիւն. թոյլ ետուն նմա:

Պրակ ԿԷ 67

Փոխումն յաշխարհէս Սեծին Սասհախայ՝
և Սեքոբայ Լորանէլեաց:

Օ Վասն, և զմի՛ ամ թագաւո
րեալ Պարսից՝ Վաւամ Լորկ
րորդ, մեռանի՛ թողլով զՏէրու
թիւնն՝ որդւոյ իւրում Յազկերտի.
որոյ մոռացեալ զհաշտութիւնն,
իսկ՝ և իսկ ընդ թագաւորէն՝ դի
մէ՛ ՚ի վր՝ Յունաց զօրուն, որք առ
Սեքնին. հրամայելով՝ Վնդին
Սորպատականի ՚ի մեր աշխարհս
ելանել. որք՝ եկեալ անկարգապէս
բանակեցան առ Սագնացն Վանի:
Յայնժամ, հասել Սեծին Սասհա
կայ հիւանդութիւն մահու, և ա
ռեալ զնա՛ Վշակերտացն՝ տարան
՚ի Վեօղն, որ կոչի՛ Սլուր, ոնկ թէ՛
՚ի վայր՝ և յընտանէ գոյն՝ և ՚ի զերծ
տե

տեղի մատուցեալ՝ ՚ի զօրացն Պարսից՝ կրտսողաց զնոսա, ուր և՛ էջաւ վախճան. կեցեալ Լապիսկոպոսու թի՛ք՝ անս յիտուն՝ և մի: սկսեալ՝ յերբորդ ամի Սերջնոյ Խոսրովայ՝ Լաբայի Հայոց, մինչև ց՛սկիզբն Լըկրորդին ամի Յազկերտի՝ Պարսից եզելոյ Թագաւորի, յեւն ամսոյն՝ Վաւասարդի՝ յաւուր իւրոյ ծըննդեանն, որ մահկանացու ծնեալ անմահ զիւրն յիշատակ եթող:

Պատուէաց զՊատկերն. պատկառեաց ՚ի Մոչնականէն. փոխանորդեաց զՎեանս, և սցսքան կենցաղաւորեաց իբր՝ զի ոչ պակասուեթի իրիք մասն՝ ՚ի ծերութէն եղանիլ, և ոչ՝ առ՛ի յախտից առ՛ի յընդունիլ: զորմէ սլսրտէր մեզ հրաշարիառադուսիւ անցանել բանիւ՝ ըստ արժանի՝ Սրբոյ Հօրն՝ Վրուճատից, այլ՝ զի մի յերկարութի ճառիցս լինիցի ձանձրութիւն ՚նթերցողաց. այլ՛ում տեղւոյ, և ժամանակի՝ յայնոսիկ թողցուք՝ արտաքոյ սցսց գըրոց, ուր սկզբանն հրաւիրեցաք առնել թերադրուի: Բայց՝ զպատուական մարմին նր բարձեալ Վարկաւ ազապետին նորին Լըբեմիայի՝ հանդերձ

դերձ Լ՛շատերտակցօքն, և Տիկ
 նաւն Ս՛ամիկոնէից՝ նորին՝ Լ՛ուաւ
 որու մանուն էր՝ Գառիկ, կինն՝ Սար
 դանայ Ստրատելատի, տարեւոյ Տն
 դուցին յիւրեանց Գեօղն Մ՛շտի
 շատ՝ որ է՝ ՚ի Գաւառին Տարօն: և
 ցրուէնս լ՛շակերտայ նր՝ Արօնաւ
 որայ՝ Սպուղէից՝ ՚ի Գաւառս իւրա
 քանչիւր, շինեցին Սանորայս:
 Լ՛ւ ղինի՝ վեց անցանելոյ ամսոց՝ կա
 տարման Սրբոյն Խտահակայ. ՚ի
 տանն, և երէքն Ս՛եհեկանի՝ Լըրա
 նելին Ս՛եսրօք յաշխարհէս փոխե
 ցաւ, ՚ի Սաղարշապատ Վաղարի.
 գերազանցեալ քան զամ, որք զայնր
 ժամանակաւ էին առաքիներք. քան
 զի՛ ամբարտաւանութի, և մարդա
 հաճութի առ ՚ի նորա՛ վարս տեղի՛
 Կտանել ամենեին ո՛չ կարացին. այլ՝
 Սարերար՝ և Հէզ՝ և Լըրկարախոր
 հուրդ գոլով. և Լըրկնայնոյն զար
 դարեալ սովորութեք՝ ղինքն բողո
 ղից ցուցանէր. զի գոյր Տեսլեամբ
 Նրեշտակահին՝ Ստօք Ննդական
 Սանիւ Սայծան, Կործ ուլք Սուժ
 կալ՝ Սարմնով լըրտափայլեալ՝ Սաս
 տիւք լ՛նճան, Սորհրդակցութեք
 Ս՛եծ, Տաւատով Սուղիզ՝ Յուսով
 Համ

Համբերողական, Սիրով Լ'նկեղ
 ծաւոր, Ստուգանելով Լ'նճանճ
 բոյթ: այլ, քանզի զբոլոր նր ուղ
 դութիս, ոչեմ բաւական ասել, 'ի
 հանգիստ նր Լ, շխարացն դարձու
 ցից զբանս, ուր լուայ 'ի բազմաց, և
 'ի հաւաստի Լ, րանց, եթէ եկաց
 Լոյս Ըողապէս ընդ աղօտ նշան
 Խաչի 'ի վր Տանն, ուր Լ, րանելին
 զհողին աւանդեաց. ոչ փոյթ' լ
 փոյթ լեալ էանց ծագումն, կամ
 սակաւոց տեսանելի, այլ ամենայն
 բազմութեն, մինչ շատից մկրտիլ
 յանհաւատից: Յայնժամ, լեալ
 աղմուկ շիութի ամբոխութեն բա
 ժանելով յերիս գունդս՝ վասն հան
 գուցանելոյ զՊարկեշտ զայն զՍար
 մինն, և նախ քան զմահն կրթեալ
 'ի մեռելութի: Կէսքն ասէին՝ տա
 նել 'ի Վնագաւառն իւր Տարօն. և
 ոմանք 'ի Նախ Լ, շակերտեալն
 Գողթն: և այլքն՝ անդէն 'ի նմին՝
 'ի Սաղարշապատ Քաղաքի, 'ի
 Սրբոյն Գիրս: Բայց՝ յաղթեաց
 Քաջն Սահան Լ'մատունի. զի էր
 Օգրաւոր հաւատովք, և ճոխութե
 մարմնաւորաւ. վս զի՝ 'ի ժամանա
 կին յայնմիկ՝ նմա էր հաւատացեալ
 'ի

'ի Պարսից Հազարապետութի աշխարհիս Հայոց: Որով բարձեալ տարաւ զնա՝ արժանի յուղարկմամբ յիւր Վեօղն Ոչական. և նոյն Տեսիլ Ուսեղէն Խաչին 'ի վր երթալով Վագաղացն յանդիման ամ ժողովրդեանն, մինչև 'ի հանդիստ զնա փոխեցին Վասան, և թաթիկ նորին Ղրբանեակք. և ապանշանն աներևոյթ լինէր: Իսկ զԹոռ Լալիսկոպոսութեն ետեղափոխութի յաջորդեաց Հրամանաւ Երանելոյն Մեսրովբայ՝ նորին Ղապերան Յովսէփ Վասանայ՝ ի Վայոց Չորոյ 'ի հողոց Վեղջէ:

Պրակ ԿԸ 68

Ոչէ՛ Վասն Բատնալոյ թագաւորութեն Հայոց՝ յՂապերան Ղապերանեաց, և Լալիսկոպոսութեանն՝ յՂապերան Վայոց Գորի:

Որ բամ զքեզ՝ Հայոց աշխարհ, որ բամ զքեզ՝ հանձնեաց հիւսիսականաց Վերագոյն. զի՛ բարձաւ թագաւոր, և Վասանոյ, խորհրդական, և Իմաստուն Ուսուցող Վրդովեցաւ Խաղաղութիւն. Երմաստացաւ անկարգութի. Վրդուեցաւ

եցաւ Սւղղափառութի. Սայկայե
 ցաւ տգիտութի Գարափառութի:
 ողորմիմքեզ՝ Սկեզեցի Հայաստա
 նեայց, խրթնացեալ ՚ի բարեզար
 դութենէ՛ Սեմին. ՚ի Սաջէն զըր
 կեալ ՚ի Հովո՛ւէ, և ՚ի Հովո՛ւակցէ:
 ոչ և ստեանեմզ՝ Սանաւորքո Հօտ՝
 ՚ի վայրի դալարւոջ, և ոչ՝ ՚ի ջուրս
 հանգստեան տաճեալ, և ոչ՝ ՚ի փա
 բախի հաւաքեալ՝ զգուշանալով ՚ի
 գայլոց. այլ՝ ցրո՛ւէլ ց՛անասաւա, և
 գահավիժութեց: Արանի առաջ
 նոյ, և երկրորդի փոփոխմանն. զի՛
 էր ինչ ժամանակ հեռանալոյ Փե
 տային, և Փեսաւիրին, և Հարսնդ
 համբերեցէր՝ ողջախոհութե՛ զա
 մուսնութի պահելով, որպէս Սմն,
 նախ քան զմեզ՝ իմաստասիրեաց:
 Պարձեալ՝ մինչ երբէմն՝ Սմն սեզե
 խաբար յանդգնեալ՝ յարձակեցաւ
 յանարատ առագաստդ, և Հարսնդ
 ոչ աղտեղացար. Թէպէտ՝ և բռնու
 թիւն զՓեսայն ՚ի բաց վարեաց որ
 դւոց բարձրացելոց անարգելով
 զՍնօղն. համայն՝ և խորթոցն,
 ըստ արժանեաց՝ զօտար հայրն, և
 զեկամուտ յօրայն. սակայն՝ դու և
 ոչ յայնմամենայնի զքեզ բուրիցն

ցուցեր, զանդրէն քոյոյն յուսալով
 գալուսան. դարձ Հովուակցան,
 ոչ ուն՝ Տագերբ, այլ որպէս նոյնա
 զաւակ զուգահարբ զմանկունն
 փայփայեցեր: Իսկ՝ յերկրորդ հե
 ռանալս, ոչ է անհալու թիւն դար
 ձի. լուծեալ՝ ի մարմնոյ ընկերաւն,
 գործակցան. ընդ Քիլաւէնոցա
 բնակիլ՝ և յԱբրահամեան հանգ
 չիլ՝ ի գոգս, և զհրեշտակայն տեսա
 նել պարաւորութիւնս: Ի այց՝ ան
 հոգող դու այրութիւն, և եղկելիք
 մեք, որք զրկեալք եմք՝ ի Հայրե
 նի Սերակացութենէն: Օր՝ ոչ ուն
 ի Հնումն ժողովրդեանն, այլ՝ ա
 ռաւել մերսէ թշուառութիւն. վո
 զի՝ Սոլսէս բարձեալ լինի՝ և ճե
 սու ոչ յաջորդէ՝ առաջնորդել յեր
 կիր Մլետեաց. Բոբովամ մերժե
 ցաւ յիւրմէ ժողովրդենէ, և փոխա
 նորդեաց որդին՝ Կաբատայ, և
 զայրն Մ. Ի ծախեաց՝ ոչ առիւծ,
 այլ կատարուն ժամանակի. Կղիս՝
 համբարձաւ, և Կղիսէոս ոչ մնաց
 կրկին ոգւով օժանել զճեռ. այլ
 և՝ Մզայէլ հրաւիրեցաւ ի կոտո
 րել զԻէլ. ի գերութի վարեցաւ
 Սեդեկիա, և Օորոբաբէլ ոչ ու
 րեք

րեք գոյ, որ նորոգէ զպետութիւնս.
 Ընտիրոքոս բռնութեան թողուլ զ()
 րէնս Հայրենիս, և Մատաթիա ոչ
 ընդդիմակցէ. սպտերազմ մեզ
 շուրջ պաշարեաց, և Մակաբէ ոչ
 փրկէ: Ըյժմ, մարտք ՚ի ներքուստ
 և արհաւիրք արտաքուստ. արհաւ
 իրք ՚ի Հեթանոսաց, և մարտք ՚ի
 Հերձուհի թողաց. և յորհրդականն
 չէ ՚ի միջի որ խրատէ, և յարդարէ
 ՚ի սպտերազմ: Ըւնդ զրկանանցս.
 աւանդ թշուառական Պատմութիւնս. որ
 պէս զմիտս հնդուրժեցից բերել.
 զի արդ՝ զմիտս իմ, և զլեզուս պնդե
 ցից, և հատուցից զբան Հարցն, փո
 խանակ ծննդեանն, և սննդեանն:
 քանզի՝ ծնան զիս իւրեանց Սար
 դապետութեամբն, և սնուցին զիս՝
 առ այլ առաքելուլ աճեցուցանել.
 և մինչ՝ նոքա զմե՛րն յուսային դարձ,
 և պատուասիրել իմով ամէն իմաստ
 արուեստիս, և կատարելագոյն յար
 մարութք. համայն և մեք փութա
 պէս դիմեալք ՚ի Վիւզանդիոն, յու
 սացեալք հարսանեաց սարել ան
 վեհեր երագութք՝ կրթեալք, և
 առագաստի ասել երգս: Ըրդ՝ փո
 խանակ խրախճանութե, ՚ի լը գե
 իթ 29 րեզ

ընդամանի ողբս ասել ողորմելի հա
 ռաչեմ: ուր՝ և ոչ տեսու թէ ժամա
 նեցի և աչացն կափուցման. և լսել
 զվերջին բանն, և զօրհնութիւն:
 Եւ յսպիսեալ անձկաւ հեղձմղձուկ
 եղեալ՝ փղձկիմ կարօտութիւն մերոյ
 հօրն: Աւր է քաղցր աչացն հան
 դարտութի՝ առ ուղիղս, և ահաւո
 ռութի՝ առ թիւրս: Աւր է զու
 արթ շրթանցն ժպտումն՝ առ բա
 րի աշակերտացն հանդիպումն:
 Աւր է խնդամիտ սէրն՝ ընդունօղ
 աշակերտացն: Աւր է երկայն ճա
 նապարհացն յոյսն, և հեշտացուցիչ
 աշխատութեանց հանգուցանօղ:
 Կորեալ յողովին, թաքեալ յո
 ղովօղն՝ թաքեալ յաւահանդիստն.
 Եւ լիք () գնականն. յուեաց Չայնն
 Յորդորեցուցիչ: Ա՛վ այսուհետե
 զմերս յարգեսցէ զուսումն. Ա՛վ ու
 ռախասցի ընդ առաջադիմութե
 աշակերտիս. Ա՛վ զհայրականն
 բարբառեսցի զունարձութիւն՝ մա
 սամբ յաղթահարեալ յորդւոցս.
 Ա՛վ կարկեսցէ զյանդգնութի՝ լի
 դէմ առողջ յարդապետութեան
 հակառակ յարուցելոցն. որք ան
 բանիւ քակտեալք, և քայքայեալք:

յոլովս փոփոխեն Սարգապետս, և
բազում Վիրս. որպէս՝ ասաց ոմն
'ի Հարցն՝ առ ամ բան նմանապէս
դժուարին. և չար օրինակ անձանց
գրեն զարար՝ զծիծաղելն զմեզ՝
և զարհամարհելն, իբրև՝ զանհաս
տատնովք, և որ ոչ ինչ պիտանա
ցու ունիցի արուեստ: Սի զնոսա
լմբերանեսցէ սաստելով՝ և զմեզ
սփոփեսցէ գովելով՝ և չափ դնիցէ
բանի, և լռութեան: () մտաւ զայ
սոսիկ ածելով՝ հառաչումն յիս՝ ի
ներքս ընթանայ, և արտօսր. և կա
մեցուցանէ՝ բարբառել Քան Տըխ
րական, և Սգաւոր. և ոչ գիտեմ,
եթէ՝ զի արդ՝ յարմարեցից զողբեր
գութիւնս. և կամ՝ զով արտասո
ւնցից՝ զհէքն իմ Սանուկ, և Սա
գաւոր՝ զխորհրդակցութիւն վատ
թար ազգաւ՝ ի բաց ընկեցիկ՝ և
նախ, քան զմահուեն մեռելութի,
անփառութեամբ յԹողոյն ի
վայր կործանեալ: Եթէ՝ զիս ինքն.
զի՝ վերացաւ ի գլխոցս Փարթամա
ցուցիչ Սակն գեղեցիկ, և կենցաղ
օգուտ: զՀայրն, և Վահանայա
պետ զմիտս վսեմացել. որ երթայր՝
տանէր կատարեալ բանն. որով վա
րէր

րէր՝ և յարմարէր. և զերեսանակ՝ ի
 բուռն առեալ՝ ուղղէր զգէպսն, և
 կամ, զվէպսն. և սանձահարէր զլե
 զուս ունայնաձայնեալս: Եթէ՝ զիս
 թափուր՝ ի հոգւոյն մնացեալս իսան
 տի, և ցականեալ: զ()նօղն իմ,
 զաղբիւր վարդապետական զարդա
 րուէ ուողօղ, և հեղեղաւ զամբօրչ
 տուի արտաքս սահմանելով: Եթէ
 զիս երաշտացեալ՝ և թարշամեալ
 պասքութք արբուցմանց խրատու:
 Օաշխարհիս եկեալ զաղէտս՝ Ե
 թէ, զապագայիցն ակն կալութի:
 Սվմեզ զայսոսիկ ճառակցէ. հա
 ւասարելով տրտմութեանս. և օգ
 նեցցէ ախտակցելով ասիցս. կամ՝
 յարձանս փորագրել: Օարթիւր՝
 զարթիւր Լըրեմիա՛, զարթիւր, և
 ողբա՛ հանդերձ մարգարէանա
 լով՝ որ ինչ թշուառացաք, և որ
 ինչ թշուառանալոց եմք. գուշա
 կեա՛ զյառնել հովուաց հգիտաց.
 որպէս՝ երբեմն Օաքարիա՛ Վար
 գարէ յԻլի: Վարդապետք՝ Տըխ
 մնրք, Ինքնահաճք. անձամբ ա
 ռեալ պատիւ՝ և ոչ յԻ. յ կոչեցեալ
 արծաթով ընտրեալ՝ և ոչ հոգւով:
 Սկեսէրք, Լ, ախանձոտք. թո
 զեալ

զեալ զհեզուութիւն, յորում բնակի
 Լճ. և Վայլք եղեալ՝ զինքեանց
 չօտս գիշատելով: Արօնաւորք՝
 Կեղծաւորք, Լճնապոյցք, Սնա
 փանք, Պատուհասէրք, քանթի՝
 Լստուհասէրք: Ա իճակաւորք՝
 Նպարտք, Վատարկակնցք, Օրա
 բանք, Սոյլք, Լտեցողք արուես
 տից, և Արդապետական բանից,
 և Աիրողք վաճառաց, և կատակեր
 գութեանց: Լշակերտք՝ Նեղգք
 առ ի յուսումն, և փոյթք առ ի վար
 դսպետէլ: որ՝ նախ քան՝ զտեսու
 թի, Լճաբանք: Ետողովորականք.
 Ա կսք, Սասանկք, Ածախօսք,
 Լնվաստանկք, Լբբեցողք, Ա նա
 սականք, Փախչողք ի Վառանգութի.
 Օօրականք՝ Լնարիք, Սնա
 պարծք, Օինատեանցք, Պղերգք՝
 Նշտասէրք, Լնծուծկանք՝ Աողոպ
 տիչք, Վինարբուք՝ Յուզարկուք,
 Նամաբարոյք Լւազակայ:
 Իշխանք՝ Լպստամքք՝ Վողակիցք
 Վողոց, Ածըծիք կրծիք, Վլատք՝
 և Լգաչք, Յափշտակողք՝ Լշխար
 հաւերք, ծառայից Նամամիտք,
 Լղտեղասէրք: Վատաւորք՝ Տմիր
 դիք՝ Անտք, Խաբօղք, Կաշառ
 առուք

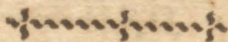
առնւք՝ Լ'նընտրողք իրաւանց, Լ'ն
 հաւատք՝ Հակառակողք. և բաժ
 ճուճն՝ առ հասարակ՝ յամենեցունց
 սիրոյ, և ամօթոյ: Ալ ապա՝ յանդի
 մանուլթի այսոցիկ զի՛նչ. եթէ ոչ
 անտես առնել Լ'Յ. և տարերց փո
 խել զքնուլթիւնս իւրեանց:
 Գարուն երաշտացեալ. Լ'մառն
 անձրևայոյզ. Լ'շուն ձմեռնացեալ
 Չմեռն սառնակառոյց՝ մրրկալից
 յերկարացեալ. Հողմք բքաբէրք,
 ախտահաւաքք. Լ'մայք հրընկէցք՝
 կարկտածո՛ւք. Լ'նձրևք անժամա
 նակք, և անպիտանք. ()դք դառ
 նաշո՛ւնչք, և եղեմնարկուք. Ծրոց
 առաւելուլ անօգուտ՝ և նուազելն
 անհնարաւոր. Արկրի անբերու
 թի ստղոց, և անաճելութի կենդա
 նեաց. այլ և՛ սատանմունք, և դը
 ղրդմունք. և՛ ի վերայ այսր նմի՛
 խռովութիք յամ՝ կողմանց. ըստ
 այնմ, թէ՛ չիք խաղաղութիւն ամ
 բարչտաց: ()ի՛ լուսագաւորք տի
 ղեալ խիստք, և չարաչարք. բե
 ռինս բառնալով ծանունս, և դժու
 արակիրս. հրաման տալով խիստս՝
 և անտանելիս: Ա՛ երակացուք ան
 հարթարարք՝ անողորմք: Ա՛երելիք
 դաւ

462 Պատմութի Սովսիսի

դաւաճանեալք՝ և թշնամիք զօրա
ցեալք: Հաւատ վաճառեալ ընդ
սնոտի կենցաղոյս: Հէնք եկեալ
անհատք, և յողովից կողմանց:

Վերսիումն տանց, և յափշտակուի
ստացունաճոց: Սապումն գլխաւո
րայ՝ և քանտք յայտնեաց: Եւ տա
րութի վտարումն Ղաւտաց. և ան
թիւ նեղութի Սամկայ: Ղումն
քաղաքայ՝ և քանդումն ամրոցաց:
Ղերումն աւանաց, և հրդեհումն
շինունաճոց: Սովք անբաւք՝ և հիւ
անդութիւնք, և մահք բազմօրի
նակք: Ղճպաշտութի մուացեալ
և ակնկալութի գեհենի: Եւ որմէ
պահեսցէ զմեզ Վ. Ե. Ղ. Թ. և զամե
նեսեան՝ ոյք երկիրպագանեն նմա
ճշմարտութեամբ. և նմա Փառք
յաւիտեանս. Ղ. Թ. Ե.:

Ս. Ե. Թ. Գ.

Լորենի հարածի սոյն Տարենի վրայագրուե
է Սովսիսի Լորենացոյ գերաւրս կան:
Եւ Յորս եւ պարմէ պգործոց շաշայ Ռերնախնական
ստ. ի նոյն սերունդի պարմից Եւսիէնո կան:

Ուր

Որք որ երուրէ Բենիէն հայկոց զաշխարհս հալանս
 Բնէն ց' Մըշաէ արքայ հոջը պարմեաա հանն :

Որք ըզհայր Գոհաննակէալ հեպեաա հանն .
 Բարեբախտեալ լսողին զանոան յաղլսողա հանն :

Համառօտ ցանկ՝ և ցուցակ իրաց
 գլխաւորաց, որք պարունակին
 յայսմ գրքոջ Սատմութեց :

Թիւք ըն Յանկոջս զՆշխարհարն
 ցոացանէն :

Մըղար, կամ՝ Մազայր, որդի
 Մըշամայ, Թագաւորէ 165

Սա գառնայ յարեւելից 171

առւթէ առ Սարինոս զարս գլխա
 ւորս՝ որք տեսին զՓրկիչն 173

գրէ Թուղթ առ Փրկիչն, և առ
 նու զպատասխանին . 174

գրէ ևս առ Տիբէր, առ՝ Սերսէճ
 առ Մրտաշէս, 178

Մբիւզէնոս զինչ՝ սակս Սահապե
 տացն ասէ : 12

Մդդէի կատարումն, 185

Մդգաբանութիւն երկից որդւոցն
 Սոյի, Էհաւասար ց' Մբրահամ,

ց' Սինոս՝ և ց' Մրամ, 17

Մժդահակայ տեսիլն . 87

Սա գրէ առ Տիգրան, սակս Տիկ
 նու

- նութեան Տիգրանուհւոյ. 91
 Սորա նենգութիւնն առ Տիգրան, և մահն. 93
 Մլանք արձակին 'ի Հայս' 210
 Մղուանք, ընդէր այսպէս անուանեցան. 127
 Մմաստի որդի Մումախա, 46.
 Տնանի զորդիս Գեղամ, Փառսխարի' և Յոլակ. 46
 Մմատունիք' ղյք, ուստի, և որպիսիք. 224
 Մք Սախասարցն' և Տնունդք նոյս. 13
 Մյրարատ' ուստի կոչեցաւ. 61
 Մնակայ գալուստն. 255
 Մնան. 184
 Մնդիր հին զրոյք' որք պատմեցան 'ի մէջ Փիլոսոփացն Յունաց. 27
 Մնի ամուրն աւաւ' և գերեցաւ գանձն. 352
 Մնիչխանութիւնն Հայոց. 417
 Մնոյշ առաջի կին ամգահակայ' ընտանեօքն հանդերձ, բնակեցուցանի յայլ' և յայլ տեղիս 'ի Տիգրանայ. 97
 Մնուչան սօսանուէր. 74
 Մնտոնիոս առնէ զՇամբանո, 156
 սա' խրոխտայ 'ի վերայ արտաւազդայ. 159. Մն

- Լնտիզբու Թագաւորեցուցանելն
 զՍոսրով, և այլ գործք. 316
- Լշխարադ գայ առ Սոսրով. 390
- Լպահունեաց նախարարուի. 130
- Լռաւեղինաց տոհմն ուստի սերե-
 ցաւ 225
- Լսպահապետի Պալհաւ, 170
- Լստղիկ քոյր Օրոնանայ՝ Տիտա
 նայ, և Յապետոսթի, լինի պատ
 ճառ խաղաղութեան. 25
- Լճ՝ ընդէր զեօթն ազգան ջըն
 ջեաց յերեսաց որդւոցն Լլի. 26
- Լսքանազեան գունգ. 79
- Լրագած լեառն անոնանի 45
- Լրամ որդի Հարմայ, յորմէ աղգ
 մեր ասի Լրմէն. 49
- Լրամայ գովասանք, և յաղթուի
 Սաղեսայ Սեդացւոյ. 51
 սն լայնացոյց սահմանս Հայոց
 աշխարհին. 53
- Լրամենակ որդի Հայկայ, և ճառ
 նորին 43
- Լրայ գեղեցիկ, 57: սպանանի՝ ի
 Շամիրամայ. 59
- Լրայ արայեան. 74
- Լրգամ 200
- սն մեծարի յարտաշխէ, 206
- Լոյնս որդւովքն հանդերձ սպա
 նանի. 204: արեւ

- Լ. րեւմտեայք ուսուցանին. 424
 Լ. րիստակէս Սոլրբն դառնայ 'ի
 Նիկիայ. 295
 վարք՝ և մահ սորին. 299
 Լ. րծրունիք՝ կամարծո՛ւնիք 124
 Լ. րմայիս որդի արամենակայ ծնա
 նի 45
 չինէ յիւր անուն զարմաւիր: 46
 Լ. րչակ մեծ՝ արքայ Պարոից, և
 Պարթևաց՝ ազգաւ Պարթև 30
 սն թագաւորէ, և կոչի Վաջ 113
 սն թագաւորեցուցանէ Հայոց
 զեղբայրն իւր զՎաղարշակ 115
 Լ. րչակ մեր առաջին՝ որդի վաղար
 շակայ թագաւորէ 134
 Լ. րչակ որդի Տիրանայ թագաւո
 րեցուցանի 'ի Շապհոյ: 336
 սն արհամարհէ՝ զԹագաւորն
 Յունաց. 337
 սմն կինն ածի օլոմայիադ կոյսն 342
 խռովութի սր ընդ Վնէլոյ. 342
 սն ժպրհի առնուլ զկին Վնէլոյ
 զՓառնաձէմ, յորմէ եղև Պապ 346
 սորին պատերազմ ընդ իւր՝ Նախ
 արարսն. 355
 գրէ թուղթ առ վաղէս կայսրն 358
 կոտորէ զամ Նախարարսն. 360
 հրամայեաց քարչել զԱրանելին
 Խադ. 362 եր

- Երթայ առ շապուհ անդարձ 355
- Լ. ըշակ որդի Պապայ պատերազ
մաւ պարտեալ 'ի Սոսրովայ, և
հիւանդացեալ մեռանի. 393
- Լ. ըշակաւան՝ որպէս շինեցաւ, և
կոտորեցան բնակիչքն 351
- Լ. ըշակունիք, յուամէ անունն
ցան. 111
- Լ. ըշամ, կամ արջամ Թալորի. 159
- սան Երկրպագէ Հերովդի. 164
- Լ. ըշաւիր Պարսիկ 168
- Լ. ըշօր Պարսից Թագաւոր. 159
- Լ. ըշօր Վամսարականն իշխէ Հայ
ոց. 324
- Լ. ըտաշատ քաղաք շինի 209
- Լ. ըտաշէս որդի քաջին արշակայ 114
- Լ. ըտաշէս առաջին մեր Թագաւ
որ որդի արշակայ 137
- խաղալն սորան 'ի յարեւմուտս պա
տերազմի աղագաւ 139
- վկայու Թիւնք տիեզերակալու
Թեանն սորա. 140
- Լ. ըտաշէս որդի արշօրի, յաբգորու
Թագաւորեցուցանի Պարսից 169
- Լ. ըտաշէս որդի Վանատրկոյ 191
- աջողակի մտանէ յ՝ իւր 200
- ինսամուլ Թի սորան լեւալանաց 212
- Լ. ըտաշէս որդի արշակայ վերջնոյ
Թա

- Թիւր կացուցանի Պարսից, 217
- Լրտաշէս ընդդիմանայ Հռոմայե
ցւոյ Վայսեր Վօմիցիանոսի 220
- Լրտաշէս բազմամարդացոյց զաշ
խարհս Հայոց. 223
- Լրտաշիսի Ժամանակագրութի. 225
- Լրտաշիսի մահն և պատուէլի Թա
ղումն 226
- Լրտաշիսի Պարսից Թագաւորի
ցեղքն 248
- Լրտաշիր դիմէ 'ի Հայս 260
սա՛ շինէ զՀայս 261
- Լրտաշիր գրէ՛ առ Վ ռամ Ը ա
պուհ. 405
- Լրտաշիր՝ որ և արտաշէս որդի
Վ ռամ շապհոյ Թագաւորէ 426
- Լրտաւազդ Թագաւորէ. 157
- Լրտաւազդ որդի արտաշիսի Թա
գաւորէ 230
- ԼՖրիկանոս 136
- Լագարան. 195
- Լագրատունիք Թագադիրք
արշակունեաց. 116
- Լագ՝ յորմէ Լզնունիք. 44
- Լագափրան Սշտունեաց Վահա
պետ, լինի Հայոց՝ և Պարսից
Սպարապետ. 152
- Լակուր Լդեշե՛ որոշի 'ի միաբա
նու

- նութենէն Հայոց, 313
 Բարբոբայ, 227
 Բերիոս՝ կամ, Բիւռոս արդարա
 խօս սիբիլէայ՝ զանցս յԵջ քան՝
 զաշտարակաշինութիւն պատմէ, 24
 Բնունահան նախարարութի 130
 Բէ՛լ է՝ Նեբրովթ. 29
 սն հրակիրէ զՀայկ՝ի հնազան
 դութիւն. 38
 զօրս ժողովէ՝ փութալ պատե
 րազմաւ՝ի վր չայկայ. 39
 վառեալ լինի սպառազինութի 40
 նոյն Բէլս Տիտանեան կործանի
 ՚ի Հայկայ: 42
 Բիւզանդիոս ժողովք ընդդէմ Հո
 գէմարտի 364
 Բիւրասպի սփռահայ 103
 Բրբիշոյի չարութիւնն. 441
 Վառնւոյ շինուածք. 296
 Վեղ՝ լեառն, Վեղաքունի
 շէնն, և ծովակն, յորմէ անուա
 նեցաւ: 47
 Վեղամ՝ որդի ամասիայ, 46
 Վեղամէ, որ յետոյ Վառնի ասա
 ցաւ, շինեցաւ ՚ի Վեղամայ, 48
 Վերեզմանք, ուր անկաւ Բէ՛լ 42
 Վնէլ տակառապետ՝ և գնունի 153
 Վնէլ գտանէ զչնորհս ՚ի Վայսե
 րէն. 342

սորա ընդ արշակայ խաւովուհի	342
սպանանի	345
Գնթուհիք.	123
Գնուհիք	124
Գործակալք Հռոմայեցւոց հաստատեն զտունս գանձուց յԱդիսեայ.	194
Գրիգորի Սուսաւորչին՝ սնունդ, վարք՝ և որդիք:	266
արարք նորին, և մահն:	298
Գրիգորիսի կատարումն:	311
Գարեհ	206
Գանիէլ Սուրբն, աշակերտ Սրբոյն Գրիգորի վկայէ.	330
Գանիէլեան Սշանագիրք,	407
Գիմակիսեան, ընդէր ասի.	206
Գպրութիւն Հայոց, Սրայ, և ազունից.	411
Գդեսեա շինի	167
Գնան սուրհանդակ Սեբաստիոն.	176
Գնանոս ասպետ, և թագակապ արշամայ.	160
Գնովս առաջին յուսացաւ կոչել զՍտոնիս: զինչ այս	14
Կրասի գետ յումիէ կոչեցաւ	46
Կրոնանդ սակաւակեայ	79
Կրոնանդ արշակունի.	190

Հինէ զԵրոճանդակէրա.	197
պատերազմի ընդ արտաշիսի	201
Եւսեբի Պատմագիրք Թարգմա նեցեալ 'ի Հայ Եզո՛ւ	136
Եփեսոսի Ժողովն	431
() ամես, որ է՝ Երնոճաս, առ որով՝ ՝ աւուրք աբրահամու բաւին	70
() ուրայնահասպետ գնունեաց	161
() ուրայ առեալ զզօրոն, դառնայ 'ի Յուլիանոսէ, և սատակի ազ գաւ:	330
() րադաշտ Մոզ՝ և Վահապետ Մարաց.	66
Բնդէր, ո՛չ 'ի Պարսից՝ և ո՛չ 'ի Վաղդէպուոց, այլ 'ի Յունաց էառ քերթօղն զիւր պատմուի. 4	
Բնդէր՝ այլքն 'ի Պատմագրաց՝ ո՛չ միաբանեցան սակս Վահապե տացն	11
Բնդէր՝ Վոյ միայն Որդի յորջոր ջեցաւ:	15
Թագադիրք մերոց արքայից, Բագրատունիք	123
Թագաւորք՝ և բնիկք աշխարհին Հայոց.	78
Թագաւորաց ցեղք, յորոց Պար թեւք.	246
Թագէտս առաքեալ	176
Թագ	

- Թարգմանիչք չունեն 'ի Ռիւզան
 դիոն. 430
 Թէոդոսն մեծ Թագաւորէ 363
 Թուղթ Վրթանիսի, առ Կոստան
 դոս Կայսր 314
 Թուղթ Կոստանդոսի առ Վլքր
 Թանէս. 315
 Ի իշխանոս պարտի. 289
 Խաղայ Լալիսկոպոսի վարք 360
 Վաքարչիւ, և քարկոծիւ Տրա
 մայեցաւ յարշակայ, 362
 Խոռ, յորմէ ԼախարարուԹիւն
 Խորխորունեաց. 43
 Խոսրով որդի Վաղարշակայ՝ Թա
 գաւորէ 244
 այլ և այլ արշաւանք սորա՛ 251
 Խոսրովի դիտոյ գովասանք. 272
 Խոսրով փոքրն՝ Թագաւորէ, փո
 խէ զարքունիս, և տնկէ զան
 տառն՝ 319: սա՛ վճարի, 323
 Խոսրով մեծարէ զՎահակասպէտ
 388: Վա՛ միապետէ Հայոց, 398
 կապի՛ 400: կրկին Թգլրէ 413
 Խորենացւոյն յառաջաբանուԹի
 առ՝ի Վահակ Ռագրատունին, 1
 ննդոց անտառ. 196
 Ծոփաց՝ Լախարարուի 130
 Կաղ

- Կարճու փախստական՝ ՚ի Տէլայ՝
 առ լքէ՛ առ Հայկ գբաջընթոյն 38
 Կամսար ազգական Տրդատայ՝ գայ
 առ Տրդատ. 287
 ուն՝ ընդէր ասի Կամսար, 288
 Կասպիականքն ասրտամբին յար
 տաշխէ մերմէ 217
 Կարէն որդի Լ.Րշորի, 169
 Կարենի Պալհաւ, յորմէ Կամսա
 րականն. 170
 Կարնոյ քաղաք հրմնի՝ և շինի 426
 Կիւրոս սիրով միաբանի ընդ Տիգ
 րանայ, 85
 Կղէոպատրոս գշնոյ եղնկոյւոյ 157
 Կոշմ գուտար Լ.Րշորի 169
 Կոստանդիանոս առնէ կին զՎաք
 սիմիոսայ. և թէ՛ որպէս հաւա
 տայ ՚ի Վս, 275
 Կոստանդնուպօլիս շինի 289
 Կրասիոս զօրաւոր հռօմյեցոյ 150
 Կամեմատու թի երից ազգացն.
 Լ.բրահամու, Կինուհասայ, և
 Լ.Րամայ. 72
 Կայկ ասրտամբի ՚ի Տէլայ. 36
 Կայկաշէն գեօղ. 37
 Կայկ խստու թեամբ պատասխանէ
 պատգամաւորացն Տէլայ 38
 Կոս հանդերձ արամբք քաջօք,
 լա 31 որ

- որդուլք, և թուամբք իւրուլք
 չուէ ընդդէմ՝ անճոռնի զօրու
 թեանն ՚Իէլայ 39
- սորին ծնունդք՝ և դործք նց 43
- Հայկայ հայք, ուստի՞ անուննի: 43
- Հայք դաստակերտ, և Հայոց ձոր 42
- Հայք մասնաւորին ընդ հարկաւ
 Հռօմայեցւոց. 160
- սորա՛ բաժանին յերկուս, և ծա
 ռային երկուց ազգաց 384
- սոցա՛ չար միաբանութիւն՝ ի խոր
 հօւրդ կորստեան անձանց 437
- բարձաւ թագաւորութիւնն ին
 քեանց կամաւ՝ և անարգեցին զա
 թու Նպիսկոպոսապետուէն 439
- անիմաստասէր բարքն հայոց 7
- Հարմա՛ որդի՛ ՚Իեղամայ՝ ծննի 47
- Հարք. 37
- Հեղինէ կին ՚Բքգարու, 187
- Հերօդէս անցանի առ Հռօմայե
 ցիս, 155: լինի թագաւոր ՚Մն
 տոնինոսէ Վայսերէ Հրէից 156
- բազմամշինունձս առնէ՛ և գըծ
 տի ընդ ՚Րշամայ 163
- Հինքն՝ ոչ ամենեկին հաւասար ՚Ս
 սիսի ճառեն 22
- Հիւրկանրոսի ճառն, 153
- Հրաչեայ ընդէր ասի 79
- Հրաս

Հրաստան :	49
Ճ'ենաստանաց դովասանք	270
Ճ'ենազն Սամգոն' սատակէ զՍԼկունիս :	277
Սաժաք, 55 : անոճանի Սեսա րեա'.	151
Սամիկոնէից ազգ' ուստի'	269
Սանաւազ' յորմէ ազգն Սանաւա զեան	44
Սանաւազեան Սախարարուի	130
Սանաճիհր մեղանչէ Յակոբայ, և սատակի	317
Սանդակունիք' յորմէ ասացան	130
Սանդակունեաց ազգն' կատարի յՎրտաշրէ .	263
Սանեայ Վճր' ընդէր ասի	298
Սանովազայ հայր Վբգարու, և զ բայր Տիգրանայ, որդի Վրտա շիսի	160
Սասիս լեառն' ուստի' անոճանի	47
Սարմէտ զի'նչ' և զմէ ասի	204
Սարոն անպարտելի (Իէլայ) և հայ կայ .	41
Սեհրուժան ընդ Սահանայ Սա միկոնէի դան' ի գերե' և զաշխարհ հայոց .	368
չարիքն սորա' ի հայս .	369
այս ամուրարիչս սատակի :	376
Սես	

- Սեփարայիմէ, մեծրայիմ, այսինքն
Լադիպտոս իմանի 20
- Սեփորայ Երանելոյ՝ վարք 394
սորին Եշանագիրքն ՚ի վերնոց
Հնորհաց. 409
առաքումն ՚ի Տիւղանդիոն, 419
կրկին Մետարանելով Հայոց,
գայ ՚ի Գաւառն Գողթան 428
փոխումն յաշխարհէս. 451
- Սիհրդատ քեռորդի Տիգրանայ,
ապստամբի ՚ի քեռւոյն իւրմէ 151
- Սժբին նորոգի. 181
- Սորիիլիկեայ տայ պատերազմ ընդ
Ս աղարշակայ. 118
- Սօսիսի քերթողի պնդխտուին 433
- Յազկերտ Պարսից թգլոր 449
- Յուլիանոս գրէ առ Տիրան 331
- Յուսիկ որդի Ս ըթանիսի յաջոր
դէ զաթուն 326
մահ որդւոց սորին: 333
- Սախարարքն Հայոց յիւրաքան
Ս չիւրթառնագուի փոփոխին 387
որք էին առ Մ. ղշակայ, դառ
նան առ Սոսրով 395
- Սերսիսի Սրբոյ, վարք՝ և բարե
կարգուիք, 338: արտասահման
լեակ՝ անկանի յանքնակ կղզի 359
մահու դեղով լուծանի ՚ի կենցա
ղոյս, 377: Սի

Նիկիոյ ժողովն .

293

Նինոսն ոչէ Վէլ՝ և ոչ որդի Վէլայ 20

Նինոնա որդի Ծամիրամայ՝ և

Նինոսի, սպանանէ՝ զմայր իւր, և

Թագաւորէ Վսորեստանի . 68

Նոյ միայն որդի անունանի 15

Նունի պատճառ փրկուէ զրոնց 282

Ծամբատ, որ և Սմբատ, յորմէ

Վագգն Վագրատունի 80

Ծամիրամ պատերազմաւ տպանու

նէ զՎրայն գեղեցիկ, 58

Չինէ զքաղաք՝ և զապարանս 61

կոտորէ զորդիս, փախստական լի

նի՝ ի Օրագաշտէ, և մեռանի

յորդւոյ իւրմէ 66

զսմանէ առասպելի . 69

Ծամունիլի չար գործքն 447

Ծապոն Վարտի՝ և հնազանդի

Վոստանդիանոսի՝ 386: պատե

րազմի ընդ Վոստանդեայ 326

խաբէ զՏիրան՝ գրէ նմա ըզ

Թուղթ յորմէ կուրցլ Տիրան 335

պարտի՝ ի Տիգրանակերտի 349

գրէ առ Տիգրանակերտեցիս 350

բնաբանքս քանդէ զՏիգրանա

կերտ՝ 353: չարիք տորա՝ որք

անցին ի հայս 367

գրէ առ Վախարանս հայոց 386

չա

- Ե ապուհ Պարսիկ Նայոյ Թագաւ
որէ, 415. Եպերի յՄտոմայ 415
- Ե արայ որդի Լ. ըմայիտայ յորմէ
Ե իրակ Վաւառն: 46
- Ա լիմպոս լեանն՝ որ վանդ Վիւց
ընդէց կոչիւր. 25
- Ա լոմպիոդորոս Փիլոսոֆոս պատմէ
իմաստասիրանց զանգիր զբոյցս 27
- Ա զբերդական մեղադրու թիւն ազ
գին Նայոյ 304
- Ա զբ՝ վասն բառնալոյ թագաւո
րու թեանն Նայոյ՝ և Նալիսկո
պոսապետու թեանն 453
- Ա ը ինչ՝ յետ վախճանին Տրդատայ
ընդ Սեծն Սրթանէս. 310
- Պ ա Տաւկայ առասպելք. 249
- Պ ա կարոս՝ Նայր Լսորւոյ Թա
գաւորին, ընդ առաջ լինի Նա
զափրանայ. 152
- Պ ա նգ որդի Լ. ըշակայ Թգլրէ՛ 371
սան գեղ մահու տնց Սրբոյն Ներ
սիսի, և լուծանէ զնա՝ ի կենաց
376: սպանանի՛ ի թէոդոսէ 379
- Պ ա տալէն Թղթոյն Ննգից 178
միւս ևս, Թղթոյն Տնգից 419
- Պ ա տմութի Տոհմոյն Նայոյ գտաւ
՛ի Սատենէ Սարիբաս Սատի
նայէ. 30

- Պարոյր . 75
- Պարսիկք պատերազմէն ընդ Հայոց . 324
- Պարսից՝ և Յունաց խաղաղութի 261
- Պերմեխանայ պատմութիւն . 258
- Պտօլոմէոս Աղլայրասէրն զայլ ազգեաց Սատեանս 'ի Յոյն լեզու փոխարկեաց . 5
- ընդէր սա՝ Ագիպտացւոց լեալ թագաւոր, Յունաց անուննի 5
- Պրովիթէոս զինչ՝ և ուր . 29
- Պրօտոս Ղրմէնիա . 55
- Պոմպէոս զօրովար հռօմյեցւոց . 148
- Սաթինիկ () ընդ Ղրմէնաց 212
- Սահակ Սագրատունին դուրի 2 սա՝ միայն խնդրեաց 'ի Վերթո զէն զՊատմութիւն Վախնեաց Հայոց . 10
- Սահակ Սուրբն փոխանակ՝ Վերսի սի կացուցանի . 378: ունի զՍ. թող Ապիսկոպոսութեն . 399
- երթայ 'ի Տիսբոն՝ և դառնայ պատուով . 402
- արձակի 'ի Պարսից, հանդերձ Շամուիլաւ աթողակալաւ 442
- փոխի յաշխարհէս . 450
- Սահակայ Սպետի Վահատակութիք 'ի Վանանդացիս . 389
- Սա

- Սանատոր որդի Սենեքերիմայ ընու
զ Սիմ լեառն 82
- Սանատորուկ, 184: Թագաւորէ
186: ընդէր ասիսանատորուկ 188
- Սանգիսայ վկայութիւնն. 184
- Սիմ, որդի Վսիսութրեայ 27: 'ի
սմանէ անուանի Սիմ լեառն 28
- Սիսան' որդի Գեղամայ, յորմէ
Սիւնիք' կամ, Սիսականք. 48
- Սլիունիք, 130
- Սմբատ Տագրատունի, 191
Թագաւորեցողցանէլ խընդրէ
զ Վրասաշէս. 197: մեծարի յ Տ
տաշիսէ, 206: որսլիսի լինելն 216
- Սուրէն որդի Վրշորի. 169
դայ առ Խոորով. 390
- Սուրենի Պալհաւ, յորմէ սնըբն
Գրիգոր Լուսաւորիչն 170
- Սպանդուռնի: 124
- Սալէնտիանոս դրէ առ Վրշակ
337:
- Սահան գայ առ Խոորով 390
- Սահանայ Վմատունւոյ Սահատա
կութիւնք. 322
- Սահունիք, յու միջ' ասացան 130
- Սաղարշ որդի Տիգրանայ Թագաւ
որէ, 240
- Սաղարշակ առ աջին կարգեաց զ Վ
րև

- քեմուտս՝ և զՀիւսիս մերոյ աշ
 խարհիս, 120: չուէ՛ ՚ի Մժբին
 122: յօրինէ զԹագաւորութի
 չայոց, և զԹագաւորական՝ Վախ
 արարութիւնս. 122
- Ս աղարշակ՝ և Մըշակ, որդիք Սա
 պայ՝ Թագաւորէն. 382
- Ս այկունիք ուստի ասացան 147
- Ս ան՝ ընդէր ասի. 204
- Ս ասակ եղբայր Ս արդանայ՝ օպա
 նանէ զՏերիթ, և զՍ արդան 349
- Ս արազդատ Թագաւորէ՛. 380
 նա՛ երկաթեղէն կապանօք տա
 նի ՚ի թուլիս կղզի 382
- Ս արած, յորմէ՛ տունն Ս արածն
 ունի, 49. և 138.
- Ս արբակիս Սար 76
- Ս արդան՝ և Տերիթ նենդեն ըզ
 Գնէլ. 345
- Ս ռամ Ը ապուհ եղբայր Խոսրո
 իլայ Թագաւորէ՛ 401
- Ս ըթանէս գրէ՛ առ կոստանդոս
 կայսրն 314: փոխի յԾէս 325
- Տ արբան, որդի Քսիսութրեայ՝
 յորմէ՛ Տարօն՝ և Յրօն 28
- Տիգրան հուժկու՝ և յաղթօղ 81
 միաբանի սիրով Ը կիւրոսի 85
 սորին զարմք՝ և ցեղք 99

- Տիգրան միջին՝ որդի արտաշիսի 144
 պատերազմի ի հռոմայեցւոց 149
 միաբանի ընդ Վրշիլի Վարսից
 Թագաւորի 151
- Տիգրանայ Վերջնոյ գործք, 237
- Տիգրանակերտեցիք յաղթեն զշա
 պուհ, 349. բնաբարձ քան
 դին 'ի Շապհոյ. 353
- Տիգրանուհի Քոյր Տիգրանայ լի
 նի կին Վժգահակայ 85
 ընդէր յուղարկեցաւ 'ի Տիգրա
 նակերտ. 96
- Տիտան, այսիքն՝ Քամ, տիրէ մա
 սին ժառանգութեանն Օրոնա
 նայ. ք, Սեմայ. 25
- Տիրան որդի Վրտաշիսի Թագաւ
 որէ՛ 232
- Տիրան որդի Խոսրովու Թագաւո
 րէ՛ 325. իջանէ ի յառաջ Յուլի
 անոսի, և պատանդս տոյ նմա՛,
 327. կուրացաւ 'ի Շապհոյ 335
 մեռանի, 344
- Տիրիթ սպանանի. 348
- Տրայիանոս Վայսր Թիւրք 221
- Տրդատ Բագրատունի՝ որպիսի
 ազգ. 234
- Տրդատ՝ եղբայր Վրշակոյ՝ և հոյր
 Վնէլոյ, սպանանի 'ի Վայսերէն
 341

	Գրոց	483	
Տրդատայ՝ Իտիս մանկուԹԷ, նա	հատակուԹիւնք.	254	
սորին յառաջ քան՝ զհաւատալն	նահատակուԹիւնք.	272	
առնէ ինքեան կին զՄ. շէտն, և	հանդիպի հաւատոց.	274	
պատերազմէ յաղուճանս, և Թա	գաւորն Մասլայ միջակտոր առ	նէ.	280
գովասանք, անցք՝ և մահն՝		303	
Տրունիս՝ ուստի ասի:		207	
Յողակէրտ:		47	
Փառախոա՝ ուստի ասի՝		47	
Փառներսէ՛հ յաջորդէ զՄ.	Թողն.	333	
Փարսան Թագաւոր Սրայ		202	
Փրկական Խան Քի գտանի		289	

Սախճան ցանկի:

Մենազօր Քանն. որով գոյա
Մեայ հաստեցան Վախք հա
նուրք, և անթուճեւորք, և գեղա
պաճոյճ, չքնաղանկար զարդուք,
և վայելչականօք շքեղութեամբք,
եղան՝ կարգեցան՝ և կային յիւրա
քանչիւր կայանի՝ անվրէպ, և ան
տայթաք հպատակութիւնք. որովք՝
յաւէտ, և անզրաւ յաւիտենիւ օրհ
նի, և փառաւորի անվախճան շնոր
հակալութիւնք, և երկրորդութիւնք
Մտուճածայինն Քանն, հանդերձ
հարք, և Մենասուրք հողւոյն
անսպառ ամանակաւ. Մէն:

Յորմէ օժանդակութիւն, և նպաս
տաւորութիւն առնկալեալ Վաս
հմակ յետին ՚ի դիրա Մանկանց
Վկեղեցւոյ՝ տունկս սաղարթապա
ճոյճ, և անդաստանս տատակա
քէր, (Թ)օմաս Վպիսկոպոս, ՚ի Քա
ւառէ Վողթնեաց ՚ի մասնէ Սա
նանտու. տարագրական հողմալա
րութիւն անցի ՚ի Վալուճածս Վերօ
պէու, և մեծաջան աշխատութիւն
փութացայ ժամանեւ ՚ի գեղեցկա
դիր, և ամ գովասանութեւ արժա
նաւոր քաղաքն յՄմատրդամ, առ ՚ի
յօրինել՝ և հողալ զբուն գործինն
Տպա

Տպագրութե, և զՏախտակնս Պը
ղնձեաց՝ վճ փորագրելոյ զգիրս Տա
մոյնց Վաւառաց, զորս երկամբք
բազմօք, և յոգնակի ծախիւք կատա
րեցաք ընդ Սասթեոսի, որ է որդի
Եղբօր Սօր իմոյ, զոր նախ յղեցի՝ ի
նոյն քաղաք, սակս պատրաստելոյ ըզ
պարագայս առաջիկայ Վործոց մե
րոց, և զկնի կազմելոյ՝ և յօրինելոյ
զոր պարտն էր, և պատեհ. հաճեցայ
տպել զՍտպագրութիւն Վազմ
երախտի՝ Ման Սօսիսի Վերթո
ղահօրն, իբք՝ Մաւրին Պտուղ Ե
րախտեաց՝ իմոց աշխատութեանց,
և իմովք ծախիւք: Մ.ՅԼ՝ ի վնիւ
ձեռնամուխ սմին իրին՝ մինչև ցը
աւարտումն, կրեցաք՝ և օրբօք
զյոգնազան, և զանբերելի դառնու
թիս, և զտուժանս ի մերայնոց Ս
տումնատեաց, Հանապաղասուտ՝ և
Ղարարուճեօս Մրանց, որք մօր
թովք ոչտարենիւք պարուրեալ
զինքեանս, իսկ՝ ի ներքուստ յաւ
էտ դիշատող քանզ՝ գայլո, և բե
րանք նոցա լիք դառնութիւ, և նեն
գութիւ՝ անհարաղատ ամբարւոյ,
որոց կատարածն՝ ըստ գործոց իւ
րեանց: Վայց սակայն՝ ազգեմմե
ճաւ

Ժաւ Թախանձանօք զդասս Լ՛ղ
բարցդ Սրբաղանից, 'ի պատահին
ձե՛ր սմին, ընթեռնլով՝ և տեսանե
լով. եթէ՛ դտանիցի 'ի սմա սխա
լումն ինչ, ներել մաղթեմ: զի՛ ոչ
հաւանութե՛ մերով եդան այնո
քիկ, այլ՝ յօրինակէն լեալ ընկալ
ջիք. զի՛ զմի միայն ունէաք օրինակ,
և այն նօտր գրով ևս: վասն որոյ՝
կարեկցութեան սիրով՝ հայցեմ,
ներել մեզ: Լ՛ւս՝ և կողկողագին
ձայնիւ՝ խնդրեմ, 'ի սրբութենէ
ձերմէ, յիշել զՊատկերս, և զԼ՛ն
Թակայս յոգնազան ախտից՝ և ցաւ
ոյ, զՍ՛ումնս՝ զՏարաքեցեալս 'ի
Ս՛անկանց Լ՛կեղեցւոյ Սրբոյ. և
զՆ՛այրն իմ զՍ՛ուրիջան Ս՛ուրիջա
նեան, և զՍ՛այրն իմ զՍ՛իլդար հա
մեստակենցաղ, և զհամօրէն ըն
տանիս նոցա, զկենդանիս, և զհան
գուցեալս. ընդ նոսին՝ յիշեցէք 'ի
Վ՛ս, և զԼ՛ղբարս իմ զՎ՛րիգոր,
և զՎ՛րիստակէս, որք հանգուցելք
են 'ի Վ՛ս, և զՅ՛ակօբ՝ Սրտսեր
Լ՛ղբայրն իմ կենդանի, և զՎ՛ոյրն
իմ հանգուցեալ 'ի Վ՛ս, զՕ՛անան.
նա՛ և՛ յիշել մաղթեմ, զհարազատ,
և զՉ՛եռնասուն Վ՛ործակալս իմ,
զՍ՛առ

զՄատթէոս՝ զկատարեալ Հմուտն
 Մարուեստ Տպադրութեան, որ է
 որդի Եղբօր Սօր իմոյ. և զԵղբօր
 որդի իմ, զՎուկան Փիլիսօֆա, որ
 է Սարգիսն ազան Եղունաց: Յի
 շեջիք և զՕնոնս նոցա՝ ի Վա,
 հանդերձ ընտանեօք իւրեանց.
 ուստի՝ և զՏրիտուր սիրոյ ձե
 րոյ, և երախտեաց՝ առաւե
 լասիս հատուցէ Վրիս
 տոս՝ յաւուր աներեկի:

Լ.
 մէն:

Տանհամ յաւուր Բուժիչ յաւուրոց արան զողտանն
 Էս անողտանն Սոմա Վարդա Ստիպատանն:

Գրուած է
 Չարսուհի. Վիզ Երզնակի - 2

